T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET VE DİVANÇESİ [İNCELEME-METİN]

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BENGÜSU ÇETİN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ankara, 2022

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET VE DİVANÇESİ [İNCELEME-METİN]

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BENGÜSU ÇETİN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. MUSTAFA ERDOĞAN

Ankara, 2022

ONAY SAYFASI

Bengüsu ÇETİN tarafından hazırlanan "Recâî- zâde Ahmed Cevdet ve Divançesi [İnceleme- Metin]'' adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Kurumu	İmza
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN		Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/ Türk Dili ve Edebiyatı	
Kabul ☐	Red ☐		
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN		Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/ Türk Dili ve Edebiyatı	
Kabul ☐	Red ☐		
Doç. Dr. Ferudun Hakan ÖZKAN		Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/ Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü	
Kabul ☐	Red ☐		

Tez Savunma Tarihi: 16.12.2022

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Yaşar YİĞİT

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Bengüsu ÇETİN

“Babam Azim ÇETİN’e …”

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın her aşamasında bana yol gösterip yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Sayın Hocam Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN'a, tezimi bulma sürecimde her zaman yön gösteren Sema LEVENT'e, bu uzun ve meşakkatli süreçte hiçbir zaman benden desteğini esirgemeyip her zaman manevî anlamda yanımda olan arkadaşlarım Özge Hazal BOLAT ve Şerife ARMUTCU'ya, babam Azim ÇETİN'e ve annem Şahizer ÇETİN'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

ÖZET

RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET VE DİVANÇESİ [İNCELEME-METİN]

ÇETİN, Bengüsu

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Danışman: Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN

Aralık 2022, 342 sayfa

Bu çalışmanın amacı Cevdet mahlasıyla şiir yazan Recâî-zâde Ahmed'i ve *Divançe*'sini tanıtmak, onun divan şiirindeki yerini tespit etmek ve *Divanç*e'nin tenkitli metnini ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında; şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği mümkün olduğunca ayrıntılı bir şekilde yeniden yazılmıştır. Bu çalışmada araştırma, inceleme ve tenkit yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Asıl adı Ahmed Cevdet olan şair, şiirlerinde Cevdet'i mahlas olarak kullanmıştır. Ailenin kökeni, günümüzde Manisa'ya bağlı Borlu'ya dayanmaktadır. Cevdet döneminin önemli devlet adamlarından olan Reîsü'l-küttâb Mehmed Recâî Efendi'nin torunudur. Babası, şair Recâî-zâde İbrahim Münîb'dir. Cevdet hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Doğum tarihi bilinmeyen Ahmed Cevdet İstanbul'da doğmuştur. Kaynaklarda şairin 1831(H.1247) yılında vefat ettiği kaydedilmiştir.

Ahmed Cevdet'in bilinen üç eseri bulunmaktadır. İlk eseri *Nevâdirü'l-Âsâr fî Mütâla'ati'l-Eş'âr*, ikinci eseri *Zînetü'l-Mecâlis*, üçüncü eseri ise *Türkçe Divançe'*dir. *Nevâdirü'l-Âsâr fî Mütâla'ati'l-Eş'âr* ve *Zînetü'l-Mecâlis* adlı eserleri hakkında çalışmalar bulunmasına rağmen *Divançe'*si hakkında kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sinin; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde 2, Millet Kütüphanesi'nde 2, Avusturya Milli Kütüphanesi'nde 1 olmak üzere toplam 5 yazma nüshası bulunmaktadır. Şairin *Divançe'*sinde 71 gazel, 43 beyit, 12 kıt'a, 5 murabba, 4 muhammes, 4 mısra, 4 kaside, 2 tahmis, 2 mesnevi, 1 terkib-bend olmak üzere 148 manzume bulunmaktadır. Kütüphanelerden elde edilen 4 nüsha üzerinden şairin *Divançe'*si tanıtılarak tenkitli metni hazırlanmıştır.

Ahmed Cevdet *Divançesi'*nde pek çok konuyu işlemiştir. En fazla işlediği konu aşktır. Ahmed Cevdet şiirlerinde deyim ve atasözleriyle birlikte, sosyal hayatın izlerine de yer vermiştir.

Anahtar Kelimeler: XIX. yüzyıl Divan Şiiri, Recâî-zâde Ahmed Cevdet, Divançe

ABSTRACT

RECAİ-ZADE AHMED CEVDET AND THE DIVANCE (REVIEW-TEXT)

ÇETİN, Bengüsu

MA, Depertmant of Turkish Language and Literature

Advisor: Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN

December 2022, 342 Pages

The aim of this study is to introduce Recâî-zâde Ahmed, who wrote poetry under the pseudonym Cevdet, and his Divançe, to determine his place in divan poetry and to reveal the critical text of Divançe. Within the scope of the work, the poet's life, works and literary personality were rewritten as detailed as possible. In this study, research, examination and criticism methods were used.

The poet, whose real name is Ahmed Cevdet, used "Cevdet" as a pseudonym in her poems. The origin of the family is according to Borlu, who is now a part of Manisa. He is the grandson of Reisü'l-Küttâb Mehmed Recaî Efendi, one of the important statesmen of the Cevdet period. His father is the poet Recai-zâde İbrahim Münib. There is not much information about Cevdet in the sources. Ahmed Cevdet, whose date of birth is unknown, was born in Istanbul. It is recorded in the sources that the poet died in 1831 (H. 1247).

The artist has three known works. His first work is Nevâdirü'l-Âsâr fî Mütâla'ati'l-Eş'âr, his second work is Zinetü'l-Mecalis, and his third work is Divançest in Turkish. Although there are studies on his works named Nevâdirü'l-Âsâr fî Mütâla'ati'l-Eş'âr and Zinetü'l-Mecalis, there is no comprehensive study on his Divançe. Recai-zâde Ahmed Cevdet's Divançe has a total of 5 manuscripts, 2 in the Istanbul University Library, 2 in the National Library, and 1 in the Austrian National Library. There are 148 verses in the poet's Divançe, including 71 ghazals, 43 couplets, 12 stanzas, 5 murabbas, 4 muhammes, 4 verses, 4 odes, 2 tahmis, 2 masnavi, and 1 composition-paragraph. The poet's Divançe was introduced and his critical text was prepared on four copies obtained from libraries.

Ahmed Cevdet handled many subjects in his Divan. The subject he deals with the most is love. Ahmed Cevdet included the traces of social life along with idioms and proverbs in his.

Keywords: 19th Century Divan, Recai-zâde Ahmed Cevdet, Divançe

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT iii

İÇİNDEKİLER v

KISALTMALAR viii

GİRİŞ 1

1. XIX. Yüzyıl Divan Şiiri 1

2. Recâî-zâde Ahmed Cevdet ve Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar 5

1.BÖLÜM: RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET'İN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ 8

1.1. Hayatı 8

1.1.1. Adı ve Mahlası 8

1.1.2. Doğum Tarihi, Doğum Yeri ve Memleketi 8

1.1.3. Ailesi 9

1.1.4. Tahsil Hayatı 10

1.1.5. Mesleği ve Bulunduğu Yerler 10

1.1.6. Vefatı 11

1.2. Edebî Kişiliği 12

1.2.1. Eserinden Yola Çıkarak Şiiri ve Edebî Kişiliğiyle İlgili Yapılan Değerlendirmeler…. 12

1.2.2. Diğer Şairlere Bakışı, Etkilendiği Şairler, Nazireleri 15

1.3. Eserleri 22

2.BÖLÜM: RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET'İN DİVANÇESİ'NDE ŞEKİL VE MUHTEVA 25

2.1. NAZIM ŞEKİLLERİ 25

2.1.1. Kasideler 28

2.1.2. Musammatlar 31
2.1.3. Gazeller 34
2.1.4. Mesneviler 40
2.1.5. Kıt'alar 41
2.1.6. Beyitler 43
2.1.7. Mısralar 46
2.2. AHENK UNSURLARI 47
2.2.1. Vezin 47
2.2.2. Kafiye 59
2.2.3. Redif 61
2.2.4. Tekrarlar 62
2.2.4.1. Beyit/Mısra Tekrarları 62
2.2.4.2. Söz Tekrarları 64
2.2.4.3. Ses Tekrarları 67
2.3. RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET DİVANÇESİ'NDE MUHTEVA 75
2.3.1. Aşk…… 76
2.3.1.1. Sevgili 79
2.3.1.2. Âşık 82
2.3.1.3. Rakip 86
2.3.2. Din ve Tasavvuf 87
2.3.3. Fahriye-Ferdî Ahvâl 89
2.3.4. Medhiye, Arz-ı Hâl ve Yardım İsteği 93
2.3.5. Nasihat 94
2.3.6. Rintlik 96
2.3.7. Sosyal Hayat 97
2.3.8. Şikâyet-Tenkit 116
2.3.9. Tarih……..119

2.4. DİL, İMLA VE ÜSLUP 121
2.4.1. Dil ve İmla Hususları 121
2.4.2. Deyimler ve Atasözleri 128
2.4.2.1. Deyimler 128
2.4.2.2. Atasözleri 143
2.4.3. Arkaik Kelime ve İmlalar 144
2.4.4. Halk Dili, Kültürü ve Şiiriyle ilgili Bazı Unsurlar 146
2.4.4.1. Halk Dili ve Söyleyişi 147
2.4.4.2. Halk Kültürü ile İlgili Unsurlar 149
2.4.4.3. Farsça Unsurlar 150
2.4.5. Edebî Sanatlar 151
3.BÖLÜM: RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET DİVANÇESİ'NİN ÇEVİRİ YAZILI METNİ 166
3.1. NÜSHALARIN TAVSİFİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ 166
3.1.1. Nüshalar ve Tavsifleri 166
3.1.2. Divançe'nin Nüshalarının Değerlendirilmesi 171
3.1.3. Nüsha Âilesi/Şeceresi 180
3.2. Metnin Kuruluşunda ve Yazımında Dikkat Edilen Hususlar 181
3.2.1 Çeviriyazı Tablosu 183
3.3. DİVANÇE'NİN METNİ 184
SONUÇ 299
KAYNAKLAR 302
EKLER (RECAÎZÂDE AHMED CEVDET DİVANÇESİ'NİN YAZMA NÜSHALARINDAN ÖRNEK FOTOĞRAFLAR) 312
ÖZEL ADLAR DİZİNİ 324

KISALTMALAR[1]

AE1: Divan-ı Cevdet, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserler No.84

AE2: Divan-ı Cevdet, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserler No.85

bk.: Bakınız

C.: Cilt

E.T.: Erişim Tarihi

H.: Hicrî

haz.: Hazırlayan

İÜ1: Divan-ı Cevdet, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 02847

İÜ2: Divan-ı Cevdet, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 0807

M.: Miladî

s.: sayfa

S.: Sayı

st.: satır

stn.: sütun

TDK: Türk Dil Kurumu

TDVİA: Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

vd.: ve diğerleri

vr.: varak

yk.:yaprak sayısı

[1] Kısaltmalarda öncelikle TDK İmla Kılavuzu (Ankara, 2012) esas alınmış bu kılavuzda bulunmayan kısaltmalar tarafımızca genel kullanımlar göz önünde bulundurularak düzenlenmiştir.

GİRİŞ

1. XIX. Yüzyıl Divan Şiiri

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasi kudret açısından tarihinin en yüksek seviyesine ulaşması beraberinde dil, edebiyat, kültür ve sanat alanlarında da gelişmeyi getirmiştir. Osmanlı Devleti XVI. yüzyılda her alanda bir nevi altın çağını yaşamıştır. XVII. yüzyılda duraklamaya başlamış, XVIII. yüzyılda ise askeriye, ekonomi başta olmak üzere pek çok alanda Batılı ülkelerden geride kalmıştır. Batı'daki askerî, ilmî ve teknik gelişmelerden yararlanılmasının gerekliliği inancı da yaygınlaşmaya başlamıştır. XIX. yüzyılda da Batı'nın bilgi ve tekniğini almak için yapılan yenileşme hareketleri devam etmiştir (Şentürk, Kartal, 2016: 326, 440, 525, 608).

XIX. yüzyılda her alanda meydana gelen değişmeler ve gelişmeler divan şiirini de etkilemiştir. Divan şiiri, modern şiir karşısında bir süre daha varlığını devam ettirmiştir. (Özgül, 2022: 236).

Ahmet Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* adlı kitaplarında XIX. yüzyıl divan şiirinde artık orijinal söyleyişlerin bulunmadığını, bu dönemdeki şairlerin geçen dönemdeki şairleri taklit ettiklerini dile getirmişler:

"Bu dönemde edebiyat, özellikle asrın ilk yarısında, geçen asrın bir devamı görünümündedir. Şiire yeni bir nefes ve soluk kazandıran Şeyh Gâlib'den sonra klâsik edebiyatın âdeta beslendiği kaynaklar kurumuş, neredeyse söylenebilecek her sözü bitmiş, orijinalliğini kaybetmiş, şairler eski ustaları tekrarlamaktan ileriye gidememiş, orijinallik gösterme hevesiyle yapmacıklık, hatta bayağılığa düşülmüştür" (Şentürk, Kartal, 2016: 613).

XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar şiirin değişmesi gerektiğini düşünen şairler, yeniliğe şekli değiştirmekle başlamışlardır. Örneğin; divan tertiplerini bozmuşlar, medhiye bölümünü kasidelere almamışlar veya yerini değiştirmişlerdir. Gazelleri formları yerine sufiyâne ve hâkimâne gazeliyattır, âşıkâne ve rindâne inşad olunan gazeliyattır gibi temalarına göre tasnif etmişlerdir.

XIX. yüzyılda divan şairleri tarafından geçmiş asırlarda var olup kullanılmış nazım şekilleri, bu yüzyılda da kullanılmaya devam etmiştir. "Geçmişe oranla bu dönemde en az kullanılan nazım şekli "mesnevî"dir. Yine bu devirde önemli kaside şâiri de yetişmemiştir. Özellikle bentlerle kurulu nazım şekillerinde olan artış dikkat çekmektedir. Terci-bendler, terkib-i bendler, şarkılar ve çeşitli tarih kıtaları bunlardandır. Bunlardan şarkı türünün en fazla örneğini Enderunlu Vâsıf vermiştir. Vâsıf özellikle "muhammes" nazım şekliyle kaleme aldığı "şarkı"larıyla tanınmıştır. Sürûrî ve Refi-i Kâlâyî ise en fazla tarih düşüren şâirlerdir. Eşref Paşa dönemin en fazla "kıt'a" yazan şâiridir. Rubaî"lerinin çokluğuyla Mahmud Celâleddin Paşa, "müseddes"lerinin çokluğu ile de Şeref Hanım dikkat çekmektedir" (Şentürk, Kartal, 2016: 615).

Gelenek, nazım şekilleri için XIX. yüzyıla gelene kadar katı formal kurallar belirlemiştir. XIX. yüzyılda nazım şekillerinin katı formal kuralları şairler tarafından yumuşatılmıştır. Bu yüzyılda kaside bir form mu yoksa tür mü olduğu tartışılmış, kasidelere ve gazellere başlıklar bulunmuştur. Bununla birlikte dörtlükler, beşlikler hâlinde veya mesnevi formunda kaside ve gazeller yazılmıştır. Müşterek gazel söylemek bu dönemde adet hâline gelmiştir (Özgül, 2022: 292-293, 311, 321).

XIX. yüzyıldan önce aruz vezninde az kullanılan veya hiç kullanılmayan vezinlerle şiirler yazılmıştır. Arapça ve Farsça asıllı kelimeleri, Türk telaffuzuna göre aruza çekmek kusur olmaktan çıkartılmıştır (hüsn hüsün, bezm bezim, seyr seyir gibi). Klasik şiir

formlarına hece vezni ilave edilmiştir. XIX. yüzyıl şairleri kafiye olarak Arapça, Farsça asıllı kelimeler yerine Türkçe asıllı kelimeler kullanmıştır. Alışılmadık redifler bulmaya çalışmışlardır (Özgül, 2022: 252- 268, 321, 537).

Bu yüzyıldaki şiirlerde vezin, kafiye ve redifteki değişimlerle birlikte muhtevada da değişimler gözlenmektedir. Divan şiirinde âşık ağzından maşuka hitap etmek gelenekleşmiş bir ifade tarzıdır. XVIII. yüzyıldan itibaren erkek şairler tarafından sevilen kadının ağzından gazeller yazılmaya başlanmıştır. Şairler şiirlerinde aşkı ve sevgiliyi daha gerçekçi, daha beşerî bir zeminde işlemişlerdir. Bu dönemde şairler şiirlerine vatan, millet, hürriyet, adalet, eşitlik, medeniyet gibi kavramları dâhil etmişlerdir (Özgül, 2022: 464, 485-486).

XVIII. yüzyıldan itibaren şiirde sade Türkçe yaygınlaşmaya başlamıştır. Öte yandan klasik şiire bu yüzyıldan itibaren Sebk-i Hindî'nin girift dili, özel kelime kadrosu ve ilginç terkipleri girmiştir (Özgül, 2022: 525, 545).

Şairler bu yüzyılda Ermenice (maneuk oğlan, kızdır ahcik, ustaya vadbet denir gibi) ve Rumca (nomen ayoş Ahmedoş aposto profita gibi) gibi dillerin kelime ve tabirlerine şiirlerde yer vermişlerdir (Özgül, 2022: 550-551).

Bu yüzyılda divan şiiri 3 koldan ilerlemeye devam etmiştir:

1. Encümen-i Şuara: 1861 yılında Hersekli Arif Hikmet'in Laleli Çukurçeşme'deki evinde bir seneye yakın müddette bir araya gelen edebî topluluktur. Encümenin reisi Leskofçalı Mustafa Gâlib'tir. Rumeli Kazaskeri Mustafa İzzet, Nakşibendi Şeyhi Osman Nureddin Şems, Yenişehirli Avnî, Kazım Paşa, İbrahim Halet, Manastarlı Hoca Salih Naili, Recâî-zâde Celâl, Üsküdarlı Hakkı, Eşref Paşa, Ziya Paşa, Miratçi Mustafa Refik Encümen-i Şuara üyeleridir. Encümen-i Şuara şairleri şiirin asırlarca denenmiş ve olgunlaşmış ilkelerinden uzaklaşmadan yeni temalara yer vermeyi amaçlamışladır. Sebk-i

Hindî üslubunu örnek almışlardır. Bu şairler geleneğin şiir formlarını ve aruzu terk etmek yerine, hece veznini klasik şiirin formlarına ilave etmişlerdir (Özgül, 2006: 83).

2. Mahallileşme Akımını Sürdürmeye Çalışan Şairler: Kayahan Özgül *Divan Yolu'ndan Pera'ya Selametle* adlı kitabında mahallileşme akımını sürdürmeye çalışan şairler hakkında bilgiler vermiştir:

"XVIII. asır şiirinde görülen dil ve tema değişiminin önemli kaynaklarından biri olarak gösterilen "mahallileşme" hareketi, her şairin kendi yöresinin özelliklerini eserine yansıtmasından çok, İstanbul'da mahalli unsurları etrafında birleşmesi manasını taşır" (Özgül, 2022: 420). Bu yüzyılda mahallileşme akımını benimseyen şairler İstanbul'un güzelliklerini, eğlence arayışını, mesirelerini, insanlarını, gelenek ve göreneklerini şiirlerine dâhil etmişlerdir. Bu yüzyıldaki şairler hem bir ütopyayı somutlaştırmışlardır hem de eseri soyutlamaların güzelleştireceğine dair fikri temelinden sarsmışlardır (Özgül, 2022: 421). Mahallileşme hareketini bu yüzyılda benimseyen şairler arasında Enderunlu Vâsıf, Keçeci-zâde İzzet Molla, Hızırağa-zâde Sa'îd, Refî-i Kâlâyî ve Fatîn yer almaktadır (Mutlu, 2021: 41).

3. Dinî ve Tasavvufî Şiir Yazan Şairler: Divan şiirinin önceki dönemlerinde olduğu gibi bu dönemde de dinî ve tasavvufî şiirlerin de kaleme alındığı görülmektedir. Bu yüzyılda dinî ve tasavvufî şiir dilinin vazgeçilmez kadrosu, dildeki değişim gayretlerine karşı dirençlidir; ama sûfî şiiri, profan şiirin mazmunlarıyla erken dönemlerde kurduğu ilişkiyi hep sürdürmüş ve onlara bâtını manalar yükleyerek de olsa değişime ayak uydurmuştur (Özgül, 2022: 542). XIX. yüzyılda dinî ve tasavvufî şiirler genellikle eskinin tekrarı niteliğindedir. Bu yüzyılda Müştak Baba, Türâbî Baba, Şeyh Nazîf gibi şairler dinî ve tasavvufî şiirler kaleme almışlardır (Mutlu, 2021: 47).

2. Recâî-zâde Ahmed Cevdet ve Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Recâî-zâde Ahmed Cevdet genç yaşta vefat etmiş olmasına rağmen bilinen 3 eseri bulunmaktadır. *Nevâdirü'l-Âsâr fî Mütâla'ati'l-Eş'âr*, *Zînetü'l-Mecâlis* ve *Türkçe Divançe'*si Cevdet'in eserleridir. Şair ve eserleri üzerine yapılan bilimsel çalışmalar aşağıda verilmiştir:

Abdulkadiroğlu A. (1994), *Zînetü'l-Mecâlis*, Ankara: Türk Hava Kurumu Matbaası.

Meclislerin süsü anlamına gelen eser, mısra derlemesidir. 1842 yılında İstanbul'da istinsah edilen eser, 1994 yılında Abdulkerim Abdulkadiroğlu tarafından kitap hâlinde yayımlanmıştır. Abdulkerim Abdulkadiroğlu kitabın başında şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermiştir. Ardından *Zinetü'l-Mecâlis'*in nüshalarını tanıtmıştır. Nüshaları karşılaştırarak hazırlanan çalışmada Keçeci-zâde İzzet Molla, Râgıb Paşa, Sâbit gibi divan edebiyatının önemli şairlerinin mısraları yer almaktadır. Kitabın sonuna eserin nüshalarına ait fotoğraflar eklemiştir.

Abdulkadiroğlu A., Sarı M. (1998), *Nevâdirü'l-Âsâr fî Mütâla'ati'l-Eş'âr (Seçme Beyitler)*, Ankara: Anıl Matbaası.

Nevâdirü'l-Âsâr fî Mütâla'ati'l-Eş'âr, şairin divan edebiyatının değişik yüzyıllarında beğendiği 4000 beyitten oluşan eseridir. 179 sahifedir. Alfabetik şekilde düzenlenmiştir. Eserin, Ankara Milli Kütüphane'de ve Ali Emiri Kütüphanesi'nde nüshaları bulunmaktadır. Eser, Abdulkerim Abdulkadiroğlu ve Mehmet Sarı tarafından 1998 yılında kitap hâlinde yayımlanmıştır. Abdulkerim Abdulkadiroğlu ve Mehmet Sarı çalışmalarının başında şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermişlerdir. Alfabetik şekilde düzenlenen eserde: Ahmed Cevdet tarafından Şeyhülislam Yahyâ, Nedim, Haşmet, Fuzûlî gibi divan edebiyatının önemli şairlerinden derleyip beğendiği beyitler bulunmaktadır.

Abdulkadiroğlu A., Sarı M. (2009), "Küllîyât-ı Recâî-zâde Ahmed Cevdet (Nevâdirü'l-Âsâr, Zînetü'l-Mecâlis, Divançe)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, 39: 323-333.

*Divançe'*sinin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde 2, Millet Kütüphanesi'nde 2, Avusturya Kütüphanesi'nde 1 olmak üzere bilinen toplam 5 yazma nüshası bulunmaktadır. Şairin hayatı ve eserleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu makalede *Divançe*'nin nüshaları tanıtılmış, manzumelerin nazım şekilleri hakkında bilgi verilmiştir.

Yörür A. (2021), "Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in Ali Paşa'ya Sunduğu Bahâriyye'si", *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırma Dergisi*, 22: 608-615.

Ali Yörür, 2021 yılında yazmış olduğu makalesinin başında şairin hayatı ve eserlerinden bahsetmiştir. Ardından *Divançe*'de yer alan Benderli Ali Paşa adına yazılan bahariyenin nazım şekli, vezni, beyit sayısı hakkında bilgiler vermiştir. Bahariyeyi; teşbib, medhiye, dua olmak üzere bölümlere ayırmıştır. Makalenin en sonunda da *Divançe*'nin nüshalarını karşılaştırarak bahariyenin metnine yer vermiştir.

Yörür A. (2021), "Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in Tarih Manzumeleri", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*.7(2): 507-522.

Ali Yörür'ün 2021 yılında yazmış olduğu diğer bir makalede şairin tarih manzumeleri üzerinedir. Bu makalenin giriş kısmında şairin hayatı ve eserleriyle birlikte tarih düşürme geleneği hakkında bilgiler vermiştir. Ardından *Divançe'*de yer alan tarih manzumelerinin yazılış tarihi ve sebeplerinden, tarih manzumelerinin aruz kalıpları ve muhtevaları hakkında bilgiler vermiştir. *Divançe'*nin nüshalarını karşılaştırarak tarih manzumelerinin metinlerine yer vermiştir.

Yörür A. (2021), "Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in Ramazâniye'si", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7(4): 1644-1653.

Ali Yörür yazmış olduğu makalede şairin hayatı, eserleri ve divan edebiyatının bir türü olan ramazaniye hakkında bilgiler vermiştir. Ardından şairin ramazaniyesinin nazım

şeklinden, kaç beyitten oluştuğundan ve kalıbından bahsetmiştir. Ramazaniye hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Makalenin sonunda *Divançe*'nin nüshalarını karşılaştırarak ramazaniyenin metnine yer vermiştir.

Yörür A. (2021), "Recâî-zâde Ahmed Cevdet ve Dîvânçesi" *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 13(49), 235-238.

Ali Yörür "Recâî-zâde Ahmed Cevdet ve Dîvânçesi" adlı makalesinde şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler vermiştir. *Divançe*'nin dört nüshasının özelliklerinden ve manzumelerin nazım şekillerinden bahsetmiştir. Makalenin sonunda "yanar", "olmasa","-i âlem" redifli gazelleri örnek olarak vermiştir.

Bu çalışmada araştırma, inceleme ve tenkit yöntemleri kullanılarak XIX. yüzyılda Cevdet mahlasıyla şiir yazan Recâî-zâde Ahmed'i ve *Divançe'*sini tanıtarak detaylı bir inceleme yapılması amaçlanmıştır.

1.BÖLÜM: RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET'İN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

1.1.1. Adı ve Mahlası

Araştırmalar sonucunda; Fatîn'in *Hâtimetü'l-Eş'âr*'ında, Şeyhülislam Arif Hikmet'in *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sında, Mehmed Süreyyâ'nın *Sicill-i Osmânî*'sinde, Şemseddin Sami'nin *Kâmûsu'l-A'lâm*'ında, Mehmet Nail Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî*'sinde, Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri'*nde, Sadeddin Nüzhet Ergun'un *Türk Şairleri'*nde şairin hayatı ile ilgili bilgiler bulunduğu tespit edilmiştir. Şairin asıl adı Ahmed Cevdet'tir. Ahmed Cevdet şiirlerinde Cevdet'i mahlas olarak kullanmıştır.

1.1.2. Doğum Tarihi, Doğum Yeri ve Memleketi

Şairin doğum tarihi hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Şairin doğum yeri hakkındaki bilgi sadece Fatîn'in *Hâtimetü'l-Eş'âr*'ında ve Şemseddin Sami'nin *Kâmûsu'l-A'lâm*'ında yer almaktadır. İki kaynakta da Ahmed Cevdet'in doğum yeri İstanbul olarak gösterilmiştir:

"Nâzım-ı mûmâ-ileyh Ahmed Cevdet Efendi Dersaâdet'de kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup nakdîne-i evkâtını iktisâb-ı gevher-i ma'rifete sarf iderek …" (Çifçi, 2017: 71).

"Müteahhirîn-i şuarâ-yı Osmâniyyeden olup Dersaâdet'de togmış ve Dâhiliyye ketebesinden iken 1247'de vefat itmişdir…" (Şemseddin Sami, 1891:1847-48)

Şairin memleketi hakkında yalnızca Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri'*nde bilgi verilmiştir. Bursalı Mehmed Tahir, şairin İstanbullu olduğunu şöyle dile getirmektedir:

"Müteahhirîn-i şuarâdan olup şehrîdir. Dahiliyye kalemi hulefâsından iken 1247'de [1831-32] vefat etmiştir. Hurûf-ı hecâ tertibi üzere müntehabât-ı ebyât-ı Osmânniyeyi hâvi "*Nevâdirü'l-Âsâr*" ve seçme mısra'ları hâvi *Zînetü'l-Mecâlis* unvanlarıyla matbû iki eseri ve bir *Divançe'*si vardır. *Nevâdirü'l-Âsâr*'ı biraderi Sâmil Efendi tab ettirmiştir" (Saraç, 2016: 554).

1.1.3. Ailesi

Şeyhülislam Arif Hikmet'in *Tezkiretü'ş-Şu'arâ'*sına göre şair meşhur devlet adamlarından biri olan Mehmed Recâî Efendi'nin torunu, İbrahim Münîb'in de oğludur:

"Ricâl-ı asr-ı Abdü'l-hamîd Hânî'den meşhûr Recâî Efendi'nin hafîdi anî şuarâ ve hâcegândan Recâî-zâde Münîb Efendi'nin oglı… (Çınarcı, 2019: 34).

Mehmet Nail Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî*'sinde de şairin ailesi ile ilgili benzer bilgiler bulunmaktadır:

"Recâî-zâde Ahmed Cevdet Efendi ibnü şâir İbrahîm Münîb Efendi ibnü Reîsü'l-küttâb Recâî Efendi ibnü Borlılı Başbâkı Kulı Halîl Aga …" (Kocaaslan, 2009: 2656).

Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in, Abdulkerim Abdulkadiroğlu ve Mehmet Sarı'nın "*Külliyât-ı Recâî-zâde Ahmed Cevdet"* başlıklı çalışmasından yararlanılarak hazırlanan soyağacı şu şekildedir (Abdulkadiroğlu, Sarı, 2009: 325):

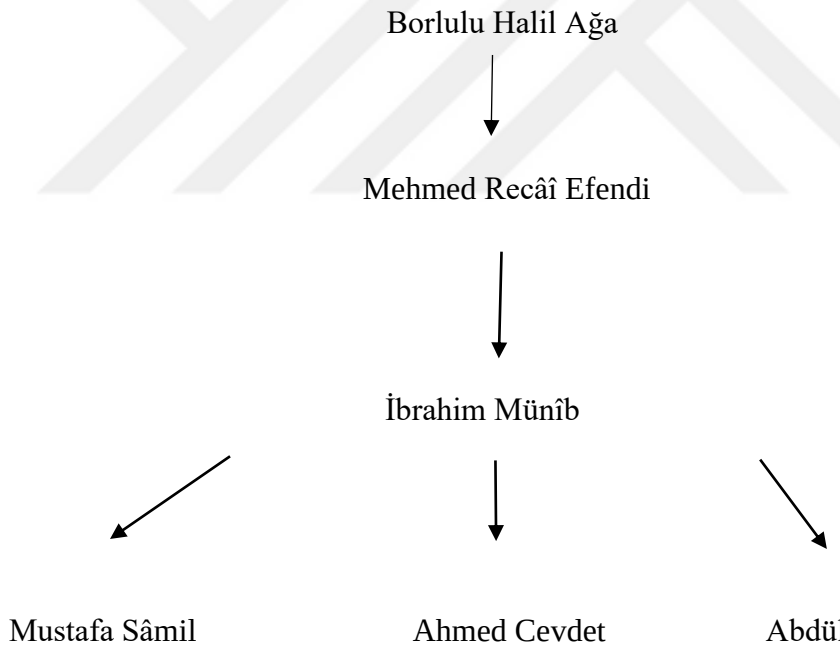

Yukarıda şairin aile şecere bilgisinin bulunduğu kaynaklara göre; ailenin kökeni, günümüzde Manisa'ya bağlı Borlu'ya dayanmaktadır. Ahmed Cevdet'in babası Recâî-zâde İbrahim Münîb'dir. Recâî-zâde İbrahim Münîb'in de babası Reîsü'l-küttâb Mehmed Recâî Efendi'dir. Reîsü'l-küttâb Mehmed Recâî Efendi'nin de babası Başbakı Borlulu Halil Ağa'dır. Ahmed Cevdet'in iki kardeşi vardır. Kardeşlerinden biri Recâî-zâde Mustafa Sâmil, diğeri ise sadrazamın yazı işlerini yürüten Recâî-zâde Abdülhamid'dir.

Ahmed Cevdet'in ailesi incelendiğinde, kendisi gibi akrabalarından da şair olanların bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunların başında babası Recâî-zâde İbrahim Münîb gelmektedir. Ayrıca kardeşi Recâî-zâde Mustafa Sâmil ve amcasının oğlu Recâî-zâde İbrahim Şefik de Ahmed Cevdet gibi divan sahibi şairlerdir.

1.1.4. Tahsil Hayatı

Şairin tahsil hayatıyla ilgili çok az bilgi bulunmaktadır. Fatîn'in *Hâtimetü'l-Eş'âr'*ında yalnızca Arapça ve Farsçayı öğrendiği bilgisi yer almaktadır (Çifçi, 2017: 71).

1.1.5. Mesleği ve Bulunduğu Yerler

Şairin, Fatîn'in *Hâtimetü'l-Eş'âr'*ında Farsça ve Arapça öğrenip eğitimini tamamladıktan sonra Bâb-ı Âlî'nin Dâhiliye Kalemi'nde kâtip olarak mesleğini icrâ ettiği bilgisi bulunmaktadır (Çifçi, 2017: 71).

Şeyhülislam Arif Hikmet'in *Tezkiretü'ş-Şu'arâ'*sında yalnızca kâtip olduğundan bahsedilmiştir (Çınarcı, 2019: 34).

Mehmed Süreyyâ'nın *Sicill-i Osmânî'*sinde (Akbayar, 1996: 395), Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri'*nde (Saraç, 2016: 554) ve Mehmet Naili Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî'*sinde (Kocaaslan, 2009: 2656) Dâhiliye Kalemi'nin hulefâsından (kâtip)olduğu bilgisi verilmiştir.

İncelenen kaynaklardan anlaşılacağı üzere şair, Dâhiliye Kalemi'nde kâtiplik mesleğini icrâ etmiştir.

Dâhiliye Kalemi'nde kâtiplik yapan şairin İstanbul'da yaşadığı görülmektedir. *Divançe'*deki Şâni Bey'e kendi ve başka kişilerin ahvalini anlattığı manzum mektubunun 26. beytinde "San Beşiktaş bize zindân oldı" mısrasına yer vermesi, Beşiktaş redifli gazel yazması, Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyyesi'nin azalarından biri olup toplantılarına katılması şairin İstanbul'un Beşiktaş semtinde yaşadığı düşüncesini akla getirmektedir:

Bu da bir başḳaca hicrān oldı
Ṣan Beşikṭaş bize zindān oldı (4/26)

Bu naẓmımı gördükde dimiş Cevdet o meh-veş
Reşk itse seza nükte-şināsān-ı Beşikṭāş (57/8)

Kaynaklarda Cevdet'in bulunduğu yerlerle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnız Cevdet bir beytinde İzmir'e ramazanın gelişinden bahsetmektedir. Sadece bu beyitten hareketle kesin bir söz söylemek mümkün değilse de, şairin İzmir'de de bulunmuş olabileceği akla gelmektedir:

Geldi İzmir'e vaḳ(i)tsiz yine Maġnisa'dan
Neden oldı 'acabā böyle şitābān Ramażān (2/4)

Divançe'deki Benderli Ali Paşa'ya yazdığı 3. manzumede Halep'e gittiği, hatta orada falına bile baktırdığını söylese de bu ifadeleri şiir ve söz uyumu gereği mi söylemiştir, yoksa şair gerçekten Halep'e gitmiş midir şimdilik bunu bilemiyoruz.

Raḥm itdi devrān ḥālime baḳdı Ḥaleb'de fālıma
Beş biŋ çıḳup iḳbālime ondan açıldı baḫt-ı zār (3/44).

1.1.6. Vefatı

Yukarıda söz edilen kaynakların tümünde Ahmed Cevdet'in genç yaşta, 1831 (H.1247) yılında İstanbul'da vefat ettiği bilgisi yer almaktadır. Şeyhülislam Arif Hikmet'in *Tezkiretü'ş-Şu'arâ'*sında, şairin genç yaşta vefat etmesinin sebebi olarak veba (tâ'ûn) salgını gösterilmektedir:

"Bir cüvân-tab kâtib-i reşîd idi. 1247 senesi matunen eyyâm-ı cüvânîde azm-ı ahiret itmişdir" (Çınarcı, 2019: 34).

Mustafa Sâmil'in *Divan*'ında şairin ölümüne ilişkin bir tarih manzumesi vardır. Bu manzume incelendiğinde Ahmed Cevdet'in hiç evlenmediği düşünülebilir.

Tārīḫ-i Vefāt-ı Şā'ir-i Māhir Birāder-i Ṣāḥib-Dīvān Cevdet Efendi-i Maġfiret-Nişān

[mefā'īlün/mefā'īlün/mefā'īlün/mefā'īlün]
Recā'ī-zādelerden Mir Cevdet şā'ir-i meşhūr

Ḫudā emr eyledi tekmil-i enfās eyledi nā-gāh

Cihānda ṣaṭr-ı ‘ömrin şi‘re ṣarf itmişdi ol merḥūm
Hüner meydānına pek az gelür öyle dil-i āgāh

Mücerred ṭurdı aṣlā görmedi rūy-ı zen-i dünyā
Geçirdi nefsine ḥükmi iderdi andan istikrah

Felekden iştikā eylerdi dā’im rāḥatı yoġdı
Bu bezm-i bī-ḳarārı kendine zindān idüp eyvah

Mezāra da düşünce dāderi Sāmil didi tārīḫ
Mekānın cennet-i a‘lā ide Cevdet Beg’iñ Allāh (1247) (Batur, Yıldız, 2020: 467).

1.2. Edebî Kişiliği

1.2.1. Eserinden Yola Çıkarak Şiiri ve Edebî Kişiliğiyle İlgili Yapılan Değerlendirmeler

Ahmed Cevdet ile ilgili bilgi veren bazı kaynaklarda edebî kişiliğiyle ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ancak bu bilgilerin yetersiz olduğu görülmektedir. Şairin edebî kişiliğiyle ilgili değerlendirmeler kaynaklardan elde edilen bilgilerle birlikte, *Divançe’*si üzerinden yapılmıştır.

Cevdet’in şairliği hakkında da bilgi veren Fatîn *Hâtimetü’l-Eş’ârı’*nda, şairin şiirlerinde hoş bir söyleyiş tarzına sahip olduğunu ifade etmiştir. Ancak şairin şiirlerinin güzel ve etkili derecede olmadığını dile getirmiştir (Çifçi, 2017: 71).

Sadeddin Nüzhet Ergun’un *Türk Şairleri’*nde söyledikleri, Fatîn’in *Hâtimetü’l-Eş’âr*’ında söylediklerini kısmen destekler niteliktedir. Sadeddin Nüzhet Ergun, Ahmed Cevdet’in *Divançe*’sindeki bazı manzumeleri başarılı bulurken, bazılarının ise tekrar edilmiş sözler olduğunu ifade etmektedir (Ergun, Tarihsiz: 1028).

Abdulkerim Abdulkadiroğlu ve Mehmet Sarı, *“Külliyât-ı Recâî-zâde Ahmed Cevdet”* başlıklı makalelerinde Cevdet’in şair bir şahsiyete sahip olduğunu, samimi ve içten duygularla şiir yazdığını, şiirlerinde sade Türkçe kullandığını ifade etmişler. Makalenin devamında şairin sanat kaygısının olmadığını ve yer yer orijinal söyleyişleri bulunsa da, birinci derecede bir şair olmadığını dile getirmişler (Abdulkadiroğlu, Sarı, 2009: 326).

Divançe'deki manzumelerin hepsi Türkçedir. Arapça ve Farsça yazılmış manzumeler bulunmamaktadır. Cevdet'in manzumelerinin dili olabildiğince sadedir.

Şair şiirlerini pek çok nazım şekliyle yazmıştır. Şiirlerini en fazla gazel nazım şekliyle yazmıştır. Bu durumda, şairin gazel şairi olduğunu söylememiz mümkündür.

Ahmed Cevdet çeşitli nazım şekilleriyle yazdığı manzumelerinde aşk, medhiye, nasihat gibi konuları işlemiştir. Manzumelerinde en çok aşk konusunu işlemiştir. Cevdet aşkı çoğunlukla divan şiiri çerçevesince işlemiştir. Verilen bilgilere göre Ahmed Cevdet farklı nazım şekilleri ve türleri ile şiir söylemede başarılı olmuştur.

Şiirlerinin hepsini şair aruz vezninin çeşitli bahir ve kalıplarıyla yazmıştır. Şiirlerinde çoğunlukla aruzu güzel bir şekilde uygulayan şair, yer yer şiirlerinde vasl-ı hemze, vasl-ı ayn ve zihaf gibi aruz kusurlarını yapmıştır. Bu durum Cevdet'in zaman zaman edebî kaygı gözetmediğini göstermektedir. Şiirlerindeki beyit, mısra ve söz tekrarları; şairin şiirlerinde hem ahengi sağlamasında hem de şiirlerinde konu bütünlüğünü oluşturmasında etkili olmuştur.

Cevdet *Divançe*'sindeki manzumelerde çeşitli edebî sanatlarla birlikte deyim ve atasözlerinden, arkaik kelime ve imlalardan, sosyal hayatın izlerinden yararlanmıştır. Bu unsurlardan yararlanması manzumelerinde söylemek istediklerini daha etkili bir şekilde ifade etmesini sağlamıştır. Aynı zamanda bu durum, XVIII. yüzyılda artık bir ekol haline gelen Nedim ile birlikte olgunlaşma devrini yaşayan mahallileşme akımından etkilendiğini göstermektedir:

Mum donanması idüp sāḥa-i iclālinde
İtdi ḳandīl uçuran mülḥidi sūzān Ramażān (2/12)

Faḫri oyması gibi sīnemi devrān oydı
Aldı nem varsa ḥarāmī-i ṭabī'at ṣoydı
Bizi ġaddār-ı cihān bu sene çıplaḳ ḳoydı
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XI)

Bel virmesün aġyāra diyü yanına ṭurdum
Ṭaş iskele ḳurdum
Ṣaldırdı bizi yonġa-veş 'ummāna o server
Atdırmadı lenger (51/9)

Yüz sürer anda rikāb-ı şāh-ı ʻaşḳa dilberān
Enderūn-ı sīnede kül-ḫāne kim göŋlümdür ol (61/2)

ʻAşḳ ile Ferhād-veş ṭaġlar başın cāy eyleyüp
Dögünür ṭaşlarla Cevdet şimdi ṣubḥ u şām ṣu (80/13)

Ahmed Cevdet Daniş'in ve Zatî'nin manzumelerine yazdığı nazireler ile birlikte; Fuzûlî'nin, Şeyhülislam Yahyâ'nın, Hoca Neşet'in, Sâlik'in, Kuloğlu Sanî'nin, Niyâzî-i Mısrî'nin, Enderunlu Fâzıl'ın, Müştak Baba'nın mısralarını, ifadelerini ve beyitlerini tazmin etmiştir. Bu durum Daniş'in, Zatî'nin, Fuzûlî'nin, Şeyhülislam Yahyâ'nın, Hoca Neşet'in, Sâlik'in, Kuloğlu Sanî'nin, Niyâzî-i Mısrî'nin, Enderunlu Fâzıl'ın, Müştak Baba'nın şiirlerini okuduğunu ve sözü edilen şairlerden etkilendiğini göstermektedir.

Şair şiir hakkındaki görüşünü *Divançe*'deki 7. manzumenin 6. bendinde tanımlamıştır. Şaire göre şiir, ağızlardaki diğer adı nefestir. Şiirin okuyana yardımcı olması gerekmektedir:

Şimdi efvāhda bir adı nefesdir şiʻriŋ
Oḳuyan ādeme imdādı nefesdir şiʻriŋ
Mütevātir olan īrādı nefesdir şiʻriŋ
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ʻıydıyyesidir bād-ı havā (7/VI)

Şair, *Divançe*'sindeki 3. manzumesinde Galib ve Saib kelimelerini tevriyeli şekilde kullanarak hiç itibar görmese bile döneminde kendisinin şairlikte Şeyh Gâlib, söz söylemede ise Saib-i Tebriz olduğunu ifade etmiştir:

Ben şāʻirāne Ġālib'im çoḳdan süḫanda Ṣāi'b'im
Emelde gūyā ṭālibim hīç görmemişken iʻtibār (3/36)

Cevdet *Divançe*'sindeki 24. manzumenin 6. beytinde şiirlerinin etkili ve güzel olduğunu düşünmüş, ileride şairlerin onu anıp dua edeceğini ifade etmiştir:

Vaḳtiyle aŋdırır beni Cevdet ġazellerim
Bir gün olur ki raḥmet oḳur şāʻirān baŋa (24/6)

Şair *Divançe*'sinde ilham verip yardım eden yaratıcı sayesinde yeniden şiir yazdığını söylemektedir:

Tevfīḳ-i Ḫudā olup ṭa'bıma Cevdet
Yazdım yine bir naẓm-ı feraḥ-zā-yı maḥabbet (31/5)

1.2.2. Diğer Şairlere Bakışı, Etkilendiği Şairler, Nazireleri

Divan şairleri, divan şiirinin kuruluş devresinden itibaren birbirlerinin şiirlerine nazireler yazmışlardır. Zamanla nazire yazmak yaygınlaşmış ve bir gelenek hâline gelmiştir. Şairlerin yetişmesi açısından bir nevi mektep konumunda olan bu gelenek, şairler arasında sanat alışverişinin meşru ve bilinen yönlerinden birini oluşturması bakımından önem taşımaktadır (Arslan, 2012: 252).

Hangi dönemde yaşamış olursa olsun her şair başka bir şairden etkilenmiştir. Aynı zamanda şairliği nispetinde etkilemiştir. XIX. yüzyılda yaşamış olan Ahmed Cevdet de şiirlerini yazarken bazı şairlerden etkilenmiştir.

Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sini incelediğimiz zaman; XIX. yüzyılda yaşayan Daniş mahlasıyla şiir yazan Mîr Mehmed Bey'in "olur" redifli gazeline aynı vezin, muhteva, kafiye ve redif ile nazire yazdığı görülmektedir. Şairin nazire yaptığı Daniş'in gazelinden örnek olarak matla ve makta beyti aşağıda verilmiştir[2]:

Zülfüŋ ki bād-ı ṣubḥ ile geh tār-mār olur
Gencīne-i ṣabāḥata her tarı mār olur

Bezm-i firāḳa ehl-i dili naġme-sāz ider
Dāniş sipihr-i mest ne sāz-kār olur

Aşağıda da Cevdet'in nazire olan gazeli verilmiştir:

Ḫaṭṭı gelince 'āşıḳa ol şūḫ yār olur
Ḫalḳıŋ ḫazān vaḳti bizim nev-bahār olur

[2] Gazelin tamamı için bk. Özavar, 1993: 118.

Cām-ı vişāli çekmeden eyle firāḳı yād
Her neş'eniŋ şoŋunda göŋül bir ḥumār olur

Cevdet fuṣūl-i erbaʿası böyledir ġamıŋ
Ḫalḳıŋ ḫazān vaḳti bizim nev-bahār olur (41/1-2-5)

Ahmed Cevdet'in 124. manzumesi Zatî'nin meşhur gazelinin;
Dem-be-dem seyl-āb-veş eşk-i revānum çaġlar
Dögünüp ṭaşlarla aġlar ḥālime ırmaġlar
matla beytini anımsatmaktadır.[3] Şairin manzumesinin vezni, Zatî'nin manzumesinin vezninden farklıdır. Ancak iki manzumenin kafiyesi ve muhtevası aynıdır. Şair, Zatî'ye nazire yazmıştır. Bu durum Cevdet'in Zatî'den etkilendiğini göstermektedir:

Seyl-āb-ı fenā cūşa gelüp şanma ki çaġlar
Aḥvāl-i dil-i zārıma ṭāġlar daḫı aġlar (124)

Nazireye benzer şiirlerden biri de tazminlerdir. Başka bir şairin bir beyti veya mısrası ele alınarak onun çeşitli nazım şekillerinde tamamlanmasına tazmin denilmektedir. Bu bir gazel olabileceği gibi muhammes, müseddes, tahmis, tesdis, tercî-bend, müstezad gibi nazım şekilleriyle de olabilir. Tazmin edilen mısra, beyitlerden oluşan nazım şekillerinde manzumenin herhangi bir yerinde bulunabilmektedir. Şairler tıpkı nazirelerde olduğu gibi beğendiği şiirleri tazmin etmişlerdir. Tazminin, tazmin edilen şiirle aynı vezin ve kafiyede olması gerekmektedir (Köksal, 2018: 60, 62).

Ahmed Cevdet, XVI. yüzyıl şairlerinden Sanî'nin "Kul olma dergehinde Mısr'a sultan olmadan yegdir" mısrasına[4] tazmin ederek murabba söylemiştir.

Saŋa derbān ʿAcem'de ḫān-ı ḫānān olmadan yegdir
Yoluŋda ḫāk-reh kuḥl-ı Ṣıfahān olmadan yegdir
Efendim ẕerreŋ olmaḳ mihr-i raḫşān olmadan yegdir
Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir

[3] Gazelin tamamı için bk. İz, 2015: 241.
[4] Mısra ile ilgili bilgi için bk. Soykut, 1968: 327.

Celīlü'ş-şānsın ḥālā vezāretle mükerremsin
Vücūduŋ nādirü'l-mevcūddur devletde elzemsin
Ḳad(i)r-dānlıḳ ile meşhūrsun memdūḥ-ı 'ālemsin
Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir

Olup bir başḳa revnaḳ şimdi dehriŋ şeyḫ ü tabında
Açıldı gözleri sāyeŋde aydın māh-tābında
Riyāż-ı devletiŋ olduḳça böyle āb u tābında
Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir

Cihānı kendine celb eylediŋ luṭf-ı mürüvvetle
Gözin ṭoldurduŋ a'dānıŋ daḫı dārāt u ḥaşmetle
Seni kim görse dir şimdi şimden-gerü bu rütbe devletle
Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir (10/I-II-III-IV)

Şair, Şeyhülislam Yahyâ'nın meşhur "İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül/ Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül" [5] beytini tazmin ederek tahmis etmiştir:

'Ālemde nīk-nām ile yād olmadıŋ göŋül
Bir dāne-çīn-i vaḳt-i ḥaşād olmadıŋ göŋül
Hīç neş'e-dār-ı bezm-i murād olmadıŋ göŋül
İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül
Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül

Ey dil ne ḥāl oldı saŋa aġlamaḳdasıŋ
Eşkim miṣāl cūşa gelüp çaġlamaḳdasıŋ
Her lāle-ruḫ ġamıyla beni daġlamaḳdasıŋ
İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül
Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül

Bir dem enīs-i bezm-gehiŋ yār idi seniŋ
Yine bu rütbe derd ü ġamıŋ var idi seniŋ

[5] Gazelin tamamı için bk. Ertem, 1995: 133.

Faṣl-ı şitāda eylediginŋ zār idi seniŋ
İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül
Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül (11/I-II-III)

Cevdet, Fuzûlî'nin "Beni cāndan usandırdı cefādan yār uşanmaz mı/Felekler yandı āhımdan murādım şem'ī yanmaz mı" [6] meşhur gazelinin beytini tazmin ederek tahmis etmiştir:

Şeb-i firḳatde ḳaldım ḥālim ol meh-pāre anmaz mı
Kişi itdiklerinden bir zamān elbet utanmaz mı
Vücūdum nāle döndi nāleden ḥālā inanmaz mı
Beni cāndan usandırdı cefādan yār uşanmaz mı
Felekler yandı āhımdan murādım şem'ī yanmaz mı

Özün döndürdi bizden yār bilmem ki ne ḥāl oldı
O ülfetler maḥabbetler o sā'at bir ḥayāl oldı
Dil-i bī-çāreme rāḥat bu 'ālemde muḥāl oldı
Beni cāndan usandırdı cefādan yār uşanmaz mı
Felekler yandı āhımdan murādım şem'ī yanmaz mı (12/I-II)

Şair, XVIII. yüzyılda yaşamış Hoca Neşet'in "Ṣabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum" mısrasını tazmin ederek muhammes yazmıştır[7]:

Güher-i eşk ṣaçup zīb-i ruḫ-ı yār oldum
Şebnem-āsā o güle ben var ise bār oldum
Şoŋra düşdüm naẓarından ne yamān ḫār oldum
Meskenim gülşen iken ḫāke sezā-vār oldum
Ṣabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum

Beni ol şūḫ-ı sitem-pīşe dil-figār itdi
Raḳibā zümresini maḥrem-i esrār itdi
Bu kederlerle cihānı başına dār itdi

[6] Gazelin tamamı için bk. Akyüz vd., 1958: 338.
[7] Muhammesin tamamı için bk. Oğraş, 1991: 160.

ʿĀleme söylerim artıḳ cānıma kār itdi
Ṣabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum (13/I-III)

Şair, Halil bin Halil Efendi-zâde Sâlik'in yedi beyitlik gazelinin makta beytinde yer alan "Bize şimden-gerü ʿazm-ı reh-i gurbet görünür" mısrasını tazmin ederek gazel yazmıştır[8]:

Baḳdım āyīne-i tedbīre bu ṣūret görinür
Bize şimden-gerü ʿazm-ı reh-i ġurbet görinür

Ṣavb-ı maḳṣūda çıḳar bir yol arar Sālik olan
Baŋa āsān ṭarīḳ ʿaşḳ u maḥabbet görinür

Cevdetā meyl-i vaṭan ḳoymadı dilde ġam-ı yār
Bize şimden-gerü ʿazm-ı reh-i ġurbet görinür (43/1-3-5)

Ahmed Cevdet, XVIII. yüzyılda yaşamış Enderunlu Fâzıl'ın gazelinden "Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa" mısrasını tazmin ederek gazel yazmıştır[9]:

Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa
Sūz-ı dilde nuḳl içün bağrım kebāb eyler baŋa

ʿÖmrüm olduḳça der-i pīr-i muġānı beklerim
Her ne luṭf eylerse ol ʿālī-cenāb eyler baŋa

Ben o maḫmūrum ki Cevdet meclis-i devrānda
Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa (28/1-3-5)

Ahmed Cevdet ünlü mutasavvıf Niyâzî-i Mısrî'nin şiirinde geçen "Çağıruram dost dost" ifadesini tazmin ederek beş bentlik mütekerrir murabba söylemiştir[10]:

[8] Gazelin tamamı için bk. Çağlar, 2011: 189.
[9] Gazelin tamamı için bk. Divan-ı Fazıl Bey Enderunî, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı, Bel_Osm_0.00251/02.
[10] Geniş bilgi için bk. Erdoğan, 2019: 156.

Mest-i mey-i ʿaşḳ olup
Çaġıruram dost dost
Naʿra-zen-i şevḳ olup
Çaġıruram dost dost

Leyl ü nehār aġlayup
Sīnecigim daġlayup
Yāralarım baġlayup
Çaġıruram dost dost

Cāmeden ʿuryān tenim
Faḳr u fenā gülşenim
Ṭaġlar olup meskenim
Çaġıruram dost dost (32/I-II-III)

Cevdet ayrıca Müştak Baba'nın "Cānānı buldı ḥaste göŋül cānı istemez" mısrasına bir mısra ekleyerek yeni bir beyit oluşturmuştur[11]:

Cānānı buldı ḥaste göŋül cānı istemez
Derde ḳanāʿat eyledi dermānı istemez (125)

Müşterek şiirler nazire benzeri şiirler içerisinde yer almaktadır. Birden fazla şairin katılımıyla oluşturulan manzumelerin genel adına müşterek gazel denilmektedir. Müşterek şiirler için şiir-i müşterek, gazel-i müşterek, müşterek tabirleri kullanılmıştır. En çok altı kişiyle yazılmaktadır. Müşterek şiir her türlü nazım şekliyle yazabilmektedir. Müşterek şiirlerde en çok kullanılan nazım şekli gazeldir. Müşterek şiirlere, şairlerden biri bir mısra veya bir beyit söyleyerek başlamaktadır (Aksoyak, 2017: 10-11). Müşterek şiirde de esas olan birden fazla şairin aynı vezin ve kafiyede manzumeler yazabilmesidir (Köksal, 2018: 71-72).

[11] Gazelin tamamı için bk. Divan-ı Müştak Baba,İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı, HCE_Osm_00837.

Ahmed Cevdet'in *Divançe'*sini incelediğimizde; Cevdet, Keçeci-zâde İzzet Molla ile -XIX. yüzyılda gelenek hâline gelmiş- müşterek beyitler söylemiştir. Ahmed Cevdet'in, Keçeci-zâde İzzet Molla ile müşterek beyitler söylemesi; Keçeci-zâde İzzet Molla'nın şiir söyleyişini beğendiğini, şairliğine değer verip onun şiirlerinden etkilendiğini göstermektedir. Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in Divançe'si ve Keçeci-zâde İzzet Molla'nın *Divan'*ı incelendiğinde, müşterek beyitlerdeki mısraların hangisinin Ahmed Cevdet'e, hangisinin Keçeci-zâde İzzet Molla'ya ait olduğu tespit edilememiştir[12]. Aşağıda Cevdet ile Keçeci-zâde İzzet Molla'nın müşterek beyitlerinden örnek verilmiştir:

ʿArż-ı cemāle başladı dilde ḫayāl-i yār
Āyīne buldı ṣūret-i ʿaṣḳıŋ netīcesi (133)

Āh gitdikçe vaḥīm oldı hevā-yı zülf-i yār
Başıma derd-i ʿaẓīm oldı hevā-yı zülf-i yār (135)

Sīnemde āh-ı dāġ-ı maḥabbet nihān idi
Meydāna çıḳdı şimdi o da bir zamān idi (136)

Dil-ḫaste görüp de beni cānān gider mi
Āḫir nefesim olmasa ḥīç cān gider mi (138)

İstanbul'uŋ güzellerini defter eyledim
Ser-levḥasını nāmıŋ içün pür-zer eyledim (140)

Ahmed Cevdet'in yazdığı müstezad gazel nazım şeklindeki dülger-nâme denilebilecek manzumeye, kardeşi Mustafa Sâmil ve Mustafa Safvet nazire denilebilecek manzumeler söylemişlerdir.[13]

[12] Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divan'ı için bk. Şahin, 2004.
[13] Bahsedilen manzumeler için bk. Mecmua-i Eş'ar, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 04089.

Sonuç olarak şair Daniş'in gazeline ve Zatî'nin gazelinin beytine nazire yazmıştır. Bununla birlikte, nazire benzeri olan tazminler ve müşterek şiirler yazmıştır. Fuzûlî ve Şeyhülislam Yahyâ'nın beyitlerini tazmin ederek tahmis etmiştir. Ayrıca Hoca Neşet'in, Kuloğlu Sanî'nin, Enderunlu Fâzıl'ın, Sâlik'in, Müştak Baba'nın mısralarını da tazmin etmiştir. Hoca Neşet'in mısrasını tazmin ederek muhammes, Enderunlu Fâzıl'ın ve Sâlik'in mısralarını tazmin ederek gazel yazmıştır. Kuloğlu Sanî'nin mısrasını tazmin ederek murabba söylemiştir. Niyâzî-i Mısrî'nin şiirinin "Çağıruram dost dost" ifadesini tazmin ederek murabba söylemiştir. Müştak Baba'nın mısrasına, bir mısra ilave ederek beyit yazmıştır. Cevdet, Keçeci-zâde İzzet Molla ile müşterek beyitler söylemiştir. O dönemde gelenek hâline gelen müşterek şiir yazma usulüne uymuştur.

Daniş'in zemin şiiri ile şairin naziresi arasında vezin, kafiye ve redif birliği bulunmaktadır. Bu unsurların birliği, şairin naziresinin ahengini sağlamıştır. Zatî'nin zemin şiiri ile şairin naziresi arasında vezin farklılığı olsa da kafiye birliği ve ortak kelime kullanımı bulunmaktadır.

Şairin tazmin ederek yazdığı manzumeler ile tazmin edilen mısra, ifade ve beyitlerin arasında vezin, kafiye ve redif birliği bulunmaktadır. Hem bu unsurların birliği hem de tazmin edilen mısra ve beyitlerin tekrar etmesi manzumelerin ahengini sağlamıştır.

Cevdet'in iki naziresini içerik açısından değerlendirildiğinde, zemin şiirlerin içeriğiyle paralellik gösterdiği görülmektedir. Tazmin edilerek yazılan manzumelerde, zemin şiirlerin içeriğiyle pararellik göstermektedir.

Yukarıda verilen bilgilerin şairin Daniş'in, Fuzûlî'nin, Şeyhülislam Yahyâ'nın, Hoca Neşet'in, Enderunlu Fâzıl'ın, Sâlik'in, Sanî'nin ve Müştak Baba'nın,Zatî'nin kullandıkları kafiyelerden, rediflerden, söyleyiş biçimlerinden istifade ettiğini göstermektedir. Yukarıda verilen bilgiler ışığında; şairin Daniş'i Fuzûlî'yi, Şeyhülislam Yahyâ'yı, Hoca Neşet'i, Enderunlu Fâzıl'ı, Sâlik'i, Kuloğlu Sanî'yi, Müştak Baba'yı ve Zatî'yi taklit etmekten ziyade, kendine has bir üslupla onlar gibi şiirler yazmaya çalışmıştır.

Ahmed Cevdet'in fazla olmasa da kardeşi Mustafa Sâmil ve Mustafa Safvet üzerinde tesiri bulunmaktadır.

1.3. Eserleri

Ahmed Cevdet'in kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere göre üç eseri bulunmaktadır.

1- *Nevâdirü'l-Âsâr fî Mütâla'ati'l-Eş'âr*:

Bu eser: Ahmed Cevdet'in divan edebiyatının şairlerinden beğendiği beyitlerin derlemesidir. Şairin en hacimli eseridir. Çeşitli divanlardan ve mecmualardan seçilen beyitler alfabetik şekilde sıralanmıştır. Dört bin kadar beyit bulunmaktadır. Eser Bulak'ta 1840 yılında,179 sahife olarak nestalik hattıyla basılmıştır. Eseri bastıran kişi şairin kendisi gibi şair olan kardeşi Mustafa Sâmil'dir. Eserin nüshasının birisi Ankara Milli Kütüphanesi 1955 A 198 kayıtlıdır. Diğer bir nüshası ise Millet Kütüphanesi Ali Emiri Yazma Eserler Koleksiyonu Manzum 677'de kayıtlıdır. (Abdulkadiroğlu, Sarı, 1998: XI).

2- *Zînetü'l-Mecâlis*:

Zînetü'l-Mecâlis meclislerin süsü anlamına gelmektedir. Bu eser de mısra derlemesidir. Eserin içerisinde numaralanmış 1025, numaralandırılmamış 42 olmak üzere toplam 1067 mısra bulunmaktadır. Eser İstanbul'da 1842 yılında şairin ölümünden sonra Halet Efendi'nin *Divanı*'nın sonunda 30-71 sayfalarında arasında basılmıştır. Çeşitli kütüphanelerde eserin yazma nüshaları bulunmaktadır. Ankara Milli Kütüphanesi 06 Mil Yz A.699/2, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 1188, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty.3066, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty.3369, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty.9815, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Kasidecizâde 415 eserin nüshalarından bazılarıdır[14] (Abdulkadiroğlu, 1994: 10-11).

3- *Türkçe Divançe:*

Çalışmamıza konu olan şairin *Divançe*'sinin kütüphanelerde bilinen beş yazma nüshası bulunmaktadır. Bu yazma nüshalardan ilki İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 02847 [İÜ1] nüshasıdır. Bu nüshanın yazı çeşidi ta'lîktir. 220x131-152x68 mm'dir. 33 yapraktır. 1831(1247) yılında istinsah edilmiştir. İkincisi İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 00807 [İÜ2] nüshasıdır. Bu nüshanın yazı çeşidi rikadır. 189x123-153x84 mm'dir. 32 yapraktır. 1834 (1251) yılında istinsah edilmiştir. Üçüncüsü Avusturya Milli Kütüphanesi Yazma Eserler ve Nadir Eserler Dairesi Başkanlığı El Yazması ve Eski Baskı Koleksiyonu No. 2 nüshasıdır. Yazı çeşidi nesihtir. 220x140 mm'tir, 17 satır, 2 sütun, sarı renkli, 39 yapraktır.

[14] Eserin yazma nüshaları için bk. http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TY/nekty03369.pdf. E.T.: 30.09.2022; http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TY/nekty03058.pdf.E.T.: 30.09.2022.

Dördüncüsü İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserler No. 84 [AE1] nüshasıdır. *Divançe*'nin bu nüshası yazı çeşidi ta'lîktir. 250x125-151x70 mm'tir. 33 yapraktır. 25 Mart 1870(25 Zilhicce 1286) basılmıştır.

Beşincisi İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserler No. 85 [AE2] nüshasıdır. Bu nüshanın yazı çeşidi nesihtir. 177x115-140x70 mm'tir. 37 yapraktır. 25 Mart 1870 (25 Zilhicce 1286) yılında basılmıştır. Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sinde toplamda 71 gazel, 43 beyit, 12 kıt'a, 5 murabba, 4 muhammes, 4 mısra, 4 kaside, 2 tahmis, 2 mesnevi, 1 terkib-bend bulunmaktadır.

Divançe'de 729 beyit ve 92 bent bulunmaktadır. *Divançe*'deki şiirlerin mısra sayısına bakıldığında toplam 2.575 mısra bulunmaktadır.

2.BÖLÜM: RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET'İN DİVANÇESİ'NDE ŞEKİL VE MUHTEVA

2.1. NAZIM ŞEKİLLERİ

Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sinde 148 manzume bulunmaktadır. *Divançe*'de; 71 gazel, 43 beyit, 12 kıt'a, 5 murabba, 4 muhammes, 4 mısra, 4 kaside, 2 tahmis, 2 mesnevi, 1 terkib-bend bulunmaktadır. Yukarıda görüldüğü üzere şair 10 farklı nazım şekliyle manzumeler yazmıştır.

Divançe'nin bütün nüshalarında 146 ve 147. manzume şarkı başlığıyla kaydedilmiştir. Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik *Divan Şiiri Şekil Bilgisi* adlı kitaplarında şarkının bir nazım şekli olmadığını yalnızca musiki bir terim olduğunu dile getirmişlerdir. Verilen bilgiye dayanılarak ilgili manzumeler murabba olarak değerlendirilmiştir (Kurnaz, Çeltik, 2013: 229).

Divançe'deki 1. manzume İÜ2'nin müstensihi tarafından; 32. manzume ise bütün nüshaların müstensihleri tarafından gazel başlığıyla kaydedilmiştir. 1 ve 32. manzume beyitler hâlinde yazıldığında ana kafiyelerinin ortadan kalktığı görülmektedir. Bu sebepten ilgili manzumeler gazel değil murabba olarak değerlendirilmiştir.

Divançe'deki 8. manzume İÜ1, AE1 ve AE2'de terkib-bend başlığıyla kaydedilirken, İÜ2'de tercî-bend başlığıyla kaydedilmiştir. Bu manzume İÜ2'nin müstensihi tarafından başlığı yanlış kaydedilmiştir. İlgili manzumeye tercî-bend denilebilmesi için vasıta beyitlerinin müzdeviç ya da mütekerrir bile olsa birbiriyle kafiyeli olması gerekmektedir. İlgili manzume için İÜ1, İÜ2 ve AE2'de müsemmen tabiri kullanılmıştır. Bu kullanım her bendin 8 mısradan oluşmasından kaynaklanmaktadır. Manzumenin vasıta beyitleri kendi içinde kafiyelenmesi sebebiyle ilgili manzume müsemmen ya da tercî-bend değil terkib-bend olarak değerlendirilmiştir.

Ahmed Cevdet'in *Divançe'*sinde 26. manzume 3 beyit, 27. manzume 2 beyit, 30. manzume 3 beyit, 35. manzume 3 beyit, 36. manzume 3 beyit, 45. manzume 2 beyit, 46. manzume 2 beyit, 51. manzume 2 beyit, 52. manzume 4 beyit, 62. manzume 2 beyit, 72. manzume 2 beyit, 82. manzume 3 beyit, 89. manzume 2 beyit, 90. manzume 3 beyit, 96. manzume 3 beyit, 98. manzume 2 beyittir. Bu manzumeler 5 beyitten az olsalar da, kafiyeleniş şekillerine bakıldığında gazel olarak değerlendirilmişlerdir.

45. manzume İÜ1, AE1 ve AE2'de gazel başlığıyla, İÜ2'de ise rubai başlığıyla kaydedilmiştir. İlgili manzume dörtlük hâlinde yazılmamıştır. Manzumede rubainin ahreb

veya ahrem kalıplarından herhangi biri kullanılmamıştır. Bu sebeple ilgili manzume rubai değil gazel olarak değerlendirilmiştir.

54. manzume bütün nüshalarda gazeliyat bölümünde yer almaktadır. Manzume incelendiğinde; aa bb cc..şeklinde değil de xa ba ca… şeklinde kafiyelendiği görülmektedir. Bu manzume xa ba ca şeklinde kafiyelendiği için gazel değil kıt'a olarak değerlendirilmiştir.

98. manzume İÜ1 ve AE1'de gazeliyat, İÜ2'de ebyat bölümünde, AE2'de kıtaat bölümünde yer almaktadır. Manzumeye beyit denilebilmesi için iki mısradan ibaret olması gerekmektedir. Manzumenin nazım şekline kıt'a denilebilmesi için ilk beytin ba xa şeklinde kafiyelenmesi gerekmektedir. İlgili manzume incelendiğinde; aa xa şeklinde kafiyelendiği görülmüştür. Bu sebeple yukarıda bahsedilen manzume kıt'a ya da beyit olarak değil, gazel olarak değerlendirilmiştir.

Divançe'de yer alan iki kaside gazellerin içerisinde yer almaktadır. Gazeller içerisinde yer alan 95. manzume; nesîb, maksûd ve dua bölümlerini içermektedir. 97. manzume ise nesîb, maksûd ve dua bölümlerini içermektedir. Bu sebeple ilgili manzumelerin nazım şekli kaside olarak değerlendirilmiştir.

Aşağıda *Divançe*'de hangi nazım şekillerinin ne kadar kullanıldığını, kullanılan nazım şeklinin *Divançe*'deki oranı verilmiştir:

Tablo-1 Recâî-zâde Ahmed Cevdet *Divançesi'*nin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı

Sıra No	Nazım Şekilleri	Toplam	Divançe'deki Oran (%)
1	Kaside	4	2,70
2	Terkib-bend	1	0,67
3	Muhammes	4	2,70
4	Tahmis	2	1,35
5	Murabba	5	3,37
6	Gazel	71	47,97
7	Mesnevi	2	1,35
8	Kıt'a	12	8,10
9	Beyit	43	29,05
10	Mısra	4	2,70
Toplam		148	

Aşağıda *Divançe*'deki nazım şekillerinin *Divançe*'deki oranı daha net görülmektedir.

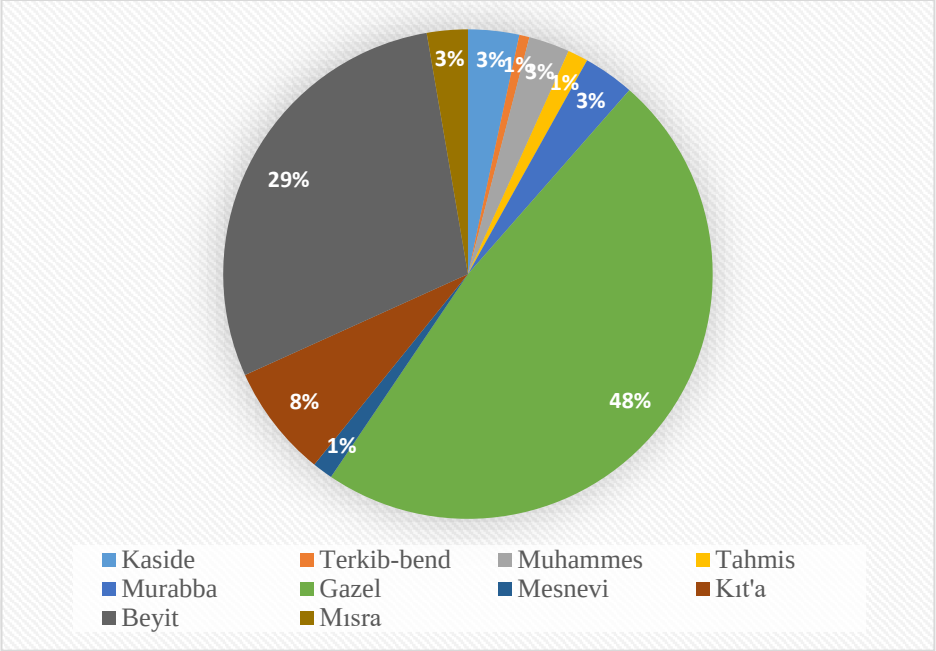

Grafik-1 D*ivançe'*deki Manzumelerin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı

Aşağıda *Divançe*'deki nazım şekilleri, mısra sayıları ve *Divançe*'deki oranları tablo hâlinde gösterilmiştir:

Tablo-2 *Divançe'*de Yer Alan Manzumelerin Mısra Sayılarına Göre Dağılımı

Nazım Şekilleri	Mısra Sayısı	Divançe'deki Oran (%)
Kaside	446	17,32
Murabba	124	4,81
Muhammes	225	8,73
Tahmis	40	1,55
Terkib-bend	64	2,48
Gazel	802	31,14
Mesnevi	396	15,57
Kıt'a	298	11,57
Beyit	176	6,83
Mısra	4	0,15
TOPLAM	2.575	

Divançe'deki nazım şekillerinin dağılımını daha net şekilde görülebilmesi için mısra sayılarına göre nazım şekilleri tablo hâlinde verilmiştir. Aşağıdaki grafiğe göre şairin *Divançe'*si gazel ağırlıklıdır:

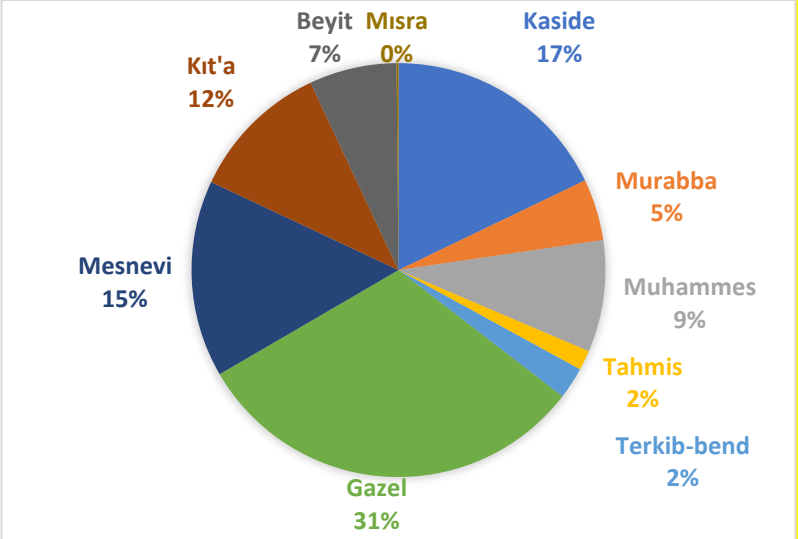

Grafik-2 Mısra Sayılarına Göre Nazım Şekillerinin *Divançe'*deki Dağılımı

2.1.1. Kasideler

Şekil

Ahmed Cevdet *Divançesi*'nde dört kaside bulunmaktadır. Bu kasidelerden ikisi gazellerin içerisindedir.

Şairin ilk kasidesi *Divançe*'deki 2. manzumedir. 2. kasidesi *Divançe'deki* 3. manzumedir. 3. kasidesi *Divançe*'deki 95. manzumedir. 4. kasidesi *Divançe*'deki 97. manzumedir. Kasidelerin beyit sayıları şu şekildedir: 1. kaside 25 beyit, 2. kaside 49 beyit, 3. kaside 18 beyit, 4. kaside 16 beyittir.

Dört kasidenin bölümlerine bakılacak olursa 25 beyitten oluşan ilk kasidenin ilk 8 beyti teşbîb bölümüdür. 9. beyti girizgah niteliğindedir. 10. beyit ile 23. beyit arası medhiye bölümüdür. 24 ve 25. beyit dua bölümüdür.

49 beyitten oluşan 2. kasidenin ilk 15 beyti teşbîb bölümüdür. 16. beyitten 35. beyte kadar medhiye bölümüdür. 35. beyitten 46. beyte kadar fahriye bölümüdür. 47. beyitten 49. beyte kadar dua bölümüdür. 2. kasideyi diğer kasidelerden ayıran en öenmli özelliği musammat olmasıdır. Ayrıca kasidenin "ra'na" (parlak, güzel) olarak değerlendirilmesidir.

18 beyitten oluşan 3. kasidesinin ilk 6 beyti nesîb bölümüdür. 7. beyit ise medhiye bölümüne geçilmeden önce girizgah niteliğindedir. 8. beyitten 17. beyte kadar medhiye

bölümüdür. 18. beyit dua bölümüdür. Şair mahlasını medhiye bölümünün başladığı ilk beyit olan 8. beyitte geçirmiştir.

16 beyitten oluşan 4. kasidesinin ilk 8 beyti nesîb bölümüdür. 9. beyti medhiye bölümüne geçilmeden önce girizgah niteliğindedir. 10. beyitten 15. beyte kadar medhiye bölümüdür. 16. beyit dua bölümüdür. Şair mahlasını kasidede 8. beyitte geçirmiştir.

Ahmed Cevdet'in kasidelerine vezin açısından bakıldığında; 2'sinde remel bahri, birinde muzâri bahri, 1'inde de rezec bahri kullanılmıştır. Kasidelerden biri "feʿilātün/ feʿilātün/feʿilātün/feʿilün" kalıbıyla, biri "müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün" kalıbıyla,biri"fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün"kalıbıyla,biri"mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün" kalıbıyla yazılmıştır.

Cevdet'in kasidelerinden biri başlıklı, diğeri ise başlıksız kaydedilmiştir. Birinci kaside İÜ1, AE1 ve AE2'de "Ramażāniye Der-Sitāyiş-i Süleymān Pāşā" başlığıyla kaydedilmişken, İÜ2'de "Ramażāniye-i Raʿnā Der-Sitāyiş-i ʿAli Pāşā" başlığıyla kaydedilmiştir. İkinci kaside İÜ1 ve AE1'de "Bahāriye Der- Sitāyiş-i ʿAlī Pāşā" başlığıyla kaydedilmişken, İÜ2 ve AE2'de "Bahāriye-i Raʿnā Der- Sitāyiş-i ʿAlī Pāşā başlığıyla kaydedilmiştir.

Muhteva

Şair, ilk kasidesini dönemindeki devlet adamlarından biri olup hakkında herhangi bir bilgi elde edilemeyen Süleyman Paşa adına kaleme almıştır. Süleyman Paşa'yı methetmiştir:

Bir veliyü'n-naʿamım var ki benim ʿālemde
Aŋa her gice olur ḫalḳ ile mihmān Ramażān

Şevḳine geldi yine bir senelik merḥaleden
Ṭayy idüp arżı beyābān be-beyābān Ramażān

Mum donanması idüp sāḥa-i iclālinde
İtdi ḳandīl uçuran mülḥidi sūzān Ramażān

Meşʿal-i luṭfına nisbet ile Tire Aydın
İdeli gümrük-i İzmir'i çerāġān Ramażān

Ey kerem-kār-ı cihān çekme ġam İn-şāa'llāh
Bu sene saŋa olur bā'iş-i ġufrān Ramażān (2/10-11-12-13-14)

Ahmed Cevdet 2. kasidesinde Sadrazam Benderli Ali Paşa'yı methetmiştir:

Ol Ḥaydar-ı ṣāḥib-ẓuhūr ya'nī destūr-ı vaḳūr
İsterse eyler nārı nūr var anda öyle iḳtidār

Nām-ı şerīfidir 'Alī neslinden oldığı celī
Çoḳ mı disem artıḳ velī ḳuṭbiyyetinde şübhe var

Paşaların paşasıdır vālīleriŋ vālāsıdır
A'lālarıŋ a'lāsıdır evṣāfına yoḳdur şumār

Ḥaḳḳā vezāret şānıdır mülk-i hüner sulṭānıdır
Ehl-i süḫan erkānıdır dīvān sürer leyl ü nehā (3/16-17-18-24)

Cevdet 3. kasidesinde Ali Paşa gibi bir efendinin varlığıyla iftihar ettiğini, bunca zamandır fitneci kişileri Benderli Ali Paşa'nın mahvettiğini ifade etmiştir. Yecüce teşbih ettiği zulüm ve fitneyi, Benderli Ali Paşa'nın İskender ve Dara gibi engellediğini dile getirmiştir. Dönemin veziri olan Ali Paşa'nın çeşitli vasıflarından bahsederek methetmiştir:

Dergeh-i vālāsıdır bāb-ı murād
Ehl-i feyże 'ālem-i bālā gibi

Görmedim bunca zamāndır bir vezīr
Ol kerīm ü 'āḳil ü dānā gibi

Devr-i bī-cevrinde ḫoşdur ḥālimiz
Aġzımız açıḳ olur şekvā gibi

Sed çeküp Ye’cūc-i ẓulm u fitneye
Ḳoydı nām İskender ü Darā gibi (95/9-10-11-12-15)

Şair 4. kasidesinde Kırkkilisli (Kırklarelili) Sırrı’nın[15] yumuşak huylu ve soylu bir kişiliğe sahip olduğunu belirtmiştir. Manzumesinin devamında ise o dönemde kendisinin Şevket-i Buhârî’yeyi örnek alıp ona özendiğinden bahsederek methetmiştir:

Bir şevḳ geldi ḫāmeme varsa efendimiŋ
Vaṣf-ı güzīn-i pākini taḥrīre başladı

Her lafẓım itdi vaṣf-ı şerīfinde cilve-ger
Şimdi benān-ı maʿniyi tesḫīre başladı

Sırrı Beg’iŋ necabet-i aṣlı ḫülāṣasın
Eṭvār-ı nāzikānede taḳrīre başladı

Ṭabʿı selīm kendi ḥalīm ẕātı müstaḳīm
ʿĀlem görüp bu ṭavrını tevḳıre başladı

İtdi ḫayāl Şevket-i Rūm oldıġın o dem
Gitdi ʿAcem’de şiʿrini teşhīre başladı (97/9-10-11-12-15)

2.1.2. Musammatlar

Şekil

Divançe’de yer alan manzumelerin 5’i murabba nazım şekliyle yazılmıştır. Murabba nazım şekliyle yazılmış ilk manzume *Divançe*’deki 1. manzumedir. 2. murabba *Divançe*’deki 10. manzumedir. 3. murabba *Divançe*’deki 32. manzumedir. 4. murabba *Divançe*’deki 146. manzumedir. 5. murabba *Divançe*’deki 147. manzumedir. Bu manzume yalnızca İÜ2’de bulunmaktadır.

[15] Geniş bilgi için bk. Keskin, Sona, 2019: 28.

1. murabba 8 bentten, 2. murabba 9 bentten, 3. murabba 5 bentten, 4. murabba 4 bentten, 5. murabba ise 5 bentten oluşmaktadır. Murabbaların kafyeleniş şekline bakıldığında 2'si aBaB cccB… şeklinde, 2'si aaaA bbbA cccA.. şeklinde, 1'i AAaA bbbA cccA.. şeklinde kafiyelenmiştir.

Murabbaların 3'ünde recez, 1'inde hezec, 1'inde de remel bahri kullanılmıştır. Murabbalardan 4'ü "müstefʿilün/ müstefʿilün" kalıbıyla, 1'i "mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün" kalıbıyla yazılmıştır.

Murabbaların hepsi başlıklıdır. 1. murabba İÜ2'de başlıksız, İÜ1, AE1 ve AE2'de "Münācāt-ı Bārī Teʿālā" başlığıyla kaydedilmiştir. 2. murabba İÜ1 ve AE1'de başlıksız, İÜ2'de "Muḥammes", AE2'de "Tażmīn-i Mışraʿ" başlığıyla kaydedilmiştir. 3. murabba AE2'de başlıksız, İÜ1, İÜ2 ve AE1'de "Ġazel" başlığıyla kaydedilmiştir. 4. murabba İÜ1'de, AE1 ve AE2 'de "Şarḳı" başlığıyla kaydedilmişken, İÜ2'de "Şarḳı Der-Maḳām-ı Ḥicāz" başlığıyla kaydedilmiştir. 5. murabba, İÜ2'de "Şarḳı Der-Maḳām-ı Çārgāh" başlığıyla kaydedilmiştir.

Cevdet, *Divançesi'*ndeki manzumelerini çeşitli nazım şekilleriyle yazmıştır. Bu nazım şekillerinden biri de muhammestir. Ahmed Cevdet 148 manzumeden 4'ünü muhammes nazım şekliyle yazmıştır.

1. muhammes *Divançe'*deki 6. manzumedir. 2. muhammes *Divançe*'deki 7. manzumedir. 3. muhammes *Divançe*'deki 9. manzumedir. 4. muhammesi *Divançe*'deki 13. manzumedir. 1. muhammes 7 bentten, 2. muhammes 23 bentten, 3. muhammes 10 bentten, 4.muhammes 3 bentten oluşmaktadır. Muhammeslerin tümü aaaaA bbbbA ccccA şeklinde kafiyelenmiştir. Muhammeslerin hepsinde remel kalıbı kullanılmıştır. Muhammeslerin 3'ü "feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün" kalıbıyla, 1'i "fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün" kalıbıyla yazılmıştır.

1. muhammes İÜ1, AE1 ve AE2'de "Muḫammes-i Raʿnā" başlığıyla kaydedilmişken, İÜ2'de "Muḫammes-i Bī-Dil" başlığıyla kaydedilmiştir. 2. muhammes İÜ1, AE1 ve AE2'de "Muḫammes-i Raʿnā" başlığıyla kaydedilmişken, İÜ2'de "Muḫammes-i Bī-Dil" başlığıyla kaydedilmiştir. 3. muhammes İÜ1, AE1 ve AE2'de "Muḥammes" başlığıyla kaydedilmişken, İÜ2'de "Der-Sitāyīş-i Ḥüsnī Beg" başlığıyla kaydedilmiştir. 4. muhammes; İÜ1, AE1 ve AE2'de "Tercīʿ-i Nā-Tamām-ı Mışraʿ-ı Meşhūr-ı Ḫʷāce Neşʿet Efendi" başlığıyla kaydedilmişken, İÜ2'de "Tercīʿ-i Mışraʿ-ı Meşhūr Ḫʷāce Neş'et" başlığıyla kaydedilmiştir. 1. muhammesin en önemli özelliği "ra'na" (parlak, güzel) olarak değerlendirilmesidir.

Ahmed Cevdet 148 manzumenin 2'sini tahmis nazım şekliyle yazmıştır. İlk tahmis; Şeyhülislam Yahyâ'nın "İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül/Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül" meşhur beytine yazılmıştır. 2. tahmis ise Fuzûlî'nin "Beni cāndan usandırdı cefādan yār uṣanmaz mı/Felekler yandı āhımdan murādım şem'i yanmaz mı" meşhur beytine yazılmıştır. 1. tahmis, *Divançe*'deki 11. manzumedir. 2. tahmis, *Divançe*'deki 12. manzumedir.

1. tahmis 3 bentten, 2. tahmis ise 5 bentten oluşmaktadır. 2 tahmisin kafiye şeması aaa(AA) bbb(AA) ccc(AA).. şeklindedir. Tahmisin birinde muzâri diğerinde ise hezec kalıbını kullanmıştır. 1. tahmis "mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün" kalıbıyla, 2. tahmis "mefā'īlün/mefā'īlün/mefā'īlün/ mefā'īlün" kalıbıyla yazılmıştır.

Cevdet'in iki tahmisi de başlıkla kaydedilmiştir. 1. tahmis İÜ1, AE1 ve AE2'de "Taḫmīs-i Nā-Tamām-ı Beyt-i Şeyhü'l-İslām Yaḥyā Efendi" başlığıyla kaydedilmişken, İÜ2'de "Taḫmīs-i Beyt-i Şeyhü'l-İslām Yaḥyā Efendi" başlığıyla kaydedilmiştir. 2. tahmis İÜ1, AE1 ve AE2'de "Taḫmīs-i Beyt-i Meşhūr-ı Fużūlī" başlığıyla kaydedilmişken, İÜ2'de "Taḫmīs-i Beyt-i Meşhūr-ı Fużūlī Merḥūm" başlığıyla kaydedilmiştir.

Cevdet'in manzumelerinde yararlanmış olduğu nazım şekillerinden biri de terkib-benddir. *Divançe*'deki 148 manzumenin yalnızca biri terkib-bend nazım şekliyle yazılmıştır. Terkib-bend, *Divançe*'deki 8. manzumedir. 8 bentten oluşmaktadır. Bu manzume *Divançe'*nin İÜ1, AE1 ve AE2'de "Terkīb-Bend-i Müṣemmen" başlığıyla kaydedilmişken, İÜ2'de "Tercī'-i Bend-i 'Āşıkāne" başlığıyla kaydedilmiştir. Manzume aaaaaaxx bbbbbbyy cccccczz… şeklinde kafiyelenmiştir. Şair terkib-bendini muzârî bahrinin "mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün" kalıbıyla yazmıştır.

Muhteva

İlk murabba şairin yaratıcıya seslendiği ve yaratıcıdan kul olarak yardım istediği münacat türündeki şiiridir. 2. murabbada ise memdûhun adı manzumede zikredilmeden övülmüştür. Bu manzume medhiyedir. Şairin manzumesinin 2. bendine bakıldığında memdûhunun dönemin veziri olduğu görülmektedir. Memdûhunun büyük bir şöhrete sahip olduğunu, düşmanlarının onun azimeti ve haşmetinden etkilendiğini, kendisine fazla fazla ihsanlarda bulunduğunu dile getirmiştir.

Şair 3. murabbasında aşk konusunu işlemiştir. Sevgilinin eziyetlerinin sonsuz olduğunu, kendisinin hâlinin harap olduğunu, sevgilisinin kendisine yaptıklarını gören

rakiplerin bu durumdan mutlu olduğunu dile getirmiştir. 4 ve 5. murabbada sevgilinin âşığa karşı merhametsizliği, âşığın sevgiliye duyduğu aşk dile getirilmiştir.

Divançe'deki muhammes nazım şekliyle yazılmış 6. manzume, şairin kendi ahvalinden bahsettiği için hasbihâl türündedir. 7. manzumede ise Çavuşbaşı olan Hüsni Bey övülmüştür. 9. manzumede de şair kendi ahvalinden söz etmiştir. 13. manzume ise aşk konuludur.

Şair ilk tahmiste, iç monolog tekniğiyle kendisiyle konuşmaktadır. Kendi ahvalini anlattığı bu tahmisi hasbihâl niteliğindedir.

Ahmed Cevdet 2. tahmisini âşıkâne tarzda kaleme almıştır. Şair sevgilisinden ayrı olduğunu, hâlini sevgilisinin görmediğini, sevgilinin yüzünü kendisinden çevirdiğini söylemiştir. Manzumenin devamında sevgiliyle muhabbetin artık hayal olduğunu, cefa çektiğini, gönlünün hasta olduğunu ve bu hastalığa ilacın bulunmadığını dile getirmiştir.

8. manzumenin bütün bentleri incelendiğinde; şair, ilk bentten itibaren kendi ahvalinden bahsetmektedir. Hasbihâl niteliğindeki bu manzumenin son bendinde yaratıcıya seslenmekte ve yaratıcıdan bu zor durumdan kendisini çıkarmasını talep etmektedir:

Ey dergeh-i'ināyeti kehfü'l-emān olan
Ey bir gedā-yı dergehi şāh-ı cihān olan
Ey nūr-ı ẕātı ẕerrede günden 'ayān olan
Ey çāre-sāz-ı derd-i dil-i 'āşıḳān olan
Ey merhem-i derūn-ı şikeste-dilān olan
Ey kām-baḫş-ı bī-kes u bī-ḫānümān olan
Raḫm it amān Cevdet-i zāre 'ināyet it
Luṭf it hemān Cevdet-i zāre 'ināyet it (8/VIII)

2.1.3. Gazeller

Şekil

Ahmed Cevdet *Divançesi*'nde 24. manzume ile 98. manzume arasında gazel nazım şekliyle yazılmış manzumeler bulunmaktadır. 24. manzume ile 98. manzume arasında bulunan 54. manzume kıt'a, 95 ve 97. manzume ise kaside nazım şekliyle yazılmıştır. *Divançe*'de yer alan bütün gazellerin dili Türkçe olup toplam 71 tanedir. Gazellerin hepsi 401 beyit, toplam 802 mısradır. Şair en fazla gazel nazım şeklini kullanmıştır.

Tablo-4 Gazellerin Harflere Göre Dağılımı

ا	6	ك	1
ب	1	ل	4
ت	1	م	7
ر	20	ن	6
ز	2	و	1
ش	1	ه	8
ف	1	ى	11

Yukarıdaki tabloya bakıldığı zaman şair neredeyse bütün harfleri kullanarak gazel yazmıştır. Tabloya göre en fazla ر ve ى harfleriyle gazel yazılmışken, en az و, ك, ف, ش, ب harfleriyle gazel yazılmıştır.

Şairin gazelleri en az 2 beyit, en fazla 14 beyittir. Divan şairleri genellikle gazellerini 5, 7, 9 gibi tek sayılarla oluşturmuşlardır. Ahmed Cevdet de diğer divan şairleri gibi gazellerini yazarken 5, 7, 9 gibi tek sayılarla oluşturmuştur. Bununla birlikte 2, 4, 8, 10, 12, 14 gibi çift sayılarla da gazellerini oluşturmuştur. *Divançe*'deki gazeller en fazla 5, 3, 2, 4 beyit iken, en az 8, 10, 11, 12, 14, 15 beyittir. 8, 10, 11, 12, 14, 15 beyitlik gazeller birer tanedir.

Şairin 15 beyitlik gazel nazım şekliyle yazılan 51. manzumede aruzun hezec bahrinin "mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün" kalıbı kullanılmıştır. Her mısranın altına "mefʿūlü/ feʿūlün" cüzleriyle yazılmış kısa bir mısra eklenmiştir. Bu manzume müstezad gazel şeklini almıştır.

Divan edebiyatında gazellerde mahlas kullanmak adet hâline gelmiştir. Şair gazellerin hepsinde "Cevdet" mahlasını kullanmıştır. Şair yazdığı 71 gazelin 19'unda mahlas kullanmamıştır. Şairin mahlas kullanmadığı gazeller genellikle 2, 3, 4 beyitlik gazellerdir. Bunun yanı sıra şair, *Divançe'*sinde gazel nazım şekliyle yazdığı 91. manzume 6 beyit olmasına rağmen mahlas kullanmamıştır. Yine *Divançe*'deki gazel nazım şekliyle yazılmış 59. manzume de 8 beyittir ancak şair gazelinde mahlas kullanmamıştır. Nakıs olmalarına rağmen Ahmed Cevdet bazı gazellerinde (79, 82, 90 ve 96. manzume) mahlasını kullanmıştır.

Cevdet'in *Divançe'*sindeki gazeller beyit açısından değerlendirildiğinde, gazellerin büyük bir kısmının beş beyitten oluştuğu görülmektedir. Aşağıda Recâî-zâde Ahmed Cevdet *Divançesi'*ndeki gazellerin beyit sayıları, gazel sayısına göre kullanım oranı ve o beyit

sayısıyla yazılmış gazellerin bütün gazeller içindeki kullanım oranı tablo hâlinde gösterilmiştir:

Beyit Sayısı	Gazel Sayısı	Gazel Sayısına Göre Kullanım Oranı (%)	Gazellerin Toplam Beyit Sayıları	Gazellerin Toplam Beyit Sayılarına Göre Kullanımı (%)
2	8	11,26	16	3,99
3	9	12,67	27	6,73
4	8	11,26	32	7,98
5	25	35,21	125	31,17
6	2	2,81	12	2,99
7	5	7,04	35	8,72
8	4	5,63	32	7,98
9	5	7,04	45	11,22
10	1	1,40	10	2,49
11	1	1,40	11	2,74
12	1	1,40	12	2,99
14	1	1,40	14	3,49
15	1	1,40	30	7,48
Toplam	71		401	

Divan şiirinde gazellere genellikle başlık konulmadığı malumdur. Söz konusu *Divançe*'nin bütün nüshalarında gazellerin bazılarında başlık konulmuştur. Bu başlıklar şunlardır: "Ġazel", "Ġazel-i Nā-Tamām", "Taẕmīn-i Mışraʿ-ı Fāżıl"," Dāniş Beg'e Naẓīre", "Zeyl".

25, 28, 43, 44, 48, 55, 61, 65, 68, 76 ve 78. manzumede matla beytindeki mısralardan biri makta beytinde de tekrar edilmiş ve redd-i matla yapılmıştır:

Baḫt-ı bed māniʿ-i taḫṣīl-i kemāl oldı baŋa
Ṭoġmadan mihr-i emel vaḳt-i zevāl oldı baŋa

Der-i Mollā'da dirim Cevdet ölince bunı ben
Baḫt-ı bed māniʿ-i taḫṣīl-i kemāl oldı baŋa (25/1-5)

Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa
Sūz-ı dilde nuḳl içün bağrım kebāb eyler baŋa

Ben o maḫmūrum ki Cevdet meclis-i devrānda
Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa (28/1-5)

Ḫaṭṭı gelince ʿāşıḳa ol şūḫ yār olur
Ḫalḳıŋ ḫazān vaḳti bizim nev-bahār olur

Cevdet fuṣūl-i erbaʿası böyledir ġamıŋ
Ḫalḳıŋ ḫazān vaḳti bizim nev-bahār olur (41/1-5)

Baḳdım āyīne-i tedbīre bu ṣūret görinür
Bize şimden-gerü ʿazm-ı reh-i ġurbet görinür

Cevdetā meyl-i vaṭan ḳoymadı dilde ġam-ı yār
Bize şimden-gerü ʿazm-ı reh-i ġurbet görinür (43/1-5)

Ser-mest-i cām-ı ʿaşḳ olan ādem ayılmıyor
Ammā ḫayāl-i yār ile pek de bayılmıyor

Cevdet idüp de tecrübe nefsimde aŋladım
Ser-mest-i cām-ı ʿaşḳ olan ādem ayılmıyor (44/1-5)

Yāriŋ viṣāle meyli var ammā zamānı var
Çün dāġ-ı sīne anda da ʿaşḳıŋ nişānı var

Cevdet bilendi dün giceki iltifātla
Yāriŋ viṣāle meyli var ammā zamānı var (48/1-5)

Baŋa eglence āhdır sensiz
Ġamla ʿömrüm tebāhdır sensiz

Cevdet-i zār düş-i ḫayāliŋle
Baŋa eglence āhdır sensiz (55/1-5)

Cilve-gāh-ı ṭā‘lat-ı cānāne kim göŋlümdür ol
Ṣūret-i mescidde bir tab-ḫāne kim göŋlümdür ol

‘Āḳıbet cāy oldı Cevdet kāfirāne ḥüsne āh
Ṣūret-i mescidde bir tab-ḫāne kim göŋlümdür ol (61/1-5)

Rūz u şeb kārım āhdır bilmem
Neden ‘ömrüm tebāhdır bilmem

Ṣorma Cevdet uṣūl-i ‘aşḳı baŋa
Rūz u şeb kārım āhdır bilmem (65/1-5)

Baḳdıḳça ḥāl-i zārıma āh eyler aġlarım
Acır da kendi kendime vāh eyler aġlarım

Gördükçe Cevdetā dilimi dāġ-dār-ı ġam
Acır da kendi kendime vāh eyler aġlarım (68/1-7)

Ehl-i dilsen riyāyı n’eylersin
Bir ‘abā ki ḳabāyı n’eylersin

Terk idüp māsivāyı ey Cevdet
Bir ‘abā ki ḳabāyı n’eylersin (76/1-5)

Hep yār bildigim benim aġyār çıḳdı āh
Ġonca taṣavvur eyledigim ḫār çıḳdı āh

İtdim hezār tecrübe Cevdet bu gülşeni
Ġonca taṣavvur eyledigim ḫār çıḳdı āh (78/1-5)

Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in gazellerinde kullandığı bahir ve kalıpların kullanım oranları taşağıda tablo hâlinde verilmiştir:

Bahir	Kalıp	Gazel Sayısı	Kullanım Oranı (%)
Muzâri	mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün	26	36,61
Remel	fā'ilātün/ fā'ilātün/ fā'ilātün/ fā'ilün	11	15,49
Remel	fe'ilātün/ fe'ilātün/ fe'ilātün/fe'ilün	7	9,85
Hezec	mefā'īlün/ mefā'īlün/ mefā'īlün/mefā'īlün	7	9,85
Hafif	fe'ilātün/mefā'ilün/fe'ilün	6	8,45
Hezec	mef'ūlü/mefā'īlü/ mefā'īlü/fe'ūlün	6	8,45
Müctes	mefā'ilün/fe'ilātün/mefā'ilün/fe'ilün	5	7,04
Remel	fā'ilātün/ fā'ilātün/fā'ilün	2	2,81
Müctes	mefā'ilün/fe'ilātün/mefā'ilün/fe'ilātün	1	1,40
Toplam		71	

Cevdet yazmış olduğu 71 gazelde aruz vezninin 5 farklı kalıbını kullanmıştır. En fazla muzâri bahrinin "mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün" kalıbını kullanmıştır. Cevdet, bu aruz kalıbını toplam 26 gazelde kullanmıştır. En az müctes bahrinin "mefā'ilün/fe'ilātün/ mefā'ilün/fe'iātlün" kalıbını kullanmıştır. *Divançe*'deki gazellerin aruz kalıplarının dağılımı aşağıdaki grafikte yer verilmiştir:

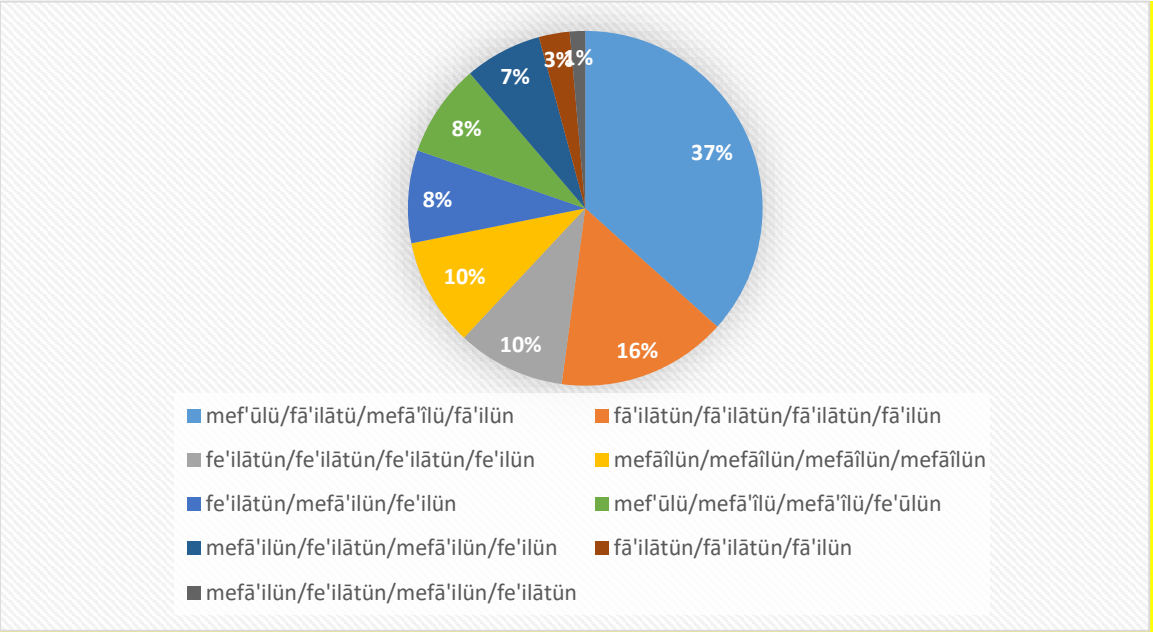

Grafik-3 Gazellerin Aruz Kalıplarına Dağılımı

Şair *Divançesi*'ndeki gazellerde kullandığı aruz bahirleri aşağıda grafik hâlinde gösterilmiştir:

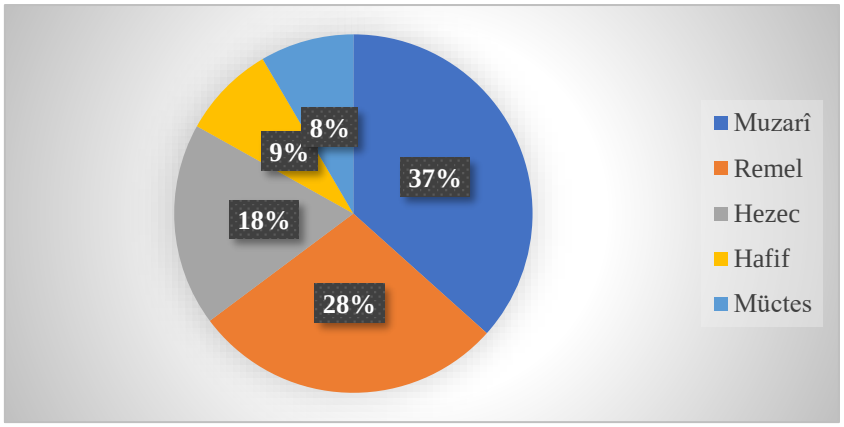

Grafik-4 Gazellerin Aruz Bahirlerine Dağılımı

Yukarıda verilen grafiğe göre Ahmed Cevdet'in gazellerinde en fazla kullandığı aruz bahirleri sırasıyla muzâri, remel, hezec ve hafiftir.

Muhteva

Şairin *Divançe*'sindeki gazel nazım şekliyle yazılmış manzumelerin; 40'ında (26, 27, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 38, 40, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 64, 67, 72, 75, 77, 79, 81, 83, 84, 85, 89, 92, 96, 98) aşk, 10'unda (39, 43, 62, 65, 66, 68, 69, 82, 86, 87) hasb-i hal, 2'sinde (42, 80) medhiye, 4'ünde (70, 71 74, 76) nasihat, 3'ünde (28, 59, 90) rintlik, 12'sinde (24, 25, 33, 37, 41, 53, 73, 78, 88, 91, 93, 94) şikâyet konusunu işlemiştir. Gazel nazım şekliyle yazılmış manzumelerin içeriklerinin oranı şu şekildedir: % 56.33 aşk, % 14.08 hasb-i hal, % 2,81 medhiye, % 5,63 nasihat, % 4,22 rintllik, % 16,90 şikâyet.

2.1.4. Mesneviler

Şekil

Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sinde yer alan 148 manzumeden 2'si mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Cevdet'in yazdığı 1. mesnevi, *Divançe*'deki 4. manzumedir. Bu mesnevi 65 beyittir. 2. mesnevi *Divançe*'deki 5. manzumedir. Bu mesnevi 34 beyittir.

Mesnevilerden 1'inde remel bahri, 1'inde de seri' bahri kullanılmıştır. Mesnevilerden biri "feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün" kalıbıyla, diğeri de "müfteʿilün/müfteʿilün/fāʿilün" kalıbıyla yazılmıştır.

Başlıklar açısından dikkat edildiğinde Cevdet'in mesnevilerinin tümü başlıklıdır. 1. mesnevi İÜ1, AE1 ve AE2'de "Mektūb-ı Manẓūm-ı Der-Ḥaḳḳ-ı Şāni Beg başlığıyla kaydedilmişken, İÜ2'de "Maḥabbet-nāme Ṣūretidir" başlığıyla kaydedilmiştir.

2. mesnevi İÜ1, AE1 ve AE2'de "Diger Teẕkire-i Manẓūme Der-Ḥaḳḳ-ı Şāni Beg ʿAn-Ḫᵛācegān-ı Dīvān" başlığıyla kaydedilmişken, İÜ2'de "Bu Daḫı Mīr-i Mūmā-ileyhdür" başlığıyla kaydedilmiştir.

Muhteva

Şairin 1. mesnevisi Şâni Bey'e kendisiyle birlikte Rif'at Bey'in, Şeyh İbrahim'in, Ahmed Bey'in, Mîr Sa'id'in, Lüleci'nin ahvali hakkında bilgiler verdiği ve Şâni Bey'e duyduğu sevgiden, hasretten bahsettiği manzum mektubudur.

2. mesnevi de şair Şâni Bey'e duyduğu özlemi, kendisine yazmış olduğu mektuptan duyduğu sevinci dile getirir. Bu manzumede İsmail'in Ahmed Efendi'den ders aldığını, adını manzumesinde zikretmediği nevresinin ahvalini dile getirmiştir.

Cevdet'in manzum mektuplarında, nesir olarak yazılan mektuplar gibi bir kompozisyona sahip olduğu görülmektedir. Şair manzum mektuplarına Şâni Bey'e seslenerek başlamaktadır. Özlemini ifade ettikten sonra kendisiyle birlikte çeşitli kişilerin ahvalinden bahseder. Manzum mektupların en sonunda da muhattaba güzel dileklerini sunarak mektuplarını bitirir.

2.1.5. Kıt'alar

Şekil

Cevdet'in *Divançe*'sinde kıt'a nazım şekliyle yazılmış toplam 12 manzume bulunmaktadır.

1. kıt'a *Divançe'*deki 14. manzumedir. 2. kıt'a *Divançe*'deki 15. manzumedir. 3. kıt'a *Divançe'*deki 16. manzumedir. 4. kıt'a *Divançe*'deki 17. manzumedir. 5. kıt'a *Divançe*'deki 18. manzumedir. 6. kıt'a *Divançe*'deki 19. manzumedir. 7. kıt'a *Divançe*'deki 20. manzumedir. 8. kıt'a *Divançe'*deki 21. manzumedir. 9. kıt'a *Divançe'*deki 22. manzumedir.

10. kıt'a *Divançe'*deki 23. manzumedir. 11. kıt'a *Divançe'*deki 54. manzumedir ve gazeliyat bölümünde yer almaktadır. 12. kıt'a *Divançe'*deki 148. manzumedir.

1. kıt'a 7 beyitten, 2. kıt'a 12 beyitten, 3. kıt'a 6 beyitten, 4. kıt'a 8 beyitten, 5. kıt'a 3 beyitten, 6. kıt'a 5 beyitten, 7. kıt'a 10 beyitten, 8. kıt'a 7 beyitten, 9. kıt'a 6 beyitten, 10. kıt'a 5 beyitten, 11. kıt'a 7 beyitten, 12. kıt'a 2 beyitten oluşmaktadır. Kıt'aların beyit sayısı görüldüğü üzere 2 ile 12 beyit arasında değişmektedir. 2. kıt'ayı diğer kıt'alardan ayıran en önemli özellik musammat olmasıdır. 6. kıt'anın en önemli özelliği Süleyman Fehîm ile birlikte yazılmasıdır.

Cevdet'in kıt'aların tümü başlıklı kaydedilmiştir. Kıt'aların başlıkları aşağıdaki şekildedir:

Tārīḫ-i Vefāt-I Rıżā Maḫdūm-ı Sermed Efendi, Tārīḫ-i Berāy-ı Dāmād Şoden-i Mīr ʿārif Be-Ḥażret-i Ḥālet Efendi, Tārīḫ-i Velādet-i İḥsān Beg, Tārīḫ-i Ṣadaret-i Benderli ʿAlī Pāşā, Tārīḫ-i Ḥaṭṭ-ı Zīver, Tārīḫ-i Vefāt-ı ʿĀşıḳ Ḥüseyn, Diger Tārīḫ-i Vefāt-ı ʿĀşıḳ Ḥüseyn Be-Ṭarīḳ-i Hezl, Tārīḫ-i Vefāt-I İbrāhīm Eefendi, Tārīḫ-i Vefāt-ı Melek Pāşā-Zāde Zādesi Mīr Ḥasīb, Tārīḫ-i Vefāt-ı Vesīle Ḳadın, Ḳıṭʿa

Kıt'alarla ilgili genel bilinen bilgilerden biri de şairlerin mahlas kullanmamasıdır. Ancak şairin kıt'a nazım şekliyle yazılmış sekiz manzumesinde (14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 54) mahlas kullandığı görülmektedir.

Cevdet'in kıt'a nazım şekliyle yazmış olduğu 12 manzumede kullandığı aruz kalıpları aşağıdaki gibidir:

Bahir	Kalıp	Kıt'a Sayısı
Hezec	mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/mefāʿīlün	3
Remel	fāʿilātün/fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün	4
Remel	feʿilātün/feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün	2
Recez	müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün	1
Remel	fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün	1
Muzâri	mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün	1
Toplam		12

Ahmed Cevdet 12 kıt'anın 7'sinde remel, 3'ünde hezec, 1'inde recez ve 1'inde de muzâri bahrinin kalıbını kullanmıştır.

Muhteva

1. kıt'a, Galata başkâtibinin ihtisabı Sermed Efendi'nin oğlu Rıza'nın denizde yüzerken boğulması üzerine düşürülen tarihtir. 2. kıt'a, Mîr Arif'in Halet Efendi'ye damat oluşuna düşürülen tarihtir. 3. kıt'a, İhsan Bey'in doğumuna düşürülen tarihtir. 4. kıt'a, Benderli Ali Paşa'nın sadrazam oluşuna düşürülen tarihtir. 5. kıt'a, Ziver Efendi'nin sakal bırakmasına düşürülen tarihtir. 6 ve 7. kıt'a, Âşık Hüseyn'in vefatı üzerine düşürülen tarihlerdir. 8. kıt'a, Seyyid İbrahim Efendi'nin vefatı üzerine düşürülen tarihtir. 9. kıt'a, Melek Paşa-zâde'nin oğlu Mîr Hasîb'in ölümü üzerine düşürülen tarihtir.10. kıt'a, Vesile Kadın'ın ölümü üzerine düşürülen tarihtir. 11. kıt'a, Benderli Ali Paşa'nın medhiyesidir. 12. kıt'ada ise şair dinî ve tasavvufî yönü ile ön plana çıkmıştır.

Aşağıda tarih kıt'alarının hangi konu için düşürüldüğü ve işaret ettiği tarihler sırasıyla gösterilmiştir:

Manzume No	Ne İçin Düşürüldü	İşaret Ettiği Tarih
14	Galata Başkâtibi Sermed Efendi'nin oğlu Rıza'nın Vefatına	H.1244/M.1828-29
15	Mîr Arif'in Halet Efendi'ye Damat Olmasına	H.1237/M.1821-22
16	İhsan Bey'in Doğumuna	H.1238/M.1822-23
17	Benderli Ali Paşa'nın Sadrazam olmasına	H.1237/1821
18	Ziver Efendi'nin Sakal Bırakmasına	H.1239/M.1823-24
19	Âşık Hüseyn'in Vefatına	H.1240/M.1824-25
20	Âşık Hüseyn'in Vefatına	H.1240/M.1824-25
21	Seyyid İbrahim Efendi'nin Vefatına	H.1240/M.1824-25
22	Kadri Beg-zâde Mîr Hasib'in Vefatına	H.1240/M.1824-25
23	Vesile Kadın'ın Vefatına	H.12401/M.1825-26

2.1.6. Beyitler

Şekil

Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sinde yer alan 148 manzumenin 43'ü beyitlerdir. 43 beyitten 31'i şairin matla ve müfredleridir. 12'si Keçeci-zâde İzzet Molla ile Cevdet'in müşterek yazmış oldukları beyitlerdir. Beyitler, *Divançe*'de 99. manzume ile 141. manzume arasındadır. Şairin kendisinin yazmış olduğu beyitler, İÜ1 ve AE1'de "Meṭāli'[ü] müfredāt" başlığıyla kaydedilmiştir. AE2'de "Müfredāt" başlığıyla kaydedilmiştir. Ayrıca AE2'de her

beytin başında “Velehu” başlığı bulunmaktadır. İÜ2’de “Ebyāt” başlığıyla kaydedilmiştir. Bu nüshada her beyitten önce “Beyit” başlığı bulunmaktadır. Yalnızca “–ı istemez” redifli beyti “Tażmīn-i Mışraʿ-ı Müştāk Baba” başlığıyla kaydedilmiştir. Ahmed Cevdet’in, Keçeci-zâde İzzet Molla ile müşterek yazdığı beyitler İÜ1 ve AE1’de “Beyt-i Müşterek-i Bā-ʿİzzet Mollā” başlığıyla, İÜ2 ve AE2’de “Beyt-i Müşterek-i Bā-ʿİzzet Monlā” başlığıyla kaydedilmiştir. İÜ2’de “Beyt-i Müşterek-i Bā-ʿİzzet Monlā” başlığının altında her beyitten önce “Beyit” başlığı bulunmaktadır. AE2’de ise “Beyt-i Müşterek-i Bā-ʿİzzet Monlā” başlığının altında her beyitten önce “Velehu” başlığı bulunmaktadır.

Beyitlerin yazıldığı bahir ve kalıplar aşağıda tablo hâlinde verilmiştir:

Beyit	Kalıp	Beyit Sayısı	Kullanım Oranı (%)
Muzâri	mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün	16	37,20
Remel	fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün	8	18,60
Hezec	mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün	6	13,95
Hezec	mefʿūlü/mefāʿīlü/ mefāʿīlü/feʿūlün	5	11,62
Müctes	mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün	3	6,97
Remel	fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün	2	4,65
Hafif	feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün	2	4,65
Remel	feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün	1	2,32
TOPLAM		43	

Yukarıda verilmiş olan tabloya bakıldığında beyitlerde en fazla muzâri bahrinin “mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün” kalıbı kullanılmıştır. En az ise remel bahrinin “feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün” kalıbı kullanılmıştır.

Muhteva

Şair 100, 102, 103, 104, 108, 109, 111, 112, 113, 116, 117, 118, 122, 123, 125, 126, 127, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138 ve 139. manzumede aşk konusunu işlemiştir:

Āhımı yāre kār ider ṣandım
Derdime bir medār ider ṣandım (102)

Luṭf itse de o meh ṣoŋı ḳahr u celāldir
Her bir kemāliŋ āḫiri elbet ẕevāldir (116)

Rūziġār zūr-kār ile perīşān-ı ḥāl iken
Var dimāġımda yine ḥālā hevā-yı zülf-i yār (134)

Āh gitdikçe vaḥīm oldı hevā-yı zülf-i yār
Başıma derd-i ʿaẓīm oldı hevā-yı zülf-i yār (135)

Sīnemde āh-ı dāġ-ı maḥabbet nihān idi
Meydāna çıḳdı şimdi o da bir zamān idi (136)

Şair 99, 101, 110, 114, 129 ve 141. manzumede kendi ahvalinden bahsetmektedir. Bu manzumeler hasbihâl türündedir:

Rūz [u] şeb ḳān aġlarız ġamdan dil-i pür-ḫūnla
Mācerāmız bitmedi gitdi şu dehr-i dūnla (99)

Her gün şu çarḫ-ı dūn madārā mı eyleyim
Yitdi vücūd derde müdāvā mı eyleyim (110)

Dostı düşmen düşmeni dost eyledi āḫir baŋa
Başladı cevre felek bāṭında da ẓāhir baŋa (129)

Görüp neşāṭımı şanma sürūr var bende
Ġumūm-ı dehr ile çoḳdan fütūr var bende (141)

Cevdet'in 105, 106 ve 128. manzumesi din ve tasavvuf konulu beyitlerdir:

Ye's-i tamāmı zevḳ bilelden şafādayım
Vaż'-ı ʿacīb-i dehr ile çoḳdan cefādayım (105)

Müştāḳ-ı vech kim seni pek görmek isterim
Ḥac vaḳti oldı Ka'be'ye yüz sürmek isterim (106)

Düşüp taḥṣīl-i māl u cāhına dehriŋ emek çekdim
Fenāsın derk idüp ṣoŋra topundan el etek çekdim (128)

Cevdet bu beyitte tanıdığı kişilerin göründüğü gibi olmayışından sitem etmiştir. Bu durumundan şikâyet etmiştir:

Mesrūr imiş benim gibi maḥzūn ṣandıġım
Mecnūn çıḳdı ḥayf Felāṭūn ṣandıġım (107)

Şair 120. manzumesinde Hz. Mevlana'yı methetmiştir:

Vāḳıf-ı sırr-ı ḳader Ḥażret-i Mevlānā'dır
Mürşid istersen eger Ḥażret-i Mevlānā'dır (120)

Ahmed Cevdet 141. manzumede cam (kadeh), meclis kelimelerini kullanmış ve rintliği işaret ederek beytin anlam dünyasını oluşturmuştur:

Ġamı ḳoydum bu gice meclise hem-dem yerine
Cāmı aldım elime kām-ı dü-'ālem yerine (141)

Cevdet'in hem kendisinin hem de Keçeci-zâde İzzet Molla ile birlikte yazmış olduğu beyitlerin içeriğine bakıldığında en fazla aşk konusunu işlemiştir.

2.1.7. Mısralar

Şekil

Şairin *Divançe*'sindeki 148 manzumenin 4'ü mısradır. Mısralar bütün nüshalarda "Muṣarra'" başlığı altında kaydedilmiştir. AE2'de her mısranın başında ayrıca "Velehu" başlığı bulunmaktadır. Dört mısranın hepsi aruz vezniyle yazılmıştır. Ahmed Cevdet dört mısrasının hepsini muzarî bahrinin "mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün" kalıbıyla yazmıştır.

Muhteva

Mısralardan ilki aşk konuludur. Şairin sevgilisine duyduğu hasretin yansıması görülmektedir:

Ey gül-nihāl ḳaç senedir ḥasretim saŋa (142)

İkinci mısrada sevgilinin dudağı lal taşına teşbih edilmiş ve sevgilinin dudağının değeri anlatılmıştır. Bu mısrada aşk konusu işlenmiştir:

Çıḳdı şarāb-ı laʿl-i lebi ḳān bahasına (143)

Ahmed Cevdet dördüncü mısrada sevgiliye ulaşmanın imkânsızlığını, sevgilsinin hayalinin gönlünde yer ettiğini dile getirmiştir:

Gönlümdedir ḥayāl-i muḥāl-i viṣāl-i yār (144)

Dördüncü mısra ise nasihat niteliğindedir. Cevdet, kişinin emeline giden yolun inişli çıkışlı olduğunu dile getirmiştir. Bazen kişinin isteğine yaklaştığını bazen de uzaklaştığını ifade etmiştir:

Rāh-ı emel efendi yoḳışlı inişlidir (145)

2.2. AHENK UNSURLARI

2.2.1. Vezin

Önce İran edebiyatını etkisi altına alan aruz, İran şiirlerindeki değişiklikleriyle de öteki edebiyatlara girmiştir. X. yüzyıldan başlayarak Türk edebiyatına da giren bu şiir ölçüsü, hece ölçüsü yanında şiirlerde kullanılmıştır (İpekten, 2017: 131).

Divançe'de toplam 148 manzume bulunmaktadır. *Divançe*'deki 148 manzumenin hepsi aruz vezniyle yazılmıştır. *Divançe*'de bulunan bütün manzumelerin vezni tespit

edilmiştir. Nazım şekillerinin aruz bahirlerine ve kalıplarına dağılımı aşağıda tablo hâlinde ayrıntılı olarak verilmiştir:

Sıra No	Bahirler	Vezinler	Kaside	Terkib-bend	Murabba	Muhammes	Tahmis	Gazel	Mesnevi	Kıt'a	Beyit	Mısra	Toplam	Kullanı Oranı (%)
1	Remel	fā‘ilātün/fā‘ilātün/fā‘ilātün /fā‘ilün	1					11		4	8		24	16,21
2	Remel	fā‘ilātün/ fā‘ilātün/ fā‘ilün				1		2		1	2		6	4,05
3	Remel	fā‘ilātün/fā‘ilün			1								1	0,67
3	Remel	fe‘ilātün/fe‘ilātün/ fe‘ilātün/fe‘ilün	1			3		7		2			13	8,78
4	Remel	fe‘ilātün/ fe‘ilātün/fe‘ilün							1		1		2	1,35
5	Muzâri	mef‘ūlü/fā‘ilātü/mefā‘īlü/ fā‘ilün	1	1			1	26		1	16	4	50	33,78
6	Hezec	mefā‘īlün/mefā‘īlün/mefā‘īlün/ mefā‘īlün			1		1	7		3	6		18	12,16
7	Hezec	mef‘ūlü/mefā‘īlü/mefā‘īlü/ fe‘ūlün						6			5		11	7,43
8	Hafif	fe‘ilātün/mefā‘ilün/fe‘ilün						6			2		8	5,40
9	Müctes	mefā‘ilün/fe‘ilātün/mefā‘ilün/ fe‘ilātün						1					1	0,67
10	Müctes	mefā‘ilün/fe‘ilātün/mefā‘ilün/fe‘ ilün						5			3		8	5,40
11	Recez	müstef’ilün/ müstef’ilün			3								3	2,02
12	Recez	müstef’ilün/müstef’ilün/ müstef’ilün/ müstef’ilün	1							1			2	1,35
13	Seri’	müfte‘ilün/müfte‘ilün/ fā‘ilün							1				1	0,67
Toplam			4	1	5	4	2	71	2	12	43	4	148	

Şairin manzumelerinde aruz bahirlerinden en fazla muzâri bahrini tercih ettiği görülmektedir. Manzumelerin bahirlerinin sayısal dağılımı; %34 ile muzâri, % 31 ile remel, % 20 ile hezec, %6 ile müctes, % 5 ile hafif, % 3 ile recez, % 1 ile seri’ şeklindedir. Ahmed Cevdet *Divançesi*’ndeki manzumelerin bahirlere göre dağılımı aşağıda grafik şeklinde verilmiştir:

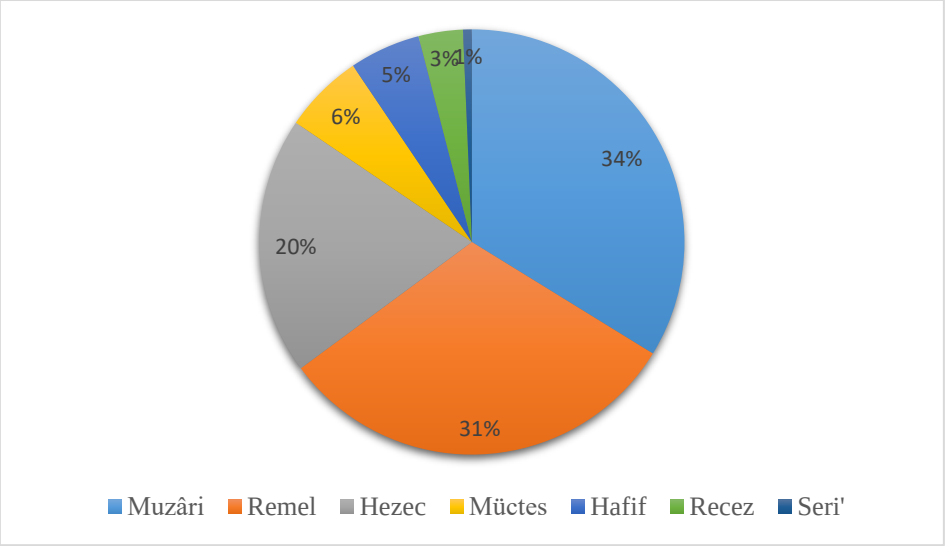

Grafik-5 *Recâî-zâde Ahmed Cevdet Divançesi'*ndeki Kalıpların Bahirlere Göre Dağılımı

"Aruz ölçüsünün şiirde uygulanmasında kelimeler belirli kalıplara her zaman kolaylıkla uymaz. Özellikle uzun sesli bulunmayan Türkçe kelimeleri aruz kalıplarına yerleştirmek oldukça güçtür. Bunun için şairler bu ölçüyü daha kolay kullanabilmek ya da beytin ahengini arttırmak için bazı yollara başvurmuşlardır. Bunlar aruz uygulaması içinde çok kullanılan vasl, imâle ve zihâftır" (İpekten, 2017: 208).

Cevdet'in *Divançe*'sindeki aruz uygulamaları örnekleriyle birlikte verilmiştir:

"Kelime anlamı ulama, birleştirme olan vasıl aruzda sonu ünsüzle biten bir kelimeyi vezin gereği ünlü ile başlayan kelimeye bağlayarak okumaktır" (Saraç, 2019: 208).

Bir geliş geldi ki birdenbire şaşdıḳ ḳaldıḳ
Kendine itdi bizi vālih_ ü ḥayrān Ramażān (2/5)

Geldi yine vaḳt-i bahār üşkūfelendi sebze-zār
Açdı çiçekler şāḫ-sār bir 'ibret_ oldı kūh-sār (3/1)

Gelmez_ oldı o ṣafā bādeyle
Ẕevḳler ḫā(ṭı)r-ı nā-şāda bile (4/9)

Az daḫı sürseydi olup şād-merg
Eyler_ idim ʻālem-i fānīyi terk (5/7)

Āh-ı derūnı perde birūn eylediŋ felek
Cevr ü sitemle baġrımı ḫūn eylediŋ felek
Kesdin amānım_öyle zebūn eylediŋ felek
Gitdikçe selb-i ṣabr u sükūn eylediŋ felek
Maḥv eyle bari himmet-i dūn eylediŋ felek
Günden güne cefāŋı füzūn eylediŋ felek
Böyle ḥayāt mevti arandırdı ʻāḳıbet
Cān u cihānı dideden_ itdirdi ʻāḳıbet (8/V)

Seyre gitmişdi geçenlerde Fenerbāġçe'sine
Şevḳ ile itmek_ içün sūy-ı çemen-zāre nigāh (14/3)

Cevdetā muʻcem ile tārīḫin_ol merḥūmeniŋ
Bezm-i bāġ-ı ʻadn ola meʻvā Vesīle Ḳadın'a (23/5)

Ne inkisār iderim ḥüzn ile ne āh saŋa
Beni düketdiŋ_efendim raḳīb vāh saŋa (27/1)

Hīç esmez_oldı ḳıble-i kūy-ı ḥabībden
Gitdikçe döndi ḥācı peşīmāna rūzigār (37/5)

Cām-ı vişāli çekmeden_eyle firāḳı yād
Her neş'eniŋ ṣoŋunda göŋül bir ḥumār olur (41/2)
Sīnede böyle vaḳf-ı ḥasret_iden
Çekdigim intiẓārdır sensiz (56/5) (ayrıca bk. 88/1, 92/3, 95/16, 97/2, 110, 120, 125, 129, 139)

Yukarıda vermiş olduğumuz örnekleri çoğaltmamız mümkündür. "Sesli harflerle başlayan kelimelerde yapılan ulamalar "elif", "ayn", "hâ" harfiyle başlayan kelimelerde de

yapılmıştır. Bunlara “vasl-ı hemze”, “vasl-ı ayn” ve “vasl-ı hâ” denir. Bu tür ulamalar aruzun kullanılışında kusur sayılırlar” (İpekten, 2017: 144).

Cevdet_-āsā der-i luṭfuŋda tena‘‘um iderek
Gerçi gördüm hele bir ḫālime cesbān Ramażān (2/18)

Hecriŋ ile ġamda iken çākeriŋ
Başḳa bir _‘ālemde iken çākeriŋ (5/2)

Masḫaralıḳlar ḳatup_ ‘āşıḳlıġa
Kez̲bi ḳoyup ṣūret-i ṣādıḳlıġa (5/22)

Lāf ile ḫāme virüp şimdi şeh-i ṭab‘a ġınā
Başladım itmege mażmūn ile hep bez̲l-i ‘aṭā
Bu seḫāvetle ne yapsam yaraşur ġayrı baŋa
Şāhid-i naz̲ma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/I)

Oḳuyup yazdığımı nādım_olup ġamda iken
Zūr-ı endīşe ile cevr-i dem_-ā-demde iken
Bu keş_-ā-keşler ile başḳa bir ‘ālemde iken
Şā‘iriyyetle kalenderlik idüp bende z̲uhūr
Birisi ṭab‘a biri her işime virdi fütūr (9/III)

Çeşm ur_aŋla bu bez(i)mi ser_-ā-pā süzdüm
Ḳırmadan tellerini sāzımı gūyā düzdüm
Olacaḳ oldı yine nāfile kendim üzdüm
Şā‘iriyyetle kalenderlik idüp bende z̲uhūr
Birisi ṭab‘a biri her işime virdi fütūr (9/V)

Güher-i eşk ṣaçup zīb-i ruḫ-ı yār oldum

Şebnem_-āsā o güle ben var ise bār oldum

Şoŋra düşdüm naẓarından ne yamān ḫār oldum

Meskenim gülşen iken ḫāke sezā-vār oldum

Ṣabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum (13/I)

Zümre-i ḫaṭṭāṭdan_ ʿĀṣıḳ Ḥüseyn-i bī-nevā

Hū çekerdi ney gibi bu bezm-i fānīde müdām (19/1)

Çıḳdı içerden_āh ne ʿālemdedir ʿaceb

Mülkin bıraḳdı şāh ne ʿālemdedir ʿaceb (29/1)

Çoḳdan iderdim _ʿaḳlıma yelken cünūnla

Ruḫṣat vireydi çāk-ı girībāna rūzigār (37/3)

Ḳaldı o şūḫ muṭrib_ile beynimiz bozuk

ʿUşşāḳıŋ_āh ṭāliʿi nā-sāz-kār olur (41/3) (ayrıca bk. 43/1, 56/4, 57/4, 60/5, 63/1, 65/1, 68/5, 69/2, 88/1, 89/3, 94/1, 95/8, 117, 131, 133, 147)

Yukarıdaki örneklere bakılınca şairin hem vasl-ı hemze hem de vasl-ı ayn kusuru yaptığı görülmektedir.

Ahmed Cevdet vezin gereği bazen ünlü ile biten bir kelime ile ünlüyle başlayan kelimenin arasındaki bir heceyi düşürerek okumuştur:

Ey Ḫāliḳ-i arż u semā

Dermānde-em feryād-res

V'ey dāver-i şāh u gedā

Dermānde-em feryād-res (1/I) (ayrıca bk. 1/VI, 4/1)

N'ola ağlarsam üç aylarda oruc nāmında

Bir mehe ḳıldı beni dün gice Şaʿbān Ramażān (2/2) (ayrıca bk. 4/44, 9/X,35/2, 39/2,77/10)

Bir ḫaber gelmedi *n'oldı* diyerek
Çeşmimiz yaş ile ṭoldı diyerek (4/49).

Gel ḫālime bir kerre baḳ
N'itdi baŋa derd-i firāḳ
Dād eyle bī-dādı bıraḳ
Ẓālim yeter ḫālim ḫarāb (146/III).

"Arapçada imâle "Çekme, uzatma, bir tarafa eğme" demektir. Aruz terimi olarak aruz ölçüsüne uydurulmak üzere uzatılmasına imâle adı verilir" (İpekten, 2017: 146). İki türlü imâle bulunmaktadır. Bunlardan ilki Türkçe kelimelerden yapılan uzatmadır. Buna imâle-i maksûr yanı kısa uzatma denir:

Buldı ol mertebe rindānı perīşān Ramażān
Bu se*ne* geldigi*ne* oldı pe*şi*mān Ramażān (2/1)

Vaḳti*ni* böyle bahā*ra* düşürüp gelmekden
Niyye*ti* eylemedir luṭfını i'lān Ramażān (2/9)

Eski demler gibi ol*dı* ülfet
Biri *biri*mize ḳaldıḳ ḥasret (4/8)

Ṭaldı ḳa*pu*dān gibi ḫülyālara
Düşdi ye*ŋi* çıkma mu'ammālara (5/13)

Ḫāş idüp Cevdet raḳībe ṣoḥbeti
Kesse ol mih*rü* benim*le* ülfeti
Ṭāḳatım ṭāḳ itse hecr *ü* firḳati
Ḫāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḥükm-*i* ḳader (6/VII)

Cām-ı iḳbāl-i heves zehr-i sitemle ṭoldı
Neş'e-dār-*ı* süḫanıŋ beŋzi ṣarar*dı* ṣoldı
Āh efendim buŋı bil*me*ŋe sebeb kim oldı
Ṣā'iriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Biri*si* ṭab'a bi*ri* her işi*me* virdi fütūr (9/VI) (ayrıca bk. 16/1, 34/4, 41/3, 101, 109, 135, 146/II)

Şair, kısa uzatma olarak bilinen imâle-i maksûru aruz ölçüsünü uydurabilmek için oldukça fazla kullanmıştır. İkincisi ise imâle-i memdûd veya medddir. "Asıl anlamı uzatma, çekme olan med aruzda bileşik hecelerin kendi değerlerinden biraz daha fazla uzun okunması demektir" (Saraç, 2019: 211).

Ey Ḫāliḳ-i arż u semā
Dermānde-em fer*yād*-res
V'ey dāver-i şāh u gedā
Dermānde-em *feryād*-res (1/I)

Şevḳine geldi yine bir senelik merḥaleden
Ṭayy idüp arżı beyā*bān* be-beyābān Ramażān (2/11)

Sūsen alup tīġin ele meydān oḳur şimdi güle
Bu *ḫavf*la āhir hele ceyş-i şitā itdi ḳarār (3/3)

Āh çün gördi felek ẕevḳimizi
O efendimle olan şevḳimizi (4/6)

Ey dergeh-i'ināyeti kehfü'l-emān olan
Ey bir gedā-yı dergehi şāh-ı cihān olan
Ey nūr-ı ẕātı ẕerrede günden 'ayān olan
Ey çāre-sāz-ı derd-i dil-i 'āşıḳān olan
Ey merhem-i derūn-ı şikeste-dilān olan

Ey *kām*-baḫş-ı bī-kes u bī-ḫānümān olan
Raḫm it a*mān* Cevdet-i zāre ʿināyet it
Luṭf it hemān Cevdet-i zāre ʿināyet it (8/VIII)

Zümre-i ehl-i maʿārifden olayım dir iken
Ḫalḳ yanında leṭā'ifden olayım dir iken
Yaʿni erbāb-ı maṣārifden olayım dir iken
Ṣāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr (9/VII)

Güher-i *eşk* ṣaçup zīb-i ruḫ-ı yār oldum
Şebnem-āsā o güle ben var ise bār oldum
Şoŋra düşdüm naẓarından ne yamān ḫār oldum
Meskenim gülşen iken ḫāke sezā-vār oldum
Ṣabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum (13/I)

Derd-mendiŋ geçdi hep vaḳti ḳalenderlik ile
Böyledir ḥāl-i cihān bir ehl-i dil olmaz bekām (19/2)

Gelmiş cenāb-ı ʿizzet işitdim mizācsız
Gösterdi *çarḫ* baḳ yine yahşi yamān baŋa (24/7)

Cāme-ḫᵛāb-ı vaṣlına daʿvet idüp biŋ nāz ile
Eyledi ik*rām* yārim dün gice vāfir baŋa (26/3)

Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa
Sūz-ı dilde nuḳl içün bağrım kebāb eyler baŋa (28/1)

Ebr-i ba*hār*-veş bürüdi çarḫı dūd-ı āh
Ṣaḥrāya çıḳdı *Ḳays* yine sāyebānı var (47/3) (ayrıca bk. 54/2, 55/2, 62/1, 68/1, 80/4, 88/3, 97/5, 109, 122, 138, 140, 141, 147/II)

“Zihâf, asıldan uzaklaştırma, zorla ve sürünerek yürüme anlamlarına gelir. Aruz terimi olarak da uzun okunması gereken hecelerin kısa okunmasına denir. Uzun sesli heceleri bulunan Arapçave Farsça kelimeleri aruz kalıplarına uydurabilmek için yapılan hatadır” (İpekten, 2017: 157).

Cevdet Arapça ve Farsça kelimeler olan kabâ, cân, Leylî, haylî, sâkî, zamân, amân, kâr kelimelerini vezin gereği kaba, can, Leyli, hayli, sâki, zaman, aman, kar şeklinde okumuştur:

Kārı iken bir *zaman* āzādelik
Gelmez iken ʻaḳlına üftādelik (5/20)

Ḳaba-dūzla barışup göŋlini dille yapdım
Düşürüp bir ṣırasın sāyede aḳçe ḳapdım
Uydurup şimdi işim celb-i ḳulūba ṣapdım
Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ʻıydıyyesidir bād-ı hevā (7/IX)

Beni ol şūḫ-ı sitem-pīşe dil-efgār itdi
Raḳibā zümresini maḫrem-i esrār itdi
Bu kederlerle cihānı başına dār itdi
ʻĀleme söylerim artıḳ *can*ıma kār itdi
Ṣabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum (13/III)

Çoḳdan beri maḫmūr-ı ṣarāb-ı ġam-ı ʻaşḳım
Bir cām ṣun ey sā*ḳi*-i ṣahbā-yı maḥabbet (31/4)

Mesken it ġayrı göŋül kendiŋe ṣaḥrā-yı ġamı
Dimiş ol Ley*li* -ʻizārım saŋa Mecnūn’umdur (35/3)

Cünūna oldı mü'eddī dirīġ farṭ-ı ẕekā

Bu çārsuda żarar itdi *karı*m āḫir-i kār (39/3) (ayrıca bk. 45/2, 49/3, 52/4, 59/7, 74/3, 97/2, 112, 148)

Sabr, kadr, nazm, hüzn, şehr, feth, vakt, bezm, ömr gibi Arapça ve Farsça kelimeleri vezin gereği araya gelen bir ünlü yardımıyla sabır, kadir, şehir, fetih, vakit, ömür, bezim şeklinde biri açık hece, biri kapalı hece hâline getirmiştir:

Geldi İzmir'e vak(i)tsiz yine Maġnisa'dan
Neden oldı ʿacabā böyle şitābān Ramażān (2/4)

Sensin kerem-kār-ı cihān sensin ḳad(i)r-dān-ı zamān
Ḫattā süḫande şāʿirān ẕātıŋla eyler iftiḫār (3/29)

Çeşm ur aŋla bu bez(i)mi ser-ā-pā süzdüm
Ḳırmadan tellerini sāzımı gūyā düzdüm
Olacaḳ oldı yine nāfile kendim üzdüm
Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr (9/IV)

Celīlü'ş-şānsın ḥālā vezāretle mükerremsin
Vücūduŋ nādirü'l-mevcūddur devletde elzemsin
Ḳad(i)r-dānlıḳ ile meşhūrsun memdūḥ-ı ʿālemsin
Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir (10/II)

Zamān-ı devletiŋ fet(i)ḥ ü nuṣret çoḳ ẓuhūr eyle
Ḫidīvā çekme ġam tevfīḳ maẓharsın bi-ḥamdi'llāh (17/5)

Ne inkisār iderim ḥüz(ü)n ile ne āh saŋa
Beni düketdiŋ efendim raḳīb vāh saŋa (27/1)

Cevdet şab(ı)rda çünki feraḫ nükte-i ʿayān
Ṣabr it cihān başıŋa zindān olursa da (83/8)

Ḥabāb-ı mey gibi pā-der-rikābdır ʿöm(ü)rüŋ
Yine hevā ile bir ıżṭırābdır ʿöm(ü)rüŋ (119)

Dem-i viṣāl geçüp hecr-i yār yaḳlaşdı
Şarāb bitdi bez(i)mde ḫumār yaḳlaşdı (132)

Cevdet "gülistān" kelimesini vezin gereği i sesini düşürerek "gül-sitān" şeklinde yazmıştır:

Cevdet hezār zār ne yapsun bu ʿālemiŋ
Bir gül-sitānı var anuŋ da ḫazānı var (47/5)

Şair, yalŋız kelimesini feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün aruz veznine uydurabilmek için yalıŋız şeklinde yazmıştır:

Yal(ı)ŋızlıġla düşüp penç ü şeş
Münḥasır şimdi emel üçle beş (4/27)

Ahmed Cevdet'in rakīb kelimesinin yazılışında bulunan ye sesini feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün veznine uydurabilmek için kullanmadığı görülmektedir:

Raḳibā ṭuymasın esrārımızı
Bilmesün lezzet-i güftārımızı (4/58)

Beni ol şūḫ-ı sitem-pīşe dil-efgār itdi
Raḳibā zümresini maḥrem-i esrār itdi
Bu kederlerle cihānı başına dār itdi
ʿĀleme söylerim artıḳ canıma kār itdi

Şabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum (13/III)

2.2.2. Kafiye

Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sinde yer alan nazım şekilleri ele alındıktan sonra, manzumelerinde anlam bütünlüğünü sağlayan kafiye ve redif unsuları incelenmiştir.

Kafiye en az iki mısra sonundaki ses tekrarıdır. Şiire ahenk katan unsurlardan biridir. Divan şiirinde kafiye, vezin ile birlikte manzumelerde bulunması gereken unsurlardan biridir. (Saraç, 2019: 257). Divan edebiyatında dâhil oldukları geleneğin estetik anlayışına sıkı sıkıya bağlı olan şairler, büyük ölçüde divan edebiyatı geleneğinin belirlediği kafiye anlayışı çerçevesinde haraket etmek zorundadır (Savran, 2007: 225). Divan şiirinde şair için kafiye, şiirde kudret ve kabiliyeti hususunda bir ölçü sayılır. Şair şiirde kafiyelenmesi güç kelimeleri seçerek hüner ve hâkimiyetini göstermek ister. (Akün, 1994: 402).

Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sindeki manzumeleri kafiye açısından incelendiğinde, ünlü ya da ünsüz yalnızca revi ile yapılmış kafiye-i mücerred: â(15), d, m(13), r (13), t(17), l(2), ḳ (4), ş(3), û, k(5), n(4), s,ʿ [16].

Birden fazla ses benzeşmesinden meydan gelen kafiye-i mürekkeb 3'e ayrılır:

1-Ridf harfinin bulunduğu kafiye-i mürdef: âh(17), ân(28), ûr(5), an, âm(5), âl(3), âb(9), ûn(7), îr(2), âr (18), ür(2), oḳ(2), îm(2), id(2), ûş, ûl, aç, or, âc, îş, ob, at(2), ol(2), âz, îl, öz(2), ûd, âḳ, ûm, ut,ʿîd, gün.

2-Kayd harfinin yani revinin yanında sessiz harfin bulunduğu kafiye-i mukayyed: si, fâ (3),vḳ, mz, le, rs, lr, yl(2), rde.

3-Te'sis harfinin bulunduğu kafiye-i müesses: âḳat, aġl(4), âḳî, âde(2), ayl(2), âle, âre(3), âra, âna, âne, âṣd.

Divançe'deki şiirlerde toplam 234 kafiye kullanılmıştır. 234 kafiyeden; 80'i (%34,18) kafiye-i mücerred, 124'ü (%52,99) kafiye-i mürdef, 12'si (%5,12) kafiye-i mukayyed, 18'i (%7,69) kafiye-i müessestir.

Şairin *Divançe'si*ne baktığımız zaman bazı manzumelerde kafiye kelimelerinin tekrar ettiği görülmüştür. Aşağıda tekrar eden kafiye kelimelerinin bulunduğu manzumeler verilmiştir:

[16] Parantez içindeki rakamlar o seslerin kaç defa kafiye olarak kullanıldığını göstermektedir. Rakam yoksa kafiye olarak 1 defa kullanıldığı anlamına gelmektedir.

Şairin *Divançe*'sindeki 25. manzumenin 3 ve 4. beytinde kafiye kelimesi tekrarlanmıştır. İki beytin kafiye kelimesi "ḥāl"dir.

Ġam-ı laʿliŋle ḳızıl ḳāna boyandı dīdem
Gel gel ey ruḫları gül gör ki ne ḥāl oldı baŋa

İtdi mi'rāt-ı cemāliŋ beni mest-i ḥayret
Sāḳiyā kendimi bilmege ne ḥāl oldı baŋa (25/-3-4)

Divançe'deki 34. manzumenin 1. beytinin ilk mısrası ile 4. beytindeki son mısranın kafiye kelimeleri aynıdır. İki beytin kafiye kelimesi "çāre"dir.

ʿĀşıḳa vaşlıma yoḳ çāre dimiş sözde budur
Gezmesün nāfile āvāre dimiş sözde budur

Dil şifā niyyetine şūḫ-ı ṭabībe şarılup
Derdime varsa budur çāre dimiş sözde budur (34/1-4)

*Divançe'*deki 86. manzumenin 2 ve 3. beytinin kafiye kelimesi "cā-yı ġurāb"tır.

ʿAceb mi dāġ-dār-ı be's olursa lāle-veş sīnem
Yine gül devri bitdi gül-sitān cā-yı ġurāb oldı

Vaṭan ġurbetde dil miḫnetde yār illerle ülfetde
Cihān artıḳ baŋa şimden-gerü cā-yı ġurāb oldı (86/2-3)

Şairin *Divançe*'sindeki 4. manzumenin 39. beytinde kafiye kelimelerinin kökleri satmak ve oynamaktır. Ancak şair beyitteki kafiye kelimelerinden oynamak kelimesini kökten değil gövdeden almıştır. Aynı manzumenin 59. beytinde kafiye kelimelerinin kökleri göz ve el'dir. Ancak şair beyitteki kafiye kelimeleri kökten değil gövdeden almıştır:

Ḫāṣılı uydırup aldı ṣatdı
Ramażānı içine oynatdı

Pek fenādır dile düşme gözle
Şoŋra vaşlım güç olur geçmem ele (4/59)

74. manzumede 2. beyit dışında bütün beyitlerde kafiye olan kelimeler kökünden alınmıştır. Şair 2. beyitte kafiyeyi kelimenin gövdesinden almıştır:

Ol bādeyi kim şevķ ile sāġarda görürsün
Anīde ḫumārını anuŋ serde görürsün

Ķoymaz saŋada baḫt-ı siyeh rūz-ı vişāl
Bir gün o mehi ben gibi düşlerde görürsün

Āyīne-i devrān seni bir şūrete ķor kim
Hep itdigiŋ ey şūḫ-ı sitem-gerde görürsün (74/1-2-3)

2.2.3. Redif

Redif, kafiyeden sonra her mısrada tekrar eden kelime veya ek olarak tanımlanmaktadır. Şiirde tıpkı kafiye gibi ahenk unsuru olarak vazife görmektedir. Redif manzumelerde ses ve konu birliğini sağlamaktadır (Savran, 207: 225-226). Divan şiirinde şairler redifleri Arapça ve Farsça kelimelerden çok Türkçe kelimelerle kurmuşlardır (Akün, 1994: 402)

Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sindeki manzumelere baktığımızda manzumelerinde çoğunlukla redif unsurunun bulunduğu görülmektedir. *Divançe*'de bulunan redifler üç gruba ayrılmaktadır:

1-Harf veya ek(ler) halindeki redifler şu şekildedir: -maz mı, -iŋ, -deki, -yup, -dır/-dir/-dur (7), -ımı, -ı/-i (4), la(2), -dayım, -ım/-im(2), r, -idi, -eriz, -eli, -ımızı/-imizi (2), a/e(4), -dı/-di (5), -yelim, -amam, -ma, -yı, -ını, -imiz, -idik, -erek, -ına, -mıyor, -imiş, -ıdır, -up, -lara, -ine(2), -lik, -ledi, -dığın, -yin, -lığa, -ıŋız.

2-Ek ve kelime(ler)den oluşan redifler şu şekildedir: -e başladı/a başladı (3), -de ķalır mı, -mek isterim, -sı yoķ, -mı eyleyeyim, -dır ʿömürüŋ, -ımdır beni, -ı istemez, -ımız vardır, -iŋ yoķdur, -dıŋ sen, -mi olur, -sun göŋül, -ı firķatim, - de iken çâkeriŋ, -ı dil, - yı maḥabbet, -ım âḫir-i kâr, -ı var, -ı rüzigâr(2), -dır sensiz (2), -ı Beşikṭâş, -yı şeref, -sı ʿâlem-i âbek, -e kim göŋlümdür ol, -desin göŋül, -dır göŋlüm, -dır bilmem, -de imiş bilmez idim, -i ʿâlem,

-yı n'eylersin, -ı n'eylersin, -da görürsün, -dan el çekdi, -a düşenler benim gibi, -r ağlarım, -gelir mi, -gider mi, -dı diyerek.

3-Kelime(ler)den oluşan redifler şu şekildedir: dermānde-em feryād-res, Ramażān, olmadan yegdir, olmadıŋ göŋül, oldum, virdi, Vesīle Ḳadın'a, baŋa (4), oldı baŋa, saŋa, eyler baŋa, hevā, ne 'ālemdedir 'aceb, olup, dimiş sözde budur, rûzigâr, yanar, olur(2), görinür, aḫîr hevā-yı zülf-i yār, olan bilir, itdi yâr, olmaḳ istiyor, bir ben bir göŋül, eyler ağlarım, şanırdım, olan, n'eylersin, şu, çıḳdı âh, oldumsa, mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da, oldı gitdikçe, almadım almam yine, olursa da, oldı âh, olmasa, oldı(2), gibi(4), didikleri, ider şandım, niçün itdim, itdim, şandıġım, derdinden, ḳalmadı, aŋladın göŋül, Ḥażret-i Mevlānā'dır, eyledim, çekdim, yaḳlaşdı, oldı hevâ-yı zülf-i yâr, yerine, var bende, bulmadım, ideriz, itdirerek, olduḳ, eyle, itmiyor, eylediŋ felek, eyleme, eylediŋ, bilir, çaġıruram dost dost.

Şair manzumelerinde toplamda 177 redif kullanmıştır. 177 rediften; 58'i (%32,95) harf veya ek(ler) halindeki redifler, 43'ü (% 28,86) ek ve kelime(ler)den oluşan redifler, 76'sı (%43,181) kelime(ler)den oluşan rediflerdir.

*Divançe'*deki 3, 6, 7, 9, 14, 17, 18, 19, 21, 22 manzumede redif bulunmamaktadır.

2.2.4. Tekrarlar

2.2.4.1. Beyit/Mısra Tekrarları

Ahmed Cevdet 148 manzumesinin 5'inde beyit, 20'sinde de mısra tekrarı yapmıştır. 6, 7, 9, 11 ve 12. manzumede beyit tekrarı bulunmaktadır. *Divançe*'deki 6. manzume muhammes nazım şekliyle yazılmıştır ve

"Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter

Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader" mısralarını her bendin sonunda tekrarlanmıştır.

Divançe'deki 7. manzumenin nazım şekli muhammestir. Şair,

"Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā

Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā" mısralarını muhammesin bütün bentlerinde tekrar ettirmiştir.

Divançe'deki 9. manzumede de tıpkı 6 ve 7. manzume gibi muhammestir. Şair 11 bentte

"Şā'iriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr

Birisi ṭab‘a biri her işime virdi fütūr” mısralarını tekrarlamıştır.

Muhammeslerde mısraların tekrar etmesi hem manzumelerdeki ahengi hem de konu bütünlüğünü sağlamıştır.

Beyit tekrarları *Divançe*’deki 11 ve 12. manzumede yapılmıştır. *Divançe*’deki 11. manzume tahmis nazım şekliyle yazılmıştır. Şair, bu manzumenin üç bendinde de Şeyhülislam Yahyâ’nın

“İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül

Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül” beytini tekrar etmiştir.

Divançe’deki 12. manzume de tıpkı 11. manzume gibi tahmis nazım şekliyle yazılmıştır. Cevdet bu manzumenin beş bendinde de Fuzûlî’nin meşhur

“Beni cāndan usandırdı cefādan yār uṣanmaz mı

Felekler yandı āhımdan murādım şem‘i yanmaz mı” beytini tekrar etmiştir. İki tahmisinde de şair, hem beyitleri tazmin ederek beyitlerdeki konulara uygun yeni bir manzume yazmış hem de manzumelerin ahengini sağlamıştır.

Cevdet’in beyit tekrarından daha fazla mısra tekrarı yaptığı görülmektedir. Mısra tekrarı 10, 13, 25, 28, 41, 43, 48, 55, 61, 65, 68, 74, 76, 78, 82, 83, 146 ve 147. manzumede yapılmıştır.

Mısra tekrarı yapılan 1, 32, 146 ve 147. manzume murabba nazım şekliyle yazılmıştır. Zikredilen 146 ve 147. manzumede yalnızca bentlerin sonunda değil, aynı zamanda bu manzumelerin ilk bentlerinin 2. msıralarında da tekrar edilmiştir. Manzumelerde ahenk sağlanmıştır.

Şair 146. manzumede “Ẓālim yeter ḥālim ḫarāb” mısrasını her bendin sonunda tekrar ederek sevgilinin acımasızlığını ve sevgiliden yardım isteyişini vurgulamıştır.

147. manzumede “Bilmez misin ḥālim yamān” mısrası tekrar ettirilerek tıpkı 146. manzumede olduğu gibi sevgilinin acımasızlığı ve âşığın sevgiliden yardım isteyişi vurgulanmıştır. 146 ve 147. manzume *Divançe*’nin nüshalarında “Şarḳı” başlığı ile kaydedilmesi, bu manzumelerin bestelenmek için yazıldığını göstermektedir. Bu durum manzumelerin ikisine de müzikalite katmaktadır.

Divançe’deki 10. manzumede ise Kuloğlu Sânî’nin “Ḳul olma dergehiŋde Mışr’a sulṭān olmadan yegdir” mısrası tazmin edilerek yazılmıştır. Tazmin edilen bu mısra, tüm bentlerde tekrar ettirilerek manzume mütekerrir murabba hâline getirilmiştir. Şair, tekrar eden mısra sayesinde hem manzumede ahengi sağlamış hem de memdûhunun büyüklüğünü tekrar tekrar vurgulamıştır.

Mısra tekrarı olan 28, 41 ve 43. manzume de gazel nazım şekliyle yazılmıştır. 28. manzume Enderunlu Fâzıl'ın "Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa" mısrası tazmin edilerek yazılan gazeldir. Enderunlu Fâzıl'ın bu mısrası matla beytin ilk mısrasıdır. Makta beytin son mısrasında da tekrar edilmiş ve bu şekilde redd-i matla yapılmıştır. 41. manzume Daniş'e naziredir. "Ḫalḳıŋ ḫazān vaḳti bizim nev-bahār olur" mısrası hem matla hem de makta beytinin son mısrasında tekrar edilerek redd-i matla yapılmıştır. 43. manzumede ise XVIII. yüzyıldaki Sâlik'in "Bize şimden-gerü 'azm-ı reh-i ġurbet görinür" mısrası tazmin edilerek yazılmıştır. Matla beytin 2. mısrasında yer verilen tazmin mısra makta beytin son mısrasında da tekrarlanmış, redd-i matla yapılmıştır. Şair bu manzumelerle birlikte 25, 44, 48, 55, 61, 65, 68, 76 ve 78. manzumede de redd-i matla yapmıştır.

2.2.4.2. Söz Tekrarları

Bir beyit ya da bir mısra içerisinde aynı kelimenin birden fazla kullanılmasına söz tekrarı denilmektedir.

Söz tekrarlarının asıl önemli rolü anlam üzerinde olmaktadır. Anlam vurgulanmak istenildiğinde sözcükler tekrarlanmaktadır. Tekrar edilen sözcükler, anlamı pekiştirici göreve sahiptirler. Bu sözcükler, beyitte kilit durumunda olan sözcüklerdir. Beytin anlamı bu sözcükler üzerinde yoğunlaşmakta, anlam bunların çevresinde gelişmektedir. Söz tekrarları anlamın özü, söylenilmek istenen şeyin sözcüklerle özetidir (Dilçin, 2010: 96).

Söz tekrarlarını, diğer divan şairleri gibi Ahmed Cevdet de şiirlerinde ahenk katıp anlamı güçlendirmek için kullanmıştır. Cevdet yazmış olduğu manzumelerinde beyit/mısra tekrarının yanında söz tekrarlarından da yararlanmıştır. *Divançe'*deki manzumelerin içerisinde yer alan söz tekrarları üçe ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi aynı mısrada arka arkaya olan söz tekrarıdır. İkincisi aynı mısrada arka arkaya olmayan söz tekrarıdır. Üçüncüsü ise üçlü söz tekrarlarıdır.

Aynı Mısrada Arka Arkaya Olan Söz Tekrarları

Bir geliş geldi ki birdenbire şaşdıḳ ḳaldıḳ
Kendine itdi bizi vālih ü ḥayrān Ramażān (2/5)

Şevḳine geldi yine bir senelik merḥaleden
Ṭayy idüp arżı beyābān be-beyābān Ramażān (2/11)

Pāşāların pāşāsıdır vālīleriŋ vālāsıdır
Aʿlālarıŋ aʿlāsıdır evṣāfına yoḳdur şumār (3/18)

Uc gösterüp vaḳt-i herem bükmişdi ḳaddim bār-ı ġam
Günden güne artup elem olmuşdı dünyā baŋa ṭār (3/43)

Dāderim İsmāʿil'e düşdi heves
Boş boşuna eyledi ṣarf-ı nefes (5/16)

Gel gelelim nevresimiŋ ḥāline
Ben yazayım siz baḳıŋ aḥvāline (5/19)

Āh-ı derūnı perde-birūn eylediŋ felek
Cevr ü sitemle baġrımı ḫūn eylediŋ felek
Kesdin amānım öyle zebūn eylediŋ felek
Gitdikçe selb-i ṣabr u sükūn eylediŋ felek
Maḥv eyle bari himmet-i dūn eylediŋ felek
Günden güne cefāŋı füzūn eylediŋ felek
Böyle ḥayāt mevti arandırdı ʿāḳıbet
Cān u cihānı dīdeden itdirdi ʿāḳıbet (8/V)

Baḫt-ı nā-sāz ile geldim geleli bu dehre
Gezerim ʿaḳla uyup böyle şeh(i)rden şehre
Yine saʿy itdim ise olmayup andan behre
Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr (9/IV)

Çeşm ur aŋla bu bez(i)mi ser-ā-pā süzdüm
Ḳırmadan tellerini sāzımı gūyā düzdüm
Olacaḳ oldı yine nāfile kendim üzdüm
Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr

Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr (9/V)

Çaġırdup çākeriŋ dün ḥadden efzūn iltifāt itdiŋ
Baŋa aḳrānım içre böyle luṭfuŋ ḳat ḳat itdiŋ
Vezāretde ʿināyetde mürüvvetde ṣebāt itdiŋ
Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir (10/VIII) (ayrıca bk. 20/2, 25/3, 29/4, 33/6, 37/8, 59/3, 59/6, 61/4, 68/1, 74/1, 74/3, 77/2, 146/I)

Aynı Mısrada Arka Arkaya Olmayan Söz Tekrarları

Kimimiz defter-i hecrin dürerek
Kimimiz dāmenine yüz sürerek (4/52)

Ey veliyü'n-na'am ey ẕāt-ı kerīm-kār-ı vüfūr
Söylesem ḥāl-i dil-i zārımı varsa destūr
Yoġ iken ẕerre ḳadar saʿy-ı belīġimde ḳuṣūr
Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr (9/I)
Oḳuyup yazdıġımı nādım olup ġamda iken
Zūr-ı endīşe ile cevr-i dem-ā-demde iken
Bu keş-ā-keşler ile başḳa bir ʿālemde iken
Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr (9/III)

Fevtine Cevdetle yazdıḳ iştirāk üzre Fehīm
İki mıṣraʿ biri cevher birisi tārīḫ-i tām (19/4)

Ḳanı o şevḳ-i ṭarablar ḳanı o şūr u şiġablar
Ney idi bir dem o hū hū ṣadāsı ʿālem-i ābek (59/6)

Geh zühd ü gehi ʿiffet ile geçti vaḳt-i ʿayş
İtdim telef vücūhla ḥāl-i şebābımı (86/4)

Sen de bu gülşende vaḳf-ı nālesin

Öt gönül öt bülbül-i şeydā gibi (95/5)

Üçlü Söz Tekrarları

İbtidā şi're heveskār idüp şonra felek
Düşürüp baḥr-i ṭavīle bize çekdirdi kürek
Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün diyerek
Şā'iriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭab'a biri her işime virdi fütūr (9/II)

2.2.4.3. Ses Tekrarları

Türk edebiyatında şairler ahengi sağlamak, anlamı pekiştirmek ve güçlendirmek amacıyla tekrarlardan yararlanmışlardır. Tekrarın asıl işlevi anlamı güçlendirmekle birlikte ses açısından bir uyum, bir ritim oluşturmak, dinleyende uyanan ses imgesini pekiştirmektedir (Kaplan, 2014: 209).

Ahmed Cevdet de, *Divançe*'sindeki manzumelerinde ses tekrarlarından yararlanmıştır. Şair manzumelerindeki ses tekrarları sayesinde Hasan Kaplan'ın "*Harften Sese, Harften Görüntüye Bâkî'de Ses-Ahenk-Görüntü*" başlıklı makalesinde söz ettiği gibi bir uyum, bir ritim oluşturarak ses imgesini pekiştirmiştir. Aşağıda *Divançe*'deki manzumelerde fark edilen ses tekrarları verilmiştir.

Divançe'sindeki 1. manzumenin ilk bendi incelendiğinde; 2 ve 4. mısrada d ve r sesleri tekrar edilmiştir:

Ey Ḫāliḳ-i arż u semā
Dermānde-em feryād-res
V'ey dāver-i şāh u gedā
Dermānde-em feryād-res (1/I)

Cevdet aşağıdaki beyitlerde r sesini tekrar etmiştir:

Buldı ol mertebe rindānı perīşān Ramażān
Bu sene geldigine oldı peşimān Ramażān (2/1)

Seyr it buḫūr-ı Meryem'i urmaḳda 'İsā'dan demi
Görse ḳaçar nā-maḥremi 'iffetle eyler iftiḫār (3/8)

Ol Ḥaydar-ı şāhib-ẓuhūr ya'nī o destūr-ı vuḳūr
İsterse eyler nārı nūr var anda öyle iḳtidār (3/16)

Sāḳī şarāb vir baŋa maḫmūr-ı firḳatim
Vuṣlat muḥāl ġayrı baŋa devr-i firḳatim
Ḳurtar esīr-i pençe-i pür-zūr-ı firḳatim
Çoḳdan siyāh ġam ile maḥṣūr-ı firḳatim
Düşdüm diyār-ı ġurbete ma'mūr-ı firḳatim
'Ömrüm yetince hecr ile mecbūr-ı firḳatim
Yā Rab ne ḳara günlere ḳaldım firāḳla (8/III)

Bād-ı āhım gibi hep tel tel iderdi zülfin
Şāneden olsa idi ṭurre-i ṭarrāra hevā (29/4)

Cevdet 'aceb mi geçse günüm cevr-i dehr ile
Rāḥat virür mi şem'-i fürūzāna rūzigār (37/10)

Felek ḫaṭ-āver idüp rūy-ı yārim āḫir-i kār
Berāber eyledi leyl ü nehārım āḫir-i kār (39/1)

Ṭaleb-i vaṣlı olan vāṣıl-ı maṭlūb olamaz
Rāh-ı nār fitnedir ol rütbe ser-i kūy-ı şeref (58/3) (ayrıca bk. 64/4, 98/1, 102, 137)

Şair aşağıdaki beyitlerde s sesini tekrar etmiştir:

Efġāndan kesdim sesi
Bilmem bülend eyle pesi
Ey kimsesizler kimsesi
Dermānde-em feryād-res (1/IV)

Āteş-i ḥasret şarup cān u seri
Ḫāne-i ṣabrım olup yanġın yeri
Şād idüp keyfiyyetim düşmenleri
Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader (6/V) (ayrıca bk. 27/2, 83/2)

Aşağıdaki beyitlerde "i" sesi tekrar etmiştir:

Geldi İzmir'e vak(i)tsiz yine Maġnisa'dan
Neden oldı ʿacabā böyle şitābān Ramażān (2/4)

Bir geliş geldi ki birdenbire şaşdıḳ ḳaldıḳ
Kendine itdi bizi vālih ü ḥayrān Ramażān (2/5)

Nām-ı şerīfidir ʿAlī neslinden oldıġı celī
Çoḳ mı disem artıḳ velī ḳuṭbiyyetinde şübhe var (3/17)
Āh çün gördi felek ẕevḳimizi
O efendimle olan şevḳimizi (4/6)

Yaʿni cenāb-ı Dāniş-i nāzik-ṭabīʿatıŋ
Ẕāt-ı şerīfi ʿāleme bir yādigār olur (42/3)

İderse ʿİzzet Efendi ʿināyeten taḫsīn
Bu naẓm-ı tāzeme Cevdet cevāb mümkün mi (90/3)

Aşağıdaki beyitlerde "a ve e" birlikte seslerin tekrarlarıyla birlikte, yalnızca "a" sesinin tekrarı ile "e" sesinin tekrarları da verilmiştir:

Ṭaşra cāmiʿleri İstanbul'a beŋzer mi ʿaceb
Olsa da bāʿiṯ-i cemiʿyyet-i ḫūbān Ramażān (2/8)

Baʿdezīn besleyemez sencileyin kimse anı
Ṭuramaz olsa da bir şehrde mihmān Ramażān (2/17)

Bu degüldi ġaraż ammā oldı
Kāġıdım nāfile şeyle ṭoldı (4/43)

Bu uṣūl ile beş on āvāre
Dā'imā vaṣla arardıḳ çāre (4/47)

Buldı artıḳ burada nāme ḫitām
Başladıḳ yazmaġa aḥbāba selām (4/62)

Ey gözümüŋ nūrı efendim begim
ʿĀrif-i her nükte-pesendim benim (5/1)

Sizde vefā cāmesini ḳāṣdıŋız
Semt-i raḳībāna ayaḳ baṣdıŋız (5/11)

Ehl-i hüner eyler duʿā iclāle dāl ide Ḫudā
Dāmādı ʿĀrif Beg sezā oldı cenāb-ı Ḫālet'iŋ (15/12)

Ser-der-hevālıḳ eyledi ṣalḳım ṣaçaḳ beni
Urduḳça şāne zülf-i perīşāna rūzigār (37/2)

Ḳaldı o şūḫ muṭrib ile beynimiz bozuk
ʿUşşāḳıŋ āh ṭāliʿi nā-sāz-kār olur (41/3) (ayrıca bk. 54/1, 62/2, 71/3, 124, 142, 143)

Aşağıdaki beyitte "t" sesi tekrar etmiştir:

Didi bizlerde size ḥasret idik
Ṭālib-i ülfet ü ünsiyyet idik (4/55)

Aşağıdaki beyitlerde “l” sesi tekrar etmiştir:

Fāldan ḥāle olup iş taḥvīl
Bī-zamān söyler iken çoḳ temṡīl (4/46)

Gözlerim yolda ḳaldı gelmediŋ āh
Cān u dil bī-ḳarārdır sensiz (56/4)

Bu gül-zār-ı cihānda ben hezār-ı zār oldumsa
Gül-i maḳṣūdı buldum mübtelā-yı ḫār oldumsa (79/1)

Nuḳl-i laʿliŋle ele cām almadım almam yine
Sāḳiyā devriŋde hīç kām almadım almam yine (82/1)
Bir naġme virdim āh u figāna kemān gibi
Ey gül ġamıŋla nāle ḳılan bülbülān gibi (88/1)

Aşağıdaki beyitlerde “m” sesi tekrar etmiştir:

Ey mürüvvetli efendim cānım
V’ey kerīmü’ş-şiyemim sulṭānım (4/1)

Gelüp dünyāya bir maḫdūmı oldı dāfiʿ-i ālām
Ḳudūmı mīmnet-i mersūm imiş Ḥaḳḳā şafā virdi (16/2)

Ḳaddim ḫam oldı yāy gibi çille çekmeden
Ser-menzil-i murāda daḫı dikmedim nişān (73/3)

Mesrūr imiş benim gibi maḥzūn ṣandıġım
Mecnūn çıḳdı ḥayf Felāṭūn ṣandıġım (107)

Aşağıdaki beyitte “ş” sesi tekrar etmiştir:

Yal(ı)ŋızlıġla düşüp penç ü şeş
Münḥasır şimdi emel üçle beş (4/27)

Aşağıda 4. manzumenin 2. beytinin 2. mısrasında “z” sesi tekrar etmiştir:

İki aydır ki firāḳıŋ çekeriz
Cümlemiz zaḥm-ı dile zehr ekeriz (4/2)

Aşağıdaki beyitlerde “k” sesi tekrar edilmiştir:

Kārı iken bir zaman āzādelik
Gelmez iken ‘aḳlına üftādelik (5/20)
Masḫaralıḳlar ḳatup ‘āşıḳlıġa
Kez̲bi ḳoyup ṣūret-i ṣādıḳlıġa (5/22)

‘Āşıḳ tüketdi yaş dökerek naḳd-i ‘ömrini
Şimdi viṣāle virmege bir ḳurı cānı var (47/4) (ayrıca bk. 106, 131)

Aşağıdaki beyitlerde “d” sesi tekrarlanmıştır:

Sensin bu devriŋ dāveri dādārlar dād-āveri
Her ne disem vardır yeri iḳrār ider bunı kibār (3/28)

Düşdi dil-ḫᵛāhı gibi dāmāda
Şimdi z̲evḳinde Ṣafāyı-zāde (4/30)

Celîlü'ş-şānsın ḥālā vezāretle mükerremsin
Vücūduŋ nādirü'l-mevcūddur devletde elzemsin
Ḳad(i)r-dānlıḳ ile meşhūrsun memdūḥ-ı 'ālemsin
Ḳul olma dergehiŋde Mışr'a sulṭān olmadan yegdir (10/II)

Görelden ol gözi bīmārı 'āciz oldı ṭabīb
Bıraḳdı derd-i derūnum devādan el çekdi (92/2)

Her gün şu çarḫ-ı dūn madārā mı eyleyim
Yitdi vücūd derde müdāvā mı eyleyim (110)

Divançe'deki 63. manzumenin matla beyti ile 2. beytinin 2. mısrasında "b" sesi tekrar edilmiştir:

Düş olup da ḳalmış'aşḳ-ı yāre bir ben bir göŋül
Mübtelālar içre bek bī-çāre bir ben bir göŋül

Dil-i giriftār-ı elem sīne ḫarāb derd ü ġam
Başladıḳ artıḳ berāber zāra bir ben bir göŋül (63/1-2)

Aşağıdaki beyitlerde "n" sesi tekrar etmiştir:

Çün lāzım oldı 'aşḳ ile terk-i cihān baŋa
Söyleŋ o şūḫa virmesün artıḳ amān baŋa (24/1)

Ne inkisār iderim ḥüzn ile ne āh saŋa
Beni düketdiŋ efendim raḳīb vāh saŋa (27/1)

Aşağıdaki beyitlerde "h" sesi tekrar edilmiştir:

O Ḥaydar-sīrete iḥsān idüp mihr ü hümāyūnuŋ
Bütün dünyāyı mesrūr itdi luṭf ile o şāhenşeh (17/2)

Böyle aḫlaḳ-ı ḥamīde ṣāḥibi ehl-i dile
Çoḳ mı raḥmet-ḫᵛān olup ʿālem-i dīn cennet-mekān (21/6)

Yāri ġam-nāk iden ḥāl-i diger-günümdür
Sebeb-i ḥüzn-i cihān ḫāṭır-ı maḥzūnumdur (35/1)

Şairin *Divançe*'sindeki 6. manzumenin 7. bendinin 3. mısrasında "k" ve "t" sesleri tekrar etmiştir:

Ḥāṣ idüp Cevdet raḳībe ṣoḥbeti
Kesse ol mihrü benimle ülfeti
Ṭāḳatım ṭāḳ itse hecr ü firḳati
Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader (6/VII)

*Divançe'*deki 17. manzumenin 7. beytinde "s" ve "d" sesleri tekrar edilmiştir:

Seni Ḥaḳ dāʿim itsün ṣadr-ı vālāda saʿādetle
Duʿā-yı devletiŋ vird-i zebānımdır benim her gāh (17/7)

Divançe'deki 19. manzumenin 2. beytinde "d" ve "l" sesleri tekrar edilmiştir:

Derd-mendiŋ geçdi hep vaḳti ḳalenderlik ile
Böyledir ḥāl-i cihān bir ehl-i dil olmaz bekām (19/2)

Şair, *Divançe*'sindeki 54. manzumede "a" ve "r" seslerini tekrar etmiştir:

Var mıdır hîç öyle bir vālī-i vālā-şān ʻaceb
Baḫtiyār u kām-kār u nām-dār-ı rūzigār (54/2)

Cevdet 66. manzumesinde “a”, “e” ve “g-ğ” sesleri tekrar etmiştir:

Ey lāle-ruḫ ġamıŋla dili dağlar ağlarım
Eşkim miṣāli cūşe gelüp çağlar ağlarım (66/1)

Şair *Divançe*’sindeki 84. manzumesinde “a” ve “l” seslerini tekrar etmiştir:

Bāġbān-ı dehr itdi bu bahārında ḫazān
Ağla ey bülbül ki ol gül zīb-i destār oldı āh (84/3)

2.3. RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET DİVANÇESİ’NDE MUHTEVA

Divançe’deki manzumeler içerikleri açısından incelendiğinde, manzumelerde konuların iç içe geçtiği ve bir manzumenin içinde birden fazla konu işlendiği görülmektedir.

Ahmed Cevdet’in *Divançe*’sindeki muhtevalarla ilgili değerlendirme yapılırken manzumelerde ağırlıklı olarak işlenen konular baz alınmıştır. Aşağıda manzumelerin muhtevalarıyla ilgili tablo verilmiştir:

Sıra No	Konu	Manzume Sayısı	Kullanım Oranı (%)
1	Aşk	75	50,67
2	Din ve Tasavvuf	6	4,05
3	Fahriye-Ferdî Ahval	26	17,56
4	Medhiye, Arz-ı Hâl ve Yardım İsteği	7	4,72
5	Nasihat	5	3,37
6	Rintlik	4	2,70
7	Sosyal Hayat	2	1,35
8	Şikâyet-Tenkit	13	8,78
9	Tarih	10	6,75

Aşağıda verilmiş olan grafikte *Divançe*'deki manzumelerin muhtevasını daha net görmek mümkündür:

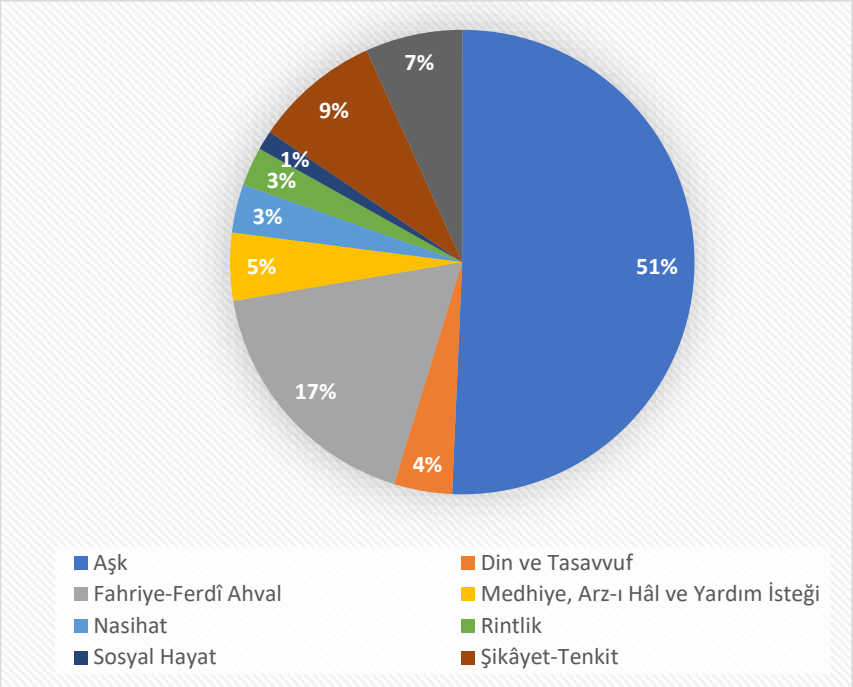

Grafik-7 *Recâî-zâde Ahmed Cevdet Divançesi'nde* Konu Dağılımı

Aşağıda detaylı bir şekilde muhteva konusuna değinilmiştir ancak yukarıdaki elde edilen oranlara bakıldığında şairin *Divançe*'sinde en fazla işlediği konular aşk, fahriye-ferdî hal ve şikâyet-tenkit iken, en az işlediği konular sosyal hayat, nasihat ve rintliktir.

2.3.1. Aşk

2.3.1.1. Aşk ve Aşkla İlgili Kişiler

Burada sevgili, âşık ve rakip unsurları üzerinden Cevdet'in aşk anlayışı mümkün olabildiğince örneklerle ele alınıp incelenmiştir. Cevdet çok farklı yerlerde aşk konusuna değinmiştir. Aşağıdaki örneklere baktığımızda şairin dile getirdiği aşk umumiyetle dünyevî ve beşerîdir.

Özellikle 31. manzumesinde aşkın öneminden bahsetmiştir. Bu manzumede ömrünü aşk yolunda tüketmekten şikâyet etmeyeceğini, sevgilinin namı yayıldıkça sevgiliye duyulan aşkın artacağını bu yüzden rakiplerle kavgaların büyüyeceğini ifade etmektedir. Gazelin

makta beytinde de ilham verip yardım eden yaratıcı sayesinde aşkı anlatan yeni bir manzume yazdığını söylemiştir:

Dünyāda idüp ʿömrümi ifnā-yı maḥabbet
Ölsem daḫı itmem yine şekvā-yı maḥabbet

Yāriŋ ṭuyulursa çoġalur zümre-i aġyār
Gitdikçe büyür ḳāʿide ġavġā-yı maḥabbet

Naḳş olsa n'ola çeşmi feżā-yı dilimize
Āhūyladır revnaḳ-ı ṣaḥrā-yı maḥabbet

Çoḳdan beri maḫmūr-ı şarāb-ı ġam-ı ʿaşḳım
Bir cām ṣun ey sāḳi-i ṣahbā-yı maḥabbet

Tevfīḳ-i Ḫudā yāver olup ṭaʿbıma Cevdet
Yazdım yine bir naẓm-ı feraḫ-zā-yı maḥabbet (31/1-2-3-4-5)

Cevdet 38. manzumenin 1. beytinde ve 118. manzumede aşkı ateşe benzetmiştir:

Āteş-i ʿaşḳıŋla bir āh eylesem dünyā yanar
Yal(ı)ŋız dünyā degil bir dem de māfiyā yanar (38/1)

Ḫaṭṭ ẕā'il itdi āteş-i ʿaşḳ [u] maḥabbeti
Māniʿ imiş ḥarāret-i şemse meger seḥāb (118)

Cevdet aşağıdaki beyitlerde aşkı kadehe ve kadehin içindeki şaraba benzetmiştir. Örnek verilen iki beyitte de aşkın hem kendisini hem de başka kişileri sarhoş ettiğini dile getirmiştir:

Mest-i mey-i ʿaşḳ olup
Çaġıruram dost dost
Naʿra-zen-i şevḳ olup
Çaġıruram dost dost (32/I)

Cevdet idüp de tecrübe nefsimde aŋladım
Ser-mest-i cām-ı ʿaşḳ olan ādem ayılmıyor (44/5)

Şair 52. manzumesinde ateşe benzettiği aşkının herkes tarafından bilindiğini dile getirmiştir:

Āhım şerāre-bāş-ı zemīn ü zamāndır
ʿĀlem bilür ki āteş-i ʿaşḳım ʿayāndır (52/1)

Cevdet aşkı çöle benzetmektedir. Kendisini de aşk çölüne düşen Mecnun'a benzeten şair, gönlündeki aşkın ahıyla ağladığını ifade etmiştir:

Mānend-i Ḳays her gice bu deşt-i ʿaşḳda
Āh-ı derūnı meşʿal-i rāh eyler aġlarım (68/6)

Cevdet başka bir beyitte aşkı bir yola benzetmektedir. Aşk yoluna giren bir kişinin kılavuza ihtiyacı olmadığını dile getirmiştir:

Girdin ise ṭarīḳ-i ʿaşḳa eger
Yoldasın reh-nümāyı n'eylersin (76/4)

Şair 79. manzumesinde sevdayı bir kuyuya teşbih etmiştir. Sevda kuyusunda sevgiliye kavuşabilme ihtimali olsa da gönlünü kederin pasından arındıramadığını dile getirmiştir:

Derūnum olmadı jeng-i kederden Cevdetā ḫālī
Çeh-i sevdā yine dār rūy-ı vaṣl-i yār oldumsa (79/2)

Ahmed Cevdet Leyla'ya benzettiği sevgilisinin hâline acımasını ister. Mübalağa sanatını kullanmıştır. Sevgilisine duyduğu aşkın büyüklüğünü anlatmak için Mecnun gibi dağları mesken edindiğini ifade etmiştir:

Cevdet'iŋ raḥm eyle ey Leylī-ʿizārım ḫāline
Meskeni Mecnūn-veş ʿaşḳıŋla kūh-sār oldı āh (84/5)

Şaire göre aşkın ve âşıkların olmasına sebep âlemde güzellerin var olmasıdır:

Ehl-i ʻaşḳ olmazdı hīç ʻālemde ḫūbān olmasa
Ḫalḳı kim iżlāl iderdi bunca şeyṭān olmasa (85/1)

Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sindeki manzumelerde en fazla işlediği konu aşktır. Şair *Divançe*'sinde 12, 13, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 40, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 64,67, 72, 75, 77, 79, 81, 83, 84, 85, 89, 92, 96, 98, 100, 102, 103, 104, 108, 109, 111, 112, 113, 116, 117, 118, 122, 123, 125, 126, 127, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 143, 144, 146 ve 147. manzumede aşk konusunu işlemiştir.

2.3.1.1. Sevgili

Şairin *Divançe*'sini incelediğimizde; çoğunlukla sevgili ile ilgili pek çok söyleyiş divan şiirinin estetik anlayışına uygundur. Divan şiiri geleneğinde sevgilinin kendisi şahtır, efendidir. Âşığın derdine çare olan tabiptir. Sevgili her zaman âşığına cefa etmektedir. Âşık, sevgilinin cefalarını ihsan olarak saymaktadır. Ahmed Cevdet de yazmış olduğu aşk konulu manzumelerde geleneğe uygun olarak âşığına cefa eden sevgiliyi şah, efendi, tabip olarak teşbih etmiştir:

Dil şifā niyyetine şūḫ-ı ṭabībe ṣarılup
Derdime varsa budur çāre dimiş sözde budur (34/4)

No'la gedā-yı ser-i kūyı olsam ol şāhıŋ
Elimden aldı felek küll-i varım āḫir-i kār (39/2)

Cihāna virdi o şeh pāy-ı būsına ruḫṣat
Faḳaṭ bu ʻıyd da ben mübtelādan el çekdi (92/4)

Luṭf itse de o meh ṣoŋı ḳahr u celāldir
Her bir kemāliŋ āḫiri elbet ẕevāldir (117)
Hele ʻuşşāḳa cevr-i dā'imīyi eylediŋ taḫṣīṣ
Efendim luṭfı da aġyāra bārī gāh gāh eyle (127)

Şairin gönlü sıkıntıdayken sevgili başkalarıyla muhabbettedir:

Vaṭan ġurbetde dil miḫnetde yār illerle ülfetde
Cihān artıḳ baŋa şimden-gerü cāy-ı ġurāb oldı

Şair, divan şiirinin estetik anlayışına uygun olarak sevgilinin uzuvları için çeşitli teşbihler yapmıştır. Sevgilinin yüzü aydınlığından dolayı aya ve şeme, yanaklarının kırmızılığından dolayı güle ve laleye, dudağının kırmızı renkli olmasından dolayı lal taşına benzetmiştir. Beyitlerinde sevgilinin saçını renginden dolayı geceye, boyunu uzunluğundan dolayı selvi ağacına ve gülfidanına, kaşlarının kavisli olmasından dolayı kemana, gamzesini de öldürücü olmasından dolayı cellat ve cadıya benzetmiştir.

Ġam-ı laʿliŋle ḳızıl ḳāna boyandı dīdem
Gel gel ey ruḫları gül gör ki ne ḥāl oldı baŋa (25/3)

Cevdet o meh-veş baŋa
Olalı ser-keş baŋa
Düşdi bir āteş baŋa
Çaġıruram dost dost (32/V)

Zülf-i şeb-gūnene dil-besteligim fehm idicek
Cevdet'iŋ baḫtı ne pek kāra dimiş sözde budur (34/5)

Dün gice aldım fitīli şemʿ-i ḥüsn-i yār ile
Baʿdezīn fānūs-ı ġamda bu dil-i şeydā yanar (38/2)

Eyledi büryān bakışla bendesin ol meh çerāġ
Cevdetā bu iltifāta düşmenim ammā yanar (38/7)

Bir ʿāşıḳıŋ ki dilber-i ḳaşı kemānı var
Devrān büker benim gibi ḳaddin zamānı var (47/1)

Ḫaṭṭdan seḫāb çekdi felek māh-rūyına
Gözden o şūḫ ġayrı nihān olmaḳ istiyor (50/2)

Żaʿf-ı pīri ile olsam n'ola muḥtāc-ı ʿaṣā
Belimi bükdi kemān-veş ġam-ı ebrū-yı şeref (58/2)

Bu ġazel māniʿ-i ülfet olacaḳdır Cevdet
Ṭarılur ġayrı saŋa ġamze-i cādū-yı şeref (58/9)

Ey lāle-ruḫ ġamıŋla dili dağlar ağlarım
Eşkim miṣāli cūşe gelüp çağlar ağlarım (66/1)

O nevres ḳad çeküp serv-i ḫırāmān oldı gitdikçe
Edāsı düşmen-i ṣabr-ı dil ü cān oldı gitdikçe (81/1)

Ḳaddi ḫam oldı meyl idenin her sehī-ḳad
Baḳmam o serv-i nāza ḫırāmān olursa da (83/5)

Gönlümi cellād-ı ġamzeŋ zülfiŋe bend eyledi
ʿĀḳıbet Manṣūr ʿaşḳın menzili dār oldı āh (84/2)

Ey gül-nihāl ḳaç senedir ḫasretim saŋa (142)

Çıḳdı şarāb-ı laʿl-i lebi ḳān bahasına (143)

Aşağıdaki beyitte şair divan edebiyatımızda genellikle hayali ve ideal olan sevgiliden uzaklaşarak yaşayan bir sevgili portresi çizmiştir. Şair 77. manzumenin 2. beytinde Aksaraylı (İstanbul'un semti) bir güzelden bahsetmiştir. 91. manzumenin 5. beytinde de sevgilinin lal taşına benzeyen dudaklarını öperek ona kavuştuğunu dile getirmiştir:

Çeşm-i giryānım gibi ḫor ḫor aḳar kim itmede
Aḳsaraylı bir perīniŋ vaṣlına iḳdām ṣu (77/2)

Yāriŋ emince laʿlini oldum viṣāl-cūy
Sarḫoşlıḳ ile geldi cesāret didikleri (91/5)

Divan şiirinde âşığın sevgiliye kavuşması gibi bir ihtimal yoktur. Hatta sevgili âşığa ilgi göstermez. *Şair Divançe*'deki 26. manzumenin makta beytinde sevgiliye binbir naz ile kavuştuğunu, 48. manzumenin matla beytinde ise sevgilinin kavuşmaya meylinin olduğunu dile getirmiştir:

Câme-ḫᵛāb-ı vaṣlına daʿvet idüp biŋ nāz ile
Eyledi ikrām yārim dün gice vāfir baŋa (26/3)

Yāriŋ viṣāle meyli var ammā zamānı var
Çün dāġ-ı sīne anda da ʿaṣḳıŋ nişānı var (48/1)

2.3.1.2. Âşık

Divan edebiyatı geleneğinde şairler yazmış oldukları aşk konulu şiirlerde her zaman âşık konumundadır. Cevdet'in *Divançe*'sindeki âşık tipinin özellikleri de genel olarak klasik şiir anlayışına uymaktadır. Cevdet de, aşk konulu manzumelerinde divan edebiyatındaki diğer şairler gibi âşık konumundadır. Gönlünün aşk hevesinden güzellerin saçları gibi karmakarışık bir hâlde olduğunu dile getirmiştir:

Āteş-i ʿaṣḳıŋla bir āh eylesem dünyā yanar
Yal(ı)ŋız dünyā degil bir dem de māfiyā yanar (38/1)

Hevā-yı ʿaṣḳ aṣlā ḳoymadı cemiʿyyet-i ḫāṭır
Miṣāl-i zülf-i ḫūbān dil perīşān oldı gitdikçe (81/2)

Âşık, sevgiliden hep cefa görür. Ondan kendisine acımasını ve yaptıklarından utanmasını ister. Âşık, sevgilinin her eziyetine sabır gösterir:

İdeli hecr ü elem
Ẕevḳi baŋa ʿayn-ı ġam
Āh iderek ṣubḥ-dem
Çaġıruram dost dost (32/IV)

Ol kāfiriŋ cefāsı firāvān olursa da
Sevdim ne çāre düşmen-i īmān olursa da (83/3)

Hep cevriŋ oldı bī-ḥesāb
Ẓālim yeter ḥālim ḥarāb
İtdiklerinden it ḥicāb
Ẓālim yeter ḥālim ḫarāb (146/I)

ʿAşkıŋla ey şūḫ-ı cihān
Bilmez misin ḥālim yamān
Raḥm eyle luṭf it gel amān
Bilmez misin ḥālim yamān (147/1)

Âşık olan şair her zaman sevgilisinden ayrıdır. Gönlünde her zaman sevgiliye kavuşma hayali vardır. Sevgiliye her zaman hasrettir. Bu hayal imkânsız olsa da bu hayalden usanmaz. Vuslattan ümidi olmaz, ayrılığa kani olur:

Derdim firāḳ-ı yār ile maḥzūn olan bilür
Reng-i şarāb-ı ʿaşḳı ciger-ḫūn olan bilür (45/1)

Gerçi meʾyūs-ı viṣāliŋdir göŋül
Līk meʾnūs-ı ḫayāliŋdir göŋül (60/1)

Ḫaste-i hecr-i yārdır göŋlüm
Bister-i ġamda zārdır göŋlüm (64/1)

Ḳoymaz saŋada baḫt-ı siyeh rūz-ı viṣāl
Bir gün o mehi ben gibi düşlerde görürsün (75/2)

Ḳāniʿ oldum firḳate vuṣlatdan ümīdi kesüp
Yāri āġūşa bir eyyām almadım almam yine (82/2)

Neŋ var ise viṣāle vir asān olursa da
Cānāndan ṣaḳınma eger cān olursa da (83/2)

ʿĀşıḳ ḫayāl-i vuṣlat-ı cānāna başladı
Müflis kemāl-i faḳr ile ʿunvāna başladı (116)

Gönlümdedir ḫayāl-i muḥāl-i viṣāl-i yār (144)

Cevdet çevresi tarafından kınanmamak için sevgiliye duyduğu sevginin yarasını gizler. Ancak ne yaparsa yapsın bu durum meydana çıkar:

Āhım şerāre-bāş-ı zemīn ü zamāndır
ʿĀlem bilür ki āteş-i ʿaşḳım ʿayāndır (52/1)

Sīnemde āh-ı dāġ-ı maḥabbet nihān idi
Meydāna çıḳdı şimdi o da bir zamān idi (136)

Şaire göre aşk asla ilacı bulunmayan bir derttir. Cevdet bu durumdan oldukça mutludur ve derdinin içinde deva olduğunu bilir:

Cefāda ben ṣafāda yārdır āh u eninimden
ʿİlācım yoḳ göŋül bīmārdır āh u enīnimden
Bütün ḫalḳ u cihān bī-zārdır āh u enīnimden
Beni cāndan usandırdı cefādan yār uṣanmaz mı
Felekler yandı āhımdan murādım şemʿī yanmaz mı (12/III)

Bir derd var göŋülde ki aṣlā devāsı yoḳ
Ol ḫastedir ki ölmeden özge şifāsı yoḳ (108)

Cānānı buldı ḫaste göŋül cānı istemez
Derde ḳanāʿat eyledi dermānı istemez (125)

Cevdet, sevgilinin aşkından her zaman perişandır. Yaşadığı dönemde onun gibi sevgilinin aşkından perişan olan hiç kimsenin olmadığını belirtmiştir:

Dilde ġam serde hevā-yı zülf-i yār
Ben gibi var mı perīşān rūzigār (109)

Âşık, sevgilinin aşkından gözyaşı döker, zayıflar, eğilir, bükülür. Bu aşktan, âşık olan şairin elinde kalan ve sevgiliye verebileceği tek şey kuru canıdır:

Bir ʻāşıḳıŋ ki dilber-i ḳaşı kemānı var
Devrān büker benim gibi ḳaddin zamānı var

ʻĀşıḳ tüketdi yaş dökerek naḳd-i ʻömrini
Şimdi vişāle virmege bir ḳurı cānı var (47/1-2)

Yukarıda elinde kalan ve sevgiliye verebileceği tek şeyin kuru canı olduğunu dile getiren şair 85. manzumede ise sevgilinin aşkından dolayı canından vazgeçmediğini söylemiştir:

Żabṭ iden ḳayd-ı ʻalāyıḳdır cünūn erbābını
Cānı çoḳdan terk iderdim ʻaşḳ-ı cānān olmasa (85/4)

Şair, canından çok sevdiği sevgiliyi her şeyden ve herkesten kıskanır. Bazen sevgiliyi kendisinden bile kıskanır:

Ṣaḳın bu ḥüsn ile mirʻāta baḳma tenhāda
İderse istemem ʻaksiŋ daḫı nigāh saŋa (27/2)

Divan edebiyatı geleneğinde bilindiği üzere âşık, sevgiliye kavuşacağı zamanı bekler. Sevgilinin yaptığı her şeye hatta rakibin kendisini yermesine bile katlanır. 113. manzumeye bakıldığında rakiplerinin yermelerine, sevgilinin eziyetlerine sabır gösterecek takatinin kalmadığını ifade etmiştir:

Cevr-i yāre ṭaʻne-i aġyāre ṭāḳat ḳalmadı
Bende evvelki gibi ṣabra liyāḳat ḳalmadı (113)

Divan şiirinde âşık, sevgilinin dikkatini çekmek için çok uğraşır. Hatta sevgilinin eziyet etmesi bile âşık için sevgilinin ilgilenmesidir. *Divançe'*deki 122. manzumede şair, sevgilinin ilgisini çekmek için pek çok yolun olduğunu ancak eskisi gibi kendisinde hevesin kalmadığını söylemiştir:

Celb itmeniŋ ol şūḫı aveh çāresi pek çoḳ
Evvelki gibi n'eyleyeyim bende heves yoḳ (122)

Klasik şiir anlayışında sevgilinin âşığa karşı yumuşaması ve dost olması mümkün değildir. Ancak 6. manzumeye baktığımızda şair güneşe benzettiği sevgilisiyle dost olduğunu dile getirmiştir:

Ḫāṣ idüp Cevdet raḳībe ṣoḥbeti
Kesse ol mihrü benimle ülfeti
Ṭāḳatım ṭāḳ itse hecr ü firḳati
Ḫāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader (6/VII)

Divan şiirinde âşık sevgilisine kavuşamasa da onun hayali âşığı mutlu etmektedir. 44. manzumenin 1. beytine baktığımızda âşık eskisi gibi sevgilinin hayaline bayılmamaktadır:

Ser-mest-i cām-ı 'aşḳ olan ādem ayılmıyor
Ammā ḫayāl-i yār ile pek de bayılmıyor (44/1)

2.3.1.3. Rakip

Rakip divan edebiyatının aşk üçgeninin üçüncü kişisidir. Sevgili âşıktan çok rakiple ilgili görünür. Âşıkla rakip arasında sürekli bir mücadele vardır. Âşığa göre rakip onun sevgiliye kavuşmasını engelleyen, ona sevgili kadar eziyet eden kişidir. Kafir olan rakip hiçbir zaman âşık tarafından sevilmez. Âşığın düşmanı olan rakip hep olumsuz özelliklerle anılır. Cevdet'in aşağıda verilmiş olan beyitleri de, divan şiirindeki rakip tipine örnektir:

Raḳibā ṭuymasın esrārımızı
Bilmesün lezzet-i güftārımızı (4/58)

Ḫoş ol demler ki bu ḫavf ile bezm-i yāre gitmezdim
'Adūya iltifātın bari gūşumla işitmezdim
Ġamım yoġdı cihānda böyle āh u vāh itmezdim

Beni cāndan usandırdı cefādan yār uşanmaz mı
Felekler yandı āhımdan murādım şem'ī yanmaz mı (12/IV)

Beni ol şūḫ-ı sitem-pīşe dil-efgār itdim
Raḳibā zümresini maḥrem-i esrār itdim
Bu kederlerle cihānı başına dār itdim
'Āleme söylerim artıḳ canıma kār itdim
Şabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum (13/III)

Kāfir raḳīb o rütbe keşīrü'l-'ıyāl kim
Ürkütmeyince sürisin aṣlā ṣayılmıyor (44/3)

Ol şūḫ içün aġyāre madārā niçün itdim
Bī-çāre olan derde medāvā niçün itdim (103)
Bedel itdim viṣāli firḳate aġyār derdinden
Bu gül-zārı bıraḳdım ḫayli demdir ḫār derdinden (112)

Hele 'uşşāḳa cevr-i dā'imīyi eyleḍiŋ taḥşīş
Efendim luṭfı da aġyāra bārī gāh gāh eyle (127)

Divan şiiri geleneğinde âşık rakipten her zaman şikâyet eder. Hatta rakip sevgilisiyle kavuşmasında engeldir. *Divançe*'deki 27. manzumenin 1. beytinde sevgilinin kendisini tükettiğinden bahseder. Divan şiirinin estetik anlayışında görülmeyen bir durum olan rakibine acır:

Ne inkisār iderim ḫüzn ile ne āh saŋa
Beni düketdiŋ efendim raḳīb vāh saŋa (27/1)

2.3.2. Din ve Tasavvuf

Cevdet'in *Divançe*'sinin şiirleri incelendiğinde mutasavvıf bir şair olmadığı bununla birlikte az da olsa, din ve tasavvuf konusunu manzumelerinde işlediği görülmektedir. *Divançe'*de bulunan 148 manzumeden altısında din ve tasavvuf konusunu işlemiştir. Bunlar 1, 105, 106, 121, 128 ve 148. manzumedir.

Cevdet, *Divançe*'sine kul olarak yaratıcıya seslenip ondan yardım isteyerek başlamıştır. Münacat türünü işlediği bu manzumeyi, murabba nazım şekliyle yazmıştır:

Ey Ḫāliḳ-i arż u semā
Dermānde-em feryād-res
V'ey dāver-i şāh u gedā
Dermānde-em feryād-res

Bī-çāreyim senden meded
Āvāreyim senden meded
Pür-yārayım senden meded
Dermānde-em feryād-res (1/I-VII)

105. manzumede de şair din ve tasavvuf konusunu işlemiştir. Bu manzumede, mutasavvıf bir kişi gibi bu dünyada eziyet çektiğini ve bu durumdan mutlu olduğunu ifade etmiştir:

Ye's-i tamāmı zevḳ bilelden ṣafādayım
Vaż'-ı 'acīb-i dehr ile çoḳdan cefādayım (105)

Cevdet sevgilinin yani yaratıcının yüzünü görmeye arzu etmiştir. Bu sebeple Hac vaktinde yaratıcının bu dünyadaki temsili olan Kabe'ye ziyaret etmek ve oraya yüz sürmek istemektedir:

Müştāḳ-ı vech kim seni pek görmek isterim
Ḫac vaḳti oldı Ka'be'ye yüz sürmek isterim (106)

Şair, 121. manzumesinde yaratıcıya duyduğu aşkla geçici olan bu dünyaya ait her şeyi terk etmek istediğini ifade etmiştir. Peygamberimizin "Ölmeden önce ölünüz" hadisine manen telmih yapıp ölmeden önce öldüğünü dile getirmiştir:

'Aşḳla bu 'ālemi terk eyledim
Kendimi āmāde-i merg eyledim (121)

Ahmed Cevdet 128. manzumesinde de dünyanın malı ve tahsili için çok emek çektiğini dile getirmiştir. Ancak dünyanın yok olacağını anlayınca dünyaya ait her şeyden elini eteğini çektiğini ifade etmiştir:

Düşüp taḥṣīl-i māl u cāhına dehriŋ emek çekdim
Fenāsın derk idüp ṣoŋra topundan el etek çekdim (128)

Ahmed Cevdet din ve tasavvuf konusunu işlediği son manzumesi kıt'a nazım şekliyle yazdığı 148. manzumedir. Sonsuz yokluğa baş koyduğunu dile getirmektedir. Yaratıcıyla bütünleşmek için uğraştığını ancak yaratıcıyla bütünleşip kavuşmaya yol bulamadığını dile getirmiştir. Yaşadığı sürece bilgili bir şekilde hareket etse de düşmana-buradaki düşman yaratıcıyla bütünleşmesine engel olan her şey- mağlup olduğunu, düşmanı yenmeye çare bulamadığını ifade etmiştir:

Kendim ḳalınca tā 'adem-abāda ser ḳoyan
Ben şāh rāh-ı vaṣla çıḳar rāh bulmadım
Naṭ'-ı felekde ḥaylice ferzāne at sürüp
Ben çāre māt-ı düşmene ey şāh bulmadım (148)

2.3.3. Fahriye-Ferdî Ahvâl

Övünme, büyüklenme, böbürlenme, şöhret gibi anlamlara gelen fahriye; şairin kendi özelliklerinden söz ettiği manzumenin bir bölümüdür. Genellikle kasidenin, bazen de gazel ve mesnevi gibi nazım şekillerinin içerisinde bir bölümdür (Durmuş, 2007: 107).

Ahmed Cevdet'in müstakil olarak fahriye konusunu işlediği sadece bir manzumesi bulunmaktadır. *Divançe*'deki 7. manzume, şairin fahriye konusunu işlediği tek manzumesidir. Bu manzumeyle birlikte, manzumelerinin içerisinde de fahriye niteliği taşıyan beyitler vardır.

Cevdet 3. manzumenin 36. beytinde döneminde itibar görmediği hâlde kendisinin şairlikte Şeyh Gâlib ve Sâib-i Tebrîzî gibi olduğunu dile getirmiştir. Benderli Ali Paşa'nın kendisine lütfunu gösterirse diğer şairlerin şiire tövbe edeceğini ifade etmektedir. Şair bir zaman şiir yazmayarak sessiz kaldığını, aniden bir şevkin gelerek şiirler yazmaya başladığını dile getirmiştir:

Ben şā‘irāne Ġālib’im çoḳdan süḫanda Ṣāi’b’im
Emelde gūyā ṭālibim hīç görmemişken i‘tibār

Luṭfuŋ olursa dād-res ya‘nī baŋa feryād-res
Ġayrı keserler hepsi ses şi‘re olurlar tevbe-kār

Ḫāmūş idim ḫaylī zamān eş‘āra açmazdım dehān
Bir şevḳ geldi nā-gehān oldum yine gevher-niṣār (3/36-37-38)

Şair *Divançe*’sindeki muhammes nazım şekliyle yazdığı 7. manzumenin 13. bendinde şiirini yeni bir kumaşa benzetir. Şiirinin söz pazarı için süs olduğunu, manzumeyi yazmasına vesile olan Çavuşbaşı Hüsnü Bey’in şiirine caize verdiğini dile getirmiştir:

Nev-ḳumāş-ı süḫanım zīver-i bazār oldı
Bayram üsti aŋa bir ẕāt ḫarīdār oldı
Az ticāretle bu yıl ṭoġrısı çoḳ kār oldı
Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
Çünki telāhınıŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XIII)

Cevdet 9. manzumede feleğin kendisini şiire heves ettirdiğini ve şiir yazarken çok çabaladığını söylemiştir:

İbtidā şi‘re heves-kār idüp ṣoŋra felek
Düşürüp baḥr-i ṭavīle bize çekdirdi kürek
Fe’ilātün fe’ilātün fe’ilātün diyerek
Şā‘iriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭab‘a biri her işime virdi fütūr (9/II)

Cevdet *Divançesi’*nde yazmış olduğu şiirlerin güzelliği sayesinde şairlerin onu anacağını ifade etmiştir:

Vaḳtiyle aŋdırır beni Cevdet ġazellerim
Bir gün olur ki raḥmet oḳur şā‘irān baŋa (24/6)

Şair şiirlerini yazarken kendisine uzun boylu sevgilisinin ilham olduğunu belirtmiştir. Şiirlerinin her mısrasının sevgilisinin boyu gibi uzun olmasına şaşılmaması gerektiğini dile getirmiştir:

N'ola her mışr'am olsa ḳad-i bālāsı gibi
Beni şā'ir iden ol ḳāmet-i mevzūnumdur (35/2)

Hasb-i hâller şairlerin genellikle kendi hâlinden bahsettiği, içinde bulunduğu koşullarla ilgili şikâyetlerini, sıkıntılarını dile getirdiği şiirlerdir. Hasb-i hâl türü şiirlerde şairler daha çok kendi ahvalini anlatmaktadır. Bununla birlikte şairler, toplumun değişik kesimlerinden kişilerin ve çeşitli meslek sahiplerinin hâllerini de anlatabilirler. (Batislam, 2007: 31).

Cevdet'in *Divançe*'sinde hasbihâl muhtevalı 25 manzumesi bulunmaktadır. *Divançe*'deki 6, 8, 9, 11, 39, 43, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 82, 86, 87, 93, 99, 101, 110, 114, 115, 119, 124, 131 ve 141. manzume şairin kendi hâlinden haber verdiği şiirlerdir.

11. manzumede tecrid sanatı kullanarak gönlünü teşhis etmiştir. Âlemde iyi bir nama sahip olmadığını, murat meclisinin neşelisi olamadığını, baharın gelişine bile mutlu olamadığını, lale yanaklı sevgilisinin kendisine acı çektirdiğini dile getirmiştir:

'Ālemde nīk-nām ile yād olmadıŋ göŋül
Bir dāne-çīn-i vaḳt-i ḥaşād olmadıŋ göŋül
Hīç neş'e-dār-ı bezm-i murād olmadıŋ göŋül
İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül
Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül

Ey dil ne ḥāl oldı saŋa aġlamaḳdasıŋ
Eşkim miṣāl cūşa gelüp çaġlamaḳdasıŋ
Her lāle-ruḫ ġamıyla beni daġlamaḳdasıŋ
İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül
Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül (11/I-II)

"Sanurdum" redifli 69. manzumede şair âlemi kendisine dost sanıyorken yabancı olduğunu, elemi zarar yerine kâr zannettiğini, şu âlemde her derdin devası olduğu gibi aşk derdinin de çaresi olabileceğini dile getirmiştir:

Aġyār imiş ʻālem baŋa hep yār ṣanurdum
Bu sevḳ-i elemde żararı kār ṣanurdum

Tā maḥv-ı vücūd itmeyecek bilmedim ʻaşḳı
Her derde şu ʻālemde devā var ṣanurdum

Pervānede bīgāne imiş şemʻ-i cemāle
Ben her yananı vaṣla sezā-vār ṣanurdum (69/1-2-4).

Gönlünün gece gündüz gamdan üzüldüğünü ancak alçak olan dünyayla olan serüveninin bir türlü bitmediğinden dem vurmuştur:

Rūz [u] şeb ḳān aġlaruz ġamdan dil-i pür-ḫūnla
Mācerāmız bitmedi gitdi şu dehr-i dūnla (99)

101. manzumesinde ise kendisine seslenerek yaşantısında aksilik ve talihsizliklerin devam ettiğini dile getirmiştir. Gemiye benzettiği gönlünün hayret girdabından nasıl kurtulabileceğini kendine sormuştur:

Fülk-i dil girdāb-ı ḥayretden nice olsun ḫalāṣ
Esmede Cevdet muḫālif ber-ḳarāre rūzigār (101)

Şair nasıl ki Nuh Peygamber Tufan zamanı ıstırapta ise kendisinin de onun gibi ıstırapta olduğundan bahsetmiştir:

Tende sirişk-i çeşm ile rūḥ mużṭarib
Ṭūfān vaḳti ṣan gemīde Nūḥ mużṭarib (114)

Ahmed Cevdet, *Divançe*'deki 131. manzumesinde gönlüne seslenir ve ah etmeye takatinin olmadığını, ah ederken gözyaşını tükettiğini, eski hâlinin olmadığını dile getirmiştir:

Tüketdiŋ naḳd-i eşki artıḳ āha ṭāḳatiŋ yoḳdur
Faḳīr olduŋ göŋül sen şimdi eski devletiŋ yoḳdur (131)

Kendisine bakıldığında neşesinin olduğunun sanılmaması gerektiğini, tam tersine dünyanın gamından dolayı çoktan beri bezginliğinin var olduğunu dile getirmiştir:

Görüp neşāṭımı ṣanma sürūr var bende
Ġumūm-ı dehr ile çoḳdan fütūr var bende (141)

2.3.4. Medhiye, Arz-ı Hâl ve Yardım İsteği

Şair medhiye konusunu toplamda 9 şiirinde işlemiştir. 9 şiirin 1'i murabba, 5'i kaside, 2'si gazel ve 1'isi beyit nazım şekli ile yazılmıştır. 2. manzumede Süleyman Paşa, 3, 54 ve 95. manzumede Benderli Ali Paşa, 10. manzumede adı verilmemiş dönemin veziri, 42. manzumede Daniş, 97. manzumede Kırkkilisli Sırrı, 80. manzumede Yıldız Sarayı üzerinden dönemin padişahı, 120. manzumede Mevlana övülmüştür. Cevdet manzumelerinde en fazla Benderli Ali Paşa'yı methetmiştir. Aşağıda şairin Benderli Ali Paşa'yı methettiği manzumelerden örnekler sunulmuştur:

Nām-ı şerīfidir ʿAlī neslinden oldıġı celī
Çoḳ mı disem artıḳ velī ḳuṭbiyyetinde şübhe var

Pāşāların pāşāsıdır vālīleriŋ vālīsidir
Aʿlālarıŋ aʿlāsıdır evṣāfına yoḳdur şumār

İtmiş Cenāb-ı Kibriyā bir başḳa ḥāl iḥsān aŋa
Ḫātem ʿaṭā müşkil-güşā şīrīn-edā ṣāḥib-vaḳār (3/17-18-19)

Āṣaf-ı devrān ʿAlī Pāşā ki şimdi ẕātıdır
Bāʿiṣ emin ü emān u iftiḫār-ı rūzigār

Var mıdır hīç öyle bir vālī-i vālā-şān ʿaceb
Baḫtiyār u kām-kār u nām-dār-ı rūzigār

Feyż-i Ḥaḳ imdād idüp tedbīr-i rāḥat baḫşine
Çıḳdı dehriŋ ḫāṭırından iġbirār-ı rūzigār (54/1-2-3)

Görmedim bunca zamāndır bir vezīr
Ol kerīm ü ʿāḳil ü dānā gibi

Devr-i bī-cevrinde ḥoşdur ḥālimiz
Aġzımız açıḳ olur şekvā gibi

Başladı Ḥaḳ üzre ʿadl ü rāʾfet
Niyyeti bu ʿālemi iḥyā gibi

Fitne-kār anuŋ ocaġın söndürüp
Cümlesi maḥv oldılar mülġā gibi (95/11-12-13-14)

2.3.5. Nasihat

Şairin *Divançe*'sinde 70, 71, 74, 76 ve 145. manzumede nasihat konusunu işlemiştir. *Divançe*'deki 70, 71, 74 ve 76. manzume gazel nazım şekliyle yazılmıştır. 145. manzume ise beyit şeklinde yazılmıştır.

Şair 71. manzumesinde yüksek makam ve mevki sahibi olan kişilerden lütuf beklenmemesi gerektiğini, onun yerine lütuf beklenmesi gereken kapının yaratıcının kapısı olduğunu ifade etmiştir. Manzumenin devamında meclise benzettiği dünyanın baki olmadığının unutulmaması gerektiğini öğütlemiştir:

Ḳapu Allāh ḳapusıdır ʿāşıḳ
Der-i luṭf-ı kibārı nʾeylersin

Çek eliŋ bezm-i dehr-i fānīden
ʿAyş-ı nā-pāyidārı nʾeylersin

Çünki Mecnūn degilsen ey Cevdet
Yā o Leylā-ʿizārı nʾeylersin (71/3-6-8)

Divançe'deki 76. manzumenin 1. beytinde kişinin arif olduğunu göstermek için yün kumaştan yapılan cüppeye ihtiyacının olmadığını, 2. beytinde bu dünyanın ve bu dünyanın içindekilerinin baki olmadığını, 4. beytinde aşk yoluna giren kişinin yol gösterecek kılavuza

ihtiyacının olmadığını ifade etmiştir. Manzumenin makta beytinde şair kendisine seslenerek dünyaya ait her şeyden uzaklaşması gerektiğini dile getirmiştir. Şair bu manzumede hem kendisine hem de başka kişilere nasihatte bulunmuştur:

Ehl-i dilsen riyāyı n'eylersin
Bir ʿabā ki ḳabāyı n'eylersin

Her ḳonan göçdi çünki dünyādan
Böyle kārbānserāyı n'eylersin

Olma dil-beste kākül-i yāra
Başına ol belāyı n'eylersin

Girdin ise ṭarīḳ-i ʿaşḳa eger
Yoldasın reh-nümāyı n'eylersin

Terk idüp māsivāyı ey Cevdet
Bir ʿabā ki ḳabāyı n'eylersin (76/1-2-4-5)

Şair, *Divançe*'sindeki 145. manzumede kişi için emeline giden yolun inişli çıkışlı olduğunu, kişinin emeline bazen yaklaşabilceğini bazen de uzaklaşabileceğini ifade etmiştir:

Rāh-ı emel efendi yoḳışlı inişlidir (145)

Şairin müstakil yazmış olduğu nasihat konulu manzumelerin yanında, manzumelerinin içerisindeki beyitlerde de öğütlerde bulunmuştur. Örneğin; *Divançe*'deki 33. manzumenin 5. beytinde dünyada her şeyin zıttı ile yer edindiğini, her yasın beraberinde bir şenliği her şenliğin de beraberinde yası getirdiğini fark eden arifin bundan ders alması gerektiğini dile getirmiştir:

Cihānıŋ sūrı mātem mātemi sūr oldıġın aŋla
Ġaraż şanma şikāyet ʿārif iseŋ bir ḥikāyetdir (33/5)

Şair 37. manzumesinde kimsenin bulunduğu makama güvenmemesini, bulunduğu makamdan dolayı karşısındaki kişiyi küçük görmemesi gerektiğini öğütlemiştir:

Ḫaşmıŋ ḳarınca olsa da merdāne bil anı
Seyr it ne yapdı taḫt-ı Süleymān'a rūzigār (37/4)

Cevdet, *Divançe*'deki 53. manzumenin 3. beytinde geçici olan bu dünyada var olan makamlar için çaba gösterilmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Manzumenin devamında ise hiç kimsenin bulunduğu mevkide kalıcı olmadığını ifade etmiştir:

Bir hevādır devlet-i fānī içün çekmek emek
Olmadı taḫt-ı Süleymān pāyidār-ı rūzigār (53/3)

2.3.6. Rintlik

Rint: Dünya ve dünya malına önem vermeyen, hayatın tadını çıkaran, her türlü üzüntüden ve acıdan uzak duran kişi olarak tanımlanmaktadır. Rintler hakiki aşk ile mecazî aşkı, zühde karşı tavır almayı, dünyaya ait hiçbir şey için yaşam tarzından taviz vermemeyi kendi bünyesinde toplayan kişilerdir (Mum, Gümüş, 2018: 113). Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sindeki manzumelerde işlediği konulardan biri de rintliktir. *Divançe*'de bulunan 148 manzumenin 4'ünde rintlik konusu işlenmiştir. Rintlik konusunun işlendiği 4. manzumenin 3'ü gazel nazım şekliyle 1'i de beyitle yazılmıştır. Rintlik konusu *Divançe'*deki 28, 59, 90 ve 140. manzumede işlenmiştir.

Divançe'deki 28. manzume Enderunlu Fâzıl'ın "Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa" mısrasını tazmin ederek yazılmıştır. 28. manzumede şarap, nukl (meze), habab, pîr-i mugan (meyhaneci-tasavvufi manada vahdet feyzini veren mürşit), mahmurluk, meclis gibi rintliğin anlam dünyasını anımsatan sözcükler kullanılmıştır:

Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa
Sūz-ı dilde nuḳl içün baġrım kebāb eyler baŋa

Ol ḳadar bīgāne meşreb kim ḫaṭ-āverken o şūḫ
Āşinālıḳ itmege ḥālā ḥabāb eyler baŋa

ʿÖmrüm olduḳça der-i pīr-i muġānı beklerim
Her ne luṭf eylerse ol ʿālī-cenāb eyler baŋa

Ben o maḫmūrum ki Cevdet meclis-i devrānda
Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa (28/1-2-3-5)

Şair *Divançe*'deki 59. manzumede tıpkı 28. manzumedeki gibi cam (kadeh), rindân, meclis, zahit, harabat, humar, saki gibi sözcüklerin mecazî anlamlarını kullanmıştır.

Ḳırıldı cām-ı maḥabbet ṭaġıldı meclis-i rindān
Yazıḳ yazıḳ yoġ imiş hīç vefāsı ʿālem-i ābek

Bozınca tevbeyi zāhid ḫarāb olur bu ḫarābāt
Olaydı zinde olurdı beḳāsı ʿālem-i ābek

Ḫumār-ı ġamla yaturdum ṣunuldı destime bir cām
Görüldi ḫaste iken de şifāsı ʿālem-i ābek

Ne rütbe ṭabʿım alışdı bu neş'esizlige sāḳī
Cefā gelür baŋa şimdi ṣafāsı ʿālem-i ābek

Elinde cām-ı murādı yanında sāḳi-i gül-rū
Şeh-i dü-ʿāleme beŋzer gedāsı ālem-i ābek (59/3-4-5-6-8)

Cevdet bu manzumede rintler gibi kederlenmeyi bir kenara bırakmıştır. İki dünyanın arzusundan da vazgeçmiştir.

Ġamı ḳoydum bu gice meclise hem-dem yerine
Cāmı aldım elime kām-ı dü-ʿālem yerine (140)

2.3.7. Sosyal Hayat

Hiçbir şairin yaşadığı sosyal çevrenin dışında düşünülmesi mümkün değildir. Şairlerin sosyal çevresinden edindiği izlenimler şiirlerinde yer almaktadır. Divan şairi sosyal

çevresinden edindiği izlenimleriyle eserlerini meydana getirmiştir (Sefercioğlu, 2002: 1). Cevdet de diğer divan şairleri gibi yaşadığı döneme kayıtsız kalmamış, *Divançe*'sindeki manzumelerinde sosyal hayatın izlerine yer vermiştir. Şairin iki manzumesinin konusu sosyal hayatla ilgilidir. Sosyal hayat konulu ilk manzume, *Divançe*'nin 4. manzumesidir.

4. manzume Cevdet'in Şâni Bey hakkında yazmış olduğu manzum mektuptur. Bu manzum mektupta Şâni Bey'e duyduğu özlemi ifade ettikten sonra, çeşitli kişiler hakkında bilgiler vermiştir. Mektubun sonunda da Şâni Bey'in kendisini unutmamasını ve sağlığıyla ilgili haberdar etmesini söylemiştir:

Ey mürüvvetli efendim cānım
V'ey kerīmü'ş-şiyemim sulṭānım

İki aydır ki firāḳın çekeriz
Cümlemiz zaḥm-ı dile zehr ekeriz

Meclisiŋ leẕẕeti yoḳ sen gideli
Böyle 'azm-i reh-i ġurbet ideli

Aġa Ḫażretleri çıḳdı evden
Yeŋiköy'de yalı ṭutdı rūşen

Yeŋilüp nerdde Şeyḫ İbrāhīm
Oldı Aḥmed Beg'e ṭavla teslīm

Didi ḥālin göricek Mīr Sa'īd
Ḫācınıŋ işleri hep 'aḳla ba'īd

Düşdi dil-ḫ^{v}āhı gibi dāmāda
Şimdi ẕevḳinde Ṣafāyı-zāde

Cevdet-i zārı unutma yād it
Ḫaber-i ṣıḥḥatıŋ ile şād it (4-1-2-3-24-28-29-31-64)

Sosyal hayat konusunu *Divançe*'deki 5. manzumede de işlemiştir. 5. manzume Cevdet'in, Şâni Bey'in mektubuna karşılık yazmış olduğu manzum mektuptur. Bu manzumesine de Şânî Bey'e güzel hitaplar ile başlar, ardından kendisine mektup yazdığı için duyduğu mutluluktan bahseder. Manzum mektubunun devamında İsmail'in heves ederek Ahmed Efendi'den ders aldığını, adını zikretmediği nevresinin ahvalini dile getirmiştir. Sonunda da Şâni Bey'e kendisini yoklamasını söyleyerek mektubuna son vermiştir:

Ey gözümüŋ nūrı efendim begim
ʿĀrif-i her nükte-pesendim benim

Hecriŋ ile ġamda iken çākeriŋ
Başḳa bir ʿālemde iken çākeriŋ
Nāmeŋ ile ḳalbimi şād eylediŋ
Luṭfuŋ ile bendeŋi yād eylediŋ

Dāderim İsmāʿil'e düşdi heves
Boş boşuna eyledi ṣarf-ı nefes

Aḥmed Efendi'niŋ olup rehberi
Ṭoldı küçük yazıcınıŋ defteri

Gel gelelim nevresimiŋ ḥāline
Ben yazayım siz baḳıŋ aḥvāline
Kārı iken bir zaman āzādelik
Gelmez iken ʿaḳlına üftādelik

Ülfet idüp kendini serdir hevā
Pend ü naṣīḥatler olup bir hevā

Başḳa ʿarıż olmadıġın Ḥaḳ bilür
Ḥālimizi Ḥākim-i Muṭlaḳ bilür

Cümlesine bunları yād eyleyiŋ
Ellerini öpdigimi söyleyiŋ

Ḳalmadı artıḳ diyecek bir sözüm
Cevdet'iŋi yoḳla gel iki gözüm (5/1-2-3-16-17-20-21-30-31-32)

Cevdet'in *Divançe*'sinde yer alan manzumelerin beyitlerinde de sosyal hayatın izleri görülmektedir. Aşağıda *Divançe*'deki manzumelerde yer alan sosyal hayat unsurları başlıklar altında verilmiştir:

Bazı Âdet, Alışkanlık ve Uygulamalar

Ramazan-Oruç:

Bu ḳurundıyla oruc da içime derd oldı
Ḥālimi aŋlasa da eylese dermān Ramażān (2/21)
Yine evvelki gibi bu Ramażān
Oldı dükkānı maḳarr-ı ḫūbān (4/34)

Ramażān ġā'ilesi sürse daḫı 'ıyda ḳadar
Eylemezdim yine imsāk ile ben anda ḥazır
Līk tedbīrimi bozdurdı ḳader itdi heder
Şā'iriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭab'a biri her işime virdi fütūr (9/VIII)

Kadir Gecesi/Bayram:

İşte bayram da gelüp çatmada on gün ḳaldı
Ne zamān eyler 'aceb bizlere iḥsān Ramażān (2/20)

Her giceŋ Ḳadr u günüŋ 'ıyd iderek Rabb-i Ġafūr
Göstere böyle saŋa bir nice Ş a'bān Ramażān (2/25)

Olsun ḳaşīdem dāmeniŋ ẕeyl-i kerem bayramınıŋ
Zīrā ki oldum ben seniŋ sāyeŋde şimdi kām-kār (3/45)

Nev-ķumāş-ı süḫanım zīver-i bazār oldı
Bayram üsti aŋa bir ẕāt ḥarīdār oldı
Az ticāretle bu yıl ṭoġrısı çoķ kār oldı
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ķabā
Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XIII)

Dest-i cevrine düşüp bu felegiŋ çün ḥāma
Baŋa giydirdi hüner baḫt-ı siyehden cāme
Bu ķıyāfetle ne yüzle çıkayım bayrama
Şā'iriyyetle kalenderlik idüp bende ẕuhūr
Birisi ṭab'a biri her işime virdi fütūr (9/IX)

Bir ķızıl bayram idüp 'uşşāķı ķurbān eylemiş
Geldi yalın tīġ o mihr u āfitāb-āsā yanar (38/5)
Ey gözüm nūrı Cevdet-i zāra
Şeb-i Ḳadr olsa tārdır sensiz (56/9)

Fala İnanma/Bakma:

Raḥm itdi devrān ḥālime baķdı Ḫaleb'de fālıma
Beş biŋ çıķup iķbālime ondan açıldı baḫt-ı zār (3/44)

Fāldan ḥāle olup iş taḥvīl
Bī-zamān söyler iken çoķ temṣīl (4/46)

Ka'be-Hac:

Miṣliŋ seḫā vü cūdda görmüş mi vār mevcūdda
Bu Ka'be-i maķṣūdda yoķdur delīle ḥācetiŋ (15/7)

Müştāķ-ı vech kim seni pek görmek isterim
Ḫac vaķti oldı Ka'be'ye yüz sürmek isterim (106)

Oyunlar

Tavla:

Yal(ı)ŋızlıġla düşüp penç ü şeş
Münḥasır şimdi emel üçle beş (4/27)

Yeŋilüp nerdde Şeyḫ İbrāhīm
Oldı Aḥmed Beg'e ṭavla teslīm (4/28)

Satranç:

Kendim ḳalınca tā'adem-abāda ser ḳoyan
Ben şāh rāh-ı vaṣla çıḳar rāh bulmadım
Naṭ'-ı felekde ḥaylice ferzāne at sürüp
Ben çāre māt-ı düşmene ey şāh bulmadım (148)

Bazı Eşya, Alet ve Malzemeler

Ayna:

Çoḳ ḫidmet itdi devlete ḳoydı bir a'lā ṣūrete
Düşdi görenler ḫayrete mir'āt-ı şehbāda ġubār (3/22)

Uzayup şimdi zamān-ı firḳat
Geldi āyīne-i ḳalbe ḫayret (4/15)

Sa'yıŋ olup ta'mīrede bu 'ālemi taṭhīrede
Āyīne-i tedbīrde ḳoyduŋ niẓāma ṣūretiŋ (15/9)

Açıldı dīde-i baḫtı cihānı gördüler gūyā
Felek ellerine āyīne-i 'ālem-nümā virdi (16/4)

İtdi mi'rāt-ı cemāliŋ beni mest-i ḫayret
Sāḳiyā kendimi bilmege ne ḥāl oldı baŋa (25/4)

Ṣaḳın bu ḥüsn ile mirʿāta baḳma tenhāda
İderse istemem ʿaksiŋ daḫı nigāh saŋa (27/2)

Baḳdım āyīne-i tedbīre bu ṣūret görinür
Bize şimden-gerü ʿazm-ı reh-i ġurbet görinür (43/1)

Żaʿfımı miʾrāt-ı vechiŋ gösterir
Baḳ ne rütbe bī-mecāliŋdir göŋül (60/3)

Āyīne-i devrān seni bir ṣūrete ḳor kim
Hep itdigiŋ ey ṣūḫ-ı sitem-gerde görürsün (75/3)

Aṣılup ḳalmazdı elbet böylece dīvārda
Ben gibi endāmına āyīne ḥayrān olmasa (85/3)

ʿArż-ı cemāle başladı dilde ḫayāl-i yār
Āyīne buldı ṣūret-i ʿaşḳıŋ netīcesi (133)

Olta:

Olta urup buldıġını yemledi
Laʿb-ı balıḳ batdı da sersemledi (5/25)

Tas/Tarak:

Gelelim ḥāl-i beḳāyā-yı ġama
Devşirüp ṭası ṭaraġı ḫademe (5/19)

Ṭās-ı pür-ḫūne dönince dīdeler
Aġlasam hecr ile her şām u seḥer
İtmese feryādım ol şūḫa eṣer
Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader (6/I)

Bād-ı āhım gibi hep tel tel iderdi zülfin
Şāneden olsa idi ṭurre-i ṭarrār hevā (29/4)

Ser-der-hevālıḳ eyledi ṣalḳım ṣaçaḳ beni
Urduḳça şāne zülf-i perīşāna rūzigār (37/2)

Şāne-veş ben çāk çāk-ı cevri oldum nāfile
Düşmene itdi vefā āḫir hevā-yı zülf-i yār (40/2)

Kalem-Kâğıt:

Bu degüldi ġaraż ammā oldı
Kāġıdım nāfile şeyle ṭoldı (4/43)

Lāf ile ḫāme virüp şimdi şeh-i ṭab‘a ġınā
Başladım itmege mażmūn ile hep beẕl-i ‘aṭā
Bu seḫāvetle ne yapsam yaraşur ġayrı baŋa
Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/I)

Cevdet virüp ḫāmeŋ ḫitām yazdı bu beyt içre penām
Dört vech ile tārīḫ-i tām ‘arż eylemekdir niyyetiŋ (15/11)

Çekildim ol gülüŋ pīrāmeninden nice müddetdir
Yine pür ḫārḫār-ı cevriyim bilmem ne ḥikmetdir (33/1)

Bir ẕātıŋ oldı ḫāme bu naẓmımda peyrevī
Ẕikr-i cemīlin eyler isem āşikār olur (42/2)

Asa:

Genc iken pīrāne vādī eylemişdi iḫtiyār
Ṭoġrılıḳdandı ‘aṣāsı ṣaġ elinde bir nişān (21/4)

Şu üzre çünki ḳurulmuş ʿaşāsı ʿālem-i ābek
Temel ṭutar mı ṭurur mı bināsı ʿālem-i ābek (59/1)

Ney:

Zümre-i ḫaṭṭāṭdan ʿĀşıḳ Ḥüseyn-i bī-nevā
Hū çekerdi ney gibi bu bezm-i fānīde müdām (19/1)

Bir ʿāşıḳıŋ ki dilber-i ḳaşı kemānı var
Devrān büker benim gibi ḳaddin zamānı var (47/1)

Żaʿf-ı pīri ile olsam n'ola muḥtāc-ı ʿaṣā
Belimi bükdi kemān-veş ġam-ı ebrū-yı şeref (58/2)

Ḳanı o şevḳ-i ṭarablar ḳanı o şūr u şiġablar
Ney idi bir dem o hū hū ṣadāsı ʿālem-i ābek (59/6)

Kanun/Ur:

Başladı pek çalmaġa ḳānūn u urunın felek
Bozdı evvelki uṣūlüm perde-dār-ı rūzigār (53/8)

Saz:

İşitdi naġme-i āhım ki Cevdetā muṭrib
Bıraḳdı sāzın elinden nevādan el çekdi (92/5)

Bister [Yastık]:

Ḫaste-i hecr-i yārdır göŋlüm
Bister-i ġamda zārdır göŋlüm (64/1)

Nigin (Mühür):

Bī-hūde zaḫm-ı sīne ḳazıtdı nigīn-veş
Taḫṣīl-i nīk-nāme düşenler benim gibi (93/4)

Bazı Tipler ve Meslekler
Sûfî:

Her gün iftār ile aġırlayaraḳ ṣūfīyi
İtdi kābūs gibi böyle girān-cān Ramażān (2/7)

Zahit:

Bozınca tevbeyi zāhid ḫarāb olur bu ḫarābāt
Olaydı zinde olurdı beḳāsı ʻālem-i ābek (59/3)

Uşanmadıŋ mı a zāhid riyā-yı nāfileden
Duʻālar oldıġı yoḳ müstecāb n'eylersin (74/4)

Çocuk:

Rūze-i hecr ile çekdi nice yıl nā-kāmlıḳ
Şimdi ister o da eṭfāl gibi bayramlıḳ
Bir iki parça alup yoḳdan aŋa ikrāmlıḳ
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ʻıydıyyesidir bād-ı hevā (7/IV)

Bir ṭıfl-ı cefā-pīşe-i sengīn-dil elinden
ʻAyyūḳa çıḳar her gice efgān-ı Beşikṭāş (57/3)

Sarhoş:

Yāriŋ emince laʻlini oldum viṣāl-cūy
Sarḫoşlıḳ ile geldi cesāret didikleri (91/5)

Fakir:

Tüketdiŋ naḳd-i eşki artıḳ āha ṭāḳatiŋ yoḳdur
Faḳīr olduŋ göŋül sen şimdi eski devletiŋ yoḳdur (131)

Gelin:

Virdi ʿarūs-ı kāmını meşhūr itdi nāmını
Seyr it sürūr eyyāmını varsa felek gül ruḫṣatıŋ (15/4)

Molla:

Der-i Mollā'da dirim Cevdet ölince bunı ben
Baḫt-ı bed māniʿ-i taḥṣīl-i kemāl oldı baŋa (25/5)

Dalgıç:

Ṭaldı ġavvāṣ-ı ḳażā çıḳdı şu muʿcem tārīḫ
Düşürüp baḥre ḳader adlı Rıżā'yı eyvāh (14/7)

Hattat:

Zümre-i ḫaṭṭāṭdan ʿĀşıḳ Ḥüseyn-i bī-nevā
Hū çekerdi ney gibi bu bezm-i fānīde müdām (19/1)

Dülger:

Aldı dil-i nālānımı bir muġ-beçe dülger
Cüz'īce ḫaṭ-āver
İşler keser ʿuşşāk-ı dil-efgār yine ekser
Pek kāfire beŋzer (51/1)

Mersiye-hanlık:

Āh it bu tekye-gāhda mātemdesin göŋül
Merşiye-ḫᵛānlıḳ ile maḫremdesin göŋül (62/1)

Tabip (Doktor):

Dil şifā niyyetine şūḫ-ı ṭabībe ṣarılup
Derdime varsa budur çāre dimiş sözde budur (34/4)

Vardır şifāsı ḫaste-i ʿaşḳıŋ dimiş ṭabīb
Ḳānūn üzere bilmez o da ʿilm-i ḥikmeti (89/2)

Görelden ol gözi bīmārı ʿāciz oldı ṭabīb
Bıraḳdı derd-i derūnum devādan el çekdi (92/2)

Mimar:

Bir cām şundı yār baŋa dil-ḫarāb iken
Miʿmār-ı ʿaşḳ mülkini taʿmīre başladı (97/4)

Zār oldıġımı bilmese ol yār gelür mi
Bir ḫāne ḫarāb olmasa miʿmār gelür mi (137)

Kaptan:

Ṭaldı ḳapudān gibi ḫülyālara
Düşdi yeŋi çıkma muʿammālara (5/13)

Nakkaş:

Naḳḳāş-ı çarḫ Leyli'yi taṣvīre başladı
Mecnūn-ı ʿaşḳ nāle şeb-gīre başladı (97/2)

Eğlence, Meclis:

Ne ṣafā ḳaldı ne bezm ü sāḳī
Hep diyüp gitdi maḥabbet bāḳī (4/5)

Aldırup elden o serv-i nāzımı
Bozsa devrān ʿayş u nūş u sāzımı
Ḫalḳ-ı ʿālem ṭuysa gizli rāzımı
Ḫāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader (6/III)

Çoḳdan beri maḫmūr-ı şarāb-ı ġam-ı ʿaşḳım
Bir cām ṣun ey sāḳi-i ṣahbā-yı maḥabbet (31/4)

Göz açmaz tā ṣabāḥ-ḥaşre dek renc-i ḫumārından
O kim ser-mest-i cām-ı bāde-i iḳbāl u devletdir (33/4)
Bezm-i ġam sāġar-keşi dil-ḫūndur
Neş'eli ẓan itdigin maḥzūndur (49/1)

Naḳd-i vaḳtin ʿayş u nūşa ṣarf ider
Ehl-i ẕevḳin ekşeri medyūndur (49/2)

Ol muṭribim ki bezm-i ġam-ı ʿaşḳ-ı yārda
Aŋ ibtidāŋı naġmelerim el-amāndır (52/3)

Ḳırıldı cām-ı maḥabbet ṭaġıldı meclis-i rindān
Yazıḳ yazıḳ yoġ imiş hīç vefāsı ʿālem-i ābek (59/3)

Çek eliŋ bezm-i dehr-i fānīden
ʿAyş-ı nā-pāyidārı n'eylersin (71/6)

Meclisde itdi mey yerine ḳānımı revān
Başḳa zemīn buldı fesāda yine zamān (73/2)

Ulaşım, Haberleşme

Gemi:

Döndürüp ẕevraḳ-ı ‘ömrin Moda Burnın’da fülk
Bir bölük kimse ile eyledi deryāda şināh (14/4)

Seyyid İbrāhīm Efendi’yi ḳoyup ḳabre ecel
Fülk-i cismin eyledi tersānede gözden nihān (21/1)

Sāḥil-res-i murād ider keşti-i dili
Bir gün olur müsā‘ide-i rūziġār olur (41/4)

Ḫaḳ selāmetle o ẕātıŋ biŋ sene mānend-i Nūḥ
Fülk-i ‘ömrin eylesün zīb-i kenār-ı rūzigār (54/7)

Fülk-i dil girdāb-ı ḥayretden nice olsun ḫalāṣ
Esmede Cevdet muḫālif ber-ḳarāre rūzigār (101)
Tende sirişk-i çeşm ile rūḥ mużṭarib
Ṭūfān vaḳti şan gemīde Nūḥ mużṭarib (114)

Mektuplaşma:

Müteraḳḳıb iken erbāb-ı vefā
Geldi bir nāme-i maḥbūb-edā (4/50)

Buldı artıḳ burada nāme ḫitām
Başladıḳ yazmaġa aḥbāba selām (4/62)

Nāmeŋ ile ḳalbimi şād eylediŋ
Luṭfuŋ ile bendeŋi yād eylediŋ (5/3)

Nāme degil o meger iḥsān imiş
Cānıma bir vuṣlat-ı cānān imiş (5/6)

Giyim, Kuşam, Süslenme

Dal-Fes:

"II. Mahmud'un emriyle fes giyilmeye başlayınca kavuklar kalkmış, ulema sınıfınca fes üzerine hafif bir sarık sarmak adet olmuştu. Yalnız kâtibler ve ricâl sarık sarmıyorlar fes giyiyorlardı. Buna dal-fes adı denirdi" (Onay, 2013: 128).

Şimdi civān perçemleri dāl-fes gezerler serseri
Gerçi açıḳ meşrebleri sūsen çizer ammā kenār (3/14)

Fes:

Zīr-i fesden çalışup pür-çemen iẓhāra hevā
Oldı püsḳülli belā başıma āvāre hevā (29/1)

Kaba:

Ehl-i dilsen riyāyı n'eylersin
Bir 'abā ki ḳabāyı n'eylersin (76/1)

Destar (Sarık):

Mātem libāsı oldı baŋa reng-i şām-ı ġam
Her gün şütūm-ı baḫt-ı siyāh eyler aġlarım (69/2)

Bāġbān-ı dehr itdi bu bahārında ḫazān
Aġla ey bülbül ki ol gül zīb-i destār oldı āh (84/3)

İnanışlar

İftarda sufiyi ağırlamak:

Her gün ifṭār ile aġırlayaraḳ ṣūfīyi
İtdi kābūs gibi böyle girān-cān Ramażān (2/7)

El öpme:

Cümlesine bunları yād eyleyiŋ
Ellerini öpdigimi söyleyiŋ (5/31)

Bayramda çocukların bayramlık istemesi ve alınması:

Rūze-i hecr ile çekdi nice yıl nā-kāmlıḳ
Şimdi ister o da eṭfāl gibi bayramlıḳ
Bir iki parça alup yoḳdan aŋa ikrāmlıḳ
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki telāhınıŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/IV)

Mimarî-Mekân
Cami:

Ṭaşra cāmi'leri İstanbul'a beŋzer mi 'aceb
Olsa da bā'iṣ-i cemi'yyet-i ḫūbān Ramażān (2/8)

Hane:

Āteş-i ḥasret ṣarup cān u seri
Ḫāne-i ṣabrım olup yanġın yeri
Şād idüp keyfiyyetim düşmenleri
Ḫāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader (6/V)

Şu'le-i āhım şerer-bāş-ı cihān olsa n'ola
Ḫāne-i ḳalbim ṭutuşdı şimdi ser-tā-pā yanar (38/4)

Girye-nāk ol ye's ile Cevdet bu mātem-ḫānede
Ḳara giydirdi saŋa āḫir hevā-yı zülf-i yār (40/5)

Zār oldıġımı bilmese ol yār gelür mi
Bir ḫāne ḫarāb olmasa miʿmār gelür mi (137)

Dergāh:

Kimi gördüŋse bu dergehde ḳalender derler
Māla dā'ir nesi varsa bulan erler yerler
Bu uṣūl ile gelüp gitdi bütün serverler
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ʿıydıyyesidir bād-ı hevā (7/VIII)

Ḥālet Efendi'ye Ḫudā ʿömr-i ebed ide ʿaṭā
Dergāhıŋ itsün mültecā bāy u gedāsı devletiŋ (15/1)

Dergeh-i vālāsıdır bāb-ı murād
Ehl-i feyże ʿālem-i bālā gibi (95/10)

Saray:

Mātem-serā-yı dehre gelen aġlayup gider
Bu sırrı itdi māh-ı Muḥarrem ʿayān baŋa (24/2)

Ḫarīm-i sīneme ġam her ṭarafdan yol bulup Cevdet
Yıḳıldı cümleten ḳaṣr-ı vücūdum bāb-yāb oldı (87/5)

Ḳaṣr-ı murāda olmadı mümkin duḫūl āh
Bīrūn derde ḳaldı göŋül ḥācibān gibi (88/4)

Mescid:

Cilve-gāh-ı ṭāʿlat-ı cānāne kim göŋlümdür ol
Ṣūret-i mescidde bir tab-ḫāne kim göŋlümdür ol (61/1)

Padişahlık Alâmetleri

Taç:

Şeh-i mülk-i hünerim ẕātıŋ idüp başıma tāç
Eyledim ḫaşmımı ser-ḥadd-ı cihāndan iḫrāç
Başladım olmaġa denklerle feleklerden bāç
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XXII)

Otağ, peyk, solak:

Şehā mülk-i ma'ārifsin zebercedden otaġın var
Rikābında yürür eşrāfdan peyk ü ṣolaġın var
Ḫuṣūṣā çākeriŋ Cevdet gibi yüz biŋ çerāġın var
Ḳul olma dergehiŋde Mıṣra sulṭān olmadan yegdür (10/IX)

Tuğra:

Ḫaşre dek emrin ṭutup bāy u gedā
Dā'im olsun niçesi ṭuġrā gibi (95/18)

Askerlik Alâmetleri

Mum Donanması:

Mum donanması idüp sāḥa-i iclālinde
İtdi ḳandīl uçuran mülḥidi sūzān Ramażān (2/12)

Ordu-gāh: Şair döneminde mesire yerlerinin ordunun konakladığı yer hâline getirildiğinden bahsedip eleştirir.

İtdi felek mesireleri şimdi ordu-gāh
Ceb-ḫānesiz ḥiṣār anuŋçün ḳayılmıyor (44/4)

Para-Vergi

Akçe:

Ḳaba-dūzla barışup gönlini dille yapdım
Düşürüp bir ṣırasın sāyede aḳçe ḳapdım
Uydurup şimdi işim celb-i ḳulūba ṣapdım
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki telāhınıŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/IX)

Baç:

Şeh-i mülk-i hünerim ẕātıŋ idüp başıma tāç
Eyledim ḫaṣmımı ser-ḥadd-ı cihāndan iḫrāç
Başladım almaġa denklerle feleklerden bāç
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XXII)

Yiyecek-İçecek

Mey:

Ḫūn-ı cigerle bir ṭolı ṣundı dü destime
Bu raṭlı geldi pīr-i meyiŋ pek girān baŋa (24/5)

Mest-i mey-i 'aşḳ olup
Çaġıruram dost dost
Na'ra-zen-i şevḳ olup
Çaġıruram dost dost (32/I)

Meclisde itdi mey yerine ḳānımı revān
Başḳa zemīn buldı fesāda yine zamān (73/2)

Ey rind-i bāde-ḫᵛār 'aceb pīr-i mey gibi
Dünyāda var mı sofrası meydānda ḫānedān (73/4)

Ḥabāb-ı mey gibi pā-der-rikābdır ʻöm(ü)rüŋ
Yine hevā ile bir ıżṭırābdır ʻöm(ü)rüŋ (119)

Büryan (Kebap):

Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa
Sūz-ı dilde nuḳl içün baġrım kebāb eyler baŋa (28/1)

Eyledi büryān bakışla bendesin ol meh çerāġ
Cevdetā bu iltifāta düşmenim ammā yanar (38/7)

2.3.8. Şikâyet-Tenkit

Cevdet, *Divançe*'sindeki manzumelerde aşk, medhiye, nasihat gibi konuların yanında şikâyet-tenkit konusunu da işlemiştir. Şair *Divançe*'sindeki 148 manzumeden 13'ünde şikâyet-tenkit konusu işlemiştir. 13 manzumeden 12'si gazel nazım şekliyle, 1'i beyitle yazılmıştır. *Divançe*'deki 24, 25, 33, 37, 41, 53, 73, 78, 88, 91, 93, 94 ve 107. manzume şikâyet-tenkit konuludur.

Şair gazel nazım şekliyle yazdığı 33. manzumesinde sevgilinin çevresinden bir süredir ayrı kaldığını ve bu durumun yüreğine sıkıntı verdiğini, âlemde gördüğü herkesin mihnet ve derdin esiri olduğunu dile getirmiştir. Manzumenin devamında kendini gurbette hakir ettiğini ve hüzün ile kederden gayri kendisini berbat eden hiçbir şey olmadığını dile getirmiştir. Cevdet bu durumlardan şikâyet etmiştir:

Çekildim ol gülüŋ pīrāmeninden nice müddetdir
Yine pür ḫārḫār-ı cevriyim bilmem ne ḥikmetdir

ʻAceb çün serv bir āzāde-ser var mı şu ʻālemde
Kimi gördükse bir dürlü esīr-i derd ü miḥnetdir

Enīsi itse de me'yūs me'yūsı enīs itmez
Felekden ḳāṭʻ-ı ümīd ile ʻāşıḳ bī-mürüvvetdir

Düşürdüŋ kendi kendiŋ ġurbete böyle ḫaḳīr itdiŋ
Düşen şimden-gerü ey dil saŋa āh-ı nedāmetdir

Seni berbād ider yoḳ ḫüznle ekdārdan ġayrı
Ġarīb olduŋ vaṭanda şimdi Cevdet bu ne ḫāletdir (33/1-2-3-6-8)

Hep dost bildiklerinin düşman olduğunu, gonca gibi güzel insanların diken gibi yaraladığını, her kimi dost sanıp ahbaplık ettiyse talihinin önüne geçerek kendisine düşmanlık ettiğini dile getirmiştir. Şair zamanındaki kişilerden şikâyet etmiştir:

Hep yār bildigim benim aġyār çıḳdı āh
Ġonca taṣavvur eyledigim ḫār çıḳdı āh

Ḫaḳ-gū-yı bezm-i vaḥdet olan cāndan oldılar
Manṣūr'uŋ ʿāḳıbet yolına dār çıḳdı āh

Düşmenliḳ itdi dost ṣanup ülfet itdigim
Her kim ki olsa baḫtıma ġaddār çıḳdı āh

İtdim hezār tecrübe Cevdet bu gülşeni
Ġonca taṣavvur eyledigim ḫār çıḳdı āh (78/1-2-4-5)

Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sindeki 91. manzumenin 1. beytinde döneminde sadakatin özünde hıyanet, hıyanetin özünde de sadakat olduğunu, 2. beytinde dönemindeki şeyhlerin keramet adı altında yalana başvurduklarını, 3. beytinde dostlarının davranışlarının yabancılaştığını, 4. beytinde dünyada hünerli kişilerin iyi yerlere gelemediğini ifade etmiştir. Manzume aracılığıyla bu durumları tenkit etmiştir:

Şimdi ṣadāḳat oldı ḫıyānet didikleri
ʿAyn-ı ḫıyānet oldı ṣadāḳat didikleri

Şeyḫim tükendi sizde de himmet didikleri
Kiẕb u dürūġa çıḳdı kerāmet didikleri

Bîgānedir muʿāmeleler āşināyla
Girdi bu şūrete hele ülfet didikleri

Elḳābı ṭayy olındı cihāndan hünerveriŋ
Bir ışṭılāḥ ḳaldı kitābet didikleri (91/1-2-3-4)

Divançe'deki 94. manzumenin 2. beytinde feleğin o tüyleri yeni çıkan yarinin sefasını sürdürmediğini, vücudunda takatin gönlünde ise sıcaklığın kalmadığını dile getirmiştir. Manzumenin devamında zamanındaki namussuz güzellerin her şeyini aldığını, bu âlemin eziyetini çekmesine rağmen gül yanaklı sevgiliyi bir kere bile koklayamadığını ifade etmiştir. Şair bu manzumede hâlinden şikâyet etmiştir:

Ol nev-ḫaṭiŋ ṣafāsını sürdürmedi felek
İtdi telef netīce bu yılda bahārımı

Ne tāb ḳaldı dilde ne ṭāḳat vücūdda
Aldı zamāne ḳaḥbeleri külli varımı

Ṣālt ḫārḫār-ı cevrini çekdim bu ʿālemiŋ
Bir kerre ḥayf ḳoḳlamadım gül-ʿizārımı (94/2-3-4)

Kendisi gibi üzüntülü sandığı kişilerin sevinçli, aşk konusunda Mecnun gibi kara sevdalı olduğunu düşündüklerinin ise düşündüğü gibi çıkmadığını ifade etmiştir. Şair bu durumdan şikâyet etmektedir:

Mesrūr imiş benim gibi maḥzūn ṣandıġım
Mecnūn çıḳdı ḥayf Felāṭūn ṣandıġım (107)

Ahmed Cevdet *Divançe*si'sindeki 148 manzumeden 13'ünde müstakil olarak şikâyet-tenkit konusunu işlemesinin yanında, manzumelerin beyitlerinde de şikâyet-tenkit içeriğinin bulunduğu görülmektedir. Şikâyet-tenkit içerikli beyitlerden ilki şairin Süleyman Paşa adına yazmış olduğu ramazaniyesindedir. Yaşadığı dönemde sıkıcı, ağırcanlı sufilerin iftarda ağırlanmasını tenkit etmektedir. Bu durumu "kâbus" olarak nitelendirmektedir:

Her gün ifṭār ile aġırlayaraḳ ṣūfīyi
İtdi kābūs gibi böyle girān-cān Ramażān (2/7)

Aynı manzumenin başka bir beytinde ihsanlı sofralarda bile açgözlü kişilerin doymadığını, ramazanın yalnızca açgözlülerin derdine derman oluduğunu söylemiş ve bu durumu tenkit etmiştir:

Ḫān-ı iḥsān-ı firāvānıŋ ile ṭoḳ ṭoymaz
Oldı açgözlileriŋ derdine dermān Ramażān (2/15)

Şair feleğin dostu düşman, düşmanı ise dost eylediğinden şikâyet etmektedir:

Dostı düşmen düşmeni dost eyledi āḫir baŋa
Başladı cevre felek bāṭında da ẓāhir baŋa (26/1)

*Divançe'*deki 44. manzumenin 4. beytinde yaşadığı dönemde mesire alanlarının ordu-gâh hâline geldiğinden bahsederek bu durumu tenkit eder:

İtdi felek mesireleri şimdi ordu-gāh
Ceb-ḫānesiz ḥışār anuŋçün ḳayılmıyor (44/4)

Şair "göŋlüm" redifli gazelinin 8. beytinde bulunduğu diyarda kimsenin hâlini sormadığını, kendisini gurbette gibi hissettiğini ifade etmiştir:

Raḥm idüp kimse ṣormadı ḥālin
Ṣan ġarībü'd-diyārdır göŋlüm (64/8)

2.3.9. Tarih

Ebced, her harfi bir rakamı karşılayan, Arap harfleri ile yazılı sekiz kelimeden meydana gelen hesap sistemidir. Tarih düşürme divan edebiyatında, üzerinde önemle durulan ve olgun örneklerin verildiği bir sanat geleneği hâline gelmiştir. Doğum, evlenme, savaş, barış, ölümle birlikte; çeşitli eserlerin (saray, cami, çeşme...) yapılışı ve onarılışı,

padişahların tahta çıkışları, yangın, deprem, salgın hastalık gibi doğal olaylar divan edebiyatı şairleri için tarih düşürmede birer vesile olmuşlardır (İspirli, 2000: 79-80).

Divan şiirinde gelenek hâline gelen tarih düşürmenin pek çok çeşidi bulunmaktadır. Bunlar; tam tarih, tamiyeli tarih, mücevher veya cevheri tarih, mühmel tarih, tarih-i dü-tâ, lugazlı tarih, lafzen veya manen tarihtir.

Cevdet'te divan şiirinin bu geleneğinden yararlanmıştır. Şairin *Divançe*'sinde çeşitli konular için düşürülmüş 10 tarih bulunmaktadır. *Divançe*'de 14. manzumeden 23. manzumeye kadar bütün manzumeler Cevdet'in herhangi bir olaya düşürdüğü tarihlerdir. Bu tarihlerin hepsi kıt'a nazım şekliyle yazılmıştır. Bu tarihlerden ilki Galata ihtisab kâtibi Sermed Efendi'nin oğlu Rıza'nın 1828 yılında denizde boğulması sonucu vefat etmesine düşürülmüştür. *Divançe*'deki 2. tarih ise dönemin önemli adamlarından olan Halet Efendi'ye 1821-22 yıllarında Mîr Arif'in damat oluşuna düşürülmüştür. 3. tarih İhsan Bey'in doğumuna düşürülmüştür. 4. tarih ise Benderli Ali Paşa'nın 1821 yılında sadrazam oluşuna düşürülmüştür. 5. tarih Ziver' Efendi'nin sakal bırakması üzerine düşürülmüştür. 6 ve 7. tarih ise Âşık Hüseyn'in 1824 yılında vefat etmesine düşürülmüştür. 6. tarihi Cevdet, Süleyman Fehîm ile birlikte düşürmüştür. 8. tarih 1824 yılında yıllarca din ve devlete hizmet eden Seyyid İbrahim Efendi'nin vefat etmesi üzerine düşürülmüştür. 9. tarihi şair, Melek Paşazâde'nin oğlu Mîr Hasîb'in vefat edişine düşürmüştür. 10. tarih ise Vesile Kadın'ın vefat edişine düşürmüştür.

Aşağıdaki tarih manzumelerin hangi konuya dair oldukları, işaret ettiği tarihleri, manzume numarası ve vezinleri gösterilmiştir:

Manzume No	Ne İçin Düşürüldüğü	İşaret Ettiği Tarih
14	Galata Kâtibi Sermed Efendi'nin Oğlu Rıza'nın Vefatına	H.1244/M.1828-29
15	Mîr Arif'in Halet Efendi'ye Damat Olmasına	H.1237/M.1821-22
16	İhsan Bey'in Doğumuna	H.1238/M.1822-23
17	Benderli Ali Paşa'nın Sadrazam olmasına	H.1237/1821
18	Ziver Efendi'nin Sakal Bırakmasına	H.1239/M.1823-24
19	Âşık Hüseyn'in Vefatına	H.1240/M.1824-25
20	Âşık Hüseyn'in Vefatına	H.1240/M.1824-25
21	Seyyid İbrahim Efendi'nin Vefatına	H.1240/M.1824-25
22	Melek Paşazâde'nin oğlu Mîr Hasîb'in Vefatına	H.1240/M.1824-25
23	Vesile Kadın'ın Vefatına	H.12401/M.1825-26

2.4. DİL, İMLA VE ÜSLUP

2.4.1. Dil ve İmla Hususları

Cevdet XIX. yüzyıl şairlerinden biri olmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait kelimeleri şiirlerinde kullanmıştır:

Ṭaşra cāmi‘leri İstanbul’a beŋzer mi ‘aceb
Olsa da bā‘iṣ-i cemi‘yyet-i ḫūbān Ramażān (2/8

Ba‘dezīn besleyemez sencileyin kimse anı
Ṭuramaz olsa da bir şehrde mihmān Ramażān (2/17)

Seyfi olup ‘adle refīḳ baş kesdi ḳuṭṭā‘-ı ṭarīḳ
Kürde idüp dünyāyı ḍıyḳ mülġāyı itdi tārumār (3/21)

Şevket ḫayāl dinmek aŋa bir ḳabā kelām
Bezm-i süḫanda bu sözime i‘tibār olur (42/7)
Baḳmadım ‘ömrüm içre zülfiŋe ben
Niye baḫtım siyāhdır bilmem (65/3)

Luṭfı yoḳdur gedāsına bir nīk
Varsa da ḳanġı şāhdır bilmem (65/4)

Cevdet anteri, nem, zağlamak, panbuk gibi yerel ağızlarda bulunan kelimelerini şiirlerinde kullanmıştır:

‘Aḳlıma geldi giçen gün dem-i mīrāṣ yedilik
Aradım ḫarcı içinde çıḳacaḳ ‘anterilik
Māliḫülyāyla uġur olsun idüp bir delilik
Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

Faḫri oydı sīnemi devrān uydı
Aldı nem varsa ḥarāmī-i ṭabī‘at ṣoydı
Bizi ġaddār-ı cihān bu sene çıplaḳ ḳoydı
Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/X- XI)

Geldi o dem ki āh iderek aġlasun göŋül
Seyl-āb-ı eşk-i dīde gibi çaġlasun göŋül
Şu ḳānlı tīġ-i āhımı bir zaġlasun göŋül
Artıḳ esās-ı hecr ü ġamı ṣaġlasun göŋül
Sūz-ı elemle sīnesini daġlasun göŋül
Mātem idüp benimle siyeh baġlasun göŋül
Yansun cihān āteş-i ġamla benim gibi
Bir şey dimem hemān kül olsun tenim gibi (8/I)

Kāşāne-i aġūşa idüp vaṣlı ṭavānlıḳ
Çekdim ‘avadanlıḳ
Mābeyn-i maḥabbetde yeŋi çıḳdı bu işler
Panbuḳ gibi minder (51/5)

Divançe’deki 73. manzumenin 3. beytinde çile kelimesi vezin gereği çille olarak yazılmıştır:

Ḳaddim ḫam oldı yāy gibi çille çekmeden
Ser-menzil-i murāda daḫı dikmedim nişān (73/3)

Aslında elif (ا) harfi ile yazması gerekilen sevdāvī kelimesi 64. manzumenin 9. beytinde “sevdavī” şeklinde yazılarak manzumenin veznine uygun hâle getirilmiştir:

‘Āḳıbet sevdavī mizāc oldı
Şimdi dīvāne-vārdır göŋlüm (64/9)

Divançe incelediğinde nadirde olsa bazı kelimelerin yazımlarında yanlışlar olduğu görülmektedir. Bu kelimelerden ilki günümüzde pişman olarak bilinen peşīmān kelimesidir.

Peşīmān kelimesinin i'si uzun yazılması gerekirken vezne uygun hâle getirebilmek için i'si uzun yazılmamıştır:

Buldı ol mertebe rindānı perīşān Ramażān
Bu sene geldigine oldı peşimān Ramażān (2/1)

Rakîb kelimesinin i'si uzun yazılması gerekirken vezin gereği i'si uzun yazılmamıştır:

Raḳibā ṭuymasın esrārımızı
Bilmesün lezzet-i güftārımızı (4/58)

Beni ol şūḫ-ı sitem-pīşe dil-efgār itdim
Raḳibā zümresini maḥrem-i esrār itdim
Bu kederlerle cihānı başına dār itdim
ʻĀleme söylerim artıḳ cānıma kār itdim
*Şabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum (*13/III)

Cevdet, Türkçede konuşma ve yazı dilinde az kullanılmış, anlamı sözlüklere başvurulmadan bilinemeyen "mustaṣḳıl", "vārūn" ve "jīve" gibi garip kelimeleri manzumelerinde kullanmıştır:

Zāhid güciyle aŋladı mustaṣḳıl oldıġın
Evvelki gibi bezme gelince yayılmıyor (44/2)

Böyle cevrin mi çekerdim ol mehiŋ
Āh baḫtım n'eyleyim vārūndur (49/4)

Cevdetā ġurbetde cevr-i dehr ile
Iżṭırābım jīveden efzūndur (49/5)

Ahmed Cevdet, manzumelerinde söyleyişini güçlendirmek için tekrar gruplarından (ikilemelerden) yararlanmıştır:

Bilürüm meşrebini nāfile giymez berevec
Böyle ṭār günde varup üstüne itmem ben güç

Bir ṭarafdan çıḳacaḳ masrafım elbet er geç
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/III)

Ser-der-hevālıḳ eyledi ṣalḳım ṣaçaḳ beni
Urduḳça şāne zülf-i perīşāna rūzigār (37/2)

Ḳırıldı cām-ı maḥabbet ṭaġıldı meclis-i rindān
Yazıḳ yazıḳ yoġ imiş hīç vefası 'ālem-i ābek (59/3)

Çeşm-i giryānım gibi ḫor ḫor aḳar kim itmede
Aḳsaraylı bir perīniŋ vaṣlına iḳdām ṣu (77/2)

Yetiş yetiş aman 'andelīb-i ḫoş nağme
Bu dem de gülşene itmez şitāb n'eylersin (74/3)

Rāh-ı emel efendi yoḳışlı inişlidir (145)

Cevdet, *Divançe'*sinde belirtme hâl ekinin normal şekliyle kullanımı yanında vezin gereği bazen sadece –n ile belirtmiştir:

Cihānı kendine celb eylediŋ luṭf-ı mürüvvetle
Gözin ṭoldurduŋ a'dānıŋ daḫı dārāt u ḥaşmetle
Seni kim görse dir şimdi şimden-gerü bu rütbe devletle
Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir (10/IV)

Özün döndürdi bizden yār bilmem ki ne ḥāl oldı
O ülfetler maḥabbetler o sā'at bir ḥayāl oldı
Dil-i bī-çāreme rāḥat bu 'ālemde muḥāl oldı
Beni cāndan usandırdı cefādan yār uṣanmaz mı
Felekler yandı āhımdan murādım şem'i yanmaz mı (12/II)

Ḫaṭ-ı ta'līḳde bir şīveye mālik idi kim
Ḳıṭ'asın görse gelür idi 'İmād'a ḫayret (22/3)

Cevdetā ṭāş diküp ḳabrine yazdım tārīḫ
Menzilin Mīr Ḥasīb'iŋ ide Rabb'im cennet (22/6)

Nice yıllardır maḳīm-i küncdür miḥnetim
Dāḫı raḥm itmez misin ḥālim görüp kāfir baŋa (26/2) (ayrıca bk. 33/6, 49/4, 51/8)

Türkçe kelimelerdeki t-d değişimi Ahmed Cevdet *Divançesi*'nde de görülmektedir:

Ba'dezīn besleyemez sencileyin kimse anı
Ṭuramaz olsa da bir şehrde mihmān Ramażān (2/17)

Bu ḳurundıyla oruc da içime derd oldı
Ḥālimi aŋlasa da eylese dermān Ramażān (2/21)

Giydi yeşil ṭāġlar yine gül penbeler baġlar yine
'Āşıḳ olan aġlar yine ḥasretle mānend-i hezār (3/9)

Nergis görüp bu demleri ṭoldurdı zerrīn sāġarı
Gül-zār olup 'işret yeri ezhārı itdi neş'e-dār (3/11)

Gül devri çal muṭrib güle vaḳit muḥayyir sünbüle
Böyle zamān girmez ele ṭurma oḳu beste nigār (3/12)

Deynin çoġaldup kilk-i ter ṭurmuşdı dūlāb-ı hüner
Bir gün diyüp ḳısmet çeker ol semte eylerdim firar (3/42)

Şanki ġūyā ḳurıydı 'ālem-i āb
Ḳırılup cām ṭaġıldı aḥbāb (4/4)

Semtimizden yine ḳalḳup gitdi
Ṭoġrısı bizleri maḥzūn itdi (4/25) (ayrıca bk. 4/38, 4/42, 4/43, 4/58, 5/13, 5/17, 6/III, 7/XIV, 9/VI, 9/X, 10/IV, 14/7, 16/6, 21/4, 23/4, 24/5, 25/1, 37/6, 58/9, 70/4)

Yok kelimesini bir yerde ق harfi ile bir yerde غ harfi ile bir yerde de خ harfi ile yazılmıştır:

Ḫayāl-i yār anuŋçün dīde-i giryān ḥasretdir
Şeb-i deycūr firḳatde ṣabāḥ vaṣlı gör yoḫsa (36/3)

Ḳırıldı cām-ı maḥabbet ṭaġıldı meclis-i rindān
Yazıḳ yazıḳ yoġ imiş hīç vefası ʿālem-i ābek (59/3)

Uṣānmadıŋ mı a zāhid riyā-yı nāfileden
Duʿālar oldıġı yoḳ müstecāb n'eylersin (74/4)

Ahmed Cevdet, *Divançe*'sinde bağlaç cümlelerini bazen eski Türkçede bulunan "kim" ile bazen de Farsçadan Türkçeye geçen "ki" ile kurmuştur:

Tā kim bahār ile ḫazān ṣayf ü şitāda her zamān
Bu gülşeni ide mekān yıllarca mānend-i hezār (3/48)

Ḫayf kim ḫāme ṣadedden çıḳdı
Ṭoḳınup belki de ḫāṭır yıḳdı (4/42)

Ḫaḳ bu kim ehl olanı hep ilerü çekmekde
Ekşeri bendesiniŋ başı göge degmekde
Ḳadri var maʿrifetiŋ şimdi yeri yüksekde
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ʿıydıyyesidir bād-ı hevā (7/ XVIII)

İḫtisāb-ı Ġalaṭa kātibi Sermed kim anıŋ
Oġlunuŋ fevti muḳāliyle pür oldı efvāh (14/1)

Öyle ġadr itdi o meh-pāreye kim devr-i zamān
Oḳuyan terceme-i ḫālin ider ḫaşre dek āh (14/2)

Ḫaṭ-ı taʿlīḳde bir şīveye mālik idi kim
Ḳıṭʿasın görse gelür idi ʿİmād'a ḫayret (22/3)

Rabb'im şifālar eyleye iḥsān uzata kim
Şevḳ-i ḳudūmı virdi anuŋ tāze cān baŋa (24/8) (ayrıca bk. 28/2, 36/1, 44/3, 74/1, 75/3, 76/1, 77/2, 78/4, 78/5, 84/3, 84/4, 86/2, 86/4, 89/3, 92/5, 106, 108, 124)

Ahmed Cevdet şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelerle uzun zincirleme tamlamalar yapmış, böylece beyitlerde anlatılan manayı dil ve yapıyla da hissettirmeye çalışmıştır:

Ey Ḫāliḳ-i arż u semā
Dermānde-em feryād-res
V'ey dāver-i şāh u gedā
Dermānde-em feryād-res (1/I)

Līk fikr-i ġam-ı iflās ile çeşmim ḳararup
Oldı dünyā gibi şimdi baŋa zindān Ramażān (2/19)

Böyledir devr-i sipihr-i ġaddār
Var mı bir neş'e yoḳ anda ḫumār (4/10)

Müteraḳḳıb iken erbāb-ı vefā
Geldi bir nāme-i maḥbūb-edā (4/50)
Didi bizlerde size ḫasret idik
Ṭālib-i ülfet ü ünsiyyet idik (4/55)

Aldırup elden o serv-i nāzımı
Bozsa devrān-ı ʿayş u nūş u sāzımı
Ḫalḳ-ı ʿālem ṭuysa gizli rāzımı
Ḫāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader (6/III)

Dil-ḫarāba yüz ṭutup encām-ı kār
Terk-i dār-ı miḥnete virse ḳarār
Ayrılıḳ lāzım gelüp bī-iḫtiyār

Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter

Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader (6/VI) (ayrıca bk. 7/XVI, 8/VIII, 9/I, 10/IX, 11/I, 22/5, 31/5, 66/2, 70/1, 78/2, 144)

Cevdet çok nadirde olsa manzumelerinde argo kelimeler kullanmıştır:

Cān burġusını sīne-i mecrūḥuma dikdi
Yek taḫtamı s.kdi
Kertüp sözümi mıhlayacak ḳoymadı bir yer
Şaşırdı bu kem-ter (51/4)

Ne tāb ḳaldı dilde ne ṭāḳat vücūdda
Aldı zamāne ḳaḥbeleri külli varımı (94/3)

2.4.2. Deyimler ve Atasözleri

2.4.2.1. Deyimler

Geçmişten günümüze gelen deyimler toplum kültürünü yansıtan unsurlardan biridir. Divan şairleri yaşadığı toplumdan uzak oldukları ve şiirlerinde yaşadıkları toplumla ilgili unsurlara yer vermedikleri için eleştirilmiştir. Divan şiiri estetiğiyle yazan şairlerin divanları incelediğinde, yaşadıkları toplumun kültürel unsurlarını yansıttıkları görülmüştür. Divan şairleri toplumun kültürünü yansıtan unsurlardan biri olan deyimlerden de yararlandıkları görülmektedir. Az sözle çok şey anlatan deyimleri, divan şairleri şiirlerinde anlam ve söyleyişleri güzelleştirmek için kullanmışlardır. Cevdet'in *Divançe'si* incelendiğinde, şiirlerinde anlam ve söyleyişi güzelleştirmek için deyimlerden yararlandığı görülmektedir. Ahmed Cevdet'in şiir üslubunun en önemli unsurlarından biri de deyimlerdir.

"Divan şiirinde de deyimlerin, kimi zaman nazma çekilirken vezne ve ortama bağlı olarak bazı değişiklere uğradığı görülmektedir. Bu, hemen hemen bütün divan şairlerinde karşılaşılan bir durumdur" (Erdoğan, 2008: 357). Şairin *Divançe'*sinde tespit edilen deyimlerde de benzer değişiklikler bulunmaktadır. Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sindeki

deyimlerin yapısı incelendiğinde, bazen Türkçe kelimelerin yerine Arapça yahut Farsçasını kullanmaktadır. Bazen de deyimi oluşturan kelimeler arasına başka kelimeler girmektedir.[17]

Türkçedeki dikkatli değil de şöyle bir bakmak anlamındaki "göz atmak" deyimini şair, Farsça çeşm kelimesi ile vurmak anlamındaki eski Türkçede kullanılan urmak fiiliyle oluşturmuştur:

Çeşm ur aŋla bu bez(i)mi ser-ā-pā süzdüm
Ḳırmadan tellerini sāzımı gūyā düzdüm
Olacaḳ oldı yine nāfile kendim üzdüm
Şā'iriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭab'a biri her işime virdi fütūr (9/V)

Cevdet Türkçedeki yalvarıp yakarmak manasındaki "ayağına kapanmak" deyimini, manzumesinde Farsça pā kelimesi ve Türkçe kapanmak fiiliyle oluşturmuştur:

Cevdet bu naẓm n'ola 'Alī Beg Efendi'niŋ
Benden varup ḥużūrına gir pāyına ḳapan (73/7)

Türkçe deyimler içerisinde yer alan "ayrı düşmek" deyimini Cevdet, Arapça "mehcūr" kelimesi ve Türkçe yardımcı fiil olan "olmak" fiiliyle oluşturmuştur:

Biz nice eyleyelim ġayrı ḥużūr
Sen gibi yārdan olduḳ mehcūr (4/14)

Türkçede "ümit kesmek" deyimini, şair manzumelerinde hem "ḳaṭ'-ı ümīd" şeklinde hem de ümit kesmek şeklinde kullanmıştır:

Enīsi itsede me'yūs me'yūs enīs itmez
Felekden ḳaṭ'-ı ümmīd ile 'āşıḳ bī-mürüvvetdir (33/3)

Ḳāni' oldum firḳate vuṣlatdan ümīdi kesüp
Yāri āġūşa bir eyyām almadım almam yine (82/2)

[17] Deyimlerin tespitinde şu eserlerden yararlanılmıştır: Aksoy (2015); Eyüboğlu (1973-1975); Tanyeri (1999).

Şair Türkçede belli etmek, ortaya çıkarmak anlamındaki deyimi Farsça āşikār kelimesi ve etmek yardımcı fiilini bir araya getirerek kullanmıştır: Deyimi oluşturan kelimeler arasına vezin gereği başka kelimeler girmiştir:

Lāzımdı böyle bir vezīr ol ḫıṭṭada olsun emīr
Esrārını Rabb-i ḳadīr itdi bu yüzden āşikār (3/23)

Ahmed Cevdet Türkçede bir işi yapmaktan kaçınmak anlamındaki "yan çizmek" deyimini manzumesinde Farsça kenār kelimesi ve Türkçe çizmek fiiliyle oluşturmuştur. Deyimi oluşturan kelimeler arasına vezin gereği başka bir kelime girmiştir:

Şimdi civān perçemleri dāl-fes gezerler serseri
Gerçi açıḳ meşrebleri sūsen çizer ammā kenār (3/14)

Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sindeki deyimler şunlardır:
ʿĀciz ḳalmaḳ: Bir işle uğraşıp yapamamak, o işi yapmakta yetersiz kalmak.

Me'yūs idim vaḳt-i medīd virdiŋ baŋa şevḳ-i cedīd
ʿAciz ḳalup ḫaşm-ı pelīd ġayrı ider terk-i diyār (3/40)

Açgözli (gözlü): Elindeki şeylerin değerini bilmemek ve maddiyata çok fazla önem vermek.

Ḫān-ı iḥsān-ı firāvānıŋ ile ṭoḳ ṭoymaz
Oldı açgözlileriŋ derdine dermān Ramażān (2/15)
Aġzı açıḳ olmaḳ (kalmak): Çok şaşırmak, şaşırıp kalmak.

Devr-i bī-cevrinde ḫoşdur ḫālimiz
Aġzımız açıḳ olur şekvā gibi (95/12)

Āh itmek: Acı ile iç çekmek, inlemek.

Biz nice eyleyelim ġayrı ḫużūr
Sen gibi yārdan olduḳ mehcūr (4/14)

Çoḳdan arardım āh iderek kūy-ı yārimi
Buldum güç ile ölmeden evvel mezārımı (94/1)

Āh eylemek: Acı ile iç çekmek, inlemek.

Āteş-i ʻaşḳınla bir āh eylesem dünyā yanar
Yal(ı)nız dünyā degil bir dem de māfiyā yanar (38/1)

Baḳdıḳça ḥāl-i zārıma āh eyler aġlarım
Acır da kendi kendime vāh eyler aġlarım (68/1)

ʻAḳlıma (Aklına) yelken itmek (etmek): Kişinin düşüncesizce davranması, aklına geleni hemen yapması.

Çoḳdan iderdim ʻaḳlıma yelken cünūnla
Ruḫṣat vireydi çāk-ı girībāna rūzigār (37/3)

Āşikār itmek: Belli etmek, ortaya çıkarmak.

Lāzımdı böyle bir vezīr ol ḫıṭṭada olsun emīr
Esrārını Rabb-i Ḳadīr itdi bu yüzden āşikār (3/23)

Āteş kesilmek: Çok kızgın olup öfkeli davranışlar göstermek.

Meyl itdi bāġa dilberān mānende-i serv-i revān
Germ-ülfete geldi zamān āteş kesildi her çenār (3/13)

Atıp ṭutmaḳ: Birinin arkasından kötü söz söylemek.

Hep açıġa çıḳdı atup ṭutdıġı
Miʻdesini bozdı zoḳa yutdıġı (5/26)

ʿAyyuḳa çıḳmaḳ: Bir şeyin herkesçe duyulması, bilinmesi.

Zülfinde ḳaldı ġamla gönül beste-rāh ḫayf
Ẓulmetde ḳoydı bizleri baḫt-ı siyāh ḫayf
ʿAyyūḳa çıḳdı el-meded āh u vāh ḫayf
Bir kimse olmadı bize puşt u penāh ḫayf
İtmez o şūḫ ḥālime ḥālā nigāh ḫayf
Hep böyle böyle eyledi ʿömrüm tebāh ḫayf
Ḳahr oldı luṭf her dem-i yāriŋ netīcesi
Sermāyemi tüketdi bu kārıŋ netīcesi (8/VII)

Bir ṭıfl-ı cefā-pīşe-i sengin-dil elinden
ʿAyyūḳa çıḳar her gice efgān-ı Beşikṭāş (57/3)

Başdan (Baştan) çıḳarmaḳ: Bir kişiyi doğru yoldan saptırmak.

Başdan çıḳardı anı da sevdā-yı kākülüŋ
Düşdi ġamıŋla ṭaġlara dīvāne rūzigār (37/6)

Başı göge değmek: Beklenmeyen, umulmayan bir mutluluğa erişmek.

Ḫaḳ bu kim ehl olanı hep ilerü çekmekde
Ekşeri bendesiniŋ başı göge degmekde
Ḳadri var maʿrifetiŋ şimdi yeri yüksekde
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ʿıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XVIII)

Başına (Başıma) belā olmaḳ: Bir kişiye sıkıntı vermek.

Eyledim ʿömrüm hebā āḫir hevā-yı zülf-i yār
Başıma oldı belā āḫir hevā-yı zülf-i yār (40/1)

Āḫir o şūḫuŋ itdi beni zülfine esīr
Başım belāsı oldı ṭabīʿat didikleri (91/6)

Başına (Başıma) tāç itmek (etmek): Çok değer verip el üstünde tutmak.

Şeh-i mülk-i hünerim ẕātıŋ idüp başıma tāç
Eyledim ḫaşmımı ser-ḥadd-ı cihāndan iḫrāç
Başladım almaġa denklerle feleklerden bāç
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XXII)

Baş kesmek: Başını eğerek saygı ile selam vermek.

Seyfi olup 'adle refīḳ baş kesdi ḳuṭṭā'-ı ṭarīḳ
Kürde idüp dünyāyı ḍıyḳ mülġāyı itdi tārumār (3/21)

Beş beter olmaḳ: Bir kimsenin, bir olaydan veya kişiden dolayı çok kötü durumda olması.

Ṭās-ı pür-ḫūne dönince dīdeler
Aġlasam hecr ile her şām u seḥer
İtmese feryādım ol şūḫa eṣer
Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader (6/I) (ayrıca bk. 6/ II, 6/III, 6/IV, 6/V, 6/VI, 6/VII)

Bel virmek (vermek): Bir kişinin herhangi bir konuda bir kişiye destek olması.

Bel virmesün aġyāra diyü yanına ṭurdum
Ṭaş iskele ḳurdum
Şaldırdı bizi yonġa-veş 'ummāna o server
Atdırmadı lenger (51/9)

Boy göstermek: Görünmek, belirmek, gösteriş yapmak.

Zeyn itdi şaḥrāyı çemen eṭrāfın aldı yāsemen
Boy gösterür her narven şimdi şabādır bī-ḳarār (3/4)

Cihānı (Dünyayı) başına zindān etmek: Bir kişinin başka bir kişiyi sıkıntılı bir duruma sokması.

Beni ol şūḫ-ı sitem-pīşe dil-efgār itdi
Raḳibā zümresini maḥrem-i esrār itdi
Bu kederlerle cihānı başına dār itdi
ʿĀleme söylerim artıḳ canıma kār itdi
Şabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum (13/III)

Ḥālin çü zülf-i yār perīşān olursa da
Ṣabr it cihān başıŋa zindān olursa da (83/1)

Çeşm (göz) urmak (atmak): Dikkatli değil de şöyle bir bakmak.

Çeşm ur aŋla bu bez(i)mi ser-ā-pā süzdüm
Ḳırmadan tellerini sāzımı gūyā düzdüm
Olacaḳ oldı yine nāfile kendim üzdüm
Ṣāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr (9/VI)

Defter eylemek: Hesabını tutmak, yazmak.

İstanbul'uŋ güzellerini defter eyledim
Ser-levḥasını nāmıŋ içün pür-zer eyledim (139)

Defter-i hecrin dürerek (Defterini dürmek): Öldürmek, işine son vermek.

Kimimiz defter-i hecrin dürerek
Kimimiz dāmenine yüz sürerek (4/52)

Dem sürmek: Hoş vakit geçirmek, zevkli günler yaşamak.

Gice ṣafā ẕevḳin ider gündüz benefşe dem sürer
ʿĀlem buŋa ḥasret çeker olmaz müsāʿid rūziġār (3/10)

Dem urmaḳ: Söz etmek, bahsetmek.

Seyr it buḫūr-ı Meryem'i urmaḳda 'İsā'dan demi
Görse ḳaçar nā-maḫremi 'iffetle eyler iftiḫār (3/8)

Dil(gönül) virmek (vermek): Bir kimseyi ya da bir şeyi sevmek.

Dil virme ḫaṭā oldığını vaḫşī nigāha
Bildirdi baŋa cevr-i ġazālān-ı Beşikṭāş (57/2)

Dile düşmek: Herkes tarafından hakkında kötü söz söylenmek, dedikodusu yapılmak.

Pek fenādır dile düşme gözle
Ṣoŋra vaşlım güç olur geçmem ele (4/59)

Dünyāyı ṭutmaḳ: Çok yayılmak.

Dünyāyı ṭutdı hecriŋ ile āh u vāhlarım
Te'ṯīr itmedi saŋa muḫriḳ ṣadālarım (111)
Dünyāyı gözi (gözü) görmemek: Hiçbir şeye ya da hiç kimseye önem vermemek. 4/37

Gözleri görmez olup dünyāyı
Şimdi şākirde ṣarup sevdāyı (4/37)

El çekmek: Yapmakta olduğu işi artık yapmamak, o işi yapmaktan vazgaçmek.

Cefāya başladı ol meh vefādan el çekdi
Göŋülde ẕevḳin unutdı ṣafādan el çekdi (92/1) (ayrıca bk. 92/2, 92/3, 92/4, 92/5)

Ele almak: Bir şeyin üzerinde durmak, incelemek.

Ġayret idüp nefsini aldı ele
Ṣardı bütün ẕihnini ince bele (5/24)

Ele geçmek: Bir kimseye yakalanmak. Bir şeyin elde edilmesi, ona sahip olunması.

Pek fenādır dile düşme gözle
Ṣoŋra vaṣlım güç olur geçmem ele (4/59)

Ele girmek: Ele geçmek, elde tutmak.

Gül devri çal muṭrib güle vaḳ(i)t muḥayyer sünbüle
Böyle zamān girmez ele ṭurma oḳu beste nigār (3/12)

El etek çekmek: Herhangi bir şeyle ilgisini kesmek, ondan uzaklaşmak, terk etmek.

Düşüp taḥṣīl-i māl u cāhına dehriŋ emek çekdim
Fenāsın derk idüp ṣoŋra topundan el etek çekdim (128)

El etek öpmek: Bir işi yaptırabilmek için birilerine yalvarıp yakarmak, minnet etmek.

ʻAfvı niyāzıyla öpüp el etek
Gülsün ehibbā diyü çekdim emek (5/29)

Emek çekmek: Bir işte çok çalışarak yorulmak.

Düşüp taḥṣīl-i māl u cāhına dehriŋ emek çekdim
Fenāsın derk idüp ṣoŋra topundan el etek çekdim (128)

Göŋlini (Gönlünü) yapmak: Gönlünü etmek.

Ḳaba-dūzla barışup göŋlini dille yapdım
Düşürüp bir ṣırasın sāyede aḳçe ḳapdım
Uydurup şimdi işim celb-i ḳulūba ṣapdım
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ʻıydıyyesidir bād-ı hevā (7/IX)

Gözden (Naẓarından) düşmek: Bir kişinin ya da bir şeyin değerini yitirmesi, daha önce duyulan sevgi veya ilginin kaybeldilmesi.

Güher-i eşk şaçup zīb-i ruḫ-ı yār oldum
Şebnem-āsā o güle ben var ise bār oldum
Şoŋra düşdüm naẓarından ne yamān ḫār oldum
Meskenim gülşen iken ḫāke sezā-vār oldum
Şabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum (13/I)

Üftādesini ṭoġramadır ḳaşdı bütünce
Gözden düşürünce
Degmez o mehiŋ yapdıġına yaḳdıġı yerler
Olsaŋ daḫı çāker (51/6)

Gözümüz (gözü) yolda ḳalmaḳ: Beklenen kimsenin ya da geciken haberin gelmesini istekle bekleyip durmak.

Size dā'irdi bütün her sözümüz
Yolda ḳalmışdı ġamıŋla gözümüz (4/48)

(Gözü olanın) Gözi (gözü) çıḳsun (çıksın): Kötü niyetli kişilerin beğendiği canlı ya da cansıza kıskançlık ile bakmasını engellemek için söylenmektedir.

Pek ḫaṭādır yaŋılup çeşm-i ġazāla baḳanıŋ
Gözi çıksun var iken dīde-i āhū-yı şeref (58/8)

Göz dikmek: Bir şeyi elde etmeyi aklına koymak, ele geçirmek istemek.

Cām-ı şarāb-ı laʿliŋe göz dikdi ol mehiŋ
Kāfir raḳīb meclisi tekdīre başladı (97/7)

Heder itmek (etmek): Boşuna harcamak, ziyan etmek.

Ramażān ġā'ilesi sürse daḫı 'ıyda ḳadar
Eylemezdim yine imsāk ile ben anda ḫaẕer
Līk tedbīrimi bozdurdı ḳader itdi heder
Şā'iriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr

Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr (9/VIII)

Ḫesābımı (Ḫesāb) görmek: Cezalandırmak, vücudunu ortadan kaldırmak.

Āḫir żararlı çıḳdı benim kār ṣandıġım
Gördi gelüp muḥāsib-i ġam dün ḥesābımı (86/6)

Ḫesāb ṣormaḳ: Bir kimseyi yaptığı bir işten, bir hareketten sorumlu tutarak, açıklama yapmasını istemek.

Ḫazīneler telef itdiŋ yolında cānānı
Ṣorar olursa göŋül bir ḥesāb n'eylersin (74/2)

İçime (İçine) derd (dert) olmak: İstenilen bir şeyi yapamamaktan dolayı kaygılanıp üzüntü duymak.

Bu ḳurundıyla oruc da içime derd oldı
Ḫālimi aŋlasa da eylese dermān Ramażān (2/21)

Ḳān aġlamaḳ: Kişinin üzüntü içinde olup yakınması.

Rūz [u] şeb ḳān aġlarız ġamdan dil-i pür-ḫūnla
Mācerāmız bitmedi gitdi şu dehr-i dūnla (99)

Ḳara gün dostı (dostu): İnsanın sıkıntılı, üzüntülü günlerinde yardımına koşan kimse.

Ḳara gün dostı ṣanurdum baḫtımı rūşen görüp
Anı da itdi fenā āḫir hevā-yı zülf-i yār (40/3)

Kenār (Yan) çizmek: Bir işi yapmaktan kaçınmak.

Şimdi civān perçemleri dāl-fes gezerler serseri
Gerçi açıḳ meşrebleri sūsen çizer ammā kenār (3/14)

Kök şalmaḳ: İyice, sağlamca yerleşmek, tutunmak, yayılmak.

Ḥıṭṭa-i Şehbā'da 'adli kök şalup
Şimdi açıldı gül-i ra'nā gibi (95/15)

Mehcūr olmaḳ: Uzaklaşmış, uzakta kalmış, ayrı düşmüş olmak.

Biz nice eyleyelim ġayrı ḥużūr
Sen gibi yārdan olduḳ mehcūr (4/14)

Meydān oḳumaḳ: Kavga veya yarşmaya çağırmak; korkmadığını ve çekinmediğini açıkça bildirmek.

Sūsen alup tīġin ele meydān oḳur şimdi güle
Bu ḫavfla āhir hele ceyş-i şitā itdi ḳarār (3/3)

Meyl itmek: Bir kimseye veya bir şeye yönelmek, ilgi ve alaka göstermek.

Meyl itdi bāġa dilberān mānende-i serv-i revān
Germ-ülfete geldi zamān āteş kesildi her çenār (3/13)

Ben aġladıḳça çaġlar idi cūybār-ı eşk
Meyl itmedi ne çāre o serv-i revān baŋa (24/4)

Meyl ider dilberiŋ eŋ aḥsenine
Cevdetā pek kibārdır göŋlüm (64/11)

Ḳaddi ḫam oldı meyl idenin her sehī-ḳade
Baḳmam o serv-i nāza ḫırāmān olursa da (83/5)

Müstaġraḳ olmaḳ: Sevgi, heyecan vb. bir duyguyla kendinden geçmiş bir halde olmak.

Baŋa Ḥüsni Beg Efendi'yi kerem eyledi Ḥaḳ
Oldum iḥsān-ı firāvānına dün müstaġraḳ

Ġayrı şimden-gerü hep bol kiseden ṭoġrayaraḳ
Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XIV)

Ocağın söndürmek: Kişinin barkının, ailesinin dağılmasına veya yok olmasına sebep olmak.

Fitne-kārānıŋ ocaġın söndürüp
Cümlesi maḥv oldılar mülġā gibi (95/14)

Pāyına ḳapanmaḳ: Çok yalvarmak, içi yanarak bir istekte bulunmak.

Cevdet bu naẓm n’ola ‘Alī Beg Efendi’niŋ
Benden varup ḥużūrına gir pāyına ḳapan (73/7)

Püsküllü belā olmaḳ: Kolay kurtulanamayan büyük dert.

Zīr-i fesden çalışup perçemiŋ iẓhāra hevā
Oldı püsküllü belā başıma āvāre hevā (29/1)

Ṣafā(Sefa) sürmek: Vaktini zevkli, huzurlu, eğlenceli geçirmek.

Ol nev-ḫaṭiŋ ṣafāsını sürdürmedi felek
İtdi telef netīce bu yılda bahārımı (94/2)

Ser (Baş) ḳoymaḳ: Bir işin yapılması anlamında tüm tehlikeleri göze almak.

Kendim ḳalınca tā‘adem-ābāda ser ḳoyan
Ben şāh rāh-ı vaṣla çıḳar rāh bulmadım
Naṭ‘-ı felekde ḫaylice ferzāne at sürüp
Ben çāre māt-ı düşmene ey şāh bulmadım (148)

Silip süpürmek: Ortada ne varsa hepsini alıp götürmek, yok etmek.

Şehr-i vücūdda şimdi şitāb itdi seyl-i eşk
Birden esās-ı ‘ömri ḫarāb itdi seyl-i eşk
Yaḳdı ne varsa naḳş-ı ber-āb itdi seyl-i eşk
Bāġ-ı ümīdi bozdı türāb itdi seyl-i eşk
Sildi sübürdi ‘ayn-ı ṣavāb itdi seyl-i eşk
Yir ḳoymadı su’āle cevāb itdi seyl-i eşk
Ṭūfān gördi köhne cihān bir daḫı hele
Mānend-i ḫār u ḫass ṭopını virdi dil sele (8/III)

Siyeh (Karalar) bağlamak (bağlamak): Çok üzülmek, yasa bürünmek, matem tutmak.

Geldi o dem ki āh iderek aġlasun göŋül
Seyl-āb-ı eşk-i dīde gibi çaġlasun göŋül
Şu ḳānlı tīġ-i āhımı bir zaġlasun göŋül
Artıḳ esās-ı hecr ü ġamı ṣaġlasun göŋül
Sūz-ı elemle sīnesini daġlasun göŋül
Mātem idüp benimle siyeh baġlasun göŋül
Yansun cihān āteş-i ġamla benim gibi
Bir şey dimem hemān kül olsun tenim gibi (8/I)

Şaşıp ḳalmaḳ: Çok şaşırmak, büyük bir şaşkınlığa düşmek.

Bir geliş geldi ki birdenbire şaşdıḳ ḳaldıḳ
Kendine itdi bizi vālih ü ḥayrān Ramażān (2/5)

Ṭāḳatım (Ṭāḳatın) ṭāḳ itmek: Meydana gelen bir durum veya olayın artık dayanılmaz hâle gelmesi, duruma veya olaya kişinin katlanamaması.

Ḫāş idüp Cevdet raḳībe ṣoḥbeti
Kesse ol mihrü benimle ülfeti
Ṭāḳatım ṭāḳ itse hecr ü firḳati
Ḫāl-i zārım olsa bundan beş beter

Of dimem ġamdan budur ḫükm-i ḳader (6/VII)

Tārumār itmek: Dağıtmak, karıştırmak, perişan etmek.

Ol kām-kār-ı ẕü'l-'aṭā olsun ṣafāda dā'imā
'Ömrin füzūn itsün Ḫudā düşmenlerin de tārumār (3/49)

Ümit kesmek (Ḳaṭ'-ı ümīd): Kişinin bir şeyin olacağını dair umudunu kesmesi. 82/2

Enīsi itse de me'yūs me'yūsı enīs itmez
Felekden ḳāṭ'-ı ümīd ile 'āşıḳ bī-mürüvvetdir (33/3)

Ḳāni' oldum firḳate vuṣlatdan ümīdi kesüp
Yāri āġūşa bir eyyām almadım almam yine (82/2)

Yol arımaḳ (aramak): Bir meseleye çare bulmaya çalışmak.

Ṣavb-ı maḳṣūda çıḳar bir yol arar Sālik olan
Baŋa āsān-ı ṭarīḳ 'aşḳ u maḥabbet görinür (43/3)

Yuf (borusu) çalmak: Kınama, üzüntü ve nefretini bildirmek. 8/VI

Ey meyl iden bu gülşen-i dehriŋ kenārına
Eşkiŋdir aŋla bir eyü baḳ cūybārına
Aldanma ben gibi ṣaḳınup nev-bahārına
Olma fenāde ġoncasınıŋ ḫārḫārına
Yuf çal muvāffaḳ esmeyecek rūziġār yine
La'net hezār naġmede itse hezār yine
Gülşen ṭaṣavvurıyla yeriŋ külḫan eyleme
Cennet ṣanup da dūzaḫı gel mesken eyleme

Yüz sürmek: Sevgi veya saygı ifadesi olarak bir kimsenin huzurunda yere kapanmak.

Kimimiz defter-i hecrin dürerek
Kimimiz dāmenine yüz sürerek (4/52)

Yüz sürer anda rikāb-ı şāh-ı ʿaşḳa dilberān
Enderūn-ı sīnede kül-ḫāne kim gönlümdür ol (61/2)

Müştāḳ-ı vech kim seni pek görmek isterim
Ḥac vaḳti oldı Kaʿbe'ye yüz sürmek isterim (106)

Yüz ṭutmaḳ (tutmak): Yönelmek.

Dil-ḫarāba yüz ṭutup encām-ı kār
Terk-i dār-ı miḫnete virse ḳarār
Ayrılıḳ lāzım gelüp bī-iḫtiyār
Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader (6/VI)

Yüz virmek (vermek): İlgi ve yakınlık göstermek.

Ey şāh-ı ḥüsn fitneye yüz virme ol ḳadar
Ṭavrıŋ niẓām-ı ʿālemi taġyīre başladı (97/5)

2.4.2.2. Atasözleri

Atasözleri de tıpkı deyimler gibi toplum kültürünü yansıtan unsurlardan biridir. Pek çok divan şairi şiirlerinde tıpkı deyimler gibi atasözlerinden de yararlanmıştır. Özellikle divan şiirinde XV. yüzyılda Necâtî ile birlikte şiirin bir hususiyeti hâline gelen atasözleri, divan şiiri için önemli kaynaklar arasında yer almaktadır (Kaya, 1999: 3). Şairlerin divanında yer alan bir atasözü bazen hiçbir değişikiliğe uğramadan aynen verilir. Bazen atasözleri anlam olarak iktibas edilir. Bazen de şairler vezne uydurabilmek için atasözlerindeki kelimelerin yerlerini değiştirir veya atasözündeki kelimeleri çıkartır.

Cevdet'in *Divançe'*sinde, deyimlere oranla atasözü az bulunmaktadır. Şairin *Divançesi*'nde tespit edilen üç atasözünden ikisi tam hâliyle, biri de kısmen kullanılmıştır.

Atasözleri aşağıda alfabetik olarak sıralanmış, anlamları verilmiş ve şiirlerde geçen yerleri belirtilmiştir. [18]

Ḫaşmıŋ (Düşmanın) ḳarınca olsa da (kendini) merdāne bil (tut): Herhangi bir kişi bulunduğu mevkiden veya gücünden dolayı kimseyi küçük ve hakir görmemelidir.

Ḫaşmıŋ ḳarınca olsa da merdāne bil anı
Seyr it ne yapdı taḫt-ı Süleymān'a rūzigār (37/4)

İnsānıŋ (Kişinin) ʿaybını (ayıbını) (bir avuç) ṭobraḳ (toprak) örter: İnsanın hayatı boyunca ne kadar olumsuz davranışları bulunursa bulunsun, insanın yapmış olduğu hatalar, kötülükler ölünce söylenmez.

ʿAybını ṭobraḳ örter insānıŋ
Yaşamaḳ baŋa ʿārdır sensiz (55/3)

Mazlumun ahı yerde kalmaz: Zulüm gören, haksızlığa uğrayan insanın bedduasını alan kimse yaptıklarının cezasını mutlaka çeker.

Eşkim başılup hīç der-i dilberde ḳalur mı
Āh-ı dil-i maẓlūmdur ol yerde ḳalur mı (98/1)

2.4.3. Arkaik Kelime ve İmlalar

Recâî-zâde Ahmed Cevdet *Divançesi*'nin dikkat çeken özelliklerinden biri de bugün kullanılmayan, arkaik kabul edilen kelime ve imlaların bulunmasıdır. Cevdet'in *Divançe*'sinde toplam 59 arkaik kelime ve imla bulunmaktadır. *Divançe'*de yer alan arkaik kelime ve imlalar aşağıda alfabetik olarak sıralanmış, anlamları verilmiş ve şiirlerde geçen yerleri belirtilmiştir.[19]

Aŋa: Ona (2/10, 3/, 7/IV, 7/XIII, 42/7)

Anda: Onda (3/ 4/10, 4/54, 9/VIII, 20/2, 48/1, 61/2)

Anı: Onu (2/17, 7/II, 28/4, 37/4, 37/6, 40/3, 64/7)

[18] Atasözülerinin tespitinde şu kaynaktan yararlanılmştır: Yurtbaşı, 2013; Aksoy,2015.
[19] Bu kelimelerin tespiti ve anlamlandırılmasında şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Dilçin, 1983; Şemseddin Sami, 2010.

Anlar: Onlar (4/19)

Anuŋ: Onun (4/33, 14/1, 24/8, 47/5, 75/1, 95/14)

Anuŋçün: Onun için (36/2, 44/4, 70/2)

Bir nice: Epey, bir hayli (2/25, 23/4, 89/1)

Bir nice dem: Bir hayli zamandır (21/2, 23/4)

Dāl-fes: Sarıksız fes (3/14)

Dem Urmak: Söz etmek, bahsetmek (3/8)

Dimek: Demek (8/I)

Dögünmek: Başına ve dizlerini vurarak ağlamak (77/13)

Düşmen: Düşman (3/ 3/ 6/V, 7/XXI, 24/3, 26/1, 38/7, 40/2, 78/4, 81/1, 83/3, 129)

Düketmek: Tüketmek (27/1)

Eyü: İyi

Gice: Gece (2/2, 2/10, 2/25, 3/ 3/ 4/38, 26/3, 38/2, 48/5, 57/3, 68/6, 80/9, 86/2, 88/6, 140)

Giçen: Geçen (7/X)

Kür: Yiğit, kahraman (3/21)

İçre: İçinde, arasında (10/VIII, 16/6, 63/1, 65/3)

İl: El (87/1-3)

İlerü: İleri (4/22, 7/XVIII)

İrmek: Ermek, erişmek, vasıl olmak, ulaşmak (130)

Kārbānserāy: Kervansaray (76/2)

Ḳanı: Hangi (59/6)

Ḳanġı: Hangi (65/4)

Ḳapu: Kapı (1/V, 71/3)

Kapudan: Kaptan (5/13)

Ḳurundı: Kuruntı (2/21)

Maġnisa: Manisa (2/4)

Nem varsa: Neyim varsa (7/XI)

Neŋ: Neyin (83/2)

Otaġ: Büyük çadır (10/IX)

Özge: Başka, gayrı

Panbuḳ: Pamuk (51/10)

Penbe: Pembe (3/9)

Sencileyin: Senin gibi (2/17)

Şimden-gerü: Bundan sonra, bundan böyle (7/XIV, 10/IV, 33/6, 43/1, 43/5, 87/3)

Ṭaġlar: Dağlar (32/ 37/6, 77/13)

Ṭalmaḳ: Dalmak (5/13, 14/7)

Ṭar: Dar (3/43, 56/9)

Ṭarılmaḳ: Darılmak (4/22)

Ṭaşra: Dışarı (2/8)

Ṭayanmaḳ: Dayanmak (70/4)

Ṭobraḳ: Toprak (56/3)

Ṭoġmak: Doğmak (9/X, 16/6, 25/1)

Ṭoġramaḳ: Doğramak (7/XIV,51/11)

Ṭoġrılıḳ: Doğruluk (21/4)

Ṭoġrısı: Doğrusu (4/25,7/XIII)

Ṭoḳınmaḳ: Dokunmak (4/42)

Ṭoldırmaḳ: Doldurmak (3/11 10/IV)

Ṭolı: Dolu (24/5)

Ṭolmaḳ: Dolmak (3/12, 4/43, 4/49, 5/17, 7/XXI, 9/VI, 10/IV,64/2)

Ṭurmak: Durmak (3/20, 51/17, 59/1)

Ṭuymaḳ: Duymak, işitmek (4/58, 6/III, 31/2, 51/16)

Yaḫşi: İyi, güzel (24/7)

Yalın: Alev (38/5)

Yitmek: Kaybolmak, zayi olmak (110)

Yoġ iken: Yok iken (9/I)

2.4.4. Halk Dili, Kültürü ve Şiiriyle ilgili Bazı Unsurlar

Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sinde bulunan halk diline ve kültürüne ait unsurları; "dili", "arkaik kelimeler", "deyim ve atasözü", "sosyal hayat" başlıkları altında incelenmiştir. Bu bölümde özel bir başlık açılarak ayrıca değerlendirilmiştir.

2.4.4.1. Halk Dili ve Söyleyişi

Cevdet'in *Divançe*'sinde halk dili ve söyleyişi ile ilgili pek çok unsur bulunmaktadır. Birincisi halk arasında yaygın kelime ve ifadeler, ikincisi ise halkın söyleyiş biçimine uygun kelimelerdir.

Divançe'deki manzumelerde geçen gice, ana, il, bir nice, dimek gibi arkaik kelimeler; divan şiirinde şairlerin oldukça fazla kullandığı kelimelerdir.

Arkaik kelime ve imlalar bölümünde geçen kimi kelimeler konuşma dilinde halkın yaygın olarak kullandığı ancak divan şiirinde yaygın olarak rastlanmayan kelimelerdir.

Göz alıcı şekilde, aşırı derecede süslenmiş anlamındaki *"telli pullu"* tabirini şair mütekerrir muhammesinde kullanmıştır:

Ziynete meyl ile dil sāde güzelden bıḳdı
Telli pullıya düşüp ḫalḳı sefāhet yıḳdı
Aradım ṣandıġı me'mūl gibi boş çıḳdı
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/V)

Cevdet, bugünkü halk ağızlarında rastlanan entari kelimesini "*anterilik"* hâliyle kullanmıştır:

'Aḳlıma geldi giçen gün dem-i mīrāṣ yedilik
Aradım ḫarcı içinde çıḳacaḳ 'anterilik
Māliḫülyāyla uġur olsun idüp bir delilik
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/X)

Günümüzde neyim varsa olarak söylediğimiz halk ağızlarında *"nem varsa"* kelimesini şair mütekerrir muhammesinde kullanmıştır:

Faḫri oyması gibi sīnemi devrān oydı
Aldı nem varsa ḥarāmī-i ṭabī'at ṣoydı
Bizi ġaddār-ı cihān bu sene çıplaḳ ḳoydı
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā

Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XI)

Cevdet halk ağzında tedavi etmek anlamındaki *“sağlamak”* tabirinden terkib-bendinde yararlanmıştır:

Geldi o dem ki āh iderek aġlasun göŋül
Seyl-āb-ı eşk-i dīde gibi çaġlasun göŋül
Şu ḳānlı tīġ-i āhımı bir zaġlasun göŋül
Artıḳ esās-ı hecr ü ġamı ṣaġlasun göŋül
Sūz-ı elemle sīnesini daġlasun göŋül
Mātem idüp benimle siyeh baġlasun göŋül
Yansun cihān āteş-i ġamla benim gibi
Bir şey dimem hemān kül olsun tenim gibi (8/I)

Ahmed Cevdet halk ağzında bulunan *“zağlamak”* (bilemek), “*panbuk”* (pamuk) kelimelerini şiirlerinde kullanmıştır:

Geldi o dem ki āh iderek aġlasun göŋül
Seyl-āb-ı eşk-i dīde gibi çaġlasun göŋül
Şu ḳānlı tīġ-i āhımı bir zaġlasun göŋül
Artıḳ esās-ı hecr ü ġamı ṣaġlasun göŋül
Sūz-ı elemle sīnesini daġlasun göŋül
Mātem idüp benimle siyeh baġlasun göŋül
Yansun cihān āteş-i ġamla benim gibi
Bir şey dimem hemān kül olsun tenim gibi (8/I)

Kāşāne-i aġūşa idüp vaṣlı ṭavānlıḳ
Çekdim ‘avadanlıḳ
Mābeyn-i maḥabbetde yeŋi çıḳdı bu işler (51/5)

Şair, eski Türkçeden beri gelen *“yitmek”* fiilini manzumesinde kullanmıştır:

Her gün şu çarḫ-ı dūn madārā mı eyleyim
Yitdi vücūd derde müdāvā mı eyleyim (110)

Ahmed Cevdet, yaralanmayı veya ölümü göze almak anlamındaki "kan pahasına" tabirini 143. manzumede kullanmıştır:

Çıḳdı şarāb-ı laʿl-i lebi ḳān bahasına (143)

2.4.4.2. Halk Kültürü ile İlgili Unsurlar

Ahmed Cevdet, 2. manzumesinde döneminde iftar zamanı sufilerin ağırlanması âdetine telmihte bulunmuştur:

Her gün iftār ile aġırlayaraḳ şūfīyi
İtdi kābūs gibi böyle girān-cān Ramażān (2/7)

Cevdet, *Divançe*'sindeki 2. manzumesinde Osmanlı Devleti'ndeki askerlerin savaş sırasında düşman askerleri korkutmak için kullandığı ateş ve ışık şenliği adı verilen mum donanmasına (fener alayına) telmihte bulunmuştur:

Mum donanması idüp sāḥa-i iclālinde
İtdi ḳandīl uçuran mülḥidi sūzān Ramażān (2/12)

Şair yaşadığı dönemde erkekler tarafından takılan *"fes"* ve *"dal-fese"* telmihte bulunmuştur:

Şimdi civān perçemleri dāl-fes gezerler serseri
Gerçi açıḳ meşrebleri sūsen çizer ammā kenār (3/14)

Zīr-i fesden çalışup perçemiŋ iẓhāra hevā
Oldı püsḳülli belā başıma āvāre hevā (29/1)

"Yas tutmak" manasındaki karalar bağlamak deyimini Cevdet *"siyeh bağlamak"* şeklinde kullanmıştır.

Geldi o dem ki āh iderek aġlasun göŋül
Seyl-āb-ı eşk-i dīde gibi çaġlasun göŋül
Şu ḳānlı tīġ-i āhımı bir zaġlasun göŋül

Artıḳ esās-ı hecr ü ġamı ṣaġlasun göŋül
Sūz-ı elemle sīnesini daġlasun göŋül
Mātem idüp benimle siyeh bağlasun göŋül
Yansun cihān āteş-i ġamla benim gibi
Bir şey dimem hemān kül olsun tenim gibi (8/I)

Ahmed Cevdet, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Hristiyanların kutladığı Yortu Bayramı'na telmihte bulunmuştur:

Gelmem diyü pāzāra virüp 'āşıḳa ḳorḳu
Ṭutdurmada yortu

Irġād başıya döndi o ġaddāra düşenler
Bilmez daḫı n'eyler

Geçmişten günümüze kadar kullanılan *"gözü olanın gözü çıksın"* deyimini şair, *Divançe*'deki 58. manzumesinde kullanmıştır:

Pek ḫaṭādır yaŋılup çeşm-i ġazāla baḳanıŋ
Gözi çıksun var iken dīde-i āhū-yı şeref (58/8)

2.4.4.3. Farsça Unsurlar

Cevdet'in *Divançe*'sindeki manzumelerin hepsinin dili Türkçedir. Farsça müstakil şekilde yazılmış şiir bulunmamaktadır.

Bununla birlikte Türkçe mısraların içinde az da olsa Farsça unsurlar bulunmaktadır. Bu bağlamda örnek olarak şairin murabba şekliyle yazılmış münacatının bentlerinin sonunda "Ey feryat edenin imdadına yetişen! Çaresizim, acizim…" anlamındaki "Dermānde-em feryād-res" Farsça dizesinin tekrar ettiğini söyleyebiliriz.

Ey Ḫāliḳ-i arż u semā
Dermānde-em feryād-res
V'ey dāver-i şāh u gedā

Dermānde-em feryād-res

Ye’s oldı kūy-ı kāma sed
‘Azm itmege yoḳ bende ḥad
Yā Rabbi raḥm it ḳıl meded
Dermānde-em feryād-res

Maḫmūr dil mey-nūş-ı ġam
Bu ḥāl ile bī-hūş-ı ġam
Deryā gibi pür-cūş-ı ġam
Dermānde-em feryād-res (1/I-II-III)

2.4.5. Edebî Sanatlar

Ahmed Cevdet şiirlerinde manayı güçlendirmek için divan şiirinde kullanılan birçok edebî sanatı sık ve başarılı bir şekilde kullanmıştır. Şairin şiirlerinde en fazla kullandığı edebî sanatlar sırasıyla cinas (58), teşbih (56), açık istiare (43), tecriddir (39).

Akis:
Noksan Akis:

Dostı düşmen düşmeni dost eyledi aḫir baŋa
Başladı cevre felek bāṭında da ẓāhir baŋa (26/1)

Açık İstiâre:

Var mı beẕlile itdim o perīyi da‘vet
Ḳomadı bende yine ṣervet ü sāmān Ramażān (2/3)

Ḫāṣ idüp Cevdet raḳībe ṣoḥbeti
Kesse ol mihrü benimle ülfeti
Ṭāḳatım ṭāḳ itse hecr ü firḳati
Ḫāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader (6/VII)

Güher-i eşk ṣaçup zīb-i ruḫ-ı yār oldum
Şebnem-āsā o güle ben var ise bār oldum
Şoŋra düşdüm naẓarından ne yamān ḫār oldum
Meskenim gülşen iken ḫāke sezā-vār oldum
Ṣabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum (13/I)

Ġam-ı laʿliŋle ḳızıl ḳāna boyandı dīdem
Gel gel ey ruḫları gül gör ki ne ḥāl oldı baŋa (25/3)

No'la gedā-yı ser-i kūyı ölsem o şāhıŋ
Elimden aldı felek küll-i varım āḫir-i kār (39/2)

Gelen her lāle-ruḫ bir dāġ yaḳdı sīneme Cevdet
Güzeller mā'il-i seyr-i çerāġān oldı gitdikçe (81/5)

Nuḳl-i laʿliŋle ele cām almadım alamam yine
Sāḳiyā devriŋde hīç kām almadım alamam yine (82/1) (ayrıca bk. 10/ IX, 12/I, 14/2, 16/3, 24/1, 26/2, 28/2, 33/7, 38/7, 41/1, 45/2, 49/4, 50/2, 51/3, 64/6, 66/1, 67/1, 74/5, 75/2, 77/2, 77/8, 81/1, 81/4, 84/4, 88/3, 86/5, 87/1, 91/5, 92/1, 93/2, 94/4, 95/4, 96/3, 97/7, 117, 142)

Cinâs:

"Yazılışları ve söylenişleri aynı, anlamları farklı olan sözlerin aynı metin (mısra, beyit) içinde kullanılmasıdır" (Mermer vd. 2014: 169).

Ġam çoġaldı az iken dāḫı efendim yaşım
Ṭoġmadan aġrımaġa başladı çünki başım
Bir zamānda n'ola bu ḥüznle aḳsa yaşım
Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr (9/XI)

ʿİffet ile vaḳti geçmişken yine ʿömri gibi
İtmedi āḫir vefā dünyā Vesīle Ḳadın'a (23/1)

Lâhik Cinâs: “Kelimelerde sadece bir harf bakımından uyumsuzluk bulunan cinastır” (Kocakaplan, 2017: 29).

Ne ṣafā ḳaldı ne bezm ü sāḳī
Hep diyüp gitdi maḥabbet bāḳī (4/5)

Āh çün gördi felek ẕevḳimizi
O efendimle olan şevḳimizi (4/6)

İşte gördüŋ mi efendim dehri
Bize de virdi bu güne ẕehri (4/12)

Ayda bir kerre çıḳar māh gibi
Oturur yanımıza şāh gibi (4/20)

Yal(ı)ŋızlıġla düşüp penç ü şeş
Münḥasır şimdi emel üçle beş (4/27) (ayrıca bk. 4/29, 4/32, 4/33, 4/42, 4/48, 4/64, 5/1, 5/15, 5/26, 5/29, 5/32, 6/V, 7/XV, 9/X, 13/I, 41/1, 64/1, 66/1, 69/1, 74/1, 79/1, 82/1, 87/1, 93/1, 96/1, 100, 103, 105, 128)

Mutarraf Cinas: “Cinaslı kelimelerin birinin başında fazla bir harf vardır” (Kocakaplan, 2017: 31)

İki aydır ki firāḳıŋ çekeriz
Cümlemiz zaḥm-ı dile zehr ekeriz (4/2)

Meclisiŋ leẕẕeti yoḳ sen gideli
Böyle ‘azm-i reh-i ġurbet ideli (4/3)

Ġayrı bundan ilerüsün açamam
Ṭarılur şoŋra elinden ḳaçamam (4/22)

Semtimizden yine ḳalḳup gitdi
Ṭoġrısı bizleri maḥzūn itdi (4/25)

Bu degüldi ġaraż ammā oldı
Kāġıdım nāfile şeyle ṭoldı (4/43)

Līk bıraġup seni ben gidemem
Kendimi me'yūs-ı viṣāl idemem (5/8) (ayrıca bk. 5/12, 5/24, 7/II, 8/I, 8/VII, 9/XI, 11/I, 12/IV, 44/1, 68/1)

Merfu Cinas: "Yamalı cinas demektir. Cinaslı kelimelerden biri başka bir kelimenin parçasının eklenmesi sonucu meydana gelir" (Kocakaplan, 2017: 27).

Ṣanki ġūyā ḳurıdı 'ālem-i āb
Ḳırılup cām ṭaġıldı aḥbāb (4/4)

Günde beş on ādeme olup kiriş
Bitmeyecek bunlar ile baḳdı iş (5/23)

Özün döndürdi bizden yār bilmem ki ne ḥāl oldı
O ülfetler maḥabbetler o sā'at bir ḥayāl oldı
Dil-i bī-çāreme rāḥat bu 'ālemde muḥāl oldı
Beni cāndan usandırdı cefādan yār uṣanmaz mı
Felekler yandı āhımdan murādım şem'I yanmaz mı (12/II)

Baŋa eglence āhdır sensiz
Ġamla 'ömrüm tebāhdır sensiz (55/1)

Yārdan dūr eyleyen ġafletle āhımdır beni
Dūzaḫ-ı hecre ḳoyan kendi günāhımdır beni (123)

Seyl-āb-ı fenā cūşa gelüp ṣanma ki çaġlar
Aḥvāl-i dil-i zārıma ṭāġlar daḫı aġlar (124)

Hüsn-i Ta'lîl:

Felek ḫaṭ-āver idüp rūy-ı yārim āḫir-i kār
Berāber eyledi leyl ü nehārım āḫir-i kār (39/1)

Çeşm-i giryānım gibi ḫor ḫor aḳar kim itmede
Aḳsaraylı bir perīniŋ vaṣlına iḳdām ṣu (77/2)

Aşılup ḳalmazdı elbet böylece dīvārda
Ben gibi endāmına āyīne ḥayrān olmasa (85/3)

İrâd-ı Mesel:

İtmez ol mihr u tenezzül ʻāşıḳa
Ḳāf-ı istiġnādadır ʻanḳā gibi (95/4)

Tende sirişk-i çeşm eyler rūḥ mużṭarib
Ṭūfān vaḳti ṣan gemīde Nūḥ-ı mużṭarib (114)

İstifhâm:

Ṭaşra cāmiʻleri İstanbul'a beŋzer mi ʻaceb
Olsa da bāʻiş-i cemiʻyyet-i ḫūbān Ramażān (2/8)

Ben olmasam ġamda hele kim var baŋa ḳarşu gele
Rūm'a viririm velvele ḫavfım ider mi ḫaşma kār (3/39)

Şeb-i firḳatde ḳaldım ḥālim ol meh-pāre anmaz mı
Kişi itdiklerinden bir zamān elbet utanmaz mı
Vücūdum nāle döndi nāleden ḥālā inanmaz mı
Beni cāndan usandırdı cefādan yār uṣanmaz mı
Felekler yandı āhımdan murādım şemʻi yanmaz mı (12/I)

Nice yıllardır maḳīm-i küncdür miḥnetim
Dāḫı raḥm itmez misin ḥālim görüp kāfir baŋa (26/2)

Bir dem yanardı duzaḫ-ı firḳatde göŋlümüz
Şimdi o bī-günāh ne ʻālemdedir ʻaceb (30/3) (ayrıca bk.12/II, 12/III, 35/2, 37/10, 48/4, 53/5, 54/2, 65/1, 71/8, 74/4, 90/3, 109, 110, 137, 138, 147/I)

Kapalı İstiâre:

Sūsen alup tīġin ele meydān oḳur şimdi güle
Bu ḫavfla āhir hele ceyş-i şitā itdi ḳarār (3/3)

Gice ṣafā ẕevḳin ider gündüz benefşe dem sürer
ʻĀlem buŋa ḥasret çeker olmaz müsāʻid rūziġār (3/10)

Nergis görüp bu demleri ṭoldurdı zerrīn sāġarı
Gül-zār olup ʻişret yeri ezhārı itdi neş'e-dār (3/11)

Faḫri oyması gibi sīnemi devrān oydı
Aldı nem varsa ḥarāmī-i ṭabīʻat ṣoydı
Bizi ġaddār-ı cihān bu sene çıplaḳ ḳoydı
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ʻıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XI)

Ey dil ne ḥāl oldı saŋa aġlamaḳdasıŋ
Eşkim miṣāl cūşa gelüp çaġlamaḳdasıŋ
Her lāle-ruḫ ġamıyla beni daġlamaḳdasıŋ
İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül
Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül (11/II) (ayrıca bk. 10/VI, 88/5)

Kinâye:

Kimimiz defter-i hecrin dürerek
Kimimiz dāmenine yüz sürerek (4/52)

Cevher-i nutḳum ile sevḳ-i maʿārif ṭoldı
Żabṭ idüp düşmenimiŋ beŋzi ṣarardı ṣoldı
İşte şimdi keremiŋle işim altun oldı
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ʿıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XXI) (ayrıca bk. 9/VI)

İbtidā şiʿre heves-kār idüp ṣoŋra felek
Düşürüp baḫr-i ṭavīle bize çekdirdi kürek
Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün diyerek
Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr (9/II)

Gözlerim yolda ḳaldı gelmediŋ āh
Cān u dil bī-ḳarārdır sensiz (56/4)

Yüz sürer anda rikāb-ı şāh-ı ʿaşḳa dilberān
Enderūn-ı sīnede kül-ḫāne kim göŋlümdür ol (61/2)

Fitne-kār anıŋ ocaġın söndürüp
Cümlesi maḥv oldılar mülġā gibi (95/14)

Leff ü Neşr:

Saŋa derbān ʿAcem'de ḫān-ı ḫānān olmadan yegdir
Yoluŋda ḫāk-reh kuḥl-ı Ṣıfahān olmadan yegdir
Efendim ẕerreŋ olmaḳ mihr-i raḫşān olmadan yegdir
Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir (10/I)

Açıldı ebr-i ẓulmet mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da
Görindi nūr-ı raḥmet mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da (80/1)

Bir derd var göŋülde ki aṣlā devāsı yoḳ
Ol ḫastedir ki ölmeden özge şifāsı yoḳ (108)

Bedel itdim vuṣlatı firḳate aġyār derdinden
Bu gül-zārı bıraḳdım ḫayli demdir ḫār derdinden (112)

ʿĀṣıḳ ḫayāl-i vuṣlat-ı cānāna başladı
Müflis kemāl-i faḳr ile ʿunvāna başladı (116) (ayrıca bk. 117, 125, 128)

Mecâz-ı Mürsel:

Ben olmasam ġamda hele kim var baŋa ḳarşu gele
Rūm'a virirdim velvele ḫavfım ider mi ḫaṣma kār (3/39)

Geldi o dem ki āh iderek aġlasun göŋül
Seyl-āb-ı eşk-i dīde gibi çaġlasun göŋül
Şu ḳānlı tīġ āhımı bir zaġlasun göŋül
Artıḳ esās-ı hecr ü ġamı ṣaġlasun göŋül
Sūz-ı elemle sīnesini daġlasun göŋül
Mātem idüp benimle siyeh baġlasun göŋül
Yansun cihān āteş-i ġamla benim gibi
Bir şey dimem hemān kül olsun tenim gibi (8/I)

Cihānı kendine celb eylediŋ luṭf-ı mürüvvetle
Gözin ṭoldurduŋ aʿdānıŋ daḫı dārāt u ḫaşmetle
Seni kim görse dir şimden-gerü bu rütbe devletle
Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir (10/II, IV)

O Ḥaydar-sīrete iḥsān idüp mühr-i hümāyūnuŋ
Bütün dünyāyı mesrūr itdi luṭf ile o şāhenşeh (17/2) (ayrıca bk. 35/1, 84/2)

Mübalağa:

İḳbālini taʿrīf güç iclālini taʿrīf güç
Her hālini taʿrīf güç yoḳ öyle hīç bir nām-dār (3/26)

Ben olmasam ġamda hele kim var baŋa ḳarşu gele
Rūm'a virirdim velvele ḫavfım ider mi ḫaşma kār (3/39)

Uc gösterüp vaḳt-i herem bükmüşdi ḳaddim bār-ı ġam
Günden güne artup elem olmuşdı dünyā baŋa ṭār (3/43)

Der-i devlet-i me'āb ba'dezīn kimse ḳoyup gitmez
Felek dāḫı varup bir başḳa bāba intisāb itmez
Saŋa ḳul olmayanıŋ çünki dünyāda işi bitmez
Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir (10/VI)

Bu da bir başḳaca hicrān oldı
Ṣan Beşikṭaş bize zindān oldı (4/26)

Başdan çıḳardı anı da sevdā-yı kākülüŋ
Düşdi ġamıŋla ṭaġlara dīvāne rūzigār (37/6) (ayrıca bk.38/4, 51/10, 51/11, 54/2, 73/1, 85/3, 99, 111)

Nidâ:

Ey Ḫāliḳ-i arż u semā
Dermānde-em feryād-res
V'ey dāver-i şāh u gedā
Dermānde-em feryād-res (1/I)

Ey gözümüŋ nūrı efendim begim
'Ārif-i her nükte-pesendim benim (5/1)

Zamān-ı devletiŋ fet(i)ḥ ü nuṣret çoḳ ẓuhūr eyle
Ḫidīvā çekme ġam tevfīḳ maẓharsın bi-ḥamdi'llāh (17/5)

Meyl ider dilberiŋ eŋ aḥsenine
Cevdetā pek kibārdır göŋlüm (64/11)

Ey lāle-ruḫ ġamıŋla dili dağlar ağlarım
Eşkim miṣāli cūşe gelüp çağlar ağlarım (66/1).

Bāġbān-ı dehr itdi bu bahārında ḫazān
Aġla ey bülbül ki ol gül zīb-i destār oldı āh (84/3)

Ey şāh-ı ḥüsn fitneye yüz virme ol ḳadar
Ṭavrıŋ niẓām-ı ʿālemi taġyīre başladı (97/5) (ayrıca bk. 1/ II,1/IV, 1/V, 4/1, 9/I, 11/II, 15/6, 25/4, 31/4, 48/3, 56/1, 56/9, 64/9, 71/7, 73/6, 82/1, 88/1, 142,146/I, 147/I, 147/III)

Sihr-i Helâl:

Çeşm-i giryānım gibi ḫor ḫor aḳar kim itmede
Aḳsaraylı bir perīniŋ vaşlına iḳdām şu (77/2)
Geh aḳar gāhī ṭurur göllerde bir eyyām şu
ʿAşḳ ile Ferhād-veş ṭāġlar başın cāy eyleyüp (77/12)

İtmez ol mihr u tenezzül ʿāşıḳa
Ḳāf-ı istiġnādadır ʿanḳā gibi (95/4)

Ta'rîz:

Şeyḫim tükendi sizde de himmet didikleri
Kiẕb u dürūġa çıḳdı kerāmet didikleri (91/2)

Tazmîn:

Saŋa derbān ʿAcem'de ḫān-ı ḫānān olmadan yegdir
Yoluŋda ḫāk-reh kuḥl-ı Ṣıfahān olmadan yegdir
Efendim ẕerreŋ olmaḳ mihr-i raḫşān olmadan yegdir
Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir (10/I)

ʿĀlemde nīk-nām ile yād olmadıŋ göŋül
Bir dāne-çīn-i vaḳt-i ḫaṣād olmadıŋ göŋül
Hīç neşʿe-dār-ı bezm-i murād olmadıŋ göŋül
İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül
Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül (11/II)

Şeb-i firḳatde ḳaldım ḥālim ol meh-pāre anmaz mı
Kişi itdiklerinden bir zamān elbet utanmaz mı
Vücūdum nāle döndi nāleden ḥālā inanmaz mı
Beni cāndan usandırdı cefādan yār uṣanmaz mı
Felekler yandı āhımdan murādım şem'ī yanmaz mı (12/I)

Güher-i eşk ṣaçup zīb-i ruḫ-ı yār oldum
Şebnem-āsā o güle ben var ise bār oldum
Şoŋra düşdüm naẓarından ne yamān ḫār oldum
Meskenim gülşen iken ḫāke sezā-vār oldum
Şabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum (13/I)
Cānānı buldı ḥaste göŋül cānı istemez
Derde ḳanā'at eyledi dermānı istemez (125) (ayrıca bk. 10/II-10/III-10/IV-10/V-10/VI-10/VII-10/VIII-10/IX, 11/II-11-III 12/II-12-III-12-IV-12-V,13/II-13/III, 43/1, 43/5)

Tecâhül-i Ârif:

Ṭaşra cāmi'leri İstānbul'a beŋzer mi 'aceb
Olsa da bā'iṣ-i cemi'yyet-i ḫūbān Ramażān (2/8)

Cevdet 'aceb mi geçse günüm cevr-i dehr ile
Rāḥat virür mi şem'-i fürūzāna rūzigār (37/10)

Zülfine dil-bestelikle tel ḳıran 'uşşāḳdan
Olmamış var mı 'aceb bir tārumār-ı rūzigār (53/5)

Var mıdır hīç öyle bir vālī-i vālā-şān 'aceb
Baḫtiyār u kām-kār u nām-dār-ı rūzigār (54/2)

Uşānmadıŋ mı a zāhid riyā-yı nāfileden
Du'ālar oldığı yoḳ müstecāb n'eylersin (74/4) (ayrıca bk. 90/3, 109, 137, 138)

Tecrîd:

Cevdetā ʿarż-ı ḫulūş ile duʿādan ṣoŋra
ʿÖmr ü iḳbāli içün Ḥaḳ'a ricādan ṣoŋra
Ḫidmet-i lāzımesi böyle idādan ṣoŋra
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ʿıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XXIV)

Vaḳtiyle aŋdırır beni Cevdet ġazellerim
Bir gün olur ki raḥmet oḳur şāʿirān baŋa (24/6)

Cevdet yeter ʿarż-ı merām eyle hemān ḫatm-ı kelām
Cāy-ı duʿādır bu maḳām āmīn ḳalbī müsteʿār (3/47)
Cevdetā tārīḫidir el-Ḥaḳ Fehīm'iŋ yādigār
Oldı İbrāhīm Efendi gülşen-i ʿadne revan (21/7) (ayrıca bk. 6/VII, 9/XI, 14/6, 22/6, 24/6, 23/5, .28/5, 33/8, 37/10, 38/7, 41/5, 43/5, 44/5, 48/5, 49/5, 57/4, 58/9, 61/5, 64/11, 65/5, 67/7, 68/7, 73/7, 78/5, 79/2, 83/8, 85/5, 87/5, 88/7, 92/5, 96/3, 101, 126.146/IV, 147/I.)

Telmîh:

Mum donanması idüp sāḥa-i iclālinde
İtdi ḳandīl uçuran mülḥidi sūzān Ramażān (2/12)

Seyr it buḫūr-ı Meryem'i urmaḳda ʿİsādan demi
Görse ḳaçar nā-maḥremi ʿiffetle eyler iftiḫār (3/8)

Bir ḥāle girdi gül-sitān Bustān-ı Saʿdī der-miyān
Ḥāfız olup bülbül hemān ezber oḳur leyl ü nehār (3/15)

Fikr-i zülf ile düşüp sevdālara
Başlayup Mecnūn gibi ḫülyālara
Āşinālıḳlar ḳalup ferdālara
Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader (6/IV)

Rūze-i hecr ile çekdi nice yıl nā-kāmlıḳ
Şimdi ister o da eṭfāl gibi bayramlıḳ
Bir iki parça alup yoḳdan aŋa ikrāmlıḳ
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (6/IV)

Ramażān ġā'ilesi sürse daḫı 'ıyda ḳadar
Eylemezdim yine imsāk ile ben anda ḥaẕer
Līk tedbīrimi bozdurdı ḳader itdi heder
Şā'iriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
Birisi ṭab'a biri her işime virdi fütūr (9/VIII)

Mātem-serā-yı dehre gelen aġlayup gider
Bu sırrı itdi māh-ı Muḥarrem 'ayān baŋa (24/2)

Ḫaşmıŋ ḳarınca olsa da merdāne bil anı
Seyr it ne yapdı taḫt-ı Süleymān'a rūzigār (37/4)

Benden şoruŋ o meh-veşimiŋ ḥüsn ü ānını
Ḳadr-i cemāl-i Leyla'yı Mecnūn olan bilür (45/2) (ayrıca bk. 46/1, 47/3, 49/3, 53/2, 53/3, 54/7, 55/2, 68/6, 71/8, 78/2, 84/2, 84/4, 84/5, 95/16, 97/2, 107)

Gelmem diyü pāzāra virüp 'āşıḳa ḳorḳu
Ṭutdurmada yortu
Irġād başıya döndi o ġaddāra düşenler
Bilmez daḫı n'eyler (51/12)

Teşbih:

Meş'al-i luṭfına nisbet ile Tīre Aydın
İdeli gümrük-i İzmir'i çerāġān Ramażān (2/13)

Cevdet-āsā der-i luṭfuŋda tena''um iderek
Gerçi gördüm hele bir ḥālime cesbān Ramażān (2/18)

Lîk fikr-i ġam-ı iflās ile çeşmim ḳararup
Oldı dünyā gibi şimdi baŋa zindān Ramażān (2/19)

Bu da bir başḳaca hicrān oldı
Ṣan Beşikṭaş bize zindān oldı (4/26)

Rūze-i hecr ile çekdi nice yıl nā-kāmlıḳ
Şimdi ister o da eṭfāl gibi bayramlıḳ
Bir iki parça alup yoḳdan aŋa ikrāmlıḳ
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/IV

Cevher-i nutḳum ile sevḳ-i ma'ārif ṭoldı
Żabṭ idüp düşmenimiŋ beŋzi ṣarardı ṣoldı
İşte şimdi keremiŋle işim altun oldı
Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XXI) (ayrıca bk. 2/15, 8/III, 9/ IX, 13/I, 14/4, 14/6, 14/7, 19/3, 21/1, 24/5, 25/4 29/4, 30/3, 32/I, 35/2, 36/I, 38/1, 38/2, 38/4, 47/3, 48/4, 51/4, 51/5, 51/11, 51/12, 52/1, 54/7, 58/2, 59/3, 60/3, 60/5, 64/2, 68/6, 73/3, 79/1, 80/1, 82/3, 84/2, 86/3, 87/5, 88/4, 92/5, 95/5, 95/8, 97/2, 101, 114, 119, 131,147)

Tezâd:

Gice gündüz yedi ḫāżır lopını
Ḫāṣılı uydurup aldı ṣatdı (4/38)

Aṣlı var yoḳ ne ise ṣād oldıḳ
Ġam-ı hicrāndan āzād oldıḳ (4/60)

Ṭās-ı pür-ḫūne dönince dīdeler
Aġlasam hecr ile her ṣām u seḥer
İtmese feryādım ol ṣūḫa eṣer
Ḫāl-i zārım olsa bundan beş beter
Of dimem ġamdan budur ḫükm-i ḳader (6/I)

Germ ü serd ile geçüp gitmede ḳış ile yazım
Kimse fehm eylemedi dildeki gizli rāzım
Lāzım oldı bunı açmak baŋa artıḳ lāzım
Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā (7/XII)

Bilmem ne ḥāl oldı dile rāḥat itmiyor
Evvelki gibi yār ile de ülfet itmiyor
Firḳatde ḳaldı hīç heves-i vuṣlat itmiyor
Ḫāmūş olup benimle daḫı ṣoḥbet itmiyor
Her dem ḫumār-ı ġamla gezüp ‘işret itmiyor
Cām-ı murādı ṣunsa felek raġbet itmiyor
Geldi dimāġ-ı cānıma bir neş’e-i fenā
İtsem n’ola ‘azīmet-i ser-meclis-i beḳā (8/IV) (ayrıca bk. 8/VI, 10/I, 20/9, 21/4, 21/5, 24/3, 36/3, 39/1, 39/2, 40/4, 41/1, 53/2, 53/6, 67/4, 78/4, 112, 125, 127, 145)

3.BÖLÜM: RECÂÎ-ZÂDE AHMED CEVDET DİVANÇESİ'NİN ÇEVİRİ YAZILI METNİ

3.1. NÜSHALARIN TAVSİFİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.1. Nüshalar ve Tavsifleri

Araştırmalar sonucu elde edilen bilgilere göre Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sinin beş yazma nüshasının olduğu tespit edilmiştir. Bu nüshalar ve özellikleri şu şekildedir:

1-İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 02847 [İÜ1]:

Müellif adı: Cevdet, Recâizâde Ahmed Cevdet Efendi, ö. 1247 /1831-32.

İstinsah Tarihi: H.1247/M.1831.

Dili: Türkçe.

Yazı Çeşidi: Ta'lîk.

Ölçüsü : 220x131-152x68 mm.

Satır Sayısı : 19 st.

Sütun Sayısı: 2 stn.

Yaprak Sayısı : 33 yk.

Kağıt Özelliği : Aharlı Avrupa kâğıt.

Diğer Özellikleri: Söz başları kırmızıdır.

Baş (vr.1b): Münācāt-ı Bārī Teʻālā

Ey Ḫāliḳ-i arż u semā
Dermānde-em feryād-res
V'ey dāver-i şāh u gedā
Dermānde-em feryād-res

Son (vr.32b): Ḳıṭʻa

Kendim ḳalınca tā-ʻadem-abāda ser ḳoyan
Ben şāh-rāh-ı vaṣla çıḳar rāh bulmadım
Naṭʻ-ı felekde ḫaylice ferzāne at sürüp
Ben çāre māt-ı düşmene ey şāh bulmadım

Yazmanın iç kapağının sol kısmında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin mührü bulunmaktadır. Mührün altında Dīvān-ı Cevdet- Recāī yazısı ve bu yazının altında da Arap

rakamlarıyla yazmanın numarası yazmaktadır. Şiirlerin başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa 32a'da yer alan "Meṭāli'[ü] müfredat" başlığı altındaki 3. ferdin ilk mısrasında ḫayret kelimesinden sonraki kelime, 4. ferdin ilk mısrasında kār kelimesinden sonraki kelime lekelerden dolayı siliktir. *Divançe*'nin bu nüshasında 4 murabba, 4 kaside, 2 mesnevi, 1 terkib-bend, 2 tahmis, 4 muhammes, 12 kıt'a, 71 gazel, 41 müfred (29 beyit ve şairin Keçeci-zâde İzzet Molla ile müşterek yazdıkları 12 beyit), 4 mısra birlikte toplam 145 manzume bulunmaktadır.

2-İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 00807 [İÜ2]:

Müellif adı : Cevdet, Recâizâde Ahmed Cevdet Efendi, ö. 1247 /1831-32.
İstinsah Tarihi: H.1251/M.1834.
Dili: Türkçe.
Yazı Çeşidi: Rika.
Ölçüsü :189x123-153x84 mm.
Satır Sayısı :19 st.
Yaprak Sayısı : 32 yk.
Kâğıt Özelliği : Aharlı Avrupa kâğıt.
Cilt Özellikleri: Vişne rengi, meşin, zencirekli, mıkleblidir.

Baş (1b): Dīvānçe-i Recāī-zāde Cevdet Beg Merḥūm
Ey Ḫāliḳ-i arż u semā dermānde-em feryād-res
V'ey dāver-i şāh u gedā dermānde-em feryād-res

Son (32a): Mışra'
Çıḳdı şarāb-ı la'l-i lebi ḳān bahasına

Yazmanın iç kapağının sol kısmında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin mührü bulunmaktadır. Bu mührün üzerinde alt alta Dīvānçe-i Cevdet, edebiyat kütübḫānesi, yazmanın numarası olan 807, tedḳīḳ idilmişdir, 8 Temmuz 1927 yazıları bulunmaktadır. *Divançe*'nin başında yer alan münacata ad verilmemiştir. Onun yerine yeşil mürekkeple "Dīvānçe-i Recāī-zāde Cevdet Beg Merḥūm" ser-levhası yer almaktadır. Şairin mahlası da başlığın mürekkebine uygun olarak yeşil renkli mürekkeple yazılmıştır. "İbtidā-yı Ġazeliyāt" başlığına kadar bütün şiirler adlandırılmıştır. Gazellerin rediflerine göre "Fī-

ḥarfi'l-bā","Fī-harfi'r-rā" gibi başlıklara sahiptir. Ancak sayfa 16a'daki "eyler baŋa" redifli gazel "Tażmin-i Mısraʿ-ı Fāżıl", sayfa 17a'daki "rūzigār" redifli gazel "Ġazel-i Raʿnā", sayfa 19a'daki "yanar" redifli gazel "Ġazel-i ʿĀşıḳāne", sayfa 20a'daki "görinür" redifli gazel " Tażmin-i Mısraʿ-ı Sālik", sayfa 23a'daki " eyler aġlarım" redifli gazel " Ġazel-i Raʿnā", sayfa 23b'deki "aġlarım" redifli gazel "Ġazel-i ʿĀşıḳāne", sayfa 24b'deki "n'eylersin" redifli gazel "Ġazel-i Müzeyyel", sayfa 26a'daki "olmasa" redifli gazel "Cevdet Beg Merḥūmuŋ Vāḳıf Beg Efendi'ye Gönderdigi Ġazeldir", sayfa 27a'daki "gibi" redifli gazel "Der-Ṣufiyye Neveşte Bud", sayfa 29a'daki "oldu" redifli gazel "Ġazel-i Bī-Dil" gibi gazellere ayrı başlıklar verilmiştir. Sayfa 25b'de yer alan "Ḳaṣr-ı Yıldız'da redifli gazelin ilk üç beyti hariç diğer tüm redifleri yazılmamıştır. Ayrıca sayfa 26a'da yer alan "oldı gitdikçe" redifli gazelin 2 ve 4. beyitlerindeki redifler yazılmamıştır.

Divançe'nin bu nüshasında 5 murabba, 4 kaside, 2 mesnevi, 1 terkib-i bend, 2 tahmis, 4 muhammes, 10 kıt'a, 71 gazel, 43 müfred (31 müfred ve şairin Keçeci-zâde İzzet Molla ile müşterek yazdıkları 12 müfred), 4 mısra ile birlikte toplam 146 manzume bulunmaktadır.

3- Avusturya Milli Kütüphanesi Yazma Eserler ve Nadir Eserler Dairesi Başkanlığı El Yazması ve Eski Baskı Koleksiyonu No. 2

Müellif Adı: Cevdet, Recâizâde Ahmed Cevdet Efendi, ö. 1247 /1831-32.

İstinsah Tarihi: 1836.

Dili: Türkçe.

Yazı Çeşidi: Nesih.

Ölçüsü : 220x140 mm.

Satır Sayısı:17 st.

Sütun Sayısı:2 stn.

Yaprak Sayısı: 39 yk.

Kâğıt Özelliği : Sarı renkli.

Divançe'nin bu nüshası yurt dışında olması sebebiyle temin edilememiştir.

4- İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserler No. 84 [AE1]:

Müellif adı: Cevdet, Recâizâde Ahmed Cevdet Efendi, ö. 1247 /1831-32.

İstinsah Tarihi: 25 Zilhicce 1286/25 Mart 1870.

Dili: Türkçe

Yazı Çeşidi: Ta'lîk.

Ölçüsü : 250x125-151x70.

Satır Sayısı : 19 st.

Sütun Sayısı: 2 stn.

Yaprak Sayısı : 33 yk.

Kâğıt Özelliği : Açık nohudi ve kimi cüzler mavi renkli, ince kalınlıkta, aharlı.

Cilt Özelliği: Sırtı ve kenarları kahverengi deri, kapak üstleri firuze renk parlak bez kaplı mukavva cilt.

Baş (vr.1b): Münācāt-ı Bārī Teʿālā

Ey Ḫāliḳ-i arż u semā
Dermānde-em feryād-res
V'ey dāver-i şāh u gedā
Dermānde-em feryād-res

Son (vr.32b): Ḳıṭʿa

Kendim ḳalınca tā-ʿadem-abāda ser ḳoyan
Ben şāh-rāh-ı vaṣla çıḳar rāh bulmadım
Naṭʿ-ı felekde ḫaylice ferzāne at sürüp
Ben çāre māt-ı düşmene ey şāh bulmadım

Yazmanın başlıkları kırmızı renkli mürekkeple yazılmıştır. Sayfa 19a'daki "rūzigār" redifli gazelin sol tarafında müstensih ya da daha sonra okuyan bir okuyucu tarafından "Yaḳdı kül itdi cān u dili nār-ı hecr …/ Bende ne ḫān ḳoydı ne vīrāne …" ifadeleri kenara yazılmıştır. Hecr ve vīrāne kelimelerinden sonraki kelimeler sayfanın kenarında kaldığı için görülememektedir. Sayfa 29a'daki "-oldı āh" redifli gazelinin matla beytinin sol tarafına müstensih ya da daha sonra okuyan bir okuyucu tarafından "Yār āḫir mā'il bir başḳa eṭvār" ifadesi kenara yazılmıştır. Sayfa 32b ve sayfa 33a lekelidir. Bu yüzden "Meṭāliʿ [ü] müfredāt" başlığı altında yer alan 14. ferd ilk mısrada itdim kelimesinden sonraki kelime, 15. ferdde ilk mısrada taʿne kelimesinden sonraki kelime, 17. ferdde ilk mısrada şunınca ile gönül kelimelerinin arasındaki kelimeler, 24. ferdde ikinci mısrada ol şūḫ kelimesinden sonraki kelime siliktir.

Bu nüshada da 4 murabba, 5 kaside, 2 mesnevi, 1 terkib-bend, 2 tahmis, 4 muhammes, 12 kıt'a, 71 gazel, 41 müfred (29 beyit ve şairin Keçeci-zâde İzzet Molla ile müşterek yazdıkları 12 beyit), 4 mısra birlikte toplam 145 manzume bulunmaktadır.

5- İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserler No. 85 [AE2]:

Müellif Adı: Cevdet, Recâizâde Ahmed Cevdet Efendi, ö. 1247 /1831-32.

İstinsah Tarihi: 25 Zilhicce 1286/25 Mart 1870.

Dili: Türkçe.

Yazı Çeşidi: Nesih.

Ölçüsü : 177x115-140x70.

Satır Sayısı:17 st.

Sütun Sayısı:2 stn.

Yaprak Sayısı:37 yk.

Kâğıt Özelliği : Nohudi renkli, orta kalınlıkta, aharlı.

Cilt Özelliği: Sırtı siyah deri, kapak üstleri kırmızı kâğıt kaplı sert mukavva cilt.

Baş(vr.1a): İşbu Divān Ṣāḥibi Aḥmed Cevdet Efendi'niŋ Terceme-i Ḥāli

-Ahmed Cevdet-

"Dersaʿādet'de ḳadem-nihāde-i sāḥa-i vücūd olup naḳdīne-i evḳātını iktisāb-ı gevher-i maʿrifete ṣarf iderek ʿulūm-ı ʿArabiyye ve fünūn-ı Fārisiyyede kesb-i mahāret eyledikten sonra …"

Son(vr.37a): Velehu

Rāh-ı emel efendi yoḳışlı inişli

Yazmanın zahriyesinde Fatîn'in *Hâtimetü'l*-Eş'âr'ında yer alan Recāī-zāde Ahmed Cevdet'in hayatıyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Sol tarafında Cevdet'in aile şeceresi yer almaktadır. Nüshada yer alan şiirlerin başlıkları ve şiirlerde yer alan şairin mahlası kırmızı renkli mürekkeple yazılmıştır. Gazeller "Der-ḥarf-i elif", "Ḫarfü't-tā", "Ḫarfü'z-zā" gibi rediflerine göre başlıklar verilerek sıralandırılmıştır. Bununla birlikte sayfa 18b'deki "eyler baŋa" redifli gazele "Taẓmīn-i Mısraʿ-ı Sālik", sayfa 19a'daki "baŋa" redifli gazel, "Taẓmīn-i Mısraʿ-ı Fāżıl", sayfa 21b'deki "Dāniş Beg'e Naẓīre" gibi ayrı başlıklar verilmiştir. Sayfa 11b'de yer alan mütekerrir muhammesinin 16. bendinde tekrarlanan beytinin 2. mısrasındaki kelime siliktir, sayfa 31a ve sayfa 31b'nin sayfalarından yırtılmalar bulunmaktadır.

Divançe'nin son tertip edilen nüshasında 4 murabba, 4 kaside, 2 mesnevi, 1 terkib-bend, 2 tahmis, 4 tane muhammes, 12 kıt'a, 71 gazel, 41 müfred (29 beyit ve şairin Keçeci-zâde İzzet Molla ile müşterek yazdıkları 12 beyit), 4 mısra toplam 145 manzume bulunmaktadır.

Sayfa 37b'de Münir'in eklenmiş olan 1 gazeli ve kimin olduğu bilinmeyen müfred bulunmaktadır.

3.1.2. Divançe'nin Nüshalarının Değerlendirilmesi

Yazma eserlerin bulunduğu kütüphaneler incelendiğinde, şairin *Divançe'*sinin beş nüshası olduğu görülmektedir. İkisi İstanbul Üniversitesi'nin Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümünde, ikisi İstanbul Millet Kütüphanesi'nin Ali Emiri Manzum Eserler Bölümünde, biri Avusturya Milli Kütüphanesi Yazma Eserler ve Nadir Eserler Dairesi Başkanlığı El Yazması ve Eski Baskı Koleksiyonundadır. Elde edilen dört nüshanın istinsah tarihine baktığımız zaman İÜ1'in şairin vefat yılında istinsah edildiği, diğer nüshaların ise şairin vefat etmesinin ardından istinsah edildiği görülmektedir. İÜ1 şairin öldüğü sene istinsah edilmiştir ancak şairin kendisinin telif ettiğine dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Nüshanın müstensih tarafından istinsah edilme olasılığı yüksektir. Dört nüshanın da müstensihi hakkında ne nüshaların bulunduğu kütüphaneden ne de nüshalardan herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

İÜ1, AE1 ve AE2'de bulunan manzumelerin sayısı eşittir. İÜ2'de, diğer nüshalarda bulunamayan iki beyit ve "Şarkı" başlıklı mütekerrir murabba bulunmaktadır. İÜ2'de bulunan iki beyit, "Meṭāli' [ü] müfredāt" başlığı altındaki manzumelerin sonunda, "Şarkı" başlıklı mütekerrir murabbaya diğer "Şarkı" başlıklı mütekerrir murabbadan sonra yer verilmiştir.

İstinsah edilme tarihine göre en eski olan İÜ1'de yazım yanlışları bulunmaktadır. Örneğin; 2. manzume olan ramazaniyenin 17. beytindeki badezīn kelimesi elif harfi konulmadan yanlış yazılmıştır. 5. manzumenin 26. beytinin ilk mısrasında yer alan açıġa kelimesinin gayın (غ) harfinin noktası konulmadan yanlış yazılmıştır. 20. manzumenin 4. beytin 2. mısrasında şerḥini kelimesi hı (خ) harfiyle yanlış yazılmıştır. 51. manzumenin 7. beytinin 2. mısrasında taḫtamı kelimesi ha (ح) harfiyle yanlış yazılmıştır. Aynı manzumenin 12. beytinin kısa mısrasında ṭutdurmada kelimesinden sonraki yortu kelimesinin r harfi nüshanın müstensihi tarafından unutulmuş, yutu şeklinde yazılmıştır. Yortu kelimesini te (ت) harfi yerine tı (ط) harfiyle yanlış yazmıştır. Aynı beytin kısa mısrasındaki ırgâd kelimesi tı (ط) harfiyle yazılmıştır. Bu kelime de yanlış yazılmıştır. 77. manzumenin 4. beytinde başına kelimesinden sonraki sersem anlamındaki sersām kelimesinin sām kısmı İÜ1'de sın (س) harfiyle yazılması gerekirken peltek se (ث) ile yazılmıştır. İÜ1'de "Meṭāli' [ü]

müfredat” başlığı altında yer alan 114. manzumenin redifi olan mużṭarib kelimesi bu nüshada zad (ض) harfiyle yazılması gerekirken sad (ص) harfiyle yazılmıştır. 115. manzumenin ilk mısrasındaki sāḳī kelimesi aslında sın (س) harfi ile yazılması gerekirken bu nüshada peltek se (ث) ile yazılmıştır. “Muṣārra‘” başlığı altında yer alan 140. manzumenin ilk mısrasındaki kelime İÜ1’de müstensihi tarafından gayın harfinin (غ) noktasının konulmamasından dolayı ‘amā şeklinde yanlış yazılmıştır. 142. manzumedeki gül kelimesi aslında kef (ك) harfi ile lam (ل) harfi arasında vav (و) harfi olmadan yazılması gerekirken vav (و) harfi konularak yazılmıştır.

Divançe’nin istinsah edilmiş olan bir diğer nüshası da AE1’dir. AE1’de de yazım yanlışları bulunmaktadır. *Divançe*’nin bu nüshasında bulunan yazım yanlışları, İÜ1’de bulunan ve yukarıda belirtilen yazım yanlışlarıyla aynıdır.

Divançe’nin nüshaları arasında en hacimli ve genel olarak en güvenilir nüsha İÜ2’dir. İÜ2’de, manzumelerin fazla olmasıyla birlikte diğer nüshalarda olmayan bazı manzumelerde beyit ve bentler bulunmaktadır. Örneğin; *Divançe*’deki 1. manzumenin 6 ve 8. bendi diğer nüshalarda bulunmamaktadır. *Divançe’*deki 36. manzumenin “Bu bezm-i ġamda dil şimdi ruḫ-ı cānāne ḥasretdir/Hezār-ı zārdır kim ġonce-i ḫandān ḥasretdir” matla beyti yalnızca İÜ2’de bulunmaktadır. 83. manzumenin “Bu çarsuda itme telef mālıŋı ṣaḳın/Rütbe belāsı ġayret-i efrād olursa da” beyti yalnızca İÜ2’de bulunmaktadır.

Diğer nüshalara göre en hacimli ve genel olarak en güvenilir nüsha İÜ2 olsa da bu nüshada da yazım yanlışları bulunmaktadır. Örneğin; 3. manzumenin 11. bendinde yer alan zerrīn kelimesi İÜ2’de peltek ze (ذ) ile yazılmıştır. Bu kelime yanlış yazılmıştır. 8. manzume olan terkib-bendin ilk bendin vasıta beytinde yer alan kül kelimesi, bu nüshada kef (ك) harfi ile lam (ل) harfi arasına vav (و) harfi konulmadan yanlış yazılmıştır. Bu nüshada 15. manzumenin 11. bendindeki arż kelimesi zad (ض) harfinin noktası konulmamıştır. 51. manzumenin 9. beytinin 2. mısrasındaki ‘avādanlıḳ kelimesi diğer nüshalarda olduğu gibi elif (ا) harfi ile yazılması gerekirken bu manzumede güzel he (ه) ile yazılmıştır. Aynı manzumenin 23. beytinin kısa mısrasında tutdırmada kelimesinden sonraki yurtu kelimesi te (ت) harfiyle yazılması gerekirken tı (ط) harfiyle yazılmıştır. 53. manzumenin 7. beytinin ilk mısrasında yer alan ḫāliş kelimesi hı (خ) harfi ile yazılması gerekirken İÜ2’de ha (ح) harfi ile yazılmıştır.

İÜ2’de bazı kelimelerin istinsah eden müstensih tarafından harekelendirildiği görülmektedir. 3. manzumenin 23. bendinin 3. mısrasındaki kahramanlık anlamına gelen kürde kelimesi, 5. manzumenin 25. beytinin ilk mısrasında yer alan yemledi kelimesi

harekelendirilmiştir. 8. manzume olan terkib-bendin ilk bendindeki vasıta beytinde yer alan kül kelimesi bu nüshada kef (ك) harfi ile lam (ل) harfi arasına vav (و) harfi konulmadan yanlış yazılmıştır. Bu nüshada gül, gel ve kel gibi yazılışı benzer kelimelerle karışmaması için ötrelendirilmiştir. 11. manzumenin 2. bendinin ilk mısrasında seslenme edatı olan ey ile dil her nüshada birleşik yazılmıştır. İÜ2'de seslenme edatı olan ey ile dil kelimesi birleşik yazılsa da, manzumeyi okuyan okuyucular için müstensih tarafından harekelendirilmiştir. Bu nüshada yine 51. manzumenin 1. beytinin 2. mısrasında cüz'īce kelimesini harekelendirilmiştir. Aynı manzumenin 9. beytinin 2. mısrasında ʿavādanlıḳ kelimesini güzel he ile (ه) yazılarak karekelendirilmiştir. Aynı manzumenin 27. beytindeki evden kelimesi harekelendirilmiştir. 64. manzumenin 9. beytinde sevdavī kelimesi elif (ا) harfi olmadan yalnızca İÜ2'de harekelendirilmiştir.

Divançe'nin en son istinsah edilen nüshası AE2'dir. Bu nüshada da diğer nüshalarda olduğu gibi yazım yanlışları bulunmaktadır. Örneğin; 51. manzumenin 7. beytinin 2. mısrasında taḫtamı kelimesi aslında hı (خ) harfiyle yazılması gerekirken, tıpkı İÜ1ve AE1'de olduğu gibi ha (ح) harfiyle yazılmıştır. 63. manzumenin 2. beytinin 2. mısrasında berāber kelimesinden sonra İÜ1, İÜ2 ve AE1'de zāre kelimesi yazılırken, AE2'de kelime dāre gibi yazılmıştır. Ze harfinin noktası konulmamıştır. 76. manzumenin ilk beytinde yer alan ḳabāyı kelimesi diğer üç nüshada doğru şekilde yazılmışken, AE2'de ḳabāı şeklinde yanlış yazılmıştır. 112. manzumenin ilk mısrasındaki "dünyāyı" kelimesindeki belirtme hal ekini diğer üç nüshada doğru şekilde yazılmışken, yalnızca AE2'de "dünyāı" şeklinde yanlış yazılmıştır.

Bazı kelimeler *Divançe*'nin bütün nüshalarında yanlış yazılmıştır. Örneğin; 4. manzumenin 60. beytinin 2. mısrasındaki ilk kelime olan çekilen kelimesinin sonundaki en sıfat fiilinde elif (ا) harfi olmaması gerekirken, bütün nüshalarda elif (ا) harfi konularak yanlış yazılmıştır. 5. manzumenin 14. beytinin ilk mısrasındaki ḫabīb kelimesi bütün nüshalarda ha (ح) harfiyle yazılması gerekirken, hı (خ) harfiyle yazılmıştır. 5. manzumenin 25. beytinde olta kelimesini AE2 dışındaki bütün nüshalarda otla şeklinde yanlış yazılmıştır.

Divançe'nin nüshaları içerisinde en fazla kelimeleri harekelendirilen nüsha İÜ2'dir. Divançe'deki 7. manzumenin 3. bendinin ilk mısrasında broş anlamındaki berevec kelimesi bütün nüshalarda harekelendirilmiştir.

*Divançe'*nin nüshaları arasında yapı (vezin, kafiye, redif) ve anlam farkları bulunmaktadır. Örneğin; Süleyman Paşa adına yazılmış 2. manzumenin 24. beytinde İÜ1 ve AE1'de idüp yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de ile bağlacı yazılmıştır. Manzumenin veznine her iki kelimede uymaktadır. Manzumenin anlamına uygun olan ile bağlacıdır. Aynı

manzumenin 25. beytinde İÜ1, AE1 ve AE2'de Ḳadr ve günüŋ kelimeleri arasında iki cümleyi bağlayan atıf vavı (و) bulunurken, İÜ2'de atıf vavı bulunmamaktadır. İÜ2'de iki cümleyi bağlayan atıf vavının olmaması hem beyitte manzumenin veznini bulunmasına engel olmakta hem de beytin anlamını bozmaktadır. 3. manzumenin 15. beytinde bir kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de ḫāke kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de ḫāle kelimesi yazılmıştır. Kelimelerin ikiside manzumenin veznine uymaktadır. Manzumenin anlamına uyan ḫāle kelimesidir. Aynı manzumenin 20. beytinde çölde kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de hep yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de teb kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine ikiside uymaktadır. Anlamına uygun olan teb kelimesidir. Manzum mektup olan 4. manzumenin 5. beytinde bezm ile sāḳī kelimesi arasında İÜ1 ve AE1'de atıp vavı yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de atıf vavı yazılmamıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan bezm ile sāḳī kelimelerinin arasına atıf vavı yazılmasıdır. Aynı manzumenin 6. beytinde āh kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de çün kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de çoḳ kelimesi yazılmıştır. Her iki kelimede manzumenin vezine uymaktadır. Ancak manzumenin anlamına uygun olan çoḳ kelimesidir. Aynı manzumenin 11. beytinde bunları kelimesinden sonra İÜ1, AE1 ve AE2'de itmezdiŋ kelimesi yazılmıştır. İÜ2'de ise aŋmazdıŋ kelimesi yazılmıştır. Vezne her iki kelimede uymaktadır. Beytin anlamına uygun olan aŋmazdıŋ kelimesidir. 5. manzumenin 11. beytinde vefa kelimesinden önce İÜ1 ve AE1'de serde kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de siz de kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine ikiside uymaktadır. Anlamına uygun olan siz de kelimesidir. 7. manzumenin 21.bendinde żabṭ kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de idüp kelimesi yazılmıştır. İÜ2 ve AE2'de olup kelimesi yazılmıştır. Vezne her iki kelimede uymaktadır. Bendin anlamına uygun olan olup kelimesidir. Aynı manzumenin son bendinin ilk mısrasında İÜ1 ve AE1'de şairin mahlası yazılmamışken, İÜ2 ve AE2'de şairin mahlası yazılmıştır. Şairin mahlasının yazılması manzumenin hem vezni için hem de anlamı için daha uygundur. 8. manzumenin 7. bendinin 3. mısrasında İÜ1 ve AE1'de el-meded kelimesinden sonra āh u vāh kelimeleri yazılmışken, İÜ2'de vāh u vāh kelimeleri yazılmıştır. AE2'de ise vāh vāh ikilemesi yazılmıştır. Manzumenin veznine ve manasına uygun olan İÜ1 ve AE1'de yazılı olan āh u vāhtır. Muhammes nazım şekliyle yazılmış 9. manzumenin 9. bendinin 2. mısrasında anda kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de sakınmak anlamındaki ḫaẕer kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de żarar kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine iki kelimede uymaktadır. Bendin anlamına uygun olan ḫaẕer kelimesidir. 10. manzumenin son bendinin ilk mısrasındaki ilk kelime İÜ1, İÜ2 ve AE1'de şeh kelimesi mülk kelimesiyle tamlama hâlinde

yazılmışken, yalnızca AE2'de şeh kelimesi ünlem edatı olan a sesiyle yazılmıştır. Bendin anlamına uygun olan şehā kelimesidir. 12. manzumenin 3. bendinde İÜ1 ve AE1'de ḫalḳ kelimesi ile cihān kelimesi arasında atıf vavı yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de ḫalḳ ve cihān kelimesi tamlama şeklinde yazılmıştır. Manzumenin veznine her iki kelimede uymaktadır. Manzumenin anlamına uygun olan ḫalḳ ve cihān kelimesinin tamlama şeklinde yazılmasıdır. Aynı manzumenin son bendinin 2. mısrasında yoġ ve var kelimeleri arasında iki kelimeyi bağlayan atıf vavı (و) yalnızca İÜ2'de bulunmaktadır. Diğer nüshalarda atıf vavı (و) olmaması bentte manzumenin veznini bulunmamasına ve anlamın yok olmasına neden olmaktadır. 14. manzumenin 5. beytinin 2. mısrasında İÜ1 ve AE1'de çār kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de çāre kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan çāre kelimesidir. İÜ1 ve AE1'de yanlış kelime yazılmıştır.16. manzumenin 3. beytinin 2. mısrasında ḳaldılardı kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de bir kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de pür kelimesi yazılmıştır. Beytin anlamına uygun olan bir kelimesidir. Aynı manzumenin 4. beytinin ilk mısrasında İÜ1 ve AE1'de gūyā kelimesi yazılmışken, AE2'de zīrā kelimesi yazılmıştır. İki kelimede manzumenin veznine uymaktadır. Manzumedeki beytin anlamına gūyā kelimesi uymaktadır. 17. manzumenin 2. beytinin ilk mısrasında idüp kelimesinden sonra İÜ1'de mühr ve hümāyūnuŋ kelimeleri arasında atıf vavı (u) bulunmaktadır. AE1, İÜ2 ve AE2'de mihr ve hümāyūnuŋ kelimeleri tamlama şeklinde yazımıştır. Anlam bakımından uygun olan mihr ve hümāyūnuŋ kelimelerinin tamlama şeklinde yazılmasıdır. 20. manzumenin 4. beytinin 2. mısrasında ilk kelime olarak İÜ1'de şerḫini kelimesi yazılmışken, İÜ2, AE1 ve AE2'de sürḫini kelimesi yazılmıştır. İki kelimede manzumenin veznine uygundur. Ancak beytin anlamına uygun olan sürḫini kelimesidir. Aynı manzumenin 7. beytinde ṣābūn kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de virdi kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de virirdi kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan virirdi kelimesidir. 25. manzumenin 3. beytinde ne kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de ḫāl kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de āl kelimesi yazılmıştır. Manzumenin beytine her iki kelimede uymakta ancak beytin anlamına uygun olan āl kelimesidir. 26. manzumenin 3.beytinde ḫᵛāb kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de vuşlata kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de vaṣlına kelimesi yazılmıştır. İki kelimede manzumenin veznine uymaktadır. Ancak manzumenin anlamına uygun olan vaṣlına kelimesidir. 29. manzumenin 2. beytinde serd kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de rūşen kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de reviş kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan reviştir. 34. manzumenin 2. beytinin ilk mısrasındaki ilk kelime İÜ1

ve AE1'de tīr kelimesidir, İÜ2 ve AE2'de tīre kelimesidir. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan karanlık anlamındaki tīre kelimesidir. 36. manzumenin 2. beytinin ilk mısrasının ilk kelimesi İÜ1, AE1 ve İÜ2'de reh kelimesidir. AE2'de meh kelimesidir. Vezne iki kelimede uygundur. Anlamına uygun olan reh kelimesidir. 38. manzumenin yār kelimesi İÜ1, AE1 ve AE2'de birliktelik anlamı veren ile bağlacıyla yazılmıştır. İÜ2'de ise çıkma hâli eklenerek yārdan şeklinde yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan yārdan hâlidir. 40. manzumenin 1. beytin ilk kelimesi İÜ1 ve AE1'de eyledim şeklinde yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de eyledi şeklinde yazılmıştır. İki şekilde vezne uymaktadır. Ancak manzumenin anlamına uygun olan eyledim hâlidir. 41. manzumenin 3. beytinin 2. mısrasında ṭāli'i kelimesinden sonra İÜ1, AE1 ve İÜ2'de nā-sāz-kār kelimesi yazılmışken, AE2'de nā-sāz kelimesi yazılmıştır. Vezne ve anlama uygun olan nā-sāz-kār kelimesidir. 42. manzumenin 3. beytinin 2. mısrasında İÜ1, AE1 ve AE2'de ẕāt kelimesi şerīfi kelimesiyle tamlama şeklinde yazılmışken, İÜ2'de ẕāt kelimesi belirtme hâl ekiyle yazılmıştır. Manzumenin anlamına uygun olan ẕāt kelimesinin şerīfi kelimesiyle tamlama şeklinde yazılmasıdır. 43. manzumenin matla beytindeki 2. mısranın ilk kelimesi İÜ1, İÜ2 ve AE1'de bize iken, AE2'de bizim kelimesidir. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan bize kelimesidir. 44. manzumenin 4. beytinin ilk mısrası İÜ1, AE1 ve AE2'de şimdi kelimesiyle bittiği için beyitte vezin bulunamamaktadır. İÜ2'de şimdi kelimesinden sonra ordu-gāh kelimesinin yer almasıyla beyitte vezin bulunabilmektedir. Aynı manzumenin 4. beytinin 2. mısrasında ceb-ḫānesiz kelimesinden sonra İÜ1'de, AE1'de ve AE2'de ḫişār kelimesi yalın haliyle yazılmışken, İÜ2'de ḫişār kelimesi yönelme hâl eki olan –a ekiyle yazılmıştır. Manzumenin anlamına ḫişāra kelimesi daha uygudur. 47. manzumenin 5. beytinin ilk mısrasında bu kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de 'ālemde kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de 'ālemiŋ kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan 'ālemiŋ kelimesidir. 48. manzumenin 1. beytinin 2. mısrasındaki ilk kelime İÜ1 ve AE1'de cevre olarak yazılmıştır. İÜ2 ve AE2'de çün olarak yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına çün kelimesi uymaktadır. 50. manzumenin 1.beytinin ilk mısrasında göŋül kelimesinden sonra İÜ2 dışındaki bütün nüshalarda eşk-i revān tamlaması gelirken, İÜ2'de ki bağlacı gelmektedir. Ki bağlacı olmadan beyitte vezin bulunamamaktadır. 51. manzumede dam anlamındaki ṭam kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de aḳdaralım kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de aḳdarabilsem kelimesi yazılmıştır. Manzumenin vezin ve anlamına uygun olan aḳdarabilsemdir. 53. manzumenin 5. beytinde tel kelimesinden sonraki kelime İÜ1 ve AE1'de ḳırdın, AE2'de ḳırardır. Ancak iki kelimede vezne ve anlama uygun değildir. İÜ2'de

ḳıran yazılmıştır. Ḳıran kelimesi vezne ve anlama daha uygundur. 54. manzumenin 1.beytinde emīn kelimesi ile amān kelimesi arasında İÜ1 ve AE2'de atıf vavı yazılmamışken, İÜ2 ve AE2'de atıf vavı yazılmıştır. Manzumenin anlamına uygun olan atıf vavının yazılmasıdır. Aynı manzumenin 3. beytinde ḫāṭırından kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de çekilme anlamındaki incirār kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de gücenme anlamındaki iġbirār kelimesi yazılmıştır. İki kelimede manzumenin veznine ve anlamına uygun olan iġbirār kelimesidir. 58. manzumenin 7. beytinde pişmiş kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de pirinç anlamındaki erze kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de zāde kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine ve beytin anlamına uygun olan erzedir. 60. manzumenin 5. beytinde rūz ve şeb kelimeleri arasında İÜ1, AE1 ve AE2'de atıf vavı bulunmamaktadır. İÜ2'de ise rūz ve şeb kelimeleri arasında atıf vavı bulunmaktadır. Her iki şekilde vezne uymaktadır. Beytin anlamına uygun olan atıf vavının bulunmasıdır. Aynı manzumenin yine 5. beytinde nāle kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de gezān kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de künān kelimesi yazılmıştır. İki kelimede vezne uymaktadır. Ancak anlama uygun olan inleyerek anlamındaki nāle-künāndır. 64. manzumenin 4. beytinin ilk mısrasında 'arż kelimesinden sonra İÜ1, AE1 ve AE2'de idüp kelimesi yazılmışken, İÜ2'de ider kelimesi yazılmıştır. Beytin anlamına uygun olan ider kelimesidir. Aynı manzumenin 5. beytinin ilk mısrasındaki ilk kelime İÜ1 ve AE1'de birde yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de perde yazılmıştır. Beytin anlamına uygun olan perde kelimesidir. Aynı manzumenine 7. beytinde maḫv kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de it şeklinde yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de kelime ider şeklinde yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan ider şeklidir. 65. manzumenin 3. beytinin 2. mısrasındaki ilk kelime İÜ1, AE1 ve AE2'de n'eyleyeyim kelimesidir. İÜ2'de niye kelimesidir. Manzumenin veznine ve beytin anlamına uygun olan niye kelimesidir. 66. manzumenin 2. beytin ilk mısrasının sonu yalnızca İÜ1'de yād eyledi şeklinde yazılmıştır. Ancak o zaman manzumenin veznine uymamaktadır. Diğer nüshalarda ise yād ile şeklinde yazılmıştır. Yād ile yazılınca manzumenin veznine ve anlamına uymaktadır. 67. manzumenin 2. beytinde daḫı kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de pek kelimesi yazılmıştır. Pek kelimesi İÜ2 ve AE2'de yazılmamıştır. Pek kelimesi yazılınca beyitte vezin bulunamamakta ve anlama uymamaktadır. 68. manzumenin 2. beytinde gördükce kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de Cevdet kelimesi yazılmıştır. İÜ2 ve AE2'de ise ey Cevdet manasında Cevdetā yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlama uygun olan Cevdetā'dır. 74. manzumenin 4. beytinin ilk mısrasında uşanmadıŋ mı kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de zāhid kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de ā zāhid yazılmıştır. Ünlem edatı

olan a sesinin zāhid kelimesinden önce yazılması manzumenin veznine ve anlamına daha uygundur. 80. manzumenin 10. beytinin ilk mısrasında ider kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de bu sūd kelimeleri yazılmıştır. İÜ2 ve AE2'de būd u nebūd kelimeleri yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan būd u nebūd kelimeleridir. 83. manzumenin makta beytinde çünki kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de ferruḫ kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de feraḫ kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan feraḫ kelimesidir. 84. manzumenin 1. beytinde mā'il kelimesinden sonra İÜ1'de bir başḳa eṭvār yazılmıştır. AE1 ve AE2'de ise eṭvār-ı diger tamlaması yazılmıştır. İÜ2'de de eṭvār-ı aġyār tamlaması yazılmıştır. Manzumenin veznine İÜ1'de yazılan bir başḳa eṭvār kelimeleri uymamaktadır. Manzumenin veznine İÜ2'de yazılan eṭvār-ı aġyār tamlaması, AE1 ve AE2'de yazılan eṭvār-ı diger uymaktadır. Beytin anlamına en uygun olan İÜ2'de yazılan eṭvār-ı aġyār tamlamasıdır. 85. manzumenin makta beytinde İÜ1'de ve AE2'de Cevdet kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de Cevdet kelimesi ünlem edatı olan a ile yazılmıştır. Bu manzumenin veznine uygun olan Cevdetā'dır. 86. manzumenin 4. beytinin ilk mısrasında atıf vavından sonra İÜ1, İÜ2 AE1'de gāhī kelimesi yazılmştır. AE2'de ise gāhi kelimesinin muhaffefi olan gehi kelimesi yazılmıştır. İki kelimede manzumenin veznine uymaktadır. Ancak divan şiirinde ikileme oluşturulduğunda geh ile birlikte geh kelimesi kullanıldığı için *Divançe*'nin tenkitli metninde gehi kelimesi yazılmıştır. 87. manzumenin 4. beytinde aşdı kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de rūz kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de zūr kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine iki kelimede uymaktadır. Ancak zūr kelimesi manzumenin anlamına daha uygun olmaktadır. 88. manzumenin son beytinde zīver kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de mecmū'alara kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de mecmū'aŋ yazılmıştır. Mecmū'aŋ kelimesi vezin ve anlama daha uygun olmaktadır. *Divançe*'deki 90. manzumenin matla beytinin ilk mısrasında içmemek kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de idi kelimesi yazılmıştır. İÜ2 ve AE2'de ey dil yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan ey dildir. Aynı manzumenin 1. beytin ilk mısrasındaki ey dil kelimesinden sonraki şarāb kelimesi İÜ1, İÜ2 ve AE1'de yalın hâli ile yazılmışken, AE2'de şarāb kelimesi belirtme hâl ekiyle yazılmıştır. Manzumenin anlamına uygun olan şarāb kelimesinin yalın hâliyle yazılmasıdır. 91. manzumenin 2. beytinde kiẕb kelimesinden sonra yalnızca İÜ2'nin müstensihi bağlaç olan atıf vavını (u) yazmıştır. Beytin veznine ve anlamına uygun olan atıf vavının (u) kullanılmasıdır. 93. manzumenin 4. beytinde nīk kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de renk kazanmak anlamındaki fāme kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de ad kazanmak anlamında nāme kelimesi yazılmıştır. İki kelimede manzumenin veznine

uymaktadır ancak anlamca daha uygun olan nāme kelimesidir. 94. manzumenin 1. beytinde ölmeden kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de mezārımı kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de evvel kelimesi yazılmıştır. Evvel kelimesinden sonra mezārımı kelimesinin yazılması manzumenin veznine ve anlamına daha uygundur. 95. manzumenin 15. beytinde 'adlī kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de gün şanup yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de ḳöḳ şalup yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan ḳöḳ şaluptur. 99. manzumenin 2. mısrasında āhımız kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de elbet şeklinde yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de kelime elbetde şeklinde yazılmıştır. Elbet kelimesi manzumenin hem veznine hem de anlamına uymamaktadır. *Divançe*'deki "Meṭāli' [ü] müfredāt" bölümünde yer alan 108. manzumenin 2. mısrasında İÜ1, İÜ2 ve AE2'de şifāsı yoḳ kelimesinden önceki kelime olarak özge yazılmış iken, AE2'de ġayrı yazılmıştır. İki kelimede manzumenin veznine ve anlamına uygun olsa da *Divançe*'nin tenkitli metnini oluştururken en fazla esas aldığımız İÜ2'de yazılan özge kelimesi yazılmıştır. 110. manzumenin 2. mısrasındaki ilk kelime İÜ1 ve AE1'de yitdi iken, İÜ2 ve AE2'de bitdidir. Manzumenin anlamına uygun olan yitdi kelimesidir. 112. manzumenin ilk mısrasında itdim kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de vuṣlat kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de viṣāli kelimesi yazılmıştır. Viṣāli kelimesi vezne ve anlama daha uygundur. 114. manzumenin ilk mısrasında çeşm kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de eyler kelimesi yazılmışken, İÜ2'de ve AE2'de ile kelimesi yazılmıştır. Vezne ve anlama uygun olan ile kelimesidir. Aynı manzumede ile kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de mevc yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de rūḥ kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine iki kelimede uygundur. Ancak manzumenin anlamına ve kafiyesine uygun olan rūḥ kelimesidir. 115. manzumenin ilk mısrasında şunınca kelimesinden sonra Ü1 ve AE1'de müstensihlerin dikkatsizliği sebebiyle anı kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de ābı kelimesi yazılmıştır. İki kelimede vezne uymaktadır. Ancak manzumenin anlamına uygun olan ābı kelimesidir. 116. manzumede vuṣlat kelimesinden sonra İÜ1, AE1 ve AE2'de cānāna kelimesi yazılmıştır. İÜ2'de ise cāna kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan cānāna kelimesidir. 119. manzumenin 2. mısrasında hevā ile kelimesinden sonra İÜ1 ve AE1'de bir kelimesi yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de pür kelimesi yazılmıştır. İki kelimede vezne uymaktadır. Ancak anlama uygun olan pür kelimesidir. 122. manzumede gibi edatından sonra İÜ1, AE1 ve AE2'de n'eyleyim yazılmıştır. İÜ2'de ise n'eyleyeyim yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan n'eyleyeyimdir. 123. manzumenin 2. mısrasında gibi kelimesinden sonra İÜ1, AE1 ve AE2'de n'eyleyim yazmaktadır. İÜ2'de n'eyleyeyim yazmaktadır. Vezne ve anlama uygun olan n'eyleyeyim

kelimesidir. 125. manzumede buldı kelimesinden sonra İÜ1, AE1 ve AE2'de ḫaste kelimesi yazılmışken, İÜ2'de şimdi kelimesi yazılmıştır. Müştak Baba'nın mısrasını tazmin ederek yazıldığı için manzumede, mısranın aslında bulunan ḫaste kelimesi yazılmıştır. 140. manzumenin ilk mısrasındaki kelimede İÜ1 ve AE1'de müstensihlerin dikkatsizliği sebebiyle gayın harfinin (ġ) noktası konulmamıştır. Bu iki nüshada 'amā şeklinde yanlış yazılmıştır. İÜ2 ve AE2'de ġamı kelimesi yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan ġamı kelimesidir. 146. manzumenin ilk kelimesi İÜ2, AE1 ve AE2'de rāh kelimesi yazılırken, yalnızca İÜ1'de āh kelimesi yazılmaktadır. Manzumenin anlamına uygun olan rāh kelimesidir. Aynı manzumenin 3. bendinde İÜ1 ve AE1'de dād eyleden sonra bile adı yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de dād eyleden sonra bī-dād yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan adaletsiz anlamındaki bī-dād kelimesidir. Bütün nüshaların sonlarında yer alan kıt'a nazım şekliyle yazılmış 148. manzumenin 1. beytinde İÜ1 ve AE1'de ser ḳoyan şeklinde yazılmışken, İÜ2 ve AE2'de bir ḳonaḳ şeklinde yazılmıştır. Manzumenin veznine ve anlamına uygun olan İÜ1 ve AE1'de yazılmış olan ser ḳoyandır.

Bütün nüshaları incelediğimizde elimizde *Divançe*'nin tam ve kusursuz bir nüshası bulunmadığı görülmektedir. Bütün nüshalarda az ya da çok yazım yanlışları bulunmaktadır. Nüshalar içerisinde en fazla yazım yanlışı İÜ1'de ve AE1'de bulunmaktadır. En az yazım yanlışı ise İÜ2'de ve AE2'de bulunmaktadır. Bütün nüshalar arasında kelime ve kelimelerin eklerinde farklılıklar bulunmaktadır. Nüshalar arasındaki kelime ve kelime eklerinin farklılıklarına bakıldığında manzumelerinin veznine ve anlamına dikkat ederek istinsah edilenin İÜ2 olduğu görülmektedir. *Divançe*'nin tenkitli metnini hazırlarken İÜ2 esas alınmakla birlikte, yer yer diğer nüshalardaki tercihlerinde isabetli olduğu fark edilmektedir. AE1 istinsah edilirken müstensihi tarafından hem İÜ1'den hem de İÜ2'den yararlanılmıştır. AE1'deki yazım yanlışlarına, kelime ve kelimelerin eklerindeki farklılıklara bakılınca bu nüshanın, İÜ1'in bir kolu olduğu görülmektedir. AE2 müstensihi tarafından istinsah edilirken tıpkı AE1 gibi İÜ1'den ve İÜ2'den yararlanılmıştır. AE2'deki yazım yanlışlarına, kelime ve kelimelerin eklerindeki farklılıklara bakılınca bu nüshanın, İÜ2'ni bir kolu olduğu görülmektedir.

3.1.3. Nüsha Âilesi/Şeceresi

Divançe'nin toplamda beş nüshası bulunmaktadır. *Divançe*'nin Avusturya Milli Kütüphanesi Yazma Eserler ve Nadir Eserler Dairesi Başkanlığı El Yazması ve Eski Baskı Koleksiyonu No. 2 nüshası yurt dışında olması sebebiyle temin edilememiştir. Bu yüzden

tarafımızca diğer dört nüshada yer alan bilgiler değerlendirilmiştir. Değerlendirilen bilgiler ışığında, aşağıda Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sinin nüsha âilesi/şeceresi şu şekilde gösterilebilir:

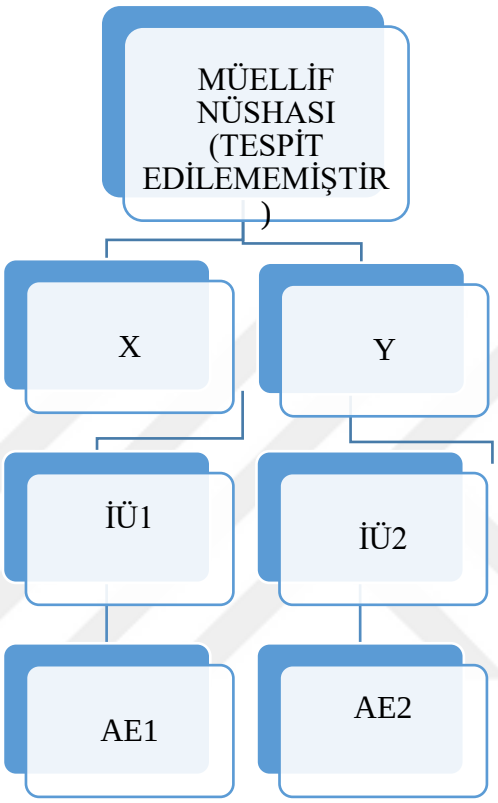

3.2. Metnin Kuruluşunda ve Yazımında Dikkat Edilen Hususlar

1. Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in *Divançe'si*nin tenkitli metni kurulurken hiçbir nüsha tam olarak esas alınmamış, mevcut nüshalar karşılaştırılmak suretiyle tenkitli metni oluşturulmuştur.

2. Manzumelerin sırası konusunda üç mürettep nüsha olan İÜ1, AE1 ve AE2 nüshalarına uyulmuştur. Manzumelerin sırası, İÜ2'de diğer nüshalara oranla farklıdır. Ancak *Divançe*'nin metninde farklar üzerinde değişiklik yapılmamıştır. Ayrıca İÜ2'de fazla olan manzumeler ilgili kısmın en sonuna eklenmiştir.

3. Manzumelerin hangi yazmanın hangi yaprağında geçtiği, şiirin sıra numarasıyla aynı olan dipnotta İÜ1, AE1, İÜ2, AE2 sırasıyla gösterilmiştir.

4. Nüshalar arasında fark bulunan yerlerde, yapı (vezin, kafiye, redif) ve anlam göz önünde bulundurularak tercih yapılmıştır. Tenkitli metne alınmayan nüsha farkları ise dipnotta gösterilmiştir. Farklar gösterilirken önce beyit numarası, sonra metne alınan şekil yazılmış, ardından iki nokta üst üste (:) konularak karşısına tercih edilmeyen şekil ve bu şeklin geçtiği nüshanın kısaltması yazılmıştır.

5. Metinde tarafımızca şüpheli görülen yerlerin sonuna yay ayraç içinde soru işareti (?) konulmuştur.

6. *Divançe*'de bir manzumenin alındığı nüsha(lar)da başlık yoksa o manzumeye hiç başlık konulmamış, başlık var ve doğru ise doğru olan başlıklar aynen yazılmıştır.

7. *Divançe*'deki manzumelerde Recâî-zâde Ahmed Cevdet'e ait olmadığı tespit edilen beyit ve mısralar yatık olarak yazılmıştır.

8. Metnin yazımında mümkün olduğunca Prof. Dr. İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı yazısındaki kurallara uyulmuştur.

9. *Divançe*'de bulunan Farsça ifade metinde çevriyazılı olarak verilmiş, anlamı dipnotta belirtilmiştir.

10. Metin transkript edilirken şairin XXI. yüzyıla yakın bir zamanda yaşamasından dolayı manzumeler günümüz yazı diline yaklaştırılarak okunmuştur. Buna karşılık farklı şekilde yazılan yerlerde metne uyulmuştur.

11. Metnin yazımında aşağıda gösterilen çevriyazı (transkripsiyon) işaretleri kullanılmıştır.

3.2.1 Çeviriyazı Tablosu

ء	ʾ	ص	ṣ
ا	a, e	ض	ḍ, ż
آ	a, ā	ط	ṭ
ب	b	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	s̱	غ	ġ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẕ	ن	n
ر	r	و	v, o, ō, ö, u, ū, ü,
ز	z	ه	h, a, e
ژ	j	ى	y, ı, i, ī
س	s		

3.3. DİVANÇE'NİN METNİ

DĪVĀNÇE-İ RECĀĪ-ZĀDE CEVDET BEG MERḤŪM

1[20]

MÜNĀCĀT-I BĀRĪ TEʿĀLĀ[21]

[müstefʿilün/ müstefʿilün]

I

1 Ey Ḫāliḳ-i arż u semā
2 Dermānde-em feryād-res
3 V'ey dāver-i şāh u gedā
4 Dermānde-em feryād-res[22]

II

1 Ye's oldı kūy-ı kāma sed
2 ʿAzm itmege yoḳ bende ḥad
3 Yā Rabbi raḥm it ḳıl meded
4 Dermānde-em feryād-res

III

1 Maḫmūr-ı dil mey-nūş-ı ġam
2 Bu ḥāl ile bī-hūş-ı ġam
3 Deryā gibi pür-cūş-ı ġam
4 Dermānde-em feryād-res

IV

1 Efġāndan kesdim sesi
2 Bilmem bülend ile pesi

[20] **1 İÜ1 1b, AE1 1b, İÜ2 1b, AE2 1b.**
[21] Başlık: - İÜ2. Divanın ser-levhası bulunmaktadır. Ser-levhada "Dīvānçe-i Recāī-zāde Cevdet Beg Merḥūm" yazmaktadır.
[22] Dermānde em feryād-res: Ey feryat edenin imdadına yetişen! Çaresizim, acizim…

3 Ey kimsesizler kimsesi
4 Dermānde-em feryād-res

V

1 Ẕīb-i şimāḫım āh u vāh
2 Sūzān ciger ḥālim tebāh
3 Geldim ḳapuŋa yā İlāh
4 Dermānde-em feryād-res

VI[23]

1 Ey ʿālim-i sırr u ʿayān
2 V'ey kām-baḫş-ı bī-dilān
3 Sensin muʿīn-i bī-kesān
4 Dermānde-em feryād-res

VII

1 Bī-çāreyim senden meded
2 Āvāreyim senden meded
3 Pür-yārayım senden meded
4 Dermānde-em feryād-res

VIII

1 Lutfuŋla ʿālem şād-dil
2 Ẕevḳ ü ṣafā muʿtād-dil
3 Cevdet faḳaṭ nā-şād-dil
4 Dermānde-em feryād-res

[23] VI-VIII.bentler İÜ1'de, AE1'de ve AE2'de bulunmamaktadır.

2[24]

RAMAŻĀNİYE DER-SİTĀYİŞ-İ SÜLEYMĀN PĀŞĀ[25]

[fe‘ilātün/ fe‘ilātün/ fe‘ilātün/fe‘ilün]
[fā‘ilātün] *[fā‘lün]*

1 Buldı ol mertebe rindānı perīşān Ramażān
Bu sene geldigine oldı peşimān Ramażān

2 N’ola ağlarsam üç aylarda oruc nāmında
Bir mehe ḳıldı beni dün gice Ša‘bān Ramażān

3 Var mı bezlile itdim o perīyi da‘vet
Ḳomadı bende yine şervet ü sāmān Ramażān

4 Geldi İzmir’e vaḳ(i)tsiz yine Maġnisa’dan
Neden oldı ‘acabā böyle şitābān Ramażān

5 Bir geliş geldi ki birdenbire şaşdıḳ ḳaldıḳ
Kendine itdi bizi vālih ü ḥayrān Ramażān

6 Hele gösterdi bize biŋ iki yüz ḳırḳ birde
Nıṣf-ı Ša‘bān’da āyīne-i devrān Ramażān

7 Her gün ifṭār ile ağırlayaraḳ ṣūfīyi
İtdi kābūs gibi böyle girān-cān Ramażān

8 Ṭaşra cāmi‘leri İstanbul’a beŋzer mi ‘aceb
Olsa da bā‘iṣ-i cemi‘yyet-i ḫūbān Ramażān

9 Vaḳtini böyle bahāra düşürüp gelmekden
Niyyeti eylemedir luṭfını i‘lān Ramażān

[24] **2 İÜ1 2a-2b; AE1 2a-2b; İÜ 1b-2b; AE2 2a-2b.**
[25] Başlık: Ramażāniye-i Ra‘nā Der-Sitāyiş-i ‘Ali Pāşā İÜ2.

10 Bir veliyü’n-niʿamım var ki benim ʿālemde
Aŋa her gice olur ḫalḳ ile mihmān Ramażān

11 Şevḳine geldi yine bir senelik merḥaleden
Ṭayy idüp arżı beyābān be-beyābān Ramażān

12 Mum donanması idüp sāḥa-i iclālinde
İtdi ḳandīl uçuran mülḥidi sūzān Ramażān

13 Meşʿal-i luṭfına nisbet ile Tire Aydın
İdeli gümrük-i İzmir’i çerāġān Ramażān

14 Ey kerem-kār-ı cihān çekme ġam İn-şā’allāh
Bu sene saŋa olur bāʿiṣ-i ġufrān Ramażān

15 Ḫān-ı iḥsān-ı firāvānıŋ ile ṭoḳ ṭoymaz
Oldı açgözlileriŋ derdine dermān Ramażān

16 Ḫānedān ṭavrı yapup şimdi ṭaʿāmıŋla seniŋ
Başladı eylemege daʿvet-i yārān Ramażān

17 Baʿdezīn besleyemez sencileyin kimse anı
Ṭuramaz olsa da bir şehrde mihmān Ramażān

18 Cevdet-āsā der-i luṭfuŋda tenaʿʿum iderek
Gerçi gördüm hele bir ḫālime cesbān Ramażān

19 Līk fikr-i ġam-ı iflās ile çeşmim ḳararup
Oldı dünyā gibi şimdi baŋa zindān Ramażān

20 İşte bayram da gelüp çatmada on gün ḳaldı
Ne zamān eyler ʿaceb bizlere iḥsān Ramażān

21 Bu ḳurundıyla oruc da içime derd oldı
Ḫālimi aŋlasa da eylese dermān Ramażān

22 Şā‘iriyyetle varup böyle zügürd oldığıma
Beni zūr ile bu yıl itdi peşimān Ramażān

23 Bir sene rāḥat iderdik elem-i maşrafdan
Geldigi semte yine olsa ḫırāmān Ramażān

24 Şu güne ḫürmet ile[26] saçmaladım ‘afv eyle
Ey olan her güni her sā‘ati her an Ramażān

25 Her giceŋ Ḳadr u[27] günüŋ ‘ıyd iderek Rabb-i Ġafūr
Göstere böyle saŋa bir nice Şa‘bān Ramażān

3[28]

BAHĀRİYE-İ RA‘NĀ DER- SİTĀYİŞ-İ ‘ALĪ PĀŞĀ[29]

[müstef’ilün/müstef’ilün/müstef’ilün/müstef’ilün]

1 Geldi yine vaḳt-i bahār üşkūfelendi sebze-zār
Açdı çiçekler şāḫ-sār bir ‘ibret oldı kūh-sār

2 Nevrūz idüp bāġa şitāb aldı ele cām-ı şarāb
Sāḳī budur rāh-ı şavāb rind eylesün def‘-i ḫumār

3 Sūsen alup tīġin ele meydān oḳur şimdi güle
Bu ḫavfla āhir hele ceyş-i şitā itdi ḳarār

4 Zeyn itdi şaḥrāyı çemen eṭrāfın aldı yāsemen
Boy gösterür her narven şimdi şabādır bī-ḳarār

5 Gülşende gördüm cūları çaġlar gezerler her yeri
Budur işitdim sözleri itmez misin ‘azm-i kenār

---

[26] 25 ile: idüp İÜ1, AE1.
[27] 26 u: - İÜ2.
[28] 3 İÜ1 2a-5a, AE1 2a-5a; İÜ2 2b-4a; AE2 2b-5b.
[29] Başlık: Bahāriye-i Der- Sitāyiş-i ‘Alī Pāşā
İÜ2, AE2.

6 Öyle laṭīf oldı hevā geldi cemādāta nemā
ʿAnber dimāġa āşinā mānend-i zülf-i müşg-bār

7 Düşdi cihān şaḥrālara sünbül gibi sevdālara
ʿAḳlın virüp yaġmalara oldı perīşān rūziġār

8 Seyr it buḫūr-ı Meryem'i urmaḳda ʿİsā'dan demi
Görse ḳaçar nā-maḥremi ʿiffetle eyler iftiḫār

9 Giydi yeşil ṭaġlar yine gül penbeler baġlar yine
ʿĀşıḳ olan aġlar yine ḥasretle mānend-i hezār

10 Gice ṣafā ẕevḳin ider gündüz benefşe dem sürer
ʿĀlem buŋa ḥasret çeker olmaz müsāʿid rūziġār

11 Nergis görüp bu demleri ṭoldurdı zerrīn sāġarı
Gül-zār olup ʿişret yeri ezhārı itdi neş'e-dār

12 Gül devri çal muṭrib güle vaḳ(i)t muḥayyer sünbüle
Böyle zamān girmez ele ṭurma oḳu beste nigār

13 Meyl itdi bāġa dilberān mānende-i serv-i revān
Germ-ülfete geldi zamān āteş kesildi her çenār

14 Şimdi civān perçemleri dāl-fes gezerler serseri
Gerçi açıḳ meşrebleri sūsen çizer ammā kenār

15 Bir ḥāle[30] girdi gül-sitān Bustān-ı Saʿdī der-miyān
Ḥāfız olup bülbül hemān ezber oḳur leyl ü nehār

16 Ol Ḥaydar-ı ṣāhib-ẕuhūr yaʿnī o destūr-ı vaḳūr
İsterse eyler nārı nūr var anda öyle iḳtidār

[30] 15 ḥāle: ḥāke İÜ1, AE1.

17 Nām-ı şerīfidir ʿAlī neslinden oldığı celī
Çoḳ mı disem artıḳ velī ḳuṭbiyyetinde şübhe var

18 Pāşāların pāşāsıdır vālīleriŋ vālāsıdır
Aʿlālarıŋ aʿlāsıdır evṣāfına yoḳdur şumār

19 İtmiş Cenāb-ı Kibriyā bir başḳa ḥāl iḥsān aŋa
Ḥātem-ʿaṭā müşkil-güşā şīrīn-edā ṣāḥib-vaḳār

20 Olduḳda vālī-i Ḥaleb ʿUrbānı ṭutdı çölde teb[31]
Tedbīri ile şimdi hep taṭhīr olundı ol diyār

21 Seyfi olup ʿadle refīḳ baş kesdi ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳ
Kürde idüp dünyāyı ḍıyḳ mülġāyı itdi tārumār

22 Çoḳ ḫidmet itdi devlete ḳoydı bir aʿlā ṣūrete
Düşdi görenler ḫayrete mir'āt-ı şehbāda ġubār

23 Lāzımdı böyle bir vezīr ol ḫıṭṭada olsun emīr
Esrārını Rabb-i Ḳadīr itdi bu yüzden āşikār

24 Ḥaḳḳā vezāret şānıdır mülk-i hüner sulṭānıdır
Ehl-i süḫan erkānıdır dīvān sürer leyl ü nehār

25 Şūrı sürūr itdi felek devrinde devr itdi felek
Mātemde sūr itdi felek seyr it ne rütbe baḫtiyār

26 İḳbālini taʿrīf güç iclālini taʿrīf güç
Her hālini taʿrīf güç yoḳ öyle hīç bir nām-dār

27 ʿAfv it ḳuṣūrum āṣafā yoḳdur ṣenāŋa intihā
ʿĀlem bilür itmem riyā olmam sözümden şerm-sār

[31] 20 teb: hep İÜ1, AE1.

28 Sensin bu devriŋ dāveri dādārlar dād-āveri
Her ne disem vardır yeri iḳrār ider bunı kibār

29 Sensin kerem-kār-ı cihān sensin ḳad(i)r-dān-ı zamān
Ḫattā süḫande şā‘irān ẕātıŋla eyler iftiḫār

30 İḳbāl ile devlet saŋa iclāl ile devlet saŋa
Bu ḥāl ile devlet saŋa şāyeste ey ‘ālī tebār

31 Sen olmasan devlet-penāh çoḳdan olurduḳ biz tebāh
Bir kimse itmezdi nigāh ma‘lūm idi encām-ı kār

32 Mestūr olup ‘irfān yüzi dehriŋ giceydi gündüzi
Ḫāmem olup kül öksüzi itmekde idik āh u zār

33 Batmışdı çoḳdan adımız ḳalmışdı şalt feryādımız
Alup felekden dādımız düşmenden itdik aḫẕ-ı şār

34 Gösterdiŋ el-ḥaḳ erligi ṭavr-ı hüner-perverligi
Senden görüp serverligi meddāḥıŋ olsun rūziġār

35 Ey dāver-i çarḫ-āsitān çoḳdur bahāriyye beyān
Bilmez yolun eyler ḫazān naẓmında evṣāf-ı bahār

36 Ben şā‘irāne Ġālib’im çoḳdan süḫanda Ṣāi’b’im
Emelde gūyā ṭālibim hīç görmemişken i‘tibār

37 Luṭfuŋ olursa dād-res ya‘nī baŋa feryād-res
Ġayrı keserler hepsi ses şi‘re olurlar tevbe-kār

38 Ḫāmūş idim ḫaylī zamān eş‘āra açmazdım dehān
Bir şevḳ geldi nā-gehān oldum yine gevher-niṣār

39 Ben olmasam ġamda hele kim var baŋa ḳarşu gele
Rūm’a viririrdim velvele ḫavfım ider mi ḫaşma kār

40 Me’yūs idim vaḳt-i medīd virdiŋ baŋa şevḳ-i cedīd
‘Aciz ḳalup ḫaşm-ı pelīd ġayrı ider terk-i diyār

41 Ẕātıŋ iderdim cust-cū dehre dökerdim āb-rū
Dā’im çekerdim ārzū ta‘rīfe yoḳdı iḳtidār

42 Deynin çoġaldup kilk-i ter ṭurmuşdı dūlāb[32]-ı hüner
Bir gün diyüp ḳısmet çeker ol semte eylerdim firār

43 Uc gösterüp vaḳt-i herem bükmüşdi ḳaddim bār-ı ġam
Günden güne artup elem olmuşdı dünyā baŋa ṭār

44 Raḥm itdi devrān ḥālime baḳdı Ḥaleb’de fālıma
Beş biŋ çıḳup iḳbālime ondan açıldı baḫt-ı zār

45 Olsun ḳaşīdem dāmeniŋ ẕeyl-i kerem bayramınıŋ
Zīrā ki oldum ben seniŋ sāyeŋde şimdi kām-kār

46 İrdim güç ile bu deme geldim yeŋiden ‘āleme
Yir ḳalmadı artıḳ ġama virdi murādım Kirdigār

47 Cevdet yeter ‘arż-ı merām eyle hemān ḫatm-ı kelām
Cāy-ı du‘ādır bu maḳam āmīn ḳalbī müste‘ār

48 Tā kim bahār ile ḫazān ṣayf ü şitāda her zamān
Bu gülşeni ide mekān yıllarca mānend-i hezār

49 Ol kām-kār-ı ẕü’l-‘aṭā olsun ṣafāda dā’imā
‘Ömrin füzūn itsün Ḫudā düşmenlerin de tārumār

[32] 42 dūlāb: ṭūlāb İÜ2, AE2.

4[33]

MEKTŪB-I MANẔŪM-DER-ḤAḲḲ-I ŞĀNİ BEG[34]

[feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün]
[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

1 Ey mürüvvetli efendim cānım
V'ey kerīmü'ş-şiyemim sulṭānım

2 İki aydır ki firāḳıŋ çekeriz
Cümlemiz zaḫm-ı dile zehr ekeriz

3 Meclisiŋ lezzeti yoḳ sen gideli
Böyle ʿazm-ı reh-i ġurbet ideli
4 Ṣanki ġūyā ḳurıdı ʿālem-i āb
Ḳırılup cām ṭaġıldı aḥbāb

5 Ne ṣafā ḳaldı ne bezm ü[35] sāḳī
Hep diyüp gitdi maḥabbet bāḳī

6 Āh çoḳ[36] gördi felek zevḳimizi
O efendimle olan şevḳimizi

7 Şimdi şarḳıya bedel āh ideriz
Baʿżı da nāle-i cān-gāh ideriz

8 Eski demler gibi oldı ülfet
Biri birimize ḳaldıḳ ḥasret

9 Gelmez oldı o ṣafā yāda bile
Zevḳler ḫāṭır-ı nā-şāda bile

[33] **4 İÜ1 5a-7a, AE1 5a-7a; İÜ2 4a-5b; AE2 5b-7b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 3b-5a.**
[34] Başlık: Maḥabbet-nāme Ṣūretidür İÜ2.
[35] 5 ü: - İÜ2, AE2.
[36] çoḳ: çün İÜ1, AE1.

10 Böyledir devr-i sipihr-i ġaddār
Var mı bir neş’e ki yoḳ anda ḫumār

11 O zamān bunları aŋmazdıŋ[37] sen
Ben disem dāḫı inanmazdıŋ sen

12 İşte gördüŋ mi efendim dehri
Bize de virdi bu gūne ẕehri

13 Uġradıḳ bir elem-i cān-gāha
Başladıḳ hecr ile āh u vāha

14 Biz nice eyleyelim ġayrı ḥużūr
Sen gibi yārdan olduḳ mehcūr
15 Uzayup şimdi zamān-ı firḳat
Geldi āyīne-i ḳalbe ḥayret[38]

16 Ṭoplanup bir yere olduḳ ḫāmūş
Eyledi cümlemizi ġam bī-hūş

17 İçimizden birimiz ayıldı
O da gitdi ḥareme bayıldı

18 Yaʿni Rifʿat Beg’e uydı bu uṣūl
Buldılar menzil-i maḳṣūda vuṣūl

19 Şimdi anlar ile ülfet mi olur
Ehl-i iḳbāl ile ṣoḥbet mi olur

20 Ayda bir kerre çıḳar māh gibi
Oturur yanımıza şāh gibi

[37] aŋmazdıŋ: itmezdiŋ İÜ1, AE1, AE2.
[38] Beyitte geçen ḥayret kelimesiyle Hoca Hayret Efendi’nin de kastedilmiş olabileceği akla gelmekte ise de Hayret Efendi’nin 1847 tarihinde doğduğu gözz önünde tutulunca bunun pek mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

21 Vaḳti yoḳdur ki su’āl eyleyelim
Ne ise lāzım olan söyleyelim

22 Ġayrı bundan ilerüsün açamam
Ṭarılur şoŋra elinden ḳaçamam

23 Gelelim ḥāl-i beḳāyā-yı ġama
Devşirüp ṭası ṭaraġı ḫademe

24 Aġa Ḥażretleri çıḳdı evden
Yeŋiköy’de yalı ṭutdı rūşen

25 Semtimizden yine ḳalḳup gitdi
Ṭoġrısı bizleri maḥzūn itdi

26 Bu da bir başḳaca hicrān oldı
Ṣan Beşikṭaş bize zindān oldı

27 Yal(ı)ŋızlıġla düşüp penç ü şeşe
Münḥasır şimdi emel üçle beşe

28 Yeŋilüp nerdde Şeyḫ İbrāhīm
Oldı Aḥmed Beg’e ṭavla teslīm

29 Didi ḥālin göricek Mīr Saʿīd
Ḥācı’nıŋ işleri hep ʿaḳla baʿīd

30 Düşdi dil-ḫᵛāhı gibi dāmāda
Şimdi ẕevḳinde Ṣafāyı-zāde

31 Bildigiŋiz gibi sā’ir yārān
Yoḳdur ol zümrede muḥtāc-ı beyān

32 Lüleci fāsıḳını hīç ṣorma
Beni bī-hūde efendim yorma

33 Anuŋ aḥvāline vākıf çoḳdur
Belki ʻuḳbāda da bilmez yoḳdur

34 Yine evvelki gibi bu Ramażān
Oldı dükkānı maḳarr-ı ḫūbān

35 Virdi sermāyesiz ol kāre revāc
Diyecek ḳalmadı bu istidrāc

36 İtdi ebnā-yı zamānıŋ o ḫabīṯ
Dāmen-i pākların hep telvīṯ

37 Gözleri görmez olup dünyāyı
Şimdi şākirde ṣarup sevdayı

38 Eski aḥbābıŋ unutdı ṭobını
Gice gündüz yedi ḫāżır lopını

39 Ḫāṣılı uydurup aldı ṣatdı
Ramażānı içine oynatdı

40 Bunları böylece hep yazma saŋa
Gerçi kim ḫāṣılı taḥṣīl ammā

41 Ṣā'iriyyetle olup meftūnı
Ben fedā eyleyemem mażmūnı

42 Ḫayf kim ḫāme ṣadedden çıḳdı
Ṭoḳınup belki de ḫāṭır yıḳdı

43 Bu degüldi ġaraż ammā oldı
Kāġıdım nāfile şeyle ṭoldı

44 Ḳaldı bu ḥāl ile nāmım nā-sāz
N’ola tekmīline ḳılsam aġāz

45 Çünki biz ‘ālem-i digerde idik
Bilmeyiz kendimizi nerde idik

46 Fāldan ḥāle olup iş taḥvīl
Bī-zebān söyler idik çoḳ temṣīl

47 Bu uṣūl ile beş on āvāre
Dā’imā vaṣla arardıḳ çāre

48 Size dā’irdi bütün her sözümüz
Yolda ḳalmışdı ġamıŋla gözümüz

49 Bir ḫaber gelmedi n’oldı diyerek
Çeşmimiz yaş ile ṭoldı diyerek

50 Müteraḳḳıb iken erbāb-ı vefā
Geldi bir nāme-i maḥbūb-edā

51 Çıḳdıḳ ol meh-veşi istiḳbāle
Aldıḳ eṭrāfını miṣl-i hāle

52 Kimimiz defter-i hecrin dürerek
Kimimiz dāmenine yüz sürerek

53 Ṣadr-ı iḳbāle ḳu‘ūd itdirerek
Aŋa iṣbāt-ı vücūd itdirerek

54 Bir zamān eyleyüp anda ārām
İtdi biŋ nāz ile āġāz-ı kelām

55 Didi bizler de size ḥasret idik
Ṭālib-i ülfet ü ünsiyyet idik

56 Līk Şāni Beg olurdı māniʿ
Kimseye eyleyemezdim şāyiʿ

57 Şimdi furṣat düşürüp geldim ben
Ṣaḳınup itmeyiŋ ifşā-yı süḫan

58 Raḳibā ṭuymasın esrārımızı
Bilmesün lezzet-i güftārımızı

59 Pek fenādır dile düşme gözle
Ṣoŋra vaṣlım güç olur geçmem ele

60 Bunları böylece yutdurdı bize
Çekilen derdi unutdurdı bize

61 Aṣlı var yoḳ ne ise şād olduḳ
Ġam-ı hicrāndan āzād olduk

62 Leẕẕet-i vuṣlatı bildik ne imiş
ʿĀlemiŋ devleti bildik ne imiş

63 Buldı artıḳ burada nāme ḫitām
Başladıḳ yazmaġa aḫbāba selām

64 Sen de tebliġine himmet eyle
Ne olur bir de mürüvvet eyle

65 Cevdet-i zārı unutma yād it
Ḫaber-i ṣıḥḥatıŋ ile şād it

5[39]

DİGER TEẔKİRE-İ MANẔŪME DER-ḤAḲḲ-I ŞĀNİ BEG ʿAN-Ḫ^{V}ĀCEGĀN DĪVĀN[40]

[müfteʿilün/ müfteʿilün/ fāʿilün]

1 Ey gözümüŋ nūrı efendim begim
ʿĀrif-i her nükte-pesendim benim

2 Hecriŋ ile ġamda iken çākeriŋ
Başḳa bir ʿālemde iken çākeriŋ

3 Nāmeŋ ile ḳalbimi şād eylediŋ
Luṭfuŋ ile bendeŋi yād eylediŋ

4 Müjde virüp naḳd-i dili ben o gün
Sūr-ı peyāmıŋ ile itdim dügün

5 Bir derece oldı göŋül şādımān
Eyleyemem ḥālimi şerḥ ü beyān

6 Nāme degil o meger iḥsān imiş
Cānıma bir vuṣlat-ı cānān imiş

7 Az daḫı sürseydi olup şād-merg
Eyler idim ʿālem-i fānīyi terk

8 Līk bıraġup seni ben gidemem
Kendimi me'yūs-ı viṣāl idemem

9 Şāni Beg'iŋ burası maʿlūmıdır
Rāşid Aġā'nıŋ daḫı meczūmıdır

[39] **5 İÜ1 8a-9a, AE1 8a-9a; İÜ2 5b-6b; AE2 7b-8b**.
[40] Başlık: Bu Daḫı MĪr Mūmā-İleyhdür İÜ2.

10 Öyle iken bizde olup bir ḳuṣūr
Eylemedin ʿafv u ʿināyet ẓuhūr

11 Siz de[41] vefā cāmesini ḳāṣdıŋız
Semt-i raḳībāna ayaḳ baṣdıŋız

12 Kimi baŋa kimi size ḥarf atup
Kilk-i beyān bir söze biŋ söz ḳatup

13 Ṭaldı ḳapudan gibi ḫülyālara
Düşdi yeŋi çıkma muʿammālara

14 Sezdi uṣūli o ḫabībü'ş-şiyem
Şāni Beg'i aldı kemāl-i elem

15 Baḳmaz olup ḫᵛācemiziŋ dersine
Bildigimiz çıḳdı bütün tersine

16 Dāderim İsmāʿil'e düşdi heves
Boş boşuna eyledi ṣarf-ı nefes

17 Aḥmed Efendi'niŋ olup rehberi
Ṭoldı küçük yazıcınıŋ defteri

18 İş çoġalup oldı bu mādde-i cism
Baḳmaya noḳṣāna Ḥalīm-i Kerīm

19 Gel gelelim nevresimiŋ ḥāline
Ben yazayım siz baḳıŋ aḥvāline

20 Kārı iken bir zaman āzādelik
Gelmez iken ʿaḳlına üftādelik

[41] 11 Siz de: Serde İÜ1, AE1.

21 Ülfet idüp kendini serdir hevā
Pend ü naṣīḥatler olup bir hevā

22 Masḫaralıḳlar ḳatup ʿāṣıḳlıġa
Kez̲bi ḳoyup ṣūret-i ṣādıḳlıġa

23 Günde beş on ādeme olup kiriş
Bitmeyecek bunlar ile baḳdı iş

24 Ġayret idüp nefsini aldı ele
Ṣardı bütün z̲ihnini ince bele

25 Olta[42] urup buldıġını yemledi
Laʿb-ı balıḳ batdı da sersemledi

26 Hep açıġa çıḳdı atup ṭutdıġı
Miʿdesini bozdı zoḳa yutdıġı

27 Yapdıġı işlerde ne ser var ne bün
Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

28 Bunda virüp naḳraya ḫāmem ḳarār
Tez̲kiremi itdi saŋa yādigār

29 ʿAfvı niyāzıyla öpüp el etek
Gülsün ehibbā diyü çekdim emek

30 Başḳa ʿarıż olmadıġın Ḥaḳ bilür
Ḥālimizi Ḥākim-i Muṭlaḳ bilür

31 Cümlesine bunları yād eyleyiŋ
Ellerini öpdigimi söyleyiŋ

[42] 25 Otla İÜ1,AE1,Ü2. İÜ1'de, AE1'de ve İÜ2'de olta kelimesini yanlış yazılmıştır. Bu üç nüshada te harfi lam harfinden önce yazılmıştır.

32 Ḳalmadı artıḳ diyecek bir sözüm
Cevdet'iŋi yoḳla gel iki gözüm

33 Muntaẓarım ʿizzet-i teşrīfiŋe
Ḳaldı işim devlet-i teşrīfiŋe

34 Vaʿde-i iḥsānıŋ idüp āşikār
Bizlere çekdirme ġam-ı intiẓār

6[43]

MUḤAMMES-İ RAʿNĀ[44]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

I

1 Ṭās-ı pür-ḫūne dönince dīdeler
2 Aġlasam hecr ile her şām u seḥer
3 İtmese feryādım ol şūḫa eṣer
4 Ḫāl-i zārım olsa bundan beş beter
5 Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader

II

1 Cevr-i gūn-a-gūn dehr-i dūnla
2 Ye's-i nā-kāmı-ı rūz efzūnla
3 Iżṭırāb-ı ḫāṭır-ı maḥzūnla
4 Ḫāl-i zārım olsa bundan beş beter
5 Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader

III

1 Aldırup elden o serv-i nāzımı
2 Bozsa devrān ʿayş u nūş u sāzımı
3 Ḫalḳ-ı ʿālem ṭuysa gizli rāzımı

[43] **6 İÜ1 8a-8b, AE1 8a-8b; İÜ2 11a-11b; AE2 8b-9a.**
[44] Başlık: Muḫammes-i Bī-Dil İÜ2.

4 Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter
5 Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader

IV

1 Fikr-i zülf ile düşüp sevdālara
2 Başlayup Mecnūn gibi ḫülyālara
3 Āşinālıḳlar ḳalup ferdālara
4 Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter
5 Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader

V

1 Āteş-i ḥasret ṣarup cān u seri
2 Ḫāne-i ṣabrım olup yanġın yeri
3 Şād idüp keyfiyyetim düşmenleri
4 Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter
5 Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader

VI

1 Dil-ḫarāba yüz ṭutup encām-ı kār
2 Terk-i dār-ı miḥnete virse ḳarār
3 Ayrılıḳ lāzım gelüp bī-iḫtiyār
4 Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter
5 Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader

VII

1 Ḫāṣ idüp Cevdet raḳībe ṣoḥbeti
2 Kesse ol mihrü benimle ülfeti
3 Ṭāḳatım ṭāḳ itse hecr ü firḳati
4 Ḥāl-i zārım olsa bundan beş beter
5 Of dimem ġamdan budur ḥükm-i ḳader

7[45]

DER-SİTĀYİŞ-İ ḤÜSNÎ BEG[46]

[feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün]
[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

I

1 Lāf ile ḫāme virüp şimdi şeh-i ṭabʿa ġınā
2 Başladım itmege mażmūn ile hep beẕl-i ʿaṭā
3 Bu seḫāvetle ne yapsam yaraşur ġayrı baŋa
4 Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ʿıydıyyesidir bād-ı hevā

II

1 Her ne isterse virüp ṭabʿım ile żıd gitmem
2 Olur olmaz şey içün ḫāṭrını incitmem
3 Böyle mevsimde ḫuşūşā anı maḥzūn itmem
4 Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ʿıydıyyesidir bād-ı hevā

III

1 Bilürüm meşrebini nāfile giymez berevec
2 Böyle ṭār günde varup üstüne itmem ben güç
3 Bir ṭarafdan çıḳacaḳ masrafım elbet er geç
4 Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ʿıydıyyesidir bād-ı hevā

IV

1 Rūze-i hecr ile çekdi nice yıl nā-kāmlıḳ
2 Şimdi ister o da eṭfāl gibi bayramlıḳ
3 Bir iki parça alup yoḳdan aŋa ikrāmlıḳ
4 Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā

[45] **7 İÜ1 8b-10b, AE1 8b-10b; İÜ2 6b-8b; AE2 9a-11a**. Bu manzume İÜ2'de muhammes nazım şekliyle yazılmış 1.manzumedir.
[46] Başlık: Muḫammes İÜ1, AE1, AE2.

5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

V

1 Ziynete meyl ile dil sāde güzelden bıḳdı
2 Telli pullıya düşüp ḫalḳı sefāhet yıḳdı
3 Aradım şandığı me’mūl gibi boş çıḳdı
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

VI

1 Şimdi efvāhda bir adı nefesdir şi‘riŋ
2 Oḳuyan ādeme imdādı nefesdir şi‘riŋ
3 Mütevātir olan īrādı nefesdir şi‘riŋ
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

VII

1 Müflis-i muḫteşimiŋ heyeti sermāyesidir
2 Ḫalḳa ‘arż-ı ceberūt itme büyük pāyesidir
3 Aldığın virmeyerek devleti il sāyesidir
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

VIII

1 Kimi gördüŋse bu dergehde ḳalender dirler
2 Māla dā’ir nesi varsa bulan erler yirler
3 Bu uṣūl ile gelüp gitdi bütün serverler
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

IX

1 Ḳaba-dūzla barışup göŋlini dille yapdım
2 Düşürüp bir ṣırasın sāyede aḳçe ḳapdım
3 Uydurup şimdi işim celb-i ḳulūba ṣapdım
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā

5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

X

1 ‘Aḳlıma geldi giçen gün dem-i mīrāş yedilik
2 Aradım ḫarcı içinde çıḳacaḳ ‘anterilik
3 Māliḫülyāyla uġur olsun idüp bir delilik
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

XI

1 Faḫri oyması gibi sīnemi devrān oydı
2 Aldı nem varsa ḥarāmī-i ṭabī‘at ṣoydı
3 Bizi ġaddār-ı cihān bu sene çıplaḳ ḳoydı
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

XII

1 Germ ü serd ile geçüp gitmede ḳış ile yazım
2 Kimse fehm eylemedi dildeki gizli rāzım
3 Lāzım oldı bunı açmak baŋa artıḳ lāzım
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

XIII

1 Nev-ḳumāş-ı süḫanım zīver-i bazār oldı
2 Bayram üsti aŋa bir ẕāt[47] ḫarīdār oldı
3 Az ticāretle bu yıl ṭoġrısı çoḳ kār oldı
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

XIV

1 Baŋa Ḥüsni Beg Efendi’yi kerem eyledi Ḥaḳ
2 Oldum iḥsān-ı firāvānına dün müstaġraḳ

[47] XIII-2 ẕāt : ẕān İÜ1, AE1.

3 Ġayrı şimden-gerü hep bol kiseden ṭoġrayaraḳ
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

XV

1 Ol[48] veliyü’n-ni‘amım şimdi çavuşbaşıdır
2 Pertev-i devlete lāzımlı yüzük ṭaşıdır
3 Ḫalḳa ikrām ile def‘ itdigi gözyaşıdır
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

XVI

1 Ol kerem-kār-ı cihāndır bilen ehl-i hüneri
2 Vardır ednā sözüŋ ‘indinde güher-veş degeri
3 ‘Arż-ı kālā-yı süḫan eylemeniŋ geldi yeri
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

XVII

1 İntisāb eyleyeli ol der-i vālā-şāna
2 Uydı esbāb-ı feraḫ vaḳte göre aḳrāna
3 Başladım evde daḫı bulmaġa tamġā-ḫāne
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

XVIII

1 Ḫaḳ bu kim ehl olanı hep ilerü çekmekde
2 Ekṣeri bendesiniŋ başı göge degmekde
3 Ḳadri var ma‘rifetiŋ şimdi yeri yüksekde
4 Şāhid-i naẓma kesersem n’ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ‘ıydıyyesidir bād-ı hevā

[48] XV-1 Ol: O İÜ1, AE1.

XIX

1 Dāverā zübde-i erbāb-ı kemāl oldıgıŋı
2 Çoḳ zamāndır bilürüm vāḳıf-ı ḥāl oldıġıŋı
3 Aŋladım böyle mürüvvetli ricāl oldıġıŋı
4 Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā

XX

1 İtdi ḥüsn-i naẓarıŋ vaṣfa sezā aşārım
2 Zūr ile bildi cihān kadr-i dür-i güftārım
3 Ḳılıcım etmegi oldı giderek tımārım
4 Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā

XXI

1 Cevher-i nutḳum ile sevḳ-i ma'ārif ṭoldı
2 Żabṭ olup[49] düşmenimiŋ beŋzi şarardı şoldı
3 İşte şimdi keremiŋle işim altun oldı
4 Şāhid-i nazma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā

XXII

1 Şeh-i mülk-i hünerim z̲ātıŋ idüp başıma tāç
2 Eyledim ḫaşmımı ser-ḥadd-ı cihāndan iḫrāç
3 Başladım almaġa denklerle feleklerden bāç
4 Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ 'ıydıyyesidir bād-ı hevā

XXIII

1 İltifātıŋla bu yıl ḳadrimi meşhūr itdiŋ
2 Dil-i vīrānemi beytim gibi ma'mūr itdiŋ
3 Ḫazne virmiş ḳadar olduŋ beni mesrūr itdiŋ
4 Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā

[49] XXI-2 olup: idüp İÜ1, AE1.

5 Çünki tel ehliniŋ ʻıydıyyesidir bād-ı hevā

XXIV

1 Cevdetā[50] ʻarż-ı ḫulūṣ ile duʻādan ṣoŋra
2 ʻÖmr ü iḳbāli içün Ḥaḳ'a ricādan ṣoŋra
3 Ḫidmet-i lāzımesi böyle edādan ṣoŋra
4 Şāhid-i naẓma kesersem n'ola zerrīn ḳabā
5 Çünki tel ehliniŋ ʻıydıyyesidir bād-ı hevā

8[51]

TERKĪB-BEND-İ MÜŞEMMEN[52]

[mefʻūlü/fāʻilātü/mefāʻīlü/fāʻilün]

I

1 Geldi o dem ki āh iderek aġlasun göŋül
2 Seyl-āb-ı eşk-i dīde gibi çaġlasun göŋül
3 Şu ḳānlı tīġ-i āhımı bir zaġlasun göŋül
4 Artıḳ esās-ı hecr ü ġamı ṣaġlasun göŋül
5 Sūz-ı elemle sīnesini daġlasun göŋül
6 Mātem idüp benimle siyeh baġlasun göŋül
7 Yansun cihān āteş-i ġamla benim gibi
8 Bir şey dimem hemān kül olsun tenim gibi

II

1 Sāḳī şarāb vir baŋa maḫmūr-ı firḳatim
2 Vuṣlat muḥāl ġayrı baŋa dūr-ı firḳatim
3 Ḳurtar esīr-i pençe-i pür-zūr-ı firḳatim
4 Çoḳdan siyāh ġam ile maḥṣūr-ı firḳatim
5 Düşdüm diyār-ı ġurbete ma'mūr-ı firḳatim
6 ʻÖmrüm yetince hecr ile mecbūr-ı firḳatim
7 Yā Rab ne ḳara günlere ḳaldım firāḳla

---

[50] XXIV Cevdetā: - İÜ1, - AE1.
[51] **8 İÜ1 11a-12a, AE1 11a-12a, AE2 11a-12a; İÜ2 10a- 11a.**
[52] Başlık: Tercīʻ-Bend-i ʻĀşıḳāne İÜ2.

8 Hīç görmez oldı dīdelerim iştiyāḳla

III

1 Şehr-i vücūdda şimdi şitāb itdi seyl-i eşk
2 Birden esās-ı ʿömri ḫarāb itdi seyl-i eşk
3 Yaḳdı ne varsa naḳş-ı ber-āb itdi seyl-i eşk
4 Bāġ-ı ümīdi bozdı türāb itdi seyl-i eşk
5 Sildi sübürdi ʿayn-ı ṣavāb itdi seyl-i eşk
6 Yir ḳoymadı suʾāle cevāb itdi seyl-i eşk
7 Ṭūfān gördi köhne cihān bir daḫı hele
8 Mānend-i ḫār u ḫass ṭopını virdi dil sele

IV

1 Bilmem ne ḥāl oldı dile rāḥat itmiyor
2 Evvelki gibi yār ile de ülfet itmiyor
3 Firḳatde ḳaldı hīç heves-i vuṣlat itmiyor
4 Ḫāmūş olup benimle daḫı ṣoḥbet itmiyor
5 Her dem ḫumār-ı ġamla gezüp ʿişret itmiyor
6 Cām-ı murādı ṣunsa felek raġbet itmiyor
7 Geldi dimāġ-ı cānıma bir neşʾe-i fenā
8 İtsem nʾola ʿazīmet-i ser-meclis-i beḳā

V

1 Āh-ı derūnı perde-birūn eylediŋ felek
2 Cevr ü sitemle baġrımı ḫūn eylediŋ felek
3 Kesdin amānım öyle zebūn eylediŋ felek
4 Gitdikçe selb-i ṣabr u sükūn eylediŋ felek
5 Günden güne cefāŋı füzūn eylediŋ felek
6 Maḥv eyle bari himmet-i dūn eylediŋ felek
7 Böyle ḥayāt mevti aratdırdı ʿāḳıbet
8 Cān u cihānı dīdeden itdirdi ʿāḳıbet

VI

1 Ey meyl iden bu gülşen-i dehriŋ kenārına
2 Eşkiŋdir aŋla bir eyü baḳ cūybārına
3 Aldanma ben gibi ṣaḳınup nev-bahārına
4 Olma fenāde ġoncasınıŋ ḫārḫārına
5 Yuf çal muvāffaḳ esmeyecek rūziġār yine
6 Laʿnet hezār naġmede itse hezār yine
7 Gülşen ṭaṣavvurıyla yeriŋ külḫan eyleme
8 Cennet ṣanup da dūzaḫı gel mesken eyleme

VII

1 Zülfinde ḳaldı ġamla göŋül beste-rāh ḫayf
2 Ẓulmetde ḳoydı bizleri baḫt-ı siyāh ḫayf
3 ʿAyyūḳa çıḳdı el-meded āh u[53] vāh ḫayf
4 Bir kimse olmadı bize puşt u penāh ḫayf
5 İtmez o şūḫ ḥālime ḥālā nigāh ḫayf
6 Hep böyle böyle eyledi ʿömrüm tebāh ḫayf
7 Ḳahr oldı luṭf her dem-i yāriŋ netīcesi
8 Sermāyemi tüketdi bu kārıŋ netīcesi

VIII

1 Ey dergeh-iʿināyeti kehfü'l-amān olan
2 Ey bir gedā-yı dergehi şāh-ı cihān olan
3 Ey nūr-ı ẕātı ẕerrede günden ʿayān olan
4 Ey çāre-sāz-ı derd-i dil-i ʿāṣıḳān olan
5 Ey merhem-i derūn-ı şikeste-dilān olan
6 Ey kām-baḫş-ı bī-kes u bī-ḫānümān olan
7 Raḫm it amān Cevdet-i zāre ʿināyet it
8 Luṭf it hemān Cevdet-i zāre ʿināyet it

[53] VII-3 u:- İÜ1, - AE1.

9[54]

MUḪAMMES[55]

[feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün]
[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

I

1 Ey veliyü'n-ni'am ey ẕāt-ı kerīm-kār-ı vüfūr
2 Söylesem ḥāl-i dil-i zārımı varsa destūr
3 Yoġ iken ẕerre ḳadar saʿy-ı belīġimde ḳuṣūr
4 Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
5 Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr

II

1 İbtidā şiʿre heves-kār idüp şoŋra felek
2 Düşürüp baḫr-i ṭavīle bize çekdirdi kürek
3 Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün diyerek
4 Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
5 Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr

III

1 Bir zamān ḥüsn-i ḫayālimdi kelām-ı mevzūn
2 Yiri geldikçe ẓarīfāne sürerdim mażmūn
3 Gidüp ol nādire-güluk bütün ol şevḳ-i derūn
4 Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
5 Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr

IV

1 Oḳuyup yazdıġımı nādim olup ġamda iken
2 Zūr-ı endīşe ile cevr-i dem-ā-demde iken
3 Bu keş-ā-keşler ile başḳa bir ʿālemde iken
4 Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
5 Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr

---

[54] **9 İÜ1 12a-13a, AE1 12a-13a; İÜ2 9a-10a; AE2 12b-13b.**
[55] Başlık: Muḥammes-i Raʿnā İÜ2.

V

1 Baḫt-ı nā-sāz ile geldim geleli bu dehre
2 Gezerim ʻaḳla uyup böyle şeh(i)rden şehre
3 Yine saʻy itdim ise olmayup andan behre
4 Şāʻiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
5 Birisi ṭabʻa biri her işime virdi fütūr

VI

1 Çeşm ur aŋla bu bez(i)mi ser-ā-pā süzdüm
2 Ḳırmadan tellerini sāzımı gūyā düzdüm
3 Olacaḳ oldı yine nāfile kendim üzdüm
4 Şāʻiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
5 Birisi ṭabʻa biri her işime virdi fütūr

VII

1 Cām-ı iḳbāl-i heves zehr-i sitemle ṭoldı
2 Neş’e-dār-ı süḫanıŋ beŋzi ṣarardı ṣoldı
3 Āh efendim buŋı bilmeŋe sebeb kim oldı
4 Şāʻiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
5 Birisi ṭabʻa biri her işime virdi fütūr

VIII

1 Zümre-i ehl-i maʻārifden olayım dir iken
2 Ḫalḳ yanında leṭā’ifden olayım dir iken
3 Yaʻni erbāb-ı maṣārifden olayım dir iken
4 Şāʻiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr
5 Birisi ṭabʻa biri her işime virdi fütūr

IX

1 Ramażān ġā’ilesi sürse daḫı ʻıyda ḳadar
2 Eylemezdim yine imsāk ile ben anda [56]ḥaẕer
3 Līk tedbīrimi bozdurdı ḳader itdi heder
4 Şāʻiriyyetle kalenderlik idüp bende ẓuhūr

[56] IX-2 ḥaẕer: żarar İÜ2, AE2.

5 Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr

X

1 Dest-i cevrine düşüp bu felegiŋ çün ḫāma
2 Baŋa giydirdi hüner baḫt-ı siyehden câme
3 Bu ḳıyāfetle ne yüzle çıkayım bayrama
4 Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẕuhūr
5 Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr

XI

1 Ġam çoġaldı az iken dāḫı efendim yaşım
2 Ṭoġmadan aġrımaġa başladı çünki başım
3 Bir zamānda n'ola bu ḫüznle aḳsa yaşım
4 Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẕuhūr
5 Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr

XII

1 Cevdetā ḳayd-ı maʿārif beni teşvīḳ iderek
2 Ḫavf[57]-i techīl-i ʿadū ḫāṭırımı inciderek
3 ʿİlm ü ʿirfānım olup defter-i dīvān giderek
4 Şāʿiriyyetle kalenderlik idüp bende ẕuhūr
5 Birisi ṭabʿa biri her işime virdi fütūr

10[58]

TAẔMĪN-İ MIṢRAʿ[59]

[mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün]

I

1 Saŋa derbān ʿAcem'de ḫān-ı ḫānān olmadan yegdir
2 Yoluŋda ḫāk-reh kuḥl-ı Ṣıfahān olmadan yegdir
3 Efendim ẕerreŋ olmaḳ mihr-i raḫşān olmadan yegdir

[57] XII-2 Ḫavf: Ḫarf İÜ1, AE1, AE2.
[58] **10 İÜ1 12b-13a ,AE1 12b-13a; İÜ2 8b-9a; AE2 13b-14a.**
[59] Başlık: - İÜ1,AE1: Muḥammes İÜ2.

4 *Ḳul olma dergehiŋde Mışr'a sulṭān olmadan yegdir*[60]

II

1 Celīlü'ş-şānsın ḥālā vezāretle mükerremsin
2 Vücūduŋ nādirü'l-mevcūddur devletde elzemsin
3 Ḳad(i)r-dānlıḳ ile meşhūrsun memdūḥ-ı 'ālemsin
4 *Ḳul olma dergehiŋde Mışra sulṭān olmadan yegdir*

III

1 Olup bir başḳa revnaḳ şimdi dehriŋ şeyḫ ü şābında
2 Açıldı gözleri sāyeŋde aydın māh-tābında
3 Riyāż-ı devletiŋ olduḳça böyle āb u tābında
4 *Ḳul olma dergehiŋde Mışra sulṭān olmadan yegdir*

IV

1 Cihānı kendine celb eylediŋ luṭf-ı mürüvvetle
2 Gözin ṭoldurduŋ a'dānıŋ daḫı dārāt u ḥaşmetle
3 Seni kim görse dir şimden-gerü bu rütbe devletle
4 *Ḳul olma dergehiŋde Mışr'a sulṭān olmadan yegdir*

V

1 Ḥased eyler ednā bendeniŋ iḳbāline dünyā
2 Bunı 'ālem bilür ben aṣafā itmem ḫilāf anhā
3 Gözümde tutiyādır ḫāk-pā-yı devletiŋ ḥālā
4 *Ḳul olma dergehiŋde Mışr'a sulṭān olmadan yegdir*

VI

1 Der-i devlet-i me'āb ba'dezīn kimse ḳoyup gitmez
2 Felek dāḫı varup bir başḳa bāba intisāb itmez
3 Saŋa ḳul olmayanıŋ çünki dünyāda işi bitmez
4 *Ḳul olma dergehiŋde Mışr'a sulṭān olmadan yegdir*

[60] Tazmin edilen mısranın bulunmasında yararlanılan kaynak için bk. Soykut,1968: 327.

VII

1 Baŋa zaḫm-ı derūnum gibi devletde acır çoḳdur

2 Ḳurı iḥsānlarıyla dāverā çoḳdan gözüm ṭoḳdur

3 Seniŋ gibi efendi ḥāṣılı hīç gördigim yoḳdur

4 *Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir*

VIII

1 Çaġırdup çākeriŋ dün ḥadden efzūn iltifāt itdiŋ

2 Baŋa aḳrānım içre böyle luṭfuŋ ḳat ḳat itdiŋ

3 Vezāretde ʿināyetde mürüvvetde ṣebāt itdiŋ

4 *Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir*

IX

1 Şehā[61] mülk-i maʿārifsin zebercedden otaġın var

2 Rikābında yürür eşrāfdan peyk ü ṣolaġın var

3 Ḫuṣūṣā çākeriŋ Cevdet gibi yüz biŋ çerāġın var

4 *Ḳul olma dergehiŋde Mıṣr'a sulṭān olmadan yegdir*

11[62]

TAḪMĪS-İ NĀ-TAMĀM-I BEYT-İ ŞEYḪÜ'L-İSLĀM YAḪYĀ EFENDİ[63]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

I

1 ʿĀlemde nīk-nām ile yād olmadıŋ göŋül

2 Bir dāne-çīn-i vaḳt-i ḥaṣād olmadıŋ göŋül

3 Hīç neşʿe-dār-ı bezm-i murād olmadıŋ göŋül

4 *İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül*[64]

5 *Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül*

[61] IX-1 Şehā: Şeh-i İÜ1,AE1,İÜ2.
[62] **11 İÜ1, AE1 13a; İÜ2 12a-12b; AE2 14a-14b.**
[63] Başlık: Taḫmīs-i Beyt-i Şeyḫü'l-İslām Yaḫyā Efendi İÜ2.
[64] Şeyhülislam Yahyâ Efendi'nin beyti için Ertem, 1995:133.

II

1 Ey dil ne ḥāl oldı saŋa aġlamaḳdasıŋ

2 Eşkim miṣāl cūşa gelüp çaġlamaḳdasıŋ

3 Her lāle-ruḫ ġamıyla beni dağlamaḳdasıŋ

4 *İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül*

5 *Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül*

III

1 Bir dem enīs-i bezm-gehiŋ yār idi seniŋ

2 Yine bu rütbe derd ü ġamıŋ var idi seniŋ

3 Faṣl-ı şitāda eylediğiŋ zār idi seniŋ

4 *İrdi bahār sen daḫı şād olmadıŋ göŋül*

5 *Güllerle ġoncelerle güşād olmadıŋ göŋül*

12[65]

TAḪMĪS-İ BEYT-İ MEŞHŪR- I FUŻŪLĪ[66]

[mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün]

I

1 Şeb-i firḳatde ḳaldım ḥālim ol meh-pāre anmaz mı

2 Kişi itdiklerinden bir zamān elbet utanmaz mı

3 Vücūdum nāle döndi nāleden ḥālā inanmaz mı

4 *Beni cāndan usandırdı cefādan yār uṣanmaz mı*[67]

5 Felekler yandı āhımdan murādım şemʿi yanmaz mı

II

1 Özün döndürdi bizden yār bilmem ki ne ḥāl oldı

2 O ülfetler maḥabbetler o sāʿat bir ḥayāl oldı

3 Dil-i bī-çāreme rāḥat bu ʿālemde muḥāl oldı

4 *Beni cāndan usandırdı cefādan yār uṣanmaz mı*

5 *Felekler yandı āhımdan murādım şemʿī yanmaz mı*

---

[65] **12 İÜ1 13a-13b, AE1 13a-13b; İÜ2 12a; AE214b-15a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY04089, vr. 22b-23a.**

[66] Başlık: Taḫmīs-i Beyt-i Meşhūr-ı Fużūlī Merḥūm İÜ2.

[67] Fuzûlî'nin beytinin bulunmasında yararlanan kaynak için bk. Akyüz vd., 1958:388

III

1 Cefāda ben ṣafāda yārdır āh u eninimden

2 ʿİlācım yoḳ gönül bīmārdır āh u enīnimden

3 Bütün ḫalḳ-ı[68] cihān bī-zārdır āh u enīnimden

4 *Beni cāndan usandırdı cefādan yār uṣanmaz mı*

5 *Felekler yandı āhımdan murādım ṣemʿī yanmaz mı*

IV

1 Ḫoş ol demler ki bu ḫavf ile bezm-i yāre gitmezdim

2 ʿAdūya iltifātın bari gūşumla işitmezdim

3 Ġamım yoġdı cihānda böyle āh u vāh itmezdim

4 *Beni cāndan usandırdı cefādan yār uṣanmaz mı*

5 *Felekler yandı āhımdan murādım ṣemʿī yanmaz mı*

V

1 ʿAdem rāhındayım fikr-i dehān-ı yār derdinden

2 Kişi miḫnetdedir ʿālemde yoġ [69]u var derdinden

3 Fużūlī baḳ ne dir Cevdet olınca zār-ı derdinden

4 *Beni cāndan usandırdı cefādan yār uṣanmaz mı*

5 F*elekler yandı āhımdan murādım ṣemʿī yanmaz mı*

13[70]

TERCĪʿ-İ NĀ-TAMĀM-I MIṢRAʿ-I MEŞHŪR-I ḪᵛĀCE NEŞ'ET EFENDİ[71]

[fèʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün]

[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

I

1 Güher-i eşk ṣaçup zīb-i ruḫ-ı yār oldum

2 Şebnem-āsā o güle ben var ise bār oldum

3 Şoŋra düşdüm naẓarından ne yamān ḫār oldum

[68] III-3 -ı: u İÜ1, AE1.
[69] V-2 u: - İÜ1, AE1, AE2 .
[70] 13 İÜ1 13b-14a, AE1 13b-14a; İÜ2 12b; AE2 15a.
[71] Başlık: Tercīʿ-i Mıṣraʿ-ı Meşhūr-ı Ḫāce Neş'et İÜ2.

4 Meskenim gülşen iken ḫāke sezā-vār oldum

5 *Şabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum*[72]

II

1 Bunca demdir o mehi tārek-i tār eyleyemem

2 Sāz-ı üftāde gibi ben de niyāz eyleyemem

3 Şoḥbet-i vuşlatda ṭūl u dırāz eyleyemem

4 Böyle de ḳalsa eger vākıf-ı rāz eyleyemem

5 *Şabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum*

III

1 Beni ol şūḫ-ı sitem-pīşe dil-efgār itdi

2 Raḳibā zümresini maḥrem-i esrār itdi

3 Bu kederlerle cihānı başına dār itdi

4 ʿĀleme söylerim artıḳ canıma kār itdi

5 *Şabrı güc çāresi güc derde giriftār oldum*

14[73]

TĀRĪḪ-İ VEFĀT-I RIẒĀ MAḪDŪM-I SERMED EFENDİ[74]

[feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün]

[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

1 İḥtisāb-ı Ġalaṭa kātibi Sermed kim anıŋ
Oġlunuŋ fevti muḳāliyle pür oldı efvāh

2 Öyle ġadr itdi o meh-pāreye kim devr-i zamān
Oḳuyan terceme-i ḥālin ider ḥaşre dek āh

3 Seyre gitmişdi geçenlerde Fenerbāġçesi'ne
Şevḳ ile itmek içün sūy-ı çemen-zāre nigāh

[72] Hoca Neş'et Efendi'den tazmin edilen mısranın bulunmasında yararlanılan kaynak için bk. Oğraş, 1991: 160.

[73] **14 İÜ1 14a, AE1 14a; İÜ2 14a; AEMNZ 85 15a-15b**. Bu manzume İÜ2'de tarih manzumeleri içerisinde 4. sıradadır.

[74] Başlık: Tārīḫ İÜ1: -AE1:Tārīḫ-i Vefāt İÜ2.

4 Döndürüp ẕevraḳ-ı ʿömrin Moda Burnın'da fülk
Bir bölük kimse ile eyledi deryāda şināh

5 Üçi çıḳdı ikisi kendi ile ġarḳ oldı
Çāre ne böyle imiş bunlara taḳdīr-i İlāh

6 Vālidiniyle gidüp Cevdet o girdāb-ı ġama
Cesed-i pākın o bī-baḫtıŋ iderken nā-gāh

7 Ṭaldı ġavvāṣ-ı ḳażā çıḳdı şu muʿcem tārīḫ
Düşürüp baḫre ḳader adlı Rıżā'yı eyvāh (H.1244/M.1828)

15[75]

TĀRĪḪ-İ BERĀY-I DĀMĀD ŞODEN-İ MĪR ʿĀRİF BE-ḤAŻRET-i ḤĀLET EFENDİ[76]

[müstef'ilün/müstef'ilün/ müstef'ilün/müstef'ilün]

1 Ḥālet Efendi'ye Ḫudā ʿömr-i ebed ide ʿaṭā
Dergāhıŋ itsün mültecā bāy u gedāsı devletiŋ

2 Ol ḥażret-i ʿālī-cenāb luṭfı cihāna bī-ḥesāb
Erbābın eyler behre-yāb ḳadrin bilür ehliyetiŋ

3 ʿĀrif Beg'i dāmād idüp iclālini mezdād idüp
Gūyā buyurdı şād idüp bu yüzden olsun rıfʿatıŋ

4 Virdi ʿarūs-ı kāmını meşhūr itdi nāmını
Seyr it sürūr eyyāmını varsa felek gül ruḫṣatıŋ

5 Çoḳ ḳalb-i maḫzūn itdi şād çoḳ nā-murādı ber-murād
Olmaz mı iḳbāli ziyād böyle velīyyü'n-niʿmetiŋ

[75] **15 İÜ1 14a-14b, AE1 14a-14b; İÜ2 13b; AE2 15b-16a**. Bu manzume; İÜ2'de tarih manzumelerinin 1. sırasındadır.

6 Ey ḫātem-i devr-i zamān ʿālem bilür itmem beyān
Sensin muʿīn-i bī-kesān afāḳı ṭutdı şöhretiŋ

7 Miṣliŋ seḫā vü cūdda görmüş mi var mevcūdda
Bu Kaʿbe-i maḳṣūdda yoḳdur delīle ḥācetiŋ

8 Bir nīm nigāhıŋ olsa ger kem-nāmı nām-āver ider
İdbārı iḳbāle döner vardır o rütbe himmetiŋ

9 Saʿyıŋ olup taʿmīrede bu ʿālemi taṭhīrede
Āyīne-i tedbīrde ḳoyduŋ niẓāma ṣūretiŋ

10 Ne asumān ṭurduḳça ṭur bu ḫāk-dān ṭurduḳça ṭur
Var ol hemān ṭurduḳça ṭur ḥassāde göster devletiŋ

11 Cevdet virüp ḫāmeŋ ḫitām yazdı bu beyt içre penām
Dört vech ile tārīḫ-i tām ʿarż eylemekdir niyyetiŋ

12 Ehl-i hüner eyler duʿā iclāle dāl ide Ḫudā
Dāmādı ʿĀrif Beg sezā oldı cenāb-ı Ḫālet'iŋ (H.1237/M.1821/1822)

16[77]

TĀRĪḪ-İ VELĀDET-İ İḤSĀN BEG[78]

[mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün]

1 Ṣıṭabl şehriyāri yazıcısı şādımān oldı
Şükür maṭlūbını ol ẕāt-ı vālānıŋ Ḫudā virdi

2 Gelüp dünyāya bir maḫdūmı oldı dāfiʿ-i ālām
Ḳudūmı meymenet mersūm imiş Ḫaḳḳā şafā virdi

[77] **16 İÜ1 15a, AE1 15a; - İÜ2; AE2 16b.**
[78] Başlık: Tārīḫ-i Velādet-i İḥsān-ı Merḥūm AE2.

3 Cemāliŋ ʿarż idince vālidinine o meh-ṭalʿat
Şeb-i tārīk ġamda ḳaldılardı bir[79] żiyā virdi

4 Açıldı dīde-i baḫtı cihānı gördüler [80]gūyā
Felek ellerine āyīne-i ʿālem-nümā virdi

5 Muʿammer eylesün Ḫaḳ cümlesin Cevdet saʿādetle
İcābetden eşer böyle duʿāyı bī-riyā virdi

6 İşitdim ḥarf-i cevher-dārdan tārīḫ-i mevlüdin
Şafer içre cihāna ṭoġdı İḥsān Beg ṣadā virdi (H.1228/M.1813)

17[81]

TĀRĪḪ-İ ṢADARET-İ BENDERLİʿALĪ PĀŞĀ[82]

[mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün]

1 Şeh-i Ġāzī cihānı baʿdezīn bed eylesün fetḥe
Vezīr-i aʿẓamı oldı ʿAlī Pāşā-yı dil-āgāh

2 O Ḫaydar-sīrete iḥsān idüp mühr[83]-i hümāyūnuŋ
Bütün dünyāyı mesrūr itdi luṭf ile o şāhenşeh

3 Ne Ḫaydar-ḳahramān-ı ʿarṣa-i merdiŋe açmışdır
ʿAdū-yı dīne ḫavf-ı tīġi sūy-ı dūzaḫa bir rāh

4 Neşāṭ-āver olınca yümn-i teşrīfiyle İstanbul
O rütbe ḳaçdı ġam itdi ʿadem-ābādı menzilgāh

5 Zamān-ı devletiŋ fet(i)ḥ ü nuṣret çoḳ ẓuhūr eyle
Ḫidīvā çekme ġam tevfīḳe maẓharsın bi-ḥamdi'llāh

---

[79] 3 bir: pür AE2.
[80] 4 gūyā: zīrā AE2.
[81] **17 İÜ1 15a, AE1 15a; İÜ2 14a ;AE2 16b.**
[82] Başlık: Tārīḫ-i Berāy-ı ʿAli Pāşā İÜ2.
[83] 2 mühr-i hümāyūnıŋ: mühr ü hümāyūnıŋ İÜ1.

6 Esīr-i şām-ı ẓulmet işte gördi şimdi dünyāyı
Fürūġ-ı himmetiŋ oldı żiyā-bāş-ı cihān çün māh

7 Seni Ḫaḳ dā'im itsün ṣadr-ı vālāda sa'ādetle
Du'ā-yı devletiŋ vird-i zebānımdır benim her gāh

8 Olur tārīḫ-i tamām fāl-ı ḫayra dāll ey Cevdet
'Alī Pāşā'yı ṣadrında muvaffaḳ eylesün Allāh (H.1237/M.1821-1822)

18[84]

TĀRĪḪ-İ ḪAṬṬ-I ZĪVER[85]

[mefā'īlün/ mefā'īlün/mefā'īlün/ mefā'īlün]

1 Efendi-zādeme şāyeste deynse fā'iḳü'l-aḳrān
Ḫudā 'ālemdir itdi her fünūnı şimdiden ezber

2 On altı yaşına girdikde ḳıldı laḫyesin irsāl
Bu da luṭf-ı Ḫudā'dır herkese olmaz naṣīb ister

3 Didi cevherle Cevdet vālid-i ẕī-şānı tārīḫin
Ḫudā ḫaṭṭıŋ mübārek ide ṭūl-i 'ömr ile Zīver (1239/1823-1824)

19[86]

TĀRĪḪ-İ VEFĀT-I 'ĀŞIḲ ḪÜSEYN[87]

[fā'ilātün/ fā'ilātün/ fā'ilātün/fā'ilün]

1 Zümre-i ḫaṭṭāṭdan 'Āşıḳ Ḥüseyn-i bī-nevā
Hū çekerdi ney gibi bu bezm-i fānīde müdām

[84] **18 İÜ1 15b, AE1 15b; İÜ2 15a; AE2 17a.** Bu manzume, İÜ2'de tarih manzumeleri içerisinde 7. sıradadır.
[85] Başlık: Tārīḫ İÜ2: Berāy-ı Tārīḫ-i Ḫaṭṭ-ı Zīver Efendi AE2.
[86] **19 İÜ1 18b, AE1 18b; İÜ2 14b; AEMNZ 85 17a.**
[87] Başlık: - İÜ2.

2 Derd-mendiŋ geçdi hep vaḳti ḳalenderlik ile
Böyledir ḥāl-i cihān bir ehl-i dil olmaz bekām

3 Mest olup cām-ı fenādan eyleyüp terk-i rüsūm
Nefsini taḥḳīr içün ʿālemde olmuşdı mülām

4 Fevtine Cevdet'le yazdıḳ iştirāk üzre Fehīm
İki mışraʿ biri cevher birisi tārīḫ-i tām

5 ʿAzm-ı ʿuḳbā eyledi ʿĀşıḳ Ḥüseyn-i nā-murād
Eyleye ʿĀşıḳ Ḥüseyn-i nekre-gū ḫūldı maḳām (H.1240/M.1824-1825)

20[88]

DİGER TĀRĪḪ-İ VEFĀT-I ʿĀŞIḲ ḤÜSEYN BE-ṬARĪḲ-i HEZL[89]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

1 Bir kitābı vardı ṣāḥib-merḳadiŋ
Nāmı Kenzü'l-İḫtişāṣ-ı Beldeki (?)

2 Anda yazdım virdi kendi bāb bāb
Hep ḳamış yollarını şu beldeki(?)

3 Ṣoŋra metin şerḥ idüp ṭāliblere
Baḥṣi tafṣil eyledi mücmeldeki

4 Yazdı çizdi nüsḫasında bī-ḥesāb
Sürḫini telvīṣ idüp cedveldeki

5 Çalmadan oynar tel ehliydi bilüp
Sāz-ı dehriŋ naġmesin her teldeki

[88] **20 İÜ1 18b-19a, AE1 18b-19a; İÜ2 15a; AE2 17a-17b**. Bu manzume İÜ2'de son tarih manzumesidir.
[89] Başlık: Tārīḫ Berāy-ı ʿĀşıḳ Ḥüseyn İÜ2: Diger Tārīḫ-i Vefāt-ı ʿĀşıḳ Ḥüseyn Be-Ṭarīḳ Hüzzāl AE2.

6 Nefsine ḳalmışdı Köroğlı gibi
Ayuyı oḳlardı Çamlıbel'deki

7 Ḫalḳada ṣābūn virirdi cılḳ içün
Bu idi sermāye dā'im eldeki

8 Kendide böyle idüp maḫv-ı vücūd
Çör çöpe dönmiş idi rūy-ı seldeki

9 Ḫāṣılı Rabb'im günāhıŋ 'afv ide
İtdigi çoḳ āḫir ü evveldeki

10 Ṣoŋ cemā'at ḳıldı tārīḫin 'ayān
Mātem it gitdi imām-ı beldeki (?) (H.1240/M.1824-1825)

21[90]

TĀRĪḪ-İ VEFĀT-I İBRĀHĪM EEFENDİ[91]

[fā'ilātün/ fā'ilātün/ fā'ilātün/fā'ilün]

1 Seyyid İbrāhīm Efendi'yi ḳoyup ḳabre ecel
Fülk-i cismin eyledi tersānede gözden nihān

2 Maḫzen-i çūbuŋ olup bir nice dem başkātibi
Yonġası ḳarışmamışdı ol ẓarīf-i nükte-dān

3 Ṣıdḳ ile ḫidmet idüp yıllarca dīn ü devlete
Aldı dīvān-ḫāne-i 'ālemde ḳat ḳat nām u şān

4 Genc iken pīrāne vādī eylemişdi iḫtiyār
Ṭoġrılıḳdandı 'aṣāsı ṣaġ elinde bir nişān

[90] **21 İÜ1 16b, AE1 16b; İÜ2 14b; AE2 17b.** Bu manzume; İÜ2'de tarih manzumelerinin içerisinde 3.sıradadır.
[91] Başlık: Tārīḫ-i Vefāt İÜ2.

5 Kendine maḫṣūṣ olup ʿaḳl ile ṭavr-ı nāzıŋı
İltifāt eyler idi aʿlā vü ednāya hemān

6 Böyle aḫlaḳ-ı ḥamīde ṣāḥibi ehl-i dile
Çoḳ mı raḥmet-ḫᵛān olup ʿālem dise cennet-mekān

7 Cevdetā tārīḫidir el-ḥaḳ Fehīm'iŋ yādigār
Oldı İbrāhīm Efendi gülşen-i ʿadne revān (H.1241/M.1824-1825)

22[92]

TĀRĪḪ-İ VEFĀT-I MELEK PĀŞĀ-ZĀDE ZĀDESİ MĪR ḤASĪB[93]

[feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün]
[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

1 Ḳadri Beg-zāde o gül-naḫl-ı leṭāfet ki ṣolup
İtdi hecri bize bu gülşeni cāy-ı ḥasret

2 Genc iken dāḫil olup silsile-i tedrīse
Eyledi mevṣile ṣaḥan-ı cihāndan ḥareket

3 Ḫaṭṭ-ı taʿlīḳde bir ṣīveye mālik idi kim
Ḳıṭʿasın görse gelür idi 'İmād'a ḫayret

4 Ser-firāzıydı semāḥatle kişi zādeleriŋ
Dāʿimā eyler idi herkese ʿālī himmet

5 Ḫaḳ o yatdıḳça vire vālid ü dāderlerine
ʿÖmr ü iḳbāl-i ebed feyż-i kemāl-i ṣıḥḥat

6 Cevdetā ṭaş diküp ḳabrine yazdım tārīḫ
Menzilin Mīr Ḫasīb'iŋ ide Rabb'im cennet

[92] **22 İÜ1 16a-16b, AE1 16a-16b; - İÜ2; AE2 18a**. Bu manzume; AE2'de son tarih manzumesidir.
[93] Başlık: Tārīḫ-i Vefāt-ı Ḳadrī Beg-zāde AE2.

23[94]

TĀRĪḪ-İ VEFĀT-I VESĪLE ḴADIN[95]

[fā‘ilātün/ fā‘ilātün/fā‘ilātün/fā‘ilün]

1 ‘İffet ile vaḳti geçmişken yine ‘ömri gibi
İtmedi āḫir vefā dünyā Vesīle Ḳadın’a

2 Bir vesīleyle gidersin ḳabre remziyle ecel
Bugüni eylerdi hep īmā Vesīle Ḳadın’a

3 Ol sebebden tārike oldı cihānı çekdi el
N’itdi baḳ endīşe-i ferdā Vesīle Ḳadın’a

4 Çünki dünyāda ṭurup bir nice dem kām almadı
Devlet-i ‘uḳbā vire Mevlā Vesīle Ḳadın’a

5 Cevdetā mu‘cemle yaz tārīḫin ol merḥūmeniŋ
Bezm-i bāġ-ı ‘adn ola me‘vā Vesīle Ḳadın’a

FĪ-ḤARFİ’L-ELİF[96]

24[97]

[mef‘ūlü/fā‘ilātü/mefā‘īlü/fā‘ilün]

1 Çün lāzım oldı ‘aşḳ ile terk-i cihān baŋa
Söyleŋ o şūḫa virmesün artıḳ amān baŋa

2 Mātem-serā-yı dehre gelen aġlayup gider
Bu sırrı itdi māh-ı Muḥarrem ‘ayān baŋa

---

[94] 23 İÜ1 16b, AE1 16b; İÜ2 14b-15a; AE2 17b-18a.
[95] Başlık: Tārīḫ-i Vefāt İÜ2.
[96] Başlık: Ġazel AE1:İbtidā-yı Ġazelliyāt İÜ2: İbtidā-yı Ġazelliyāt Der- Ḥarf-i Elif AE2.
[97] **24 İÜ1 16b, AE1 16b; İÜ2 15b; AE2 18a-18b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş’ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 15a-15b.**

3 Aġyār iderdi ṭāliʿ-i nā-sāz yārimi
Dostum da olsa düşmen idi bir zamān baŋa

4 Ben aġladıḳça çaġlar idi cūybār-ı eşk
Meyl itmedi ne çāre o serv-i revān baŋa

5 Ḫūn-ı cigerle bir ṭolı şundı dü destime
Bu raṭlı geldi pīr-i meyiŋ pek girān baŋa

6 Vaḳtiyle aŋdırır beni Cevdet ġazellerim
Bir gün olur ki raḥmet oḳur şāʿirān baŋa

7 Gelmiş cenāb-ı ʿİzzet işitdim mizācsız
Gösterdi çarḫ baḳ yine yahşı yamān baŋa

8 Rabb'im şifālar eyleye iḥsān o zāta kim
Şevḳ-i ḳudūmı virdi anıŋ tāze cān baŋa

25[98]

ĠAZEL[99]

[feʿilātün/feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün]
[fāʿilātün) *[fāʿlün]*

1 Baḫt-ı bed māniʿ-i taḥṣīl-i kemāl oldı baŋa
Ṭoġmadan mihr-i emel vaḳt-i zevāl oldı baŋa

2 Iżṭırāb eyledi ol rütbe çü sīm-āb tenim
Şimdi bir yerde ḳarār emr-i muḥāl oldı baŋa

[98] **25 İÜ1 17a, AE1 17a; İÜ2 16a; AE2 18b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 20b.**
[99] Başlık: - İÜ2, AE2.

3 Ġam-ı laʿliŋle ḳızıl ḳāna boyandı dīdem
Gel gel ey ruḫları gül gör ki ne ḥāl[100] oldı baŋa

4 İtdi miʾrāt-ı cemāliŋ beni mest-i ḥayret
Sāḳiyā kendimi bilmege ne ḥāl oldı baŋa

5 Der-i Mollāʾda dirim Cevdet ölince bunı ben
Baḫt-ı bed māniʿ-i taḥṣīl-i kemāl oldı baŋa

26[101]

ĠAZEL-i NĀ-TAMĀM[102]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

1 Dostı düşmen düşmeni dost eyledi āḫir baŋa
Başladı cevre felek bāṭında da ẓāhir baŋa

2 Nice yıllardır muḳīm-i künc-i deyr-i miḥnetim
Dāḫı raḥm itmez misin ḥālim görüp kāfir baŋa

3 Cāme-ḫᵛāb-ı vaşlına[103] daʿvet idüp biŋ nāz ile
Eyledi ikrām yārim dün gice vāfir baŋa

[100] 3 āl: ḥāl İÜ1, AE1.
[101] **26 İÜ1 17a, AE1 17a; İÜ2 16b; AE2 18b.** 26.manzume, İÜ2'de 5. sırada yer almakatadır ancak diğer nüshalarda 3. sırada yer almaktadır. **Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 23b.**
[102] Başlık: - İÜ2: Ġazel-i Nāḳış AE2.
[103] 3 vaşlına: vuşlata İÜ1, AE1.

27[104]

ĠAZEL-İ NĀ-TAMĀM[105]

[mefāʿilün/feʿilātün/ mefāʿilün/feʿilün]

1 Ne inkisār iderim ḫüzn ile ne āh saŋa
Beni düketdiŋ efendim raḳīb vāh saŋa

2 Ṣaḳın bu ḫüsn ile mirʿāta baḳma tenhāda
İderse istemem ʿaksiŋ daḫı nigāh saŋa

28[106]

TAŻMĪN-İ MIṢRAʿ-I FĀŻIL

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

1 *Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa*[107]
Sūz-ı dilde nuḳl içün baġrım kebāb eyler baŋa

2 Ol ḳadar bīgāne meşreb kim ḫaṭ-āverken o şūḫ
Āşinālıḳ itmege ḫālā ḥabāb eyler baŋa

3 ʿÖmrüm olduḳça der-i pīr-i muġānı beklerim
Her ne luṭf eylerse ol ʿālī-cenāb eyler baŋa

4 Ṣıfr-ı yed ḳaldım tüketdim naḳd-i eşk ü nāleyi
Anı yār ammā ʿināyetden ḥesāb eyler baŋa

---

[104] **27 İÜ1 17a, AE1 17a; İÜ2 29b-30a; AE2 19a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 23b.**

[105] Başlık: Ḳıṭʿa İÜ2. 27.manzume diğer nüshalarda nazım şekli gazel olarak belirtilmişken İÜ2'de nazım şekli kıt'a olarak belirtilmiştir. Kafiyelenişine baktığımızda manzumenin nazım şekli kıt'a değil de gazel olduğu görülmektedir.

[106] **28 İÜ1 17a-17b, AE1 17a-17b; İÜ2 16a; AEMNZ 85 19a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 20a.**

[107] Enderunlu Fâzıl'dan tazmin edilen mısranın bulunmasında yararlanınlan kaynak için. bk. Divan-ı Fazıl Bey Enderunî, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı, Bel_Osm_0.00251/02.

5 Ben o maǧmūrum ki Cevdet meclis-i devrānda
Çarḫ kendi ḳānımı şimdi şarāb eyler baŋa

29[108]

ĠAZEL[109]

[feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün]
[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

1 Zīr-i fesden çalışup perçemiŋ iẓhāra hevā
Oldı püsḳülli belā başıma āvāre hevā

2 Germ ü serd-i reviş[110]-i dehr ile hem-meşreb iken
Yine çöllerde yanar bād-ı hevā nāra hevā

3 Bir nişīmeniŋe sūr itdi kenār-ı bāġı
Gül ü sünbülle çıḳup seyr-i çemen-zāra hevā

4 Bād-ı āhım gibi hep tel tel iderdi zülfin
Şāneden olsa idi ṭurre-i ṭarrāra hevā

5 Beni de eyledi Cevdet gibi āşüfte dimāġ
Düşürüp göŋlümi ʿanberci fedā-kāra hevā

[108] **29 İÜ1 16b, AE1 16b; İÜ2 16a; AE2 19a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 20b.**
[109] Başlık: - İÜ2, AE2.
[110] 2 reviş: rūşen İÜ1,AE1.

30[111]

ḪARFÜ'L-BĀ-YI ĠAZEL-İ NĀ-TAMĀM[112]

[mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün]

1 Çıḳdı içerden āh ne 'ālemdedir 'aceb
Mülkün bıraḳdı şāh ne 'ālemdedir 'aceb

2 Gördüm raḳībi mevte 'azīmetdi niyyeti
Olmuş mı rū-be-rāh ne 'ālemdedir 'aceb

3 Bir dem yanardı duzaḫ-ı firḳatde gönlümüz
Şimdi o bī-günāh ne 'ālemdedir 'aceb

31[113]

ḪARFÜ'T-TĀ[114]

[mef'ūlü/mefā'īlü/ mefā'īlü/fe'ūlün]

1 Dünyāda idüp 'ömrümi ifnā-yı maḥabbet
Ölsem daḫı itmem yine şekvā-yı maḥabbet

2 Yāriŋ ṭuyulursa çoġalur zümre-i aġyār
Gitdikçe büyür ḳā'ide ġavġā-yı maḥabbet

3 Naḳş olsa n'ola çeşmi feżā-yı dilimize
Āhūyladır revnaḳ-ı ṣaḥrā-yı maḥabbet

4 Çoḳdan beri maḫmūr-ı şarāb-ı ġam-ı 'aşḳım
Bir cām ṣun ey sāḳi-i ṣahbā-yı maḥabbet

---

[111] **30 İÜ1 17b, AE1 17b; İÜ2 16b; AE2 19b.**
[112] Başlık: Fī-Ḫarfi'l-Bā İÜ2: Ġazel-i Nāḳış-ı Fī-Ḫarfi'l-Bā AE2.
[113] **31 İÜ1 17b-18a, AE1 17b-18a; İÜ2 16b-17a; AE2 19b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 23b-24a.**
[114] Başlık: Fī-Ḫarfi't-Tā İÜ2.

5 Tevfīḳ-i Ḫudā yāver olup ṭa‘bıma Cevdet
Yazdım yine bir naẓm-ı feraḫ-zā-yı maḥabbet

32[115]

ĠAZEL[116]

[fā‘ilātün/fā‘ilün]

I

1 Mest-i mey-i ‘aşḳ olup
2 *Çaġıruram dost dost*[117]
3 Na‘ra-zen-i şevḳ olup
4 *Çaġıruram dost dost*

II

1 Leyl ü nehār aġlayup
2 Sīnecigim daġlayup
3 Yāralarım baġlayup
4 *Çaġıruram dost dost*

III

1 Cāmeden ‘uryān tenim
2 Faḳr u fenā gülşenim
3 Ṭaġlar olup meskenim
4 *Çaġıruram dost dost*

IV

1 İdeli hecr ü elem
2 Ẕevḳi baŋa ‘ayn-ı ġam
3 Āh iderek ṣubḥ-dem

[115] **32 İÜ1 18a, AE1 18a; İÜ2 16b; AE2 19b-20a**. Bu manzume İÜ2’de kafiye ve redifi te harfiyle biten gazellerden ilkidir.
[116] Başlık: -İÜ2, AE2. Bu manzume incelendiğinde başlığın müstensihler tarafından yanlış konulmuş olabilir. Gazel olabilmesi için ilk beytin mısraları kendi aralarında kafiyeli, diğer beyitlerin ikinci mısraları birinci beyitle kafiyeli olmalıdır. Ancak manzumenin kafiyelenişi murabba nazım şekline uymaktadır.
[117] Niyâzî Mısrî’nin manzumesinin redifinin bulunmasında yararlanılan kaynak için bk. Erdoğan, 2019: 156.

4 *Çaġıruram dost dost*

V

1 Cevdet o meh-veş baŋa
2 Olalı ser-keş baŋa
3 Düşdi bir āteş baŋa
4 *Çaġıruram dost dost*

ḪARFÜ'R-RĀ[118]

33[119]

[mefā'īlün/ mefā'īlün/ mefā'īlün/ mefā'īlün]

1 Çekildim ol gülüŋ pīrāmeninden nice müddetdir
Yine pür ḫārḫār-ı cevriyim bilmem ne ḥikmetdir

2 'Aceb çün serv bir āzāde-ser var mı şu 'ālemde
Kimi gördükse bir dürlü esīr-i derd ü miḥnetdir

3 Enīsi itse de me'yūs me'yūsı enīs itmez
Felekden ḳāṭ'-ı ümīd ile 'āşıḳ bī-mürüvvetdir

4 Göz açmaz tā ṣabāḥ-ḥaşre dek renc-i ḫumārından
O kim ser-mest-i cām-ı bāde-i iḳbāl u devletdir

5 Cihānıŋ sūrı mātem mātemi sūr oldıġın aŋla
Ġaraż ṣanma şikāyet 'ārif iseŋ bir ḥikāyetdir

6 Düşürdüŋ kendi kendiŋ ġurbete böyle ḫaḳīr itdiŋ
Düşen şimden-gerü ey dil saŋa āh-ı nedāmetdir

7 Naẓardan ol mehiŋ bergeşte oldı devlet-i ḫüsni
Ḫudā ḫıfẓ eyleye dāīm kemāl-i şöhret āfetdir

---

[118] Başlık: Fī-Ḫarfi'r-Rā İÜ2, AE1.

[119] **33 İÜ1 18a-18b, AE1 18a-18b; İÜ2 17a; AE2 20a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 20a.**

8 Seni berbād ider yoḳ ḫüznle ekdārdan[120] ġayrı
Ġarīb olduŋ vaṭanda şimdi Cevdet bu ne ḥāletdir

34[121]

ĠAZEL[122]

[feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün]
[fāʿilātün] [fāʿlün]

1 ʿĀşıḳa vaṣlıma yoḳ çāre dimiş sözde budur
Gezmesün nāfile āvāre dimiş sözde budur

2 Tīre-baḫtān[123] ġamıŋ ḳaldı şeb-i firḳatde
Diyü söylerken o meh-pāre dimiş sözde budur

3 Neş'e-yāb-ı naẓar-ı çeşm-i siyeh-mestim olan
Baḳmasun sāġar-ı ser-şāre dimiş sözde budur

4 Dil şifā niyyetine şūḫ-ı ṭabībe ṣarılup
Derdime varsa budur çāre dimiş sözde budur

5 Zülf-i şeb-gūnene dil-besteligim fehm idicek
Cevdet'iŋ baḫtı ne pek ḳara dimiş sözde budur

[120] İÜ1'de ve AE1'de müstensihleri ekdārdan kelimesinin kef harfinin keşidesini çekmeyi unutmuş böylece kelme aldārdan gibi yazılmıştır.
[121] **34 İÜ1, AE1 18b; İÜ2 19b; AE2 20a-20b**. Bu manzume; İÜ2'de kafiye ve redifi son harfi re olan manzumelerin 8.sırasındadır. **Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 19b-20a.**
[122] Başlık: - İÜ2, AE2.
[123] 2 Tīre: Tīr İÜ1, AE1.

35[124]

ĠAZEL-İ NĀ-TAMĀM[125]

[feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün]
[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

1 Yāri ġam-nāk iden ḥāl-i diger-gūnümdür
Sebeb-i ḥüzn-i cihān ḫāṭır-ı maḥzūnumdur

2 N'ola her mışraʿm olsa ḳad-i bālāsı gibi
Beni şāʿir iden ol ḳāmet-i mevzūnumdur

3 Mesken it ġayrı göŋül kendiŋe ṣaḥrā-yı ġamı
Dimiş ol Leyli-ʿizārım saŋa Mecnūn'umdur

36[126]

ĠAZEL-İ NĀ-TAMĀM[127]

[mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün]

1 Bu bezm-i ġamda dil şimdi ruḫ-ı cānāne ḥasretdir[128]
Hezār-ı zārdır kim ġonca-ı ḫandāna ḥasretdir

2 Reh[129]-i neẕẕāreme aġyār-veş sed oldı eşkim āh
Ḫayāl-i yār anuŋçün dīde-i giryāna ḥasretdir

3 Şeb-i deycūr-ı firḳatde ṣabāḥ vaṣlı gör yoḫsa
Bu şehriŋ sākinānı mihr-i nūr-efşāna ḥasretdir

---

[124] **35 İÜ1 18b, AE1 18b; İÜ2 21a; AE2 20b.** Bu manzume; İÜ2'de kafiyesi ve redifi re harfiyle biten gazeller içinde sonuncusudur. **Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 22a-22b.**
[125] Başlık: Ġazeliyyāt-ı Nā-Tamām İÜ2: - AE2.
[126] **36 İÜ1 18b-19a, AE1 18b-19a; İÜ2 21a; AE2 19b**. **Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 22b.**
[127] Başlık: Ġazeliyyāt-ı Nā-Tamām İÜ2: - AE2.
[128] 36-1 : - İÜ1, AE1, AE2.
[129] 2 Reh: Meh AE2.

37[130]

ĠAZEL[131]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Māniʿ olup o şūḫ ile seyrāne rūzigār
Döndürdi cū-yı eşkimi ʿummāna rūzigār

2 Ser-der-hevālıḳ eyledi ṣalḳım ṣaçaḳ beni
Urduḳça şāne zülf-i perīşāna rūzigār

3 Çoḳdan iderdim ʿaḳlıma yelken cünūnla
Ruḫṣat vireydi çāk-ı girībāna rūzigār

4 Ḫaṣmıŋ ḳarınca olsa da merdāne bil anı
Seyr it ne yapdı taḫt-ı Süleymān'a rūzigār

5 Hīç esmez oldı ḳıble-i kūy-ı ḥabībden
Gitdikçe döndi ḥācı peşīmāna rūzigār

6 Başdan çıḳardı anı da sevdā-yı kākülüŋ
Düşdi ġamıŋla ṭaġlara dīvāne rūzigār

7 Geçmekdedir bahār u ḫazān u şitā vü ṣayf
Bir gün virür netīce şu devrāna rūzigār

8 Ḫaṣr oldı germ ü serdine vaḳtim bu ʿālemiŋ
Esdikce esdi sīne-i ʿuryāna rūzigār

9 Bir berg-i sebz ile bizi yād itmedi dirīġ
Bī-hūde geldi gitdi gülistāna rūzigār

---

[130] **37 İÜ1 19a, AE1 19a; İÜ2 17a- 17b; AE2 20b-21a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 21a.**

[131] Başlık: Ġazel-i Raʿnā İÜ2 : - AE1, - AE2.

10 Cevdet ʿaceb mi geçse günüm cevr-i dehr ile
Rāḥat virür mi şemʿ-i fürūzāna rūzigār

38[132]

ĠAZEL[133]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

1 Āteş-i ʿaşḳınla bir āh eylesem dünyā yanar
Yal(ı)ŋız dünyā degil bir dem de māfiyā yanar

2 Dün gice aldım fitīli şemʿ-i ḥüsn-i yārdan[134]
Baʿdezīn fānūs-ı ġamda bu dil-i şeydā yanar

3 Ben yanarken āteş-i seyyāle şundı destime
Yanġına ḳundaḳ bıraḳdı ol mehim ḥālā yanar

4 Şuʿle-i āhım şerer-bāş-ı cihān olsa n'ola
Ḫāne-i ḳalbim ṭutuşdı şimdi ser-tā-pā yanar

5 Bir ḳızıl bayram idüp ʿuşşāḳı ḳurbān eylemiş
Geldi yalın tīġ o mihr ü āfitāb-āsā yanar

6 Āteş aldı ḫāl-i bārūtuŋ görüp dil ʿāḳıbet
Ṣavdı artıḳ ṣardı yanġın bacayı iṭfā yanar

7 Eyledi büryān bakışla bendesin ol meh çerāġ
Cevdetā bu iltifāta düşmenim ammā yanar

---

[132] **38 İÜ1 19a-19b, AE1 19a-19b, İÜ2 19a-19b; AE2 21a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 21b.**
[133] Başlık: Ġazel-i ʿĀşıḳāne İÜ2: - AE2.
[134] 2 yārdan: yār ile İÜ1, AE1, AE2.

39[135]

ĠAZEL[136]

[mefāʿilün/feʿilātün/ mefāʿilün/feʿilün]

1 Felek ḫaṭ-āver idüp rū-yı yārim āḫir-i kār
Ber-ā-ber eyledi leyl ü nehārım āḫir-i kār

2 No'la gedā-yı ser-i kūyı olsam ol şāhıŋ
Elimden aldı felek küll-i varım āḫir-i kār

3 Cünūna oldı mü'eddī dirīġ farṭ-ı ẕekā
Bu çārsuda żarar itdi karım āḫir-i kār

4 Ṣavurdı ḫırmen-i dil dāne ḫāṣıl itmiş iken
Müsāʿid olmadı hīç rūzigārım āḫir-i kār

40[137]

ĠAZEL[138]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

1 Eyledim[139] ʿömrüm hebā āḫir hevā-yı zülf-i yār
Başıma oldı belā āḫir hevā-yı zülf-i yār

2 Şāne-veş ben çāk çāk-ı cevri oldum nāfile
Düşmene itdi vefā āḫir hevā-yı zülf-i yār

3 Ḳara gün dostı ṣanurdum baḫtımı rūşen görüp
Anıda itdi fenā āḫir hevā-yı zülf-i yār

---

[135] **39 İÜ1 19b, AE1 19b; İÜ2 20b-21a; AE2 21a-21b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 22a.**
[136] Başlık: Ġazeliyyāt-ı Nā-Tamām İÜ2: Ġazel-i Nāḳış AE2.
[137] **40 İÜ1 19b, AE1 19b, İÜ2 19b; AE2 21b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY04089, vr. 21a-21b.**
[138] Başlık: - İÜ2, AE2.
[139] 1 Eyledim: Eyledi İÜ2, AE2.

4 Dil siyeh rūz-ı maḥabbetken düşürdi şāma āh
N’eyledi seyr it baŋa āḫir hevā-yı zülf-i yār

5 Girye-nāk ol ye’s ile Cevdet bu mātem-ḫānede
Ḳara giydirdi saŋa āḫir hevā-yı zülf-i yār

41[140]

DĀNİŞ BEG’E NAẒĪRE

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Ḫaṭṭı gelince ʿāşıḳa ol şūḫ yār olur
Ḫalḳıŋ ḫazān vaḳti bizim nev-bahār olur

2 Cām-ı viṣāli çekmeden eyle firāḳı yād
Her neş’eniŋ şoŋunda göŋül bir ḫumār olur

3 Ḳaldı o şūḫ muṭrib ile beynimiz bozuk
ʿUşşāḳıŋ āh ṭāliʿi nā-sāz-kār[141] olur

4 Sāḥil-res-i murād ider keşti-i dili
Bir gün olur müsāʿide-i rūziġār olur

5 Cevdet fuṣūl-i erbaʿası böyledir ġamıŋ
Ḫalḳıŋ ḫazān vaḳti bizim nev-bahār olur

[140] **41 İÜ1 19b-20a, AE1 19b-20a; İÜ2 19a; AE2 21b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş’ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 28a-28b.**
[141] 3 nā-sāz-kār: nā-sāz AE2.

42[142]

ZEYL[143]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Ḫaṭṭı çıḳınca büselere iẕn-i yār olur
Vaḳti gelince naḫl-i emel mīve-dār olur

2 Bir ẕātıŋ oldı ḫāme bu naẓmımda peyrevī
Ẕikr-i cemīlin eyler isem āşikār olur

3 Yaʿni cenāb-ı Dāniş-i nāzik-ṭabīʿatıŋ
Ẕāt[144]-ı şerīfi ʿāleme bir yādigār olur

4 Ol menbaʿ-ı maʿārif ü şāḥib-diliŋ baŋa
Vaşfında oldıġım sebeb-i iftiḫār olur

5 Zīrā süḫanda fāiḳü'l-aḳrān olup gider
Böyle ḳalursa ẕātına şi'r inḥişār olur

6 Naẓmında var o rütbe leṭāfet ki çün şarāb
Maḫmūr okursa bir ġazelin neş'e-dār olur

7 Şevket ḫayāl dinmek aŋa bir ḳabā kelām
Bezm-i süḫanda bu sözime iʿtibār olur

8 Ḫaḳ üzre vaşfını hele taḥrīre ʿācizim
Tefṣil olunsa her ne ḳadar iḫtişār olur

9 Ġayrı duʿāya başla göŋül şāʿirāne gibi
Naẓm āḫirinde ḳāʿidedir iʿtiẕār olur

---

[142] **42 İÜ1 20a, AE1 20a; İÜ2 19a; AE2 21b-22a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 21b-22a.**
[143] Başlık: - İÜ2, AE2.
[144] 3 Ẕāt: Ẕātı İÜ2.

43[145]

TAŻMĪN-İ MIṢRAʿ-I SĀLİK

[feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün]
[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

1 Baḳdım āyīne-i tedbīre bu ṣūret görinür
Bize şimden-gerü ʿazm-ı reh-i ġurbet görinür[146][147]

2 Sen hemān dīde-i idrākiŋi rūşen ide gör
Bir gün ol māh-ı ümīd şeb-i firḳat görinür

3 Ṣavb-ı maḳṣūda çıḳar bir yol arar Sālik olan
Baŋa āsān-ı ṭarīḳ ʿaşḳ u maḥabbet görinür

4 Gizlidir gerçi şeb-i tārda ṣubḥ-ı ümīd
Olmasa gözde eger perde-i ġaflet görinür

5 Cevdetā meyl-i vaṭan ḳoymadı dilde ġam-ı yār
Bize şimden-gerü ʿazm-ı reh-i ġurbet görinür

44[148]

ĠAZEL[149]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Ser-mest-i cām-ı ʿaşḳ olan ādem ayılmıyor
Ammā ḫayāl-i yār ile pek de bayılmıyor

---

[145] **43 İÜ1 20a-20b, AE1 20a-20b; İÜ2 20a; AE2 22a. Ayrıca bk. Mecmua'i Eş'ar İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089 vr. 24a.**
[146] 1 Bize: Bizim AE2
[147] Sâlik'in tazmin edilen mısrasının bulunmasında yararlanılan kaynak için bk. Çağlar, 2011: 189.
[148] **44 İÜ1 20b, AE1 20b; İÜ2 19b-20a; AE2 22a-22b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 24a.**
[149] Başlık: - İÜ1,- İÜ2, - AE2.

2 Zāhid güciyle aŋladı mustaṣḳıl oldığın
Evvelki gibi bezme gelince yayılmıyor

3 Kāfir raḳīb o rütbe keṣīrü'l-'ıyāl kim
Ürkütmeyince sürisin aṣlā ṣayılmıyor

4 İtdi felek mesireleri şimdi [150]ordu-gāh
Ceb-ḫānesiz ḥışāra[151] anuŋçün ḳayılmıyor

5 Cevdet idüp de tecrübe nefsimde aŋladım
Ser-mest-i cām-ı 'aşḳ olan ādem ayılmıyor

45[152]

ĠAZEL-İ NĀ-TAMĀM[153]

[mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün]

1 Derdim firāḳ-ı yār ile maḥzūn olan bilür
Reng-i şarāb-ı 'aşḳı ciger-ḫūn olan bilür

2 Benden ṣoruŋ o meh-veşimiŋ ḥüsn ü ānını
Ḳadr-i cemāl-i Leyli'yi Mecnūn olan bilür

[150] 4 ordu-gāh:-İÜ1, - AE1, - AE2.
[151] 4 ḥışāra: ḫışār İÜ1, AE1.
[152] **45 İÜ1 20b, AE1 20b; İÜ2 29b; AE2 22b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 22b.**
[153] Başlık: Rübā'ī İÜ2: Ġazel-i Nāḳış AE2.

46[154]

ĠAZEL-İ NĀ-TAMĀM[155]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Gönglüm esīr-i zülf-i girih-gīr itdi yār
Mecnūn-ı ʿaşḳı beste-i zincīr itdi yār

2 Ġamla helākımız hele taḳdīre uymadı
Bunca zamān nāfile tedbīr itdi yār

47[156][157]

ĠAZEL[158]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Bir ʿāşıḳın ki dilber-i ḳaşı kemānı var
Devrān büker benim gibi ḳaddin zamānı var

2 Ḫūbān içinde bellidir ol ḳaşı yā güzel
Tīr-i sitemle tā ciġerimde nişānı var

3 Ebr-i bahār-veş bürüdi çarḫı dūd-ı āh
Ṣaḥrāya çıḳdı Ḳays yine sāyebānı var

4 ʿĀşıḳ tüketdi yaş dökerek naḳd-i ʿömrini
Şimdi vişāle virmege bir ḳurı cānı var

---

[154] **46 İÜ1 20b, AE1 20b; İÜ2 29b ; AE2 22b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 22b.**

[155] Başlık: Maṭlaʿ İÜ2: Ġazel-i Nāḳış AE2.

[156] İÜ2'de müstensihin hatası sonucu 47.manzumenin 3, 4. beytileri 48.manzumenin 3, 4. beyti gibi gösterilmiştir.

[157] **47 İÜ1 21a, AE1 21a; İÜ2 20a-20b: AE2 22b-23a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 24a-24b.**

[158] Başlık: -İÜ2 : Ġazel-i Nāḳış AE2.

5 Cevdet hezār-ı zār ne yapsun bu ʿālemiŋ[159]
Bir gül-sitānı var anuŋ da ḫazānı vār

48[160][161]

ĠAZEL[162]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Yāriŋ viṣāle meyli var ammā zamānı var
Çün[163] dāġ-ı sīne anda da ʿaṣḳıŋ nişānı var

2 Derdiŋ çekerdi çile-i cevrin benim gibi
Ṣanma görüp de destimi elde kemānı var

3 Ḫāre bıraḳma fürṣat iken dāmen-i güli
Ey ʿandelīb aŋla bu bāġıŋ ḫazānı var

4 Ehl-i derūn ney gibi her demde āh ider
Meclisde kim bilür ki ne derd-i nihānı var

5 Cevdet bilendi dün giceki iltifātla
Yāriŋ viṣāle meyli var ammā zamānı var

---

[159] 5 ʿālemiŋ: ʿālemde İÜ1, AE1.
[160] İÜ2'de müstensihin hatası sonucu 48.manzumenin 3, 4 ve 5.beytileri 47.manzumenin 3, 4 ve 5. beyti gibi gösterilmiştir.
[161] **48 İÜ1 21a, AE1 21a; İÜ2 20a; AE2 23a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 24b.**
[162] Başlık: - İÜ2, AE2.
[163] 1 Çün: Cevre İÜ1, AE1.

49[164]

ĠAZEL[165]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün]

1 Bezm-i ġam sāġar-keşi dil-ḫūndur
Neş'eli ẓann itdigin maḥzūndur

2 Naḳd-i vaḳtin ʿayş u nūşa ṣarf ider
Ehl-i ẕevḳin ekṣeri medyūndur

3 Mā'il-i ḫūbāndır erbāb-ı ʿaşḳ
Leyli'ye meyl eyleyen Mecnūn'dur

4 Böyle cevrin mi çekerdim ol mehiŋ
Āh baḫtum n'eyleyim vārūndur

5 Cevdetā ġurbetde cevr-i dehr ile
Iżṭırābım jīveden efzūndur

50[166]

ĠAZEL-İ NĀ-TAMĀM[167]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Maḥzūn göŋül ki[168] eşk-i revān olmaḳ istiyor
Derd-i nihān bār-ı ʿayān olmaḳ istiyor

2 Ḫaṭṭdan seḥāb çekdi felek māh-rūyına
Gözden o şūḫ ġayrı nihān olmaḳ istiyor

---

[164] **49 İÜ1 21a-21b, AE1 21a-21b; İÜ2 20b; AE2 23a.**
[165] Başlık: - AE1, - İÜ2, - AE2.
[166] **50 İÜ1, AE1 21b; İÜ2 29b; AE2 23a-23b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 22b.**
[167] Başlık: Maṭlaʿ İÜ2: Ġazel-i Nāḳış AE2.
[168] 1 ki: - İÜ1, - AE1, - AE2.

51[169]

MÜSTEẔĀD-I NECCĀRİYYE[170]

[mef'ūlü/mefā'īlü/ mefā'īlü/fe'ūlün]

[mef'ūlü/ fe'ūlün]

1 Aldı dil-i nālānımı bir muġ-beçe dülger
Cüz'îce ḫaṭ-āver
İşler keser 'uşşāk-ı dil-efgār yine ekser
Pek kāfire beŋzer

2 Ṣordum adını ustasına didi Anesti
Ol 'aşḳ ile mesti
Var mey-kede-i şevḳine çek bir iki sāġar
Ol luṭfına mazhar

3 Dil-ḫānemi aldı götüri yıḳdı temelden
Ḳurtardı emelden
Vîrāneye döndürdi beni şimdi o dilber
Bir çırpıda yekser

4 Cān burġusını sîne-i mecrūḥuma dikdi
Yek taḫtamı[171] s.kdi
Kertüp sözümi mıhlayacak ḳoymadı bir yer
Şaşırdı bu kem-ter

5 Kāşāne-i aġūşa idüp vaşlı ṭavānlıḳ
Çekdim 'avadanlıḳ[172]
Mābeyn-i maḥabbetde yeŋi çıḳdı bu işler
Panbuḳ gibi minder

---

[169] **51 İÜ1 21b-22a, AE1 21b-22a; İÜ2 18a-18b; AE2 23b-24a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 24b-25b.**

[170] Başlık: Müsteẕād-ı Dülgeriyye İÜ2.

[171]7 taḫtamı: taḫtamı İÜ1, AE1, AE2.

[172]5 'avādanlıḳ: 'avadanlıḳ İÜ2.

6 Üftādesini ṭoġramadır ḳaṣdı bütünce
Gözden düşürünce
Degmez o mehiŋ yapdıġına yaḳdıġı yerler
Olsaŋ daḫı çāker

7 Yanında görüp ṣorma raḳībi ki nesidir
Ker-ḫānecisidir
İtdi o perī mu'temedīn kendüye rehber
'Uṣṣāḳını rencber

8 Dūlāb ile ḳaṣdım çatıya yollamadır hep
Yer ḳollamadır hep
Çatlar bu sözüm ṭuysa maḳaṣ urı kirişler
Eṭrāfı kilīdler

9 Bel virmesün aġyāra diyü yanına ṭurdum
Ṭaş iskele ḳurdum
Ṣaldırdı bizi yonġa-veş 'ummāna o server
Atdırmadı lenger

10 Cevrin çekici her kim ise destine girdi
Maḳṣūduna irdi
Perçinledi āḫir reze-i vuṣlatı iller
Biz böyle mükedder

11 Ḫüsninde telāşım biraz oldur ki yolukdur
Gözyaşım oluḳdur
Yārān-ı ġamı saḳf-ı tene çoḳ żarar eyler
Almaz kiremidler

12 Gelmem diyü pāzāra virüp 'āṣıḳa ḳorḳu
Ṭutdurmada yortu[173]
Irġād[174] başıya döndi o ġaddāra düşenler

[173] yortu: yoṭu İÜ1: yortu AE1, İÜ2.
[174] Irġād: Irġāṭ İÜ1, AE1.

Bilmez daḫı n’eyler

13 Hecriyle diyüp āh 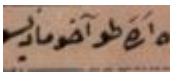

Gāhī ayem

Şaşırtdı bize Türkçeyi ol şūḫ-ı sitem-ger

İtdik bunı ezber

14 Mi‘mār-ı maḥabbetle olup ḳalfamız evden

Yapdıḳ yeŋi mesken

Tekmīline yārim gibi vaḳt olmadı yāver

Çoḳ gündelik ister

15 Şoŋ ḳaldı bir ol māh ile ṭam aḳdarabilsem[175]

Şu defteri silsem

Paydos ider idim yapuyı ġayrı ser-ā-ser

Cevdet’le ber-ā-ber

52[176]

ĠAZEL-İ NĀ-TAMĀM[177]

[mef‘ūlü/fā‘ilātü/mefā‘īlü/fā‘ilün]

1 Āhım şerāre-bāş-ı zemīn ü zamāndır

‘Ālem bilür ki āteş-i ‘aşḳım ‘ayāndır

2 Bir ġonca-i ümīdim olur her sene telef

Ḫalḳıŋ bahār bildigi baŋa ḫazāndır

3 Ol muṭribim ki bezm-i ġam-ı ‘aşḳ-ı yārda

Aŋ ibtidāŋı naġmelerim el-amāndır

[175]15 aḳdaralım: İÜ1, AE1.

[176] **52 İÜ1 22b, AE1 22b; İÜ2 20b; AE2 24a-24b.**

[177] Başlık: Ġazeliyyāt-ı Nā-Tamām İÜ2.

4 Yaḫşı mı aŋlıyorsuŋ efendim fütādeŋi
Ḥālim ġamıŋla ḫayli zamāndır yamāndır

53[178]

ĠAZEL[179]

[fā‘ilātün/ fā‘ilātün/ fā‘ilātün/fā‘ilün]

1 Bādesizdir oldıġım hep neş’e-dār-ı rūzigār
İçmedendir çekdigim dāīm ḫumār-ı rūzigār

2 Bülbülün giryān gülün ḫandān görüp bu gülşeniŋ
Çıḳdı ‘aynımdan ṣafā-yı lāle-zār-ı[180] rūzigār

3 Bir hevādır devlet-i fānī içün çekmek emek
Olmadı taḫt-ı Süleymān pāyidār-ı rūzigār

4 Perde bīrūn eyledi āh-ı derūnı hecr-i yār
Şu‘belendi naġme-i nā-sāz-kār-ı rūzigār

5 Zülfine dil-bestelikle tel ḳıran ‘uşşāḳdan
Olmamış var mı ‘aceb bir tārumār-ı rūzigār

6 Geh uzaldı geh ḳıṣaldı rūz-ı nā-kāmı gibi
Virmedi rāḥat baŋa leyl ü nehār-ı rūzigār

7 Gışşı ḫāliş ẓann idüp ecnāsımız farḳ itmedik
Bizde olduḳ bir zamān ṣāḥib-i ‘ayyār-ı rūzigār

8 Başladı pek çalmaġa ḳānūn u urunın felek
Bozdı evvelki uṣūlüm perde-dār-ı rūzigār

---

[178] **53 İÜ1 22b, AE1 22b; İÜ2 17b; AE2 24b.**
[179] Başlık: -İÜ2, -AE2.
[180] 2 -ı: u İÜ1, AE1.

9 Ol kerīmiŋ olmasaydım bendesi Cevdet gibi
Cevriŋe döŋmezdi devr-i bī-ḳarār-ı rūzigār

54[181]

ĠAZEL[182]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

1 Āṣaf-ı devrān ʿAlī Pāşā ki şimdi ẕātıdır
Bāʿiṣ emin ü[183] amān u iftiḫār-ı rūzigār

2 Var mıdır hīç öyle bir vālī-i vālā-şān ʿaceb
Baḫtiyār u kām-kār u nām-dār-ı rūzigār

3 Feyż-i Ḥaḳ imdād idüp tedbīr-i rāḥat baḫtına
Çıḳdı dehriŋ ḫāṭırından iġbirār[184]-ı rūzigār

4 Ḳalmadı vaḳtinde ḥālinden şikāyet eyleyen
Sāye-i cūdında itdiŋ aḫẕ-i ṣār-ı rūzigār

5 Neş'e-dār-ı bezm-i şevḳ oldı ḳudūmından Ḥaleb
Bir naẓarla eyledi defʿ-i ḫumār-ı rūzigār

6 Manşıbın te'bīd idüp menşūr-ı iḳbāli ile
Eyledi mezdād-ı şānın şehriyār-ı rūzigār

7 Ḥaḳ selāmetle o ẕātıŋ biŋ sene mānend-i Nūḥ
Fülk-i ʿömrin eylesün zīb-i kenār-ı rūzigār

---

[181] **54 İÜ1 22b-23a, AE1 22b-23a; İÜ2 17b-18a; AE2 24b-25a.** Bu manzume, İÜ2'de 53. manzumeyle bir manzume gibi yazılmıştır.

[182] Başlık: -AE1, -İÜ2, -AE2. Manzumenin nazım şekli gazel değildir. Manzume incelendiğinde; ilk 6 beyti medhiye, son beyti ise dua bölümüdür. Bu yüzden manzumenin nazım şeklini kaside olarak değerlendirmek daha isabetli olur.

[183] 1 ü: - İÜ1, -AE1.

[184] 3 iġbirār: incirār İÜ1, AE1.

Fī-ḪARFİ'Z-ZĀ[185]

55[186]

[feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün]
[fāʿilātün] [fāʿlün]

1 Baŋa eglence āhdır sensiz
Ġamla ʿömrüm tebāhdır sensiz

2 Yūsuf olsam da Mışr-ı iḳbāle
ʿĀlemiŋ cāhı çāhdır sensiz

3 Gelme ey baḫt-ı dūn yāre bu şeb
Niyyetim ʿazm-i rāhdır sensiz

4 Eylesem de ḫaṭ-averāne naẓar
Sadece bir nigāhdır sensiz

5 Cevdet-i zār düş-i ḫayāliŋle
Baŋa eglence āhdır sensiz

56[187]

ĠAZEL[188]

[feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün]
[fāʿilātün] [fāʿlün]

1 Şanma dil neşʿe-dārdır sensiz
Sāḳiyā pür-ḫumārdır sensiz

---

[185] Başlık: Ḫarfü'z-Zā AE2.
[186] **55 İÜ1 23a, AE1 23a; İÜ2 21b; AE2 25a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 19a.**
[187]**56 İÜ1 23a-23b, AE1 23a-23b; İÜ2 21a-21b; AE2 25a-25b**. Divaniçenin İÜ2'de 55. manzume ile 56.manzumenin yerleri değiştirilmiştir. **Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 19b.**
[188] Başlık: -İÜ2, -AE2.

2 Gönglüm eglenmez oldı bir yerde
Ben de bilmem ne vardır sensiz

3 ʿAybını ṭobraḳ örter insānıŋ
Yaşamaḳ baŋa ʿārdır sensiz

4 Gözlerim yolda ḳaldı gelmediŋ āh
Cān u dil bī-ḳarārdır sensiz

5 Sīnede böyle vaḳf-ı ḥasret iden
Çekdigim intiẓārdır sensiz

6 Künc-i firḳatde hep ḫayālinle
İtdigim āh u zārdır sensiz

7 Ṣaḳlarım dāġ-ı hecri sīnemde
Baŋa bir ber-güzārdır sensiz

8 Ben nice seyr-i gülşen eyleyeyim
Çeşmime ġonca ḥārdır sensiz

9 Ey gözüm nūrı Cevdet-i zāra
Şeb-i Ḳadr olsa tārdır sensiz

ḪARFÜ'Ş-ŞIN[189]

57[190]

[mefʿūlü/mefāʿīlü/ mefāʿīlü/feʿūlün]

1 ʿAzm itmededir gülşene ḫūbān-ı Beşikṭāş
Bir neş'e yine meclis-i rindān-ı Beşikṭāş

[189] Başlık: Fī-Ḫarfi'ş-Şın İÜ2.
[190] **57 İÜ1 23b, AE1 23b; İÜ2 21b; AE2 25b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY04089, vr. 19a.**

2 Dil virme ḫaṭā oldıġını vaḥşī nigāha
Bildirdi baŋa cevr-i ġazālān-ı Beşikṭāş

3 Bir ṭıfl-ı cefā-pīşe-i sengin-dil elinden
ʿAyyūḳa çıḳar her gice efgān-ı Beşikṭāş

4 Bu naẓmımı gördükde dimiş Cevdet o meh-veş
Reşk itse sezā nükte-şināsān-ı Beşikṭāş

ḪARFÜ'L-FĀ[191]

58[192]

[feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün]
[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

1 ʿAklımı aldı görince ruḫ-ı dil-cū-yı şeref
Ḳara sevdāya düşürdi beni gīsū-yı şeref

2 Żaʿf-ı pīri ile olsam n'ola muḥtāc-ı ʿaṣā
Belimi bükdi kemān-veş ġam-ı ebrū-yı şeref

3 Ṭaleb-i vaşlı olan vāṣıl-ı maṭlūb olamaz
Reh-i nā-reftedir ol rütbe ser-i kūy-ı şeref

4 Luṭfı ṣabrım gibi az cevri felekden efzūn
Şāhidimdir bu söze çeşm-i süḫan-gū-yı şeref

5 Oldı dīvān ḳalemi ʿaşḳı ile dīvāne
Şimdi hep āh diyüp āh işidir sūy-ı şeref

6 Nice āşüfte dimāġ olmayalım ʿālemde
Baḫtımızdan da siyeh zülf-i semen-būy-ı şeref

---

[191] Başlık: Fī-Ḥarfi'l-Fā İÜ2.
[192] **58 İÜ1 23b-24a, AE1 23b-24a; İÜ2 21b-22a; AE2 85 25b-26a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 18a.**

7 Ülfetecelik ider[193] şöhreti pişmiş erze[194]
İki yüz gösteriyor āyine-i rūy-ı şeref

8 Pek ḫaṭādır yaŋılup çeşm-i ġazāla baḳanıŋ
Gözi çıksun var iken dīde-i āhū-yı şeref

9 Bu ġazel māni‘-i ülfet olacaḳdır Cevdet
Ṭarılur ġayrı saŋa ġamze-i cādū-yı şeref

ḪARF-İ ĠAZELÜ'L-KĀF[195]

59[196]

[mefā‘ilün/fe‘ilātün mefā‘ilün/fe‘ilātün]

1 Ṣu üzre çünki ḳurulmış ‘aṣāsı ‘ālem-i ābek
Temel ṭutar mı ṭurur mı bināsı ‘ālem-i ābek

2 Kenār-ı cüda iderler bahār mevsimi ‘işret
Hevāyı meşrebe ḫoşdur hevāsı ‘ālem-i ābek

3 Ḳırıldı cām-ı maḥabbet ṭaġıldı meclis-i rindān
Yazıḳ yazıḳ yoġ imiş hīç vefāsı ‘ālem-i ābek

4 Bozınca tevbeyi zāhid ḫarāb olur bu ḫarābāt
Olaydı zinde olurdı beḳāsı ‘ālem-i ābek

5 Ḫumār-ı ġamla yaturdum ṣunuldı destime bir cām
Görüldi ḫaste iken de şifāsı ‘ālem-i ābek

[193] 7 ider: iden AE2.
[194] 7 erze: zāde İÜ2, AE2.
[195] Başlık: Fī-Ḫarfi'l-Kāf İÜ2: Ḫarfü'l-Kāf AE2.
[196] **59 İÜ1 24a, AE1 24a; İÜ2 22a; AE2 26a.**

6 Ne rütbe ṭab‘ım alışdı bu neş’esizlige sāḳī
Cefā gelür baŋa şimdi ṣafāsı ‘ālem-i ābek

7 Ḳanı o şevḳ-i ṭarablar ḳanı o şūr u şiġablar
Ney idi bir dem o hū hū ṣadāsı ‘ālem-i ābek

8 Elinde cām-ı murādı yanında sāḳi-i gül-rū
Şeh-i dü-‘āleme beŋzer gedāsı ālem-i ābek

ḪARFÜ’L-LĀM[197]

60[198]

[fā‘ilātün/ fā‘ilātün/fā‘ilün]

1 Gerçi me’yūs-ı viṣāliŋdir göŋül
Līk me’nūs-ı ḫayāliŋdir göŋül

2 Perçemiŋ sevdası da itdi eṣer
Āh bir āṣüfte ḫāliŋdir göŋül

3 Ża‘fımı mi’rāt-ı vechiŋ gösterir
Baḳ ne rütbe bī-mecāliŋdir göŋül

4 Esb-i nāz u naḫvete çignetme gel
Şeh-süvārım pāyimāliŋdir göŋül

5 Cevdet-āsā rūz u[199] şeb nāle-künān[200]
Bülbül-i bāġ-ı cemāliŋdir göŋül

[197] Başlık: Fī-Ḫarfi’l-Lām İÜ2.
[198] **60 İÜ1 24a, AE1 24a; İÜ2 22b; AE2 26a-26b**. Bu manzume, İÜ2’de kafiye ve redifi lam harfiyle biten gazellerde 3.sıradadır. **Ayrıca bk. Mecmua-i Eş’ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 18a.**
[199] 5 u: - İÜ1, -AE1, -AE2.
[200] 5 -künān: -gezān İÜ1, AE1.

61[201]

ĠAZEL[202]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün]

1 Cilve-gāh-ı ṭāʿlat-ı cānāne kim göŋlümdür ol
Ṣūret-i mescidde bir tab-ḫāne kim göŋlümdür ol

2 Yüz sürer anda rikāb-ı şāh-ı ʿaşḳa dilberān
Enderūn-ı sīnede kül-ḫāne kim göŋlümdür ol

3 Ḳābil-i taʿmīr olaydı böyle ḳalmazdı ḫarāb
Yanına ḳorḳar gelen vīrāne kim göŋlümdür ol

4 Birbirine ʿarż ider meclisde ḫūbān-ı zamān
Gezmede elden ele peymāne kim göŋlümdür ol

5 ʿĀḳıbet cāy oldı Cevdet kāfirāne ḫüsne āh
Ṣūret-i mescidde bir tab-ḫāne kim göŋlümdür ol

62[203]

ĠAZEL[204]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Āh it bu tekye-gāhda mātemdesin göŋül
Merşiye-ḫᵛānlıḳ ile maḫremdesin göŋül

2 Bir dem benimle cām-ı be-kef mest-i şevḳ idiŋ
Şimdi ḫumār-ı ġamla ne ʿālemdesin göŋül

---

[201] **61 İÜ1 25a, AE1 25a; İÜ2 22a-22b; AE2 26b.** Bu manzume, İÜ2'de kafiye ve redifi lam harfiyle biten gazellerin ilkidir. **Ayrıca bk. Mecmua'i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 18a.**

[202] Başlık: -İÜ2, -AE2.

[203] **62 İÜ1 24b, AE1 24b; İÜ2 29b; AE2 26b. Ayrıca bk. Mecmua'i Eş'ar İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY04089 17b-18a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 19b.**

[204] Başlık: Maṭla İÜ2: Velehu AE2. Bu manzumeye maṭlaĆ denebilmesi için aaaa şeklinde kafiyelenmiş olması gerekir ancak manzumenin kafiyeleniş şekline bakıldığında nazım şeklinin gazel olduğu görülmektedir.

63[205]

VELEHU[206]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

1 Düş olup da ḳalmışʿaşḳ-ı yāre bir ben bir göŋül
Mübtelālar içre bek bī-çāre bir ben bir göŋül

2 Dil giriftār-ı elem sīne ḫarāb-ı derd ü ġam
Başladıḳ artıḳ berāber zāra[207] bir ben bir göŋül

3 Cānı cānān ile hem-bezm-i dem-i vaṣl itmege
Aradıḳ çoḳ bulmadık hīç çāre bir ben bir göŋül

4 Eylediŋ firḳatde ġaflet ile temennī-i viṣāl
Mustaḥaḳ olduḳ yine āzāra bir ben bir göŋül

5 Bir yeŋi sevdāya düşdük zülf ü ḫāl-i yār ile
Şimdi Cevdet serserī āvāre bir ben bir göŋül

ḪARFÜ'L-MĪM[208]

64[209]

[feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün]
[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

1 Ḫaste-i hecr-i yārdır göŋlüm
Bister-i ġamda zārdır göŋlüm

---

[205] **63 İÜ1 24b, AE1 24b; İÜ2 22b; AE2 26b-27a.**
[206] Başlık: -İÜ1, -AE1, -İÜ2. Bu manzume İÜ1'de ve AE1'de 62.manzumenin devamı gibi gösterilmiş İÜ2'de ve AE2'de farklı manzumeler olduğu belirtilmiştir.
[207] AE2'nin müstensihi zāra kelimesinin noktasını koymadığı için dāra şeklinde yazılmıştır.
[208] Başlık: Fī-Ḫarfi'l-Mīm İÜ2.
[209] **64 İÜ1 24b-25a, AE1 24b-25a; İÜ2 23a-23b; AE2 27a**. Bu manzume, İÜ2'de kafiye ve redifi mim harfi ile biten gazellerin 3.sırada yer almaktadır. **Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 15b-16a.**

2 Dāġ-ı ʿaşḳıyla ṭoldı ḫūbānıŋ
Ṣanki bir lāle-zārdır göŋlüm

3 Olmadı neş’e-dār-ı bezm-i murād
Ben gibi pür-ḫumārdır göŋlüm

4 ʿArż ider[210] birbirine dilberler
Tuḥfe-i rūzigārdır göŋlüm

5 Perde[211] bīrūn olınca āh-ı derūn
Sīnede bī-ḳarārdır göŋlüm

6 Yoḳdur inkāra ʿaşḳımı imkān
Ey perī sende vardır göŋlüm

7 Maḥv ider[212] rūzigār bir gün anı
Rāh-ı ġamda ġubārdır göŋlüm

8 Raḥm idüp kimse ṣormadı ḥālin
Ṣan ġarībü’d-diyārdır göŋlüm

9 ʿĀḳıbet sevdavī mizāc oldı
Şimdi dīvāne-vārdır göŋlüm

10 Yāre tenhāda derdini söyler
Baḳ naṣıl ḥīle-kārdır göŋlüm

11 Meyl ider dilberiŋ eŋ aḥsenine
Cevdetā pek kibārdır göŋlüm

[210] 4 ider: idüp İÜ1, AE1, AE2.
[211] 5 perde: birde İÜ1, AE1.
[212] 7 ider: it İÜ1, AE1.

65[213]

ĠAZEL[214]

[feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün]
[fāʿilātün] [fāʿlün]

1 Rūz u[215] şeb kārım āhdır bilmem
Neden ʿömrüm tebāhdır bilmem

2 Ṣavb-ı maḳṣūda çünki rehber yoḳ
Gidecek ḳanḳı rāhdır bilmem

3 Baḳmadım ʿömrüm içre zülfiŋe ben
Niye[216] baḫtım siyāhdır bilmem

4 Luṭfı yoḳdur gedāsına bir nīk
Varsa da ḳanġı şāhdır bilmem

5 Ṣorma Cevdet uṣūl-i ʿaşḳı baŋa
Rūz u şeb kārım āhdır bilmem

66[217]

ĠAZEL[218]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿlü/fāʿilün]

1 Ey lāle-ruḫ ġamıŋla dili dağlar ağlarım
Eşkim miṣāli cūşe gelüp çağlar ağlarım

---

[213] **60 İÜ1 25a, AE1 25a; İÜ2 23b; AE2 27a-27b.**
[214] Başlık: - İÜ2, -AE2.
[215] 1 u: -İÜ1, -AE1, -AE2
[216] 3 Niye: N'eyleyim İÜ1, AE1, AE2. **Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY04089, vr. 17b.**
[217] **66 İÜ1 25a-25b, AE1 25a-25b; Ü2 23b-24a; AE2 27b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 18b.**
[218] Başlık: Ġazel-i ʿĀşıḳāne İÜ2: -AE2.

2 Evżāʿ-ı devr-i çarḫ-ı çep-endāzı yād ile
Bünyād-ı mācerā-yı ġamı ṣaġlar aġlarım

3 Bī-berk ḳaldıġıma bu gülşende ben degil
Ezhār çeşm-i şebnem ile aġlar aġlarım

4 Hengām-ı ḫaṭṭda mātem idüp mevt-i ḥüsne ben
Hem-reng-ı baḫt başa siyeh baġlar aġlarım

67[219]

ĠAZEL[220]

[feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün]
[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

1 O meh aġyār ile ülfetde imiş bilmez idim
Meşrebi nā-kese raġbetde imiş bilmez idim

2 Kesb-i nām eyledim ʿaşḳın ile rüsvāy olarak
Hele ʿizzet daḫı[221] ẕilletde imiş bilmez idim

3 Çeşm-i maḫmūrı bu keyfiyyeti eyler şarāb
Yār bir meclis-i ʿişretde imiş bilmez idim

4 Güft-gū-yı şeb-i hecri ile ṣubḥ oldı bedīd
Vaʿd-ı ferdāda bu ṣūretde imiş bilmez idim

5 Yek vücūd olmaḳ içün yār ile keẕretde idim
Ẕevḳ ise gūşe-i vaḥdetde imiş bilmez idim

[219] **67 İÜ1 25b, AE1 25b; İÜ2 22b-23a; AE2 27b**. Bu manzume, İÜ2'de kafiye ve redifi mim harfiyle biten gazellerin 1. sırasındadır. **Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY04089, vr. 18a.**
[220] Başlık: Fī-Ḫarfi'l-Mīm İÜ2: -AE2.
[221] 2 daḫı: daḫı pek İÜ1, AE1.

6 Cüst-cū eyler idim nīk ü bedi didi şūretde
Ādemiyyet ise sīretde imiş bilmez idim

7 Cevdet[222] ögrendim olup maḥrem-i esrār-ı zamān
Mār-ı gencine devletde imiş bilmez idim

68[223]

ĠAZEL[224]

[mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün]

1 Baḳdıḳça ḥāl-i zārıma āh eyler aġlarım
Acır da kendi kendime vāh eyler aġlarım

2 Mātem libāsı oldı baŋa reng-i şām-ı ġam
Her gün şütūm-ı baḫt-ı siyāh eyler aġlarım

3 Ḥüznüm sürūr-ı 'ālemi maḥv itdi 'āḳıbet
Seyr it ne rütbe ḥāli tebāh eyler aġlarım

4 Bir dem benim gözümde uçardı ḫayāl-i yār
İtdiklerine şimdi nigāh eyler aġlarım

5 Bir noḳṭa ile vaḳti gelür 'ayb ġayb olur
Maġrūren 'afva bende günāh eyler aġlarım

6 Mānend-i Ḳays her gice bu deşt-i 'aşḳda
Āh-ı derūnı meş'al-i rāh eyler aġlarım

7 Gördükçe Cevdetā[225] dilimi dāġ-dār-ı ġam
Acır da kendi kendime vāh eyler aġlarım

---

[222] 7 Cevdet: -İÜ1, -AE1.
[223] **68 İÜ1 25b-26a, AE1 25b-26a; İÜ2 23a; AE2 28a.** Bu manzume; kafiyesi ve redifi mim harfi ile biten gazellerde 2.sırada yer almaktadır.
[224] Başlık: Ġazel-i Ra'nā İÜ2: -AE2.
[225] 7 Cevdetā: Cevdet İÜ1, AE1.

69[226]

ĠAZEL[227]

[mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün]

1 Aġyār imiş ʿālem baŋa hep yār ṣanurdum
Bu sevķ-i elemde żararı kār ṣanurdum

2 Tā maḥv-ı vücūd itmeyecek bilmedim ʿaşḳı
Her derde şu ʿālemde devā var ṣanurdum

3 Bu devride uygunca göreydim ḫuşemāya
Çarḫ-ı felegi ʿaksine devvār ṣanurdum

4 Pervānede bīgāne imiş şemʿ-i cemāle
Ben her yananı vaṣla sezā-vār ṣanurdum

70[228]

ĠAZEL[229]

[mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün]

1 Ķapandı bāb-ı luṭf-ı yār-veş meyḫāne-i ʿālem
Ķırıldı devrimizde ḫayf kim peymāne-i ʿālem

2 Felek söndürdi çoķ parlaķ kibārıŋ şemʿ-i iķbālin
Anuŋçün böylece ḫāmūşdur pervāne-i ʿālem

3 Defīne ḫāk olanlar hep defīne uġrına gitdi
Daḫı çoķ maġribiyi aldadır vīrāne-i ʿālem

[226] **69 İÜ1 26a, AE1 26a; İÜ2 24a; AE2 28a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 55b.**
[227] Başlık: - İÜ2, -AE2.
[228] **70 İÜ1 26a, AE1 26a; İÜ2 24a; AE2 28a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 18b-19a.**
[229] Başlık: -İÜ2, -AE2.

4 Lisān-ı ḥāl ile erbāb-ı cāha dehr-i dūn söyler
Efendi pek ṭayanma eskidir kāşāne-i ʿālem

ḪARFÜ'N-NŪN[230]

71[231]

[feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün]
[fāʿilātün] [fāʿlün]

1 Ḫaṭṭını[232] gör bahārı n'eylersin
Baŋa baḳ lāle-zārı n'eylersin

2 Varma gülşende bülbülüŋ yanına
Güş idüp āh u zārı n'eylersin

3 Ḳapu Allāh ḳapusıdır ʿāşıḳ
Der-i luṭf-ı kibārı n'eylersin

4 Varsa sende mecāl-i āh eger
Diŋleyüp sāzkārı n'eylersin

5 Çek eliŋ bezm-i dehr-i fānīden
ʿAyş-ı nā-pāyidārı n'eylersin

6 Naẓm-ı rengīnim eyle ey gül güş
Öte gitsün hezārı n'eylersin

7 Çünki Mecnūn degilsen ey Cevdet
Yā o Leylī-ʿizārı n'eylersin

---

[230] Başlık: Fī-Ḫarfi'n-Nūn İÜ2.
[231] **71 İÜ1 26a-26b, AE1 26a-26b; İÜ2 24b; AE2 28b.** Bu manzume, İÜ1'de kafiye ve redifi nun harfiyle biten gazellerin 3. sıradadır. **Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY04089, vr. 17a.**
[232] 71-1: -AE2 .

72[233][234]

[mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün]

1 Miḫnetdedir benim gibi hep kārı āh olan
Sevdā-yı zülf-i yār ile baḫtı siyāh olan

2 Düşmez firāḳa nā'il-i vaṣl olmayan kişi
Görmez cehennem āteşini bī-günāh olan

73[235]

ĠAZEL[236]

[mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün]

1 Bir yara açdı sīneme kim çarḫ-ı bī-amān
Yoḳdur 'ilācı bir yere gelse bütün cihān

2 Meclisde itdi mey yerine ḳānımı revān
Başḳa zemīn buldı fesāda yine zamān

3 Ḳaddim ḫam oldı yāy gibi çille çekmeden
Ser-menzil-i murāda daḫı dikmedim nişān

4 Ey rind-i bāde-ḫᵛār 'aceb pīr-i mey gibi
Dünyāda var mı sofrası meydānda ḫānedān

5 'Aşḳın da Ḥamza-nāme'ye döndi ḥikāyesi
Ḥüsnüñ olınca şöhreti dillerde dāsitān

---

[233] 72. manzume İÜ2'de maṭlaĆ başlığıyla nüshanın sonlarına doğru kaydedilmiştir.
[234] **72 İÜ1 27b, AE1 27b; İÜ2 29b; AE2 28b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 22b.**
[235] **73 İÜ1 26b, AE1 26b; İÜ2 24a; AE2 28b-29a**. Bu manzume, İÜ2'de kafiyesi ve redifi nun harfiyle biten gazellerin 1. sırasındadır.
[236] Başlık: -AE2.

6 Te’ṣīr-i āhım ile o gül-ġonca ṣolmadan
Ey ‘andelīb böyle mi idi bu gül-sitān

7 Cevdet bu naẓm n’ola ‘Alī Beg Efendi’niŋ
Benden varup ḫużūrına gir pāyına ḳapan

8 ‘Arż ile ‘acz-i ḥālimi kim eylemiş felek
Vaṣf-ı güzīn-i pākini bir ġāyetü’l-beyān

9 Bende du‘ā-yı devletini zeyl idüp didim
Her ne murādı varsa vire Rabb-i Müste‘ān

74[237]

ĠAZEL[238]

[mefā‘ilün/fe‘ilātün/ mefā‘ilün/fe‘ilün]
[fā‘lün]

1 İçüp içüp de bu rütbe ṣarāb[239] n’eylersin
Olup da ben gibi sende ḫarāb n’eylersin

2 Ḫazīneler telef itdiŋ yolında cānānıŋ
Ṣorar olursa göŋül bir ḥesāb n’eylersin

3 Yetiş yetiş aman ey ‘andelīb-i ḫoş naġme
Bu dem de gülşene itmez şitāb n’eylersin

4 Uṣanmadıŋ mı a[240] zāhid riyā-yı nāfileden
Du‘ālar oldığı yoḳ müstecāb n’eylersin

[237] **74 İÜ1 27a, AE1 27a; İÜ2 24b; AE2 29a.** Bu manzume, İÜ2’de kafiyesi ve redifi nun harfiyle biten gazellerin 2. Sırasındadır. **Ayrıca bk. Mecmua-i Eş’ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 22a.**
[238] Başlık: Ġazel-i Müzeyyel İÜ2 : -AE2.
[239] 1 şarāb: şarābı AE2.
[240] 4 a: - İÜ1, -AE1.

5 O mest-i nāza didim Cevdet ‘işret eyler iken
Olupda ben gibi sende ḫarāb n’eylersin

75[241]

ĠAZEL[242]

[mef‘ūlü/mefā‘īlü/ mefā‘īlü/fe‘ūlün]

1 Ol bādeyi kim şevḳ ile sāġarda görürsün
Anīde ḫumārını anıŋ serde görürsün

2 Ḳoymaz saŋa da baḫt-ı siyeh rūz-ı vişāli
Bir gün o mehi ben gibi düşlerde görürsün

3 Āyīne-i devrān seni bir şūrete ḳor kim
Hep itdigiŋ ey şūḫ-ı sitem-gerde görürsün

76[243]

ĠAZEL[244]

[fe‘ilātün/mefā‘ilün/fe‘ilün]
[fā‘ilātün] [fā‘lün]

1 Ehl [245]-i dilsen riyāyı n’eylersin
Bir ‘abā ki ḳabāyı n’eylersin

2 Her ḳonan göçdi çünki dünyādan
Böyle kārbān-serāyı n’eylersin

---

[241] **75 İÜ1 27a, AE1 27a; İÜ2 25a; AE2 29a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş’ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 22a.**
[242] Başlık:- İÜ2,- AE2.
[243] **76 İÜ1 27a, AE4 27a; İÜ2 25a; AE2 29a-29b.** 75. manzume ile 76. manzumenin yeri İÜ2’de değiştirilmiştir. **Ayrıca bk. Mecmua-i Eş’ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 17b.**
[244] Başlık: -AE1, -İÜ2, -AE2.
[245] 1 Ehl: Ey AE2.

3 Olma dil-beste kākül-i yāra
Başına ol belāyı n’eylersin

4 Girdin ise ṭarīḳ-i ‘aşḳa eger
Yoldasın reh-nümāyı n’eylersin

5 Terk idüp māsivāyı ey Cevdet
Bir ‘abā ki ḳabāyı n’eylersin

77[246]

FĪ-ḤARFİ’L-VĀV[247]

[fā‘ilātün/ fā‘ilātün/ fā‘ilātün/ fā‘ilün]

1 Mācerā-yı eşkimi pek ter geçer mādām şu
İdemez baḥr-ı muḥīṭiŋ şerḥini itmām şu

2 Çeşm-i giryānım gibi ḫor ḫor aḳar kim itmede
Aḳsaraylı bir perīniŋ vaṣlına iḳdām şu

3 Her beg oġlın eylemez sīr-āb taḳsīm-i ezel
Nūş ider bu çeşmeden ölçüyle ḫāṣ u ‘ām şu

4 Ḥavżına bu gülşeniŋ fısḳiyyesi denk olmadı
Nāfile fevvāre ḳoydı başına sersām şu

5 Der-kenār itmek içün ol nev-bahār-ı ‘işveyi
Semt-i Sa’dābād’a yaydı bir yeşil iḫrām şu

6 Sūy-ı vaṣla köpri ḳurdı selsebīl-i şevḳden
Virmedi devrān geçid ḳaldı yine nā-kām şu

[246] **77 İÜ1 27b, AE1 27b; İÜ2 25a-25b; AE2 29b-30a.**
[247] Başlık: - İÜ1, AE1: Ḥarfü’l-Vav AE2.

7 Ḳaṭreniŋ cāy-ı ḳarārı ʿāḳıbet baḥr oldıġın
Fehm iden dil-teşne-i feyże ider ikrām ṣu

8 Meylin ol serv-i revānıŋ sūy-ı aġyāra görüp
Eylemişmiş yaş zebān-ı ḥāl ile īhām ṣu

9 Gündüz aġlar gice çaġlar ṭaġda hecr-i yār ile
ʿĀşıḳ-ı ṣadıḳdır itmez bir nefes ārām ṣu

10 Çünki dönmez āsiyāb-ı kām ber-vefḳ-i murād
Ben gibi olsa n'ola dünyāda pür-ālām ṣu

11 Żabṭ idüp ṭūfāndan tārīḫ-i devr-i ʿālemi
Māverā'ü'n-nehr'e dek ṣorsaŋ ider i'lām ṣu

12 Hep sükūnetdir ṣoŋı cūş u ḫurūş-ı naḫvetiŋ
Geh aḳar gāhī ṭurur göllerde bir eyyām ṣu

13 ʿAşḳ ile Ferhād-veş ṭaġlar başın cāy eyleyüp
Dögünür ṭaşlarla Cevdet şimdi ṣubḥ u şām ṣu

14 Oldı vālī-i Ḥaleb bu naẓm-ı nev-ṭarḥa sebeb
Bāġ-ı ṭabʿa cūd-ı luṭfından idüp inʿām ṣu

78[248]

ĠAZEL[249]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Hep yār bildigim benim aġyār çıḳdı āh
Ġonca taṣavvur eyledigim ḫār çıḳdı āh

[248] **78 İÜ1 27b-28a, AE1 27b-28a; İÜ2 26b; AE2 30a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 18a.**
[249] Başlık: -İÜ2: Ḥarfü'l-Hā AE2.

2 Ḫaḳ-gū-yı bezm-i vaḥdet olan cāndan oldılar
Manṣūr'uŋ ʻāḳıbet yolına dār çıḳdı āh

3 Ṣubh-ı ümīdim itdi felek şām-gūn ḫayf
Yāriŋ yüzünde ḫaṭṭ-ı siyeh-kār çıḳdı āh

4 Düşmenliḳ itdi dost şanup ülfet itdigim
Her kim ki olsa baḫtıma ġaddār çıḳdı āh

5 İtdim hezār tecrübe Cevdet bu gülşeni
Ġonca taṣavvur eyledigim ḫār çıḳdı āh

79[250][251]

[mefāʻīlün/ mefāʻīlün/ mefāʻīlün/ mefāʻīlün]

1 Bu gül-zār-ı cihānda ben hezār-ı zār oldumsa
Gül-i maḳṣūdı buldum mübtelā-yı ḫār oldumsa

2 Derūnum olmadı jeng-i kederden Cevdetā ḫālī
Çeh-i sevdā yine dār rūy-ı vaṣl-i yār oldumsa

80[252]

ĠAZEL[253]

[mefāʻīlün/ mefāʻīlün/ mefāʻīlün/ mefāʻīlün]

1 Açıldı ebr-i ẓulmet mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da
Görindi nūr-ı raḥmet mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da

2 Nigāh-ı germ-i ʻāşıḳ feyż-āver ḥüsn-i maʻşūḳa
Nümāyāndır bu ḥālet mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da

---

[250] Başlık : Meṭali' İÜ2.Manzumenin kafiyeleniş şekli incelediğinde beyit değil gazel olduğu görülmektedir.
[251] **79 İÜ1 28a, AE1 28a; İÜ2 29b, AE2 30a.**
[252] **80 İÜ1 28a-28b, AE1 28a-28b; İÜ2 25b-26a; AE2 30a-30b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 20b-21a.**
[253] Başlık: Fī-Ḥarfi'l-Hā İÜ2 : - AE2.

3 Kemāl-i ḥüsne maġrūr olma der-peydir zevāl elbet
Bunı imāda ḳudret mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da

4 Naẓar ḳıl çeşm-i ʿibret ile bu devr-i dā'imī seyr it
Virüp ṭabʿıŋa ṣafvet mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da

5 Eger dervīş-i şeyḫ-i tekye-i Yıldız iseŋ ʿāşıḳ
Alursun feyż-i himmet mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da

6 O şūḫuŋ cünd-i ḥüsni şarḳdan tā ġarba ʿaks itdi
Bu maʿnā buldı şöhret mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da

7 Yanup pervāne-veş şemʿ-i cemāl-i yāra maḥv olmaḳ
Şeb-i firḳatde ʿādet mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da

8 Felek rūşen-dile ṣubḥ-ı ümīdi şām-gūn eyler
Ḳıyās ey ehl-i diḳḳat mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da

9 Tenezzül ʿizzetin kesb ile her aʿlā vü ednāya
Budur bādı-ı rıfʿat mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da

10 İder būd[254] u nebūd-ı ʿālemi āmed şüdı maʿlūm
Degil tefhīme ḥācet mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da

11 Nihāde Leyli teve'm sūra mātem naḳşa dil vermez
Bilen ādāb-ı ḥikmet mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da

12 Bu naẓm-ı pertev-endāz oldı Cevdet şimdi āfāḳa
İdüp taḥṣīl-i ruḫṣat mihr ü mehden Ḳaṣr-ı Yıldız'da

[254] 10 būd u nebūd İÜ2, AE2: būd-ı sūd İÜ1, AE1.

81[255]

ĠAZEL[256]

[mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün]

1 O nevres ḳad çeküp serv-i ḫırāmān oldı gitdikçe
Edāsı düşmen-i ṣabr-ı dil ü cān oldı gitdikçe

2 Hevā-yı ʿaşḳ aṣlā ḳoymadı cemiʿyyet-i ḫāṭır
Miṣāl-i zülf-i ḫūbān dil perīşān oldı gitdikçe

3 Şeb-i firḳatde ḳaldım ʿāḳıbet baḫt-ı siyāhımla
Tecellā-yı cemāl-i yār nihān oldı gitdikçe

4 O şūḫuŋ dil-ḫarāb-ı ʿaşḳıyım bir cām ṣun sāḳī
Bu vīrān-ḫāne bir taʿmīre şāyān oldı gitdikçe

5 Gelen her lāle-ruḫ bir dāġ yaḳdı sīneme Cevdet
Güzeller mā'il-i seyr-i çerāġān oldı gitdikçe

82[257]

ĠAZEL[258]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

1 Nuḳl-i laʿliŋle ele cām almadım almam yine
Sāḳiyā devriŋde hīç kām almadım almam yine

2 Ḳānīʿ oldum firḳate vuṣlatdan ümīdi kesüp
Yāri āġūşa bir eyyām almadım almam yine

[255] **81 İÜ1 28b, AE1 28b; İÜ2 26a; AE2 30b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089,vr. 18a.**
[256] Başlık: - İÜ2, - AE2.
[257] **82 İÜ1 28b, AE1 28b; İÜ2 26b-27a; AE2 30b-31a.**
[258] Başlık: - İÜ2, -AE2.

3 Neş’e-dār-ı cām-ı luṭfuŋ olmadım Cevdet gibi
Sāḳiyā devriŋde hīç kām almadım almam yine

83[259]

ĠAZEL[260]

[mef‘ūlü/fā‘ilātü/mefā‘īlü/fā‘ilün]

1 Ḥālin çü zülf-i yār perīşān olursa da
Ṣabr it cihān başıŋa zindān olursa da

2 Neŋ var ise viṣāle vir asān olursa da
Cānāndan ṣaḳınma eger cān olursa da

3 Ol kāfiriŋ cefāsı firāvān olursa da
Sevdim ne çāre düşmen-i īmān olursa da

4 Dönmez murādım üzre yine asiyāb-ı kām
Biŋ yıl bu seyl-i eşkle devrān olursa da

5 Ḳaddi ḫam oldı meyl idenin her sehī-ḳade
Baḳmam o serv-i nāza ḫırāmān olursa da

6 Bu çārsuda itme telef mālıŋı ṣaḳın[261]
Rütbe belāsı ġayret-i aḳrān olursa da

7 Āzād kānı ḳayd-ı ‘alāyıḳ deli ider
Dil-beste olma kākül-i cānān olursa da

8 Cevdet ṣabırda çünki feraḫ[262] nüktesi ‘ayān
Ṣabr it cihān başıŋa zindān olursa da

---

[259] **83 İÜ1 28b-29a, AE1 28b-29a; İÜ2 26a-26b; AE2 31a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş’ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 18b.**
[260] Başlık: - İÜ2, -AE2.
[261] 83-6: -İÜ1, -AE1, -AE2.
[262] 8 feraḫ: ferruḫ İÜ1, AE1.

84[263]

ĠAZEL[264]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

1 Yār āḫir mā'il-i[265] eṭvār-ı aġyār oldı āh
Ġoncamız üftāde-i ser-pençe-i ḫār oldı āh

2 Gönlümi cellād-ı ġamzeŋ zülfiŋe bend eyledi
ʿĀḳıbet Manṣūr-ı ʿaşḳın menzili dār oldı āh

3 Bāġbān-ı dehr itdi bu bahārında ḫazān
Aġla ey bülbül ki ol gül zīb-i destār oldı āh

4 Leyle-i vuṣlatda ol meh itmedi defʿ-i nikāb
Ṭūr'da gūyā ki dil maḥrūm-ı dīdār oldı āh

5 Cevdet'iŋ raḥm eyle ey Leylī-ʿizārım ḫāline
Meskeni Mecnūn-veş ʿaşḳıŋla kūh-sār oldı āh

85[266]

ĠAZEL[267]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

1 Ehl-i ʿaşḳ olmazdı hīç ʿālemde ḫūbān olmasa
Ḫalḳı kim iżlāl iderdi bunca şeyṭān olmasa

2 Mülk-i ḫüsni perçemiŋ serdār olup żabt eylesün
Fitneler peydā olur bir yerde sulṭān olmasa

---

[263] **84 İÜ1 29a, AE1 29a; İÜ2 26b; AE2 31a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089,vr. 18b.**
[264] Başlık: - İÜ2, AE2.
[265] 1 -i: bir başḳa İÜ1, AE1.
[266] **85 İÜ1 29a, AE1 29a; İÜ2 29a; AE2 31a-31b.**
[267] Başlık: Cevdet Beg Merḥūmuŋ Vāḳıf Beg Efendi'ye Gönderdigi Ġazeldür İÜ2: - AE2.

3 Aşılup ḳalmazdı elbet böylece dīvārda
Ben gibi endāmına āyīne ḥayrān olmasa

4 Żabṭ iden ḳayd-ı ʿalāyıḳdır cünūn erbābını
Cānı çoḳdan terk iderdim ʿaşḳ-ı cānān olmasa

5 Arża cür'et mi iderdim Ḥażret-i Vāḳıf Beg'e
Cevdetā[268] hīç bu ġazel tanẓīre şāyān olmasa

ḤARFÜ'L-YĀ

86[269][270]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Sāḳī-i dehr istemeyeydi ḫarābımı
Telḫ eylemezdi böylece bezm-i şarābımı

2 Bildi esīr-i zülf-i girih-gīri oldıġım
Gördükde yār dün giceki pīç ü tābımı

3 Baḫt-ı siyāhı rūşen iden berḳ-i āhdır
Artırdıġı tehī mi felek ıżṭırābımı

4 Geh zühd ü gehi[271] ʿiffet ile geçti vaḳt-i ʿayş
İtdim telef vücūhla ḥāl-i şebābımı

5 Ḫaṭṭ gelmeyince rūyına baḳmam o nevresiŋ
Ben şām-ı ġamda seyr iderim māh-tābımı

6 Āḫir żararlı çıḳdı benim kār ṣandıġım
Gördi gelüp muḥāsib-i ġam dün ḥesābımı

---

[268] 5 Cevdetā: Cevdet İÜ1, AE1.
[269] **86 İÜ1 29a-29b, AE1 29a-29b; AE2 31b-32a.**
[270] 86. manzume, İÜ2'de manzumeler bittikten sonra 2 defa yazılarak eklenmiştir.
[271] 4 gehi: gāh İÜ1, İÜ2, AE1.

87[272]

ĠAZEL[273]

[mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün]

1 O āfet ʿāḳıbet illerle hem-bezm-i şarāb oldı
Binā-yı ṣabr u ārāmım ḫarāb-ender-ḫarāb oldı

2 ʿAceb mi dāġ-dār-ı ye’s olursa lāle-veş sīnem
Yine gül devri bitdi gül-sitān cāy-ı ġurāb oldı

3 Vaṭan ġurbetde dil miḫnetde yār illerle ülfetde
Cihān artıḳ baŋa şimden-gerü cāy-ı ġurāb oldı

4 Yeter ġayrı yeter ey bī-mürüvvet bir nigāh eyle
Teġāfül ḥadden aşdı zūr[274]-ı hecriŋ bī-ḥesāb oldı

5 Ḫarīm-i sīneme ġam her ṭarafdan yol bulup Cevdet
Yıḳıldı cümleten ḳaṣr-ı vücūdum bāb bāb oldı

88[275]

ĠAZEL[276]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Bir naġme virdim āh u figāna kemān gibi
Ey gül ġamıŋla nāle ḳılan bülbülān gibi

2 Bir ḳaḥṭ-ı feyż vār ki cihān neş’esiz bütün
Pīr-i muġān da mey-kedede ser-girān gibi

---

[272] **87 İÜ1 29b, AE1 29b; İÜ2 29a; AE2 31b. Ayrıca bk. Mecmua’i Eş’ar İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089 17a.**
[273] Başlık: Ġazel-i Bī-Dil İÜ2 : - AE2.
[274] zūr: rūz İÜ1, AE1.
[275] **88 İÜ1 29b-30a, AE1 29b-30a; İÜ2 27a; AE2 32a. Ayrıca bk. Mecmua’i Eş’ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 17b.**
[276] Başlık: Der-Ṣūfiyye Neveşte Būd İÜ2: -AE2.

3 ʿĀlemde istirāḥat-ı erbāb-ı dil muḫāl
Bir ḥaşmı var iken felek-i bī-amān gibi

4 Ḳaṣr-ı murāda olmadı mümkin duḫūl āh
Bīrūn-ı derde ḳaldı göŋül ḥācibān gibi

5 Yārāna ḥāl-i ġurbetimi bād-ı ṣubḫla
Naẓm eyleyüp de göndereyim armaġān gibi

6 Her gice câme-ḫāba alınca o māhı ben
Hep bildigimi söylüyorum dāsitān gibi

7 Cevdet hemān zīver-i mecmūʿaŋ[277] eyleyüp
Ḳoynuŋda ṣaḳla bu ġazeli yār cān gibi

89[278]

ĠAZEL[279]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Bir nice sāl mesken idüp künc-i miḫneti
Olduḳça ḫoş geçürdüm o hengām-ı firḳati

2 Vardır şifāsı ḫaste-i ʿaşḳıŋ dimiş ṭabīb
Ḳānūn üzere bilmez o da ʿilm-i ḥikmeti

3 Bir ḥāl var göŋülde ki hīç ḳāle gelmiyor
Bilmem nasıl beyān idem ʿaşḳ u maḥabbeti

[277] 7 Mecmūʿaŋ: mecmūʿalara İÜ1, AE1.
[278] **89 İÜ1 30a, AE1 30a; İÜ2 28b-29a; AE2 32a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 22a.**
[279] Başlık: - İÜ2, -AE2.

90[280]

ĠAZEL[281]

[mefāʿilün/ feʿilātün/ mefāʿilün/feʿilün]

[fāʿlün]

1 O şūḫ içmemek ey[282] dil şarāb[283] mümkün mi
Cihān olmamak āḫir ḫarāb mümkün mi

2 Ne gül ḳalur ne o bülbül ne reng u būy-ı bahār
Bu bāġı itmeye mesken ġurāb mümkün mi

3 İderse ʿİzzet Efendi ʿināyeten taḫsīn
Bu naẓm-ı tāzeme Cevdet cevāb mümkün mi

91[284]

ĠAZEL[285]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Şimdi ṣadāḳat oldı ḫıyānet didikleri
ʿAyn-ı ḫıyānet oldı ṣadāḳat didikleri

2 Şeyḫim tükendi sizde de himmet didikleri
Kiẓb u[286] dürūġa çıḳdı kerāmet didikleri

[280] **90 İÜ1 30a, AE1 30a; İÜ2 29b; AE2 32a. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 22a.**
[281] Başlık: - İÜ2, -AE2.
[282] 1 ey dil: idi İÜ1, AE1.
[283] 1 şarāb: şarābı AE2.
[284] **91 İÜ1 30a; AE1 30a-30b; İÜ2 28b;AE2 32a-32b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089,vr. 19a.**
[285] Başlık: Ġazelliyāt-ı Nā-Tamām İÜ2: -AE2.
[286] 2 u: -İÜ1, -AE1.

3 Bīgānedir muʿāmeleler āşināyla
Girdi bu şūrete hele ülfet didikleri

4 Elḳābı ṭayy olındı cihāndan hünerveriŋ
Bir ışṭılāḥ ḳaldı kitābet didikleri

5 Yāriŋ emince laʿlini oldum viṣāl-cūy
Sarḫoşlıḳ ile geldi cesāret didikleri

6 Āḫir o şūḫuŋ itdi beni zülfine esīr
Başım belāsı oldı ṭabīʿat didikleri

92[287]

ĠAZEL[288]

[mefāʿilün/feʿilātün/ mefāʿilün/feʿilün]
[fāʿlün]

1 Cefāya başladı ol meh vefādan el çekdi
Göŋülde ẕevḳin unutdı ṣafādan el çekdi

2 Görelden ol gözi bīmārı ʿāciz oldı ṭabīb
Bıraḳdı derd-i derūnum devādan el çekdi

3 Getürmez oldı bize būy-ı zülf-i dildārı
Nesīm-i bü'l-heves artıḳ hevādan el çekdi

4 Cihāna virdi o şeh pāy-būsına ruḫṣat
Faḳaṭ bu ʿıyd da ben mübtelādan el çekdi

[287] **92 İÜ1 30b, AE1 30b; İÜ2 27a; AE2 32b. Ayrıca bk. Mecmua-i Eş'ar, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 04089, vr. 17a.**
[288] Başlık: -İÜ2, -AE2.

5 İşitdi naġme-i āhım ki Cevdetā muṭrib
Bıraḳdı sāzın elinden nevādan el çekdi

93[289]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Nā-kām ḳaldı kāma düşenler benim gibi
Çekdi ḫumār-ı cāma düşenler benim gibi

2 Ol mest-i nāzı şemʿ gibi ser-keş itdiler
Bezm-i merāma dāma düşenler benim gibi

3 Ḳalur gider mi ẓulmet-i ġamla ḳıyāmete
Baḫt-ı siyehle şāma düşenler benim gibi

4 Bī-hūde zaḫm-ı sīne ḳazıtdı nigīn-veş
Taḥṣīl-i nīk-nāme[290] düşenler benim gibi

94[291]

ĠAZEL[292]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Çoḳdan arardım āh iderek kūy-ı yārimi
Buldum güç ile ölmeden evvel[293] mezārımı

2 Ol nev-ḫaṭīŋ şafāsını sürdürmedi felek
İtdi telef netīce bu yılda bahārımı

---

[289] **93 İÜ1 30b, AE1 30b; İÜ2 28b; AE2 33a.**
[290] 4 nāme: fāme İÜ1, AE1.
[291] **94 İÜ1 30b, AE1 30b; İÜ2 28b; AE2 33a.**
[292] Başlık: -İÜ2, -AE2.
[293] 1 evvel: -İÜ1, -AE1.

3 Ne tāb ḳaldı dilde ne ṭāḳat vücūdda
Aldı zamāne ḳaḫbeleri külli varımı

4 Ṣalt ḫārḫār-ı cevrini çekdim bu ʿālemiŋ
Bir kerre ḥayf ḳoḳlamadım gül-ʿizārımı

95[294][295]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

1 ʿĀlem-i vuṣlat olup rüyā gibi
Zā'il oldı devlet-i dünyā gibi

2 Rūşen olmazdı şeb-i tār-ı emel
Yanmayaydım şemʿ-i bezm-ārā gibi

3 Bulmadı eşkim kenār-ı maṭlabı
Nāfile cūş eyledim deryā gibi

4 İtmez ol meh-rū tenezzül ʿāşıḳa
Ḳāf-ı istiġnādadır ʿanḳā gibi

5 Sen de bu gülşende vaḳf-ı nālesin
Öt gönül öt bülbül-i şeydā gibi

6 Baḫş-i zülf-i yāre başdan başlayup
Pek uzatdı söz şeb-i yeldā gibi

7 Ḳīl u ḳāl-i naẓmım oldı der-miyān
Çıḳdı şāhid itdigim duʿā gibi

[294] **95 İÜ1 31a, AE1 31a; İÜ2 28b; AE2 33a-33b.**
[295] 95.manzume de gazeller içerisinde yer alsa da manzumenin nazım şekline gazel denilemez. Manzumenin içeriğine bakıldığında; ilk 6 beyti nesib bölümüdür. 7. beyti ise medhiye bölümüne geçilmeden önce girizgah niteliğindeyken 8. beyitten-16. beyte kadar medhiye bölümüdür. Son beyit ise dua bölümüdür. Bu yüzden bu manzumenin nazım şekline gazel yerine kaside demek daha doğrudur.

8 Cevdet-āsā iftiḫār itsem n’ola
Bir efendim var ʿAlī Pāşā gibi

9 Düşdi bā-ḥüccet baŋa mülk-i suḫan
Ḥükm olundı ẕeylime imżā gibi

10 Dergeh-i vālāsıdır bāb-ı murād
Ehl-i feyże ʿālem-i bālā gibi

11 Görmedim bunca zamāndır bir vezīr
Ol kerīm ü ʿāḳil ü dānā gibi

12 Devr-i bī-cevrinde ḥoşdur ḥālimiz
Aġzımız açıḳ olur şekvā gibi

13 Başladı Ḥaḳ üzre ʿadl ü re’fete
Niyyeti bu ʿālemi iḥyā gibi

14 Fitne-kārānıŋ ocaġın söndürüp
Cümlesi maḥv oldılar mülġā gibi

15 Ḥıṭṭa-i Şehbā’da ʿadli kök[296] şalup
Şimdi açıldı gül-i raʿnā gibi

16 Sed çeküp Ye’cūc-i ẓulm u fitneye
Ḳoydı nām İskender ü[297] Darā gibi

17 Vaṣf-ı pāki oldı bir nev-dāsitān
Bu ḳaṣīde beççe-i ġarrā gibi

18 Ḥaşre dek emrin ṭutup bāy u gedā
Dā’im olsun niçesi ṭuġrā gibi

[296] 15 kök şalup: gün şanup İÜ1, AE1.
[297] 16 ü Darā gibi:- İÜ1.

96[298]

ĠAZEL[299]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Dil pīş-gāh-ı yāre varup zāre başladı
Ne çāre şimdi başḳaca bir kāre başladı

2 Dāġ-ı derūnı gördigi setr eylemek muḥāl
Lāle çemende ʿaşḳını iẓhāre başladı

3 Cevdet o şūḫ şāʿire üftāde oldıġın
Eşʿār-ı nev-zemīnle eşʿāre başladı

97[300][301]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

1 Ġamdan göŋül ḥalāşına tedbīre başladı
Ġafletdedir muḫālif-i taḳdīre başladı

2 Naḳḳāş-ı çarḫ Leyli'yi taṣvīre başladı
Mecnūn-ı ʿaşḳ nāle-i şeb-gīre başladı

3 Cevrin vefāya eyledi tebdīl ol perī
Āh-ı derūn var ise te'ṯīre başladı

---

[298] **96 İÜ1 31b, AE1 31b; İÜ2 28b; AE2 33b.**
[299] Başlık: -İÜ2, -AE2.
[300] **97 İÜ1 31b-32a, AE1 31b-32a; İÜ2 27a-27b; AE2 33b-34a.**
[301] 97. manzume de Divançe'de gazeller içerisinde yer almaktadır. Ancak manzumenin nazım şekli gazel yerine kaside demek daha doğru olmaktadır. Çünkü; manzumenin içeriğine bakıldığında ilk 8 beyti nesib bölümüdür. 9. beyti medhiye bölümüne geçilmeden önce girizgah niteliğindedir. 10. beyitten-15. beyte kadar medhiye bölümüdür. 16.beyti de dua bölümüdür.

4 Bir cām şundı yār baŋa dil-ḫarāb iken
Miʿmār-ı ʿaşḳ mülkini taʿmīre başladı

5 Ey şāh-ı ḥüsn fitneye yüz virme ol ḳadar
Ṭavrıŋ niẓām-ı ʿālemi taġyīre başladı

6 Dil daʿvet itdi yāri hemān eşkle müjem
Sildi süpürdi ḫāneyi taṭhīre başladı

7 Cām-ı şarāb-ı laʿliŋe göz dikdi ol mehiŋ
Kāfir raḳīb meclisi tekdīre başladı

8 Cevdet düşümde geldigini cān tene gören
Rüyāmı vaṣl-ı yār ile taʿbīre başladı

9 Bir şevḳ geldi ḫāmeme varsa efendimiŋ
Vaṣf-ı güzīn-i pākini taḥrīre başladı

10 Her lafẓım itdi vaṣf-ı şerīfinde cilve-ger
Şimdi benān-ı maʿniyi tesḫīre başladı

11 Sırrı Beg'iŋ necābet-i aşlı ḫülāṣasın
Eṭvār-ı nāzikānede taḳrīre başladı

12 Ṭabʿı selīm kendi ḥalīm ẕātı müstaḳīm
ʿĀlem görüp bu ṭavrını tevḳıre başladı

13 Ol mīr-i muḫterem gelicek āsitāneye
Ehl-i suḫan ḳudūmını tebşīre başladı

14 Zīrā ki naẓm-ı pākine nisbetle Ṣā'ib'iŋ
Şāʿir bulup ḥaṭāsını taḫḳīre başladı

15 İtdi ḫayāl Şevket-i Rūm oldıġın o dem
Gitdi ʿAcem'de şiʿrini teşhīre başladı

16 Sende duʿā-yı devletine başla ey göŋül
Vaḳt-i icābet oldı ki teʾşīre başladı

98 [302]

[mefʿūlü/mefāʿīlü/ mefāʿīlü/feʿūlün]

1 Eşkim başılup hīç der-i dilberde ḳalur mı
Āh-ı dil-i maẓlūmdur ol yerde ḳalur mı

2 Elbetde çeker ḥüsniniŋ eksikligin ol şūḫ
Bedrindeki ḥālet meh-i enverde ḳalur mı

MEṬĀLİʿ [Ü] MÜFREDĀT[303]

99[304]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

Rūz [u] şeb ḳān aġlarız ġamdan dil-i pür-ḫūnla
Mācerāmız bitmedi gitdi şu dehr-i dūnla

100[305]

[feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün]

[fāʿilātün] *[fāʿlün]*

Yāri terk-i cefā ider ṣandım
ʿÖmrümi ben vefā ider ṣandım

[302] **98 İÜ1 32a, AE1 32a; İÜ2 29b; AE2 34b.**
[303] Başlık: Ebyāt İÜ2: Müfredāt AE2. İÜ2'de beyitlerin hepsinin başında beyit başlığı yer alırken, AE2'de onun anlamındaki velehu başlığı yer almaktadır.
[304] **99 İÜ1 32a, AE1 32a; İÜ2 30a; AE2 34b.**
[305] **100 İÜ1 32a, AE1 32a; İÜ2 30a; AE2 34b.**

101[306]

[fā‘ilātün/ fā‘ilātün/ fā‘ilātün/fā‘ilün]
Fülk-i dil girdāb-ı ḥayretden nice olsun ḫalāṣ
Esmede Cevdet muḫālif ber-ḳarāre rūzigār

102[307]

[fe‘ilātün/mefā‘ilün/fe‘ilün]
[fā‘ilātün] *[fā‘lün]*
Āhımı yāre kār ider ṣandım
Derdime bir medār ider ṣandım

103[308]

[mef‘ūlü/mefā‘īlü/ mefā‘īlü/fe‘ūlün]
Ol şūḫ içün aġyāre madārā niçün itdim
Bī-çāre olan derde müdāvā niçün itdim

104[309]

[mefā‘īlün/ mefā‘īlün/ mefā‘īlün/ mefā‘īlün]
Yaŋıldım rūyını görmüş iken zülfe nigāh itdim
Günüm nevrūz-veş rūşendi ammā ben siyāh itdim

105[310]

[mef‘ūlü/fā‘ilātü/mefā‘īlü/fā‘ilün]
Ye’s-i tamāmı zevḳ bilelden sefādayım
Vaż‘-ı ‘acīb-i dehr ile çoḳdan cefādayım

[306] **101 İÜ1 32a, AE1 32a**; **İÜ2 30a; AE2 35a.** Bu beyit; AE2’de 8. beyittir.
[307] **102 İÜ1 32a, AE1 32a; İÜ2 30a; AE2 34b**. Bu beyit; AE2’de beyitler içinde 3. sıradadır.
[308] **103 İÜ1 32a, AE1 32a; İÜ2 30a; AE2 35a.**
[309] **104 İÜ1 32a, AE1 32a; İÜ2 30b; AE2 35a.**
[310] **105 İÜ1 32a, AE1 32a; İÜ2 30b; AE2 35a.**

106[311]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]
Müştāḳ-ı vech kim seni pek görmek isterim
Ḥac vaḳti oldı Kaʿbe'ye yüz sürmek isterim

107[312]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]
Mesrūr imiş benim gibi maḥzūn ṣandıġım
Mecnūn çıḳdı ḥayf Felāṭūn ṣandıġım

108[313]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]
Bir derd var gönülde ki aṣlā devāsı yoḳ
Ol ḥastedir ki ölmeden özge[314] şifāsı yoḳ

109[315]

[fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün]
Dilde ġam serde hevā-yı zülf-i yār
Ben gibi var mı perīşān rūzigār

110[316]

[mefʿūlü/fāʿılātü/mefāʿīlü/fāʿilün]
Her gün şu çarḫ-ı dūna madārā mı eyleyim
Yitdi[317] vücūd derde müdāvā mı eyleyim

---

[311] **106 İÜ1 32a, AE1 32a; İÜ2 31b; AE2 35a.**
[312] **107 İÜ1 32a, AE1 32a; İÜ2 30b; AE2 35b.**
[313] **108 İÜ1 32a, AE1 32a; İÜ2 30b; AE2 35b.**
[314] 108 özge: ġayrı İÜ1, AE1, AE2.
[315] **109 İÜ1 32a, AE1 32a; İÜ2 30b; AE2 35b.**
[316] **110 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 30b; AE2 35b.**
[317] 110 Yitdi: Bitdi İÜ2, AE2.

111[318]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]
Dünyāyı ṭutdı hecriŋ ile āh u vāhlarım
Te’ṣīr itmedi saŋa muḥriḳ ṣadālarım

112[319]

[mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün]
Bedel itdim viṣāli[320] firḳate aġyār derdinden
Bu gül-zārı bıraḳdım ḫayli demdir ḫār derdinden

113[321]

[fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün]
Cevr-i yāre ṭaʿne-i aġyāre ṭāḳat ḳalmadı
Bende evvelki gibi ṣabra liyāḳat ḳalmadı

114[322]
[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]
Tende sirişk-i çeşm ile[323] rūḥ[324] mużṭarib
Ṭūfān vaḳti ṣan gemīde Nūḥ mużṭarib

[318] **111 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 30b; AE2 35b.**
[319] **112 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 30b; AE2 35b.**
[320] visāli: vuṣlat İÜ1. AE1.
[321] **113 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 30b; AE2 35b.**
[322] **114 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31a; AE2 35b.**
[323] 114 ile: eyler İÜ1, AE1.
[324] 114 rūḥ: mevc İÜ1, AE1.

115[325][326]

[mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün]
Sāḳī ṣunınca ābı[327] şarāb aŋladın[328] göŋül
Ġafletdesin ḫaṭāyı ṣavāb aŋladın göŋül

116[329]

[mef'ūlüfā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün]
'Āşıḳ ḫayāl-i vuṣlat-ı cānāna başladı
Müflis kemāl-i faḳr ile 'unvāna başladı

117[330]

[mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün]
Luṭf itse de o meh şoŋı ḳahr u celāldir
Her bir kemāliŋ āḫiri elbet ẕevāldir

118[331]

[mef'ūlü/fā'ilātü/mefā'īlü/fā'ilün]
Ḫaṭṭ ẕā'il itdi āteş-i 'aşḳ [u] maḥabbeti
Māni' imiş ḥarāret-i şemse meger[332] seḥāb

[325] **115 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31a; AE2 35b.**
[326] Başlık: Beyt İÜ2: Velehu AE2.
[327] 115 ābı: anı İÜ1, AE1.
[328] 115 şarāb aŋladın kelimesi İÜ1'de yanlış olarak şeklinde yazılmıştır.
[329] **116 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31a; AE2 35a.**
[330] **117 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31a; AE2 36a**. Bu manzume, AE2'de 7. sıradadır
[331] **118 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31a; AE2 35a.**
[332] 118 meger: deger İÜ1, AE1.

119[333]

[mefāʿilün/feʿilātün/ mefāʿilün/feʿilün]

Ḥabāb-ı mey gibi pā-der-rikābdır[334] ʿöm(ü)rüŋ

Yine hevā ile pür-ıżṭırābdır[335] ʿöm(ü)rüŋ

120[336]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

Vāḳıf-ı sırr-ı ḳader Ḥażret-i Mevlānā'dır

Mürşid istersen eger Ḥażret-i Mevlānā'dır

121[337]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

ʿAşḳla bu ʿālemi terk eyledim

Kendimi āmāde-i merg eyledim

122[338][339]

[mefʿūlü/mefāʿīlü/ mefāʿīlü/feʿūlün]

Celb itmeniŋ ol şūḫı aveh çāresi pek çoḳ

Evvelki gibi n'eyleyeyim[340] bende heves yoḳ

[333] **119 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31a; AE2 35a.** Bu manzume, AE2'de beyitler içinde 6. sıradadır.
[334] İÜ1'de ve AE1'de pā kelimesinin noktalarından biri unutularak yāder şeklinde yazılmıştır.
[335] 119 pür: bir İÜ1, AE2.
[336] **120 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31a; AE2 35a.** Bu manzume, AE2'de beyitler içinde 5.beyittir.
[337] **121 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31a; AE2 35a.**Bu manzume, AE2'de beyitler içinde 4. beyittir
[338] **122 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31a; AE2 36a.**
[339] Bu manzume, AE2'de beytiler içinde 24. sıradadır.
[340] 122 n'eyleyeyim: n'eyleyim İÜ1, AE1, AE2.

123[341]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]
Yārdan dūr eyleyen ġafletle āhımdır beni
Dūzaḫ-ı hecre ḳoyan kendi günāhımdır beni

124[342]
[mefʿūlü/mefāʿīlü/ mefāʿīlü/feʿūlün]
Seyl-āb-ı fenā cūşa gelüp şanma ki çaġlar
Aḥvāl-i dil-i zārıma ṭāġlar daḫı aġlar

125[343]

TAŻMĪN-İ MIṢRAʿ-I MÜŞTĀḲ BABA [344]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]
Cānānı buldı ḥaste göŋül cānı istemez[345]
Derde ḳanāʿat eyledi dermānı istemez

126 [346]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]
Gitdikçe ʿaşḳ-ı yār füzūn oldı Cevdetā
Şükr it beḳāyı devlet imiş ẕā'il olmadı

[341] **123 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31a; AE2 36a.**
[342] **124 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31b; AE2 36a.**
[343] **125 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31b; AE2 36a.**
[344] Başlık: -İÜ1, -AE1, -AE2.
[345] Müştâk Baba'nın tazmin edilen mısranın bulunmasında yararlanılan kaynak için bk. Divan-ı Müştak Baba,İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı, HCE_Osm_00837.
[346] **126 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31b;AE2 36a**.

127[347]

[mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün]
Hele ʻuṣṣāḳa cevr-i dā'imīyi eylediŋ taḥṣīṣ
Efendim luṭfı da aġyāra bārī gāh gāh eyle

128[348][349]

[mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün]
Düşüp taḥṣīl-i māl u cāhına dehriŋ emek çekdim
Fenāsın derk idüp ṣoŋra topundan el etek çekdim

129[350][351]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]
Dostı düşmen düşmeni dost eyledi āḫir baŋa
Başladı cevre felek bāṭında da ẓāhir baŋa

BEYT-İ MÜŞTEREK-İ BĀ-ʻİZZET MOLLĀ[352]

130[353]

[mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün]
Bizim de bu felekde bir el irmez māhımız vardır
Tehī mi āhımız elbetde bir dil-ḫāhımız vardır

[347] **127 İÜ1 32b, AE1 32b; İÜ2 31b; AE2 36a**
[348] 128 : - İÜ1, -AE1, -AE2
[349]**128 İÜ2 30a**.Bu beyit, İÜ2'de 6. beyittir.
[350] 129: - İÜ1, AE1 , AE2.
[351] **129 İÜ2 30a**. Bu beyit, İÜ2'de 1. sıradadır.
[352] Başlık: Beyt-i Müşterek-i Bā-ʻİzzet Monlā İÜ2, AE2. İÜ2 şairin Keçecizāde ile müşterek yazdığı manzumelerin hepsinin başında ayrıca beyit başlığı bulunmaktadır. AE2'de her beytin başında yarıca onun anlamındaki velehu vardır.
[353] **130 İÜ1 33a, AE1 33a; İÜ1 31b; AE2 36a.**

131[354]

[mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün/ mefāʿīlün]
Tüketdiŋ naḳd-i eşki artıḳ āha ṭāḳatiŋ yoḳdur
Faḳīr olduŋ göŋül sen şimdi eski devletiŋ yoḳdur

132[355]

[mefāʿilün/ feʿilātün/ mefāʿilün/feʿilün]
[fāʿlün]
Dem-i viṣāl geçüp hecr-i yār yaḳlaşdı
Şarāb bitdi bez(i)mde ḫumār yaḳlaşdı

133[356]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]
ʿArż-ı cemāle başladı dilde ḫayāl-i yār
Āyīne buldı ṣūret-i ʿaşḳıŋ netīcesi

134[357]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]
Rūziġār-ı zūr-kār ile perīşān-ḥāl iken
Var dimāġımda yine ḫālā hevā-yı zülf-i yār

135[358]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]
Āh gitdikçe vaḥīm oldı hevā-yı zülf-i yār
Başıma derd-i ʿaẓīm oldı hevā-yı zülf-i yār

[354] **131 İÜ1 33a, AE1 33a; İÜ2 31b; AE2 36b.**
[355] **132 İÜ1 33a, AE1 33a; İÜ2 31b; AE2 36b.**
[356] **133 İÜ1 33a, AE1 33a; İÜ2 32a; AE2 36b**. Bu manzume, İÜ2'de 12. beyittir.
[357] **134 İÜ1 33a, AE1 33a; İÜ2 31b; AE2 36b.** Bu manzume, İÜ2'de 4. beyittir.
[358] **135 İÜ1 33a, AE1 33a; İÜ2 31b; AE2 36b.**

136[359]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]
Sīnemde āh-ı dāġ-ı maḥabbet nihān idi
Meydāna çıḳdı şimdi o da bir zamān idi

137[360]

[mefʿūlü/mefāʿīlü/ mefāʿīlü/feʿūlün]
Zār oldıġımı bilmese ol yār gelür mi
Bir ḫāne ḫarāb olmasa miʿmār gelür mi

138[361]

[mefʿūlü/mefāʿīlü/ mefāʿīlü/feʿūlün]
Dil-ḫaste görüp de beni cānān gider mi
Āḫir nefesim olmasa ḫīç cān gider mi

139[362]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]
İstanbul'uŋ güzellerini defter eyledim
Ser-levḥasını nāmıŋ içün pür-zer eyledim

140[363]

[feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/feʿilün]
[fāʿilātün] *[fāʿlün]*
Ġamı ḳoydum bu gice meclise hem-dem yerine
Cāmı aldım elime kām-ı dü-ʿālem yerine

[359] **136 İÜ1 33a, AE1 33a; İÜ2 31b; AE2 36b**.Bu manzume; İÜ2'de 6. beyittir.
[360] **137 İÜ1 33a, AE1 33a; İÜ2 32a; AE2 36b.**
[361] **138 İÜ1 33a, AE1 33a; İÜ2 32a; AE2 36b.**
[362] **139 İÜ1 33a, AE1 33a; İÜ2 32a; AE2 36b.**
[363] **140 İÜ1 33a, AE1 33a, İÜ2 32a; AE2 37a.**

141 [364]

[mefāʿilün/ feʿilātün/ mefāʿilün/feʿilün]

[fāʿlün]

Görüp neşātımı şanma sürūr var bende

Ġumūm-ı dehr ile çoḳdan fütūr var bende

MUŞĀRRAʿ[365]

142[366]

[mefʿūlü/mefāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

Ey gül-nihāl ḳaç senedir ḥasretim saŋa

143[367]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

Çıḳdı şarāb-ı laʿl-i lebi ḳān bahasına

144[368]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

Göŋlümdedir ḥayāl-i muḥāl-i viṣāl-i yār

145[369]

[mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün]

Rāh[370]-ı emel efendi yoḳışlı inişlidir

---

[364] **141 İÜ1 33a, AE1 33a, İÜ2 32a; AE2 37a.** Bu manzume, İÜ2'de 11.beyittir.
[365] İÜ2'de her mısranın başında mıŝraĆ başlığı yer almaktadır. AE2'de ise muŝarraĆ başlığının yanında ayrıca her mısranın başında onun anlamındaki velehu bulunmaktradır.
[366] **142 İÜ1 33a, AE1 33a, İÜ2 32a; AE2 37a.**Bu manzume, İÜ2'de 3.mısradır.
[367] **143 İÜ1 33a, AE1 33a, İÜ2 32a; AE2 37a.**Bu manzume, İÜ2'de 4.mısradır.
[368] **144 İÜ1 33a, AE1 33a, İÜ2 32a; AE2 37a.**Bu manzume, İÜ2'de 1.mısradır.
[369] **145 İÜ1 33a, AE1 33a, İÜ2 32a; AE2 37a.** Bu manzume, İÜ2'de 2. mısradır.
[370] 145 Rāh: Āh İÜ1.

146[371]

ŞARḲI[372]

[müstef'ilün/ müstef'ilün]

I

1 Hep cevriŋ oldı bī-ḥisāb
2 Ẓālim yeter ḥālim ḥarāb
3 İtdiklerinden it ḥicāb
4 Ẓālim yeter ḥālim ḫarāb

II

1 Lāyıḳ mı ey şūḫ-ı cihān
2 Ben eyleyüp āh u fiġān
3 Olsun 'adūlar şādımān
4 Ẓālim yeter ḥālim ḫarāb

III

1 Gel ḥālime bir kerre baḳ
2 N'itdi baŋa derd-i firāḳ
3 Dād eyle bī-dādı bırak
4 Ẓālim yeter ḥālim ḫarāb

IV

1 Cevdet gibi gel yanıma
2 Faḫr eyleyim aḳrānıma
3 Kār itdi ḥasret cānıma
4 Ẓālim yeter ḥālim ḫarāb

[371] **146 İÜ1 33b; AE1 33a-33b; İÜ2 13a; AE2 34a-34b.**
[372] Başlık: Şarḳı Der-Maḳām-ı Ḥicāz İÜ2.

147[373][374]

ŞARḲI DER-MAḲĀM-I ÇĀRGĀH

[müstefʿilün/ müstefʿilün]

I

1 ʿAşkıŋla ey şūḫ-ı cihān
2 Bilmez misin ḥālim yamān
3 Raḥm eyle luṭf it gel amān
4 Bilmez misin ḥālim yamān

II

1 Sāḳī şarāba ḥasretim
2 Maḥmūr-ı cām-ı firḳatim
3 Maḥrūm-ı bezm-i vuslatım
4 Bilmez misin ḥālim yamān

III

1 Ey dilber-i nāzik-mizāc
2 Ġayra bıraḳma iḫtiyāc
3 Dil-ḫastenim sen it ʿilāc
4 Bilmez misin ḥālim yamān

IV

1 Gel gör sirişk-i elemi
2 Sensiz olan aḥvālimi
3 Görmez mi Cevdet ḥālimi
4 Bilmez misin ḥālim yamān

[373] 147: - İÜ1, -AE1, -AE2
[374] **147 İÜ2 13a-13b.**

ḲIṬʿA[375]

148[376]

[*mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün*]

1 Kendim ḳalınca tā ʿadem-abāda ser ḳoyan[377]
Ben şāh-rāh-ı vaṣla çıḳar rāh bulmadım

2 Naṭʿ-ı felekde ḥaylice ferzāne at sürüp
Ben çāre māt-ı düşmene ey şāh bulmadım

[375] Başlık: Velehu AE2.
[376] **148 İÜ1 33b, AE1 33b; İÜ2 30a; AE2 34b.**
[377] 1 ser ḳoyan: bir ḳonaḳ İÜ2 ,AE2.

SONUÇ

Araştırma, inceleme ve tenkit yöntemlerinden yararlanılarak meydana getirilen Recâî-zâde Ahmed Cevdet ve Divançesi [İnceleme-Metin] adlı tez çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlar şunlardır:

Şairin asıl adı Ahmed Cevdet'tir. XIX. yüzyılda yaşayan şairin doğum tarihi bilinmemektedir. İstanbul'da doğan şair; Reisü'l-küttâb Mehmed Recâî Efendi'nin torunu, İbrahim Münîb'in oğlu, Mustafa Sâmil ve Abdülhamid'in kardeşidir. Şair, Bâb-ı Alî'nin Dâhiliye Kalemi'nde kâtip olarak çalışmıştır. Ahmed Cevdet, 1831(H.1247) yılında genç yaşta veba salgını sebebiyle İstanbul'da vefat etmiştir.

Ahmed Cevdet'in bilinen üç eseri bulunmaktadır. Bunlardan ilki *Nevâdirü'l-Âsâr fî Mütâla'ati'l-Eş'âr'dır*. İkinci eseri *Zînetü'l-Mecâlis*'tir. Üçüncü eseri, *Türkçe Divançe*'sidir. Son yıllara kadar şairin *Divançe*'sine dair ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır.

Tarafımızdan yapılan taramalar sonucunda *Divançe'*nin beş nüshası olduğu tespit edilmiştir. Yapılan kütüphane ve katalog taramaları neticesinde müellif nüshasına ulaşılamamıştır. *Divançe*'nin beş nüshasından biri yurt dışında olması sebebiyle temin edilememiştir. Temin edilen nüshaların tavsifi ve şeceresi; yazım yanlışları, yapı ve anlam farklılıklarına bakılarak çıkartılmıştır. Temin edilen nüshaların tavsifi ve şeceresi çıkartıldığında iki kol olduğu tespit edilmiştir. İÜ1 ile AE1'in bir koldan, İÜ2 ile de AE2'nin bir koldan geldiği kanaatine ulaşılmıştır.

Divançe'de yer alan 148 manzumenin hepsi Türkçedir. Şair şiirlerinde zaman zaman Arapça, Farsça kelime ve tamlamaların yoğunlaştığı ifadelere yer vermiş olsa da bu unsurlar şiir dilini ağırlaştıracak ölçüde değildir.

Şiirlerinin tümünü aruz vezniyle yazan şair, 13 farklı kalıp kullanmıştır. Ahmed Cevdet en fazla mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün, fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün, mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün, feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün kalıplarını kullanmıştır.

Bahirler içinde de en fazla muzâri kalıbını kullanmıştır. Şair şiirlerinde çoğunlukla aruzu güzel bir şekilde uygulasa da kimi zaman vezinleri kullanımında kusurlar bulunmuştur. Bu durum, Ahmed Cevdet'in şiirlerini zaman zaman sanat kaygısı gütmeden yazdığını göstermektedir.

Ahmed Cevdet de diğer şairler gibi, şiirlerini yazarken bazı şairlerden etkilenmiştir. Bu bağlamda Daniş'in gazeline ve Zatî'nin meşhur gazelinin matla beytine nazire yazmıştır.

Ayrıca Fuzûlî'nin, Şeyhülislam Yahyâ'nın, Hoca Neşet'in, Enderunlu Fâzıl'ın, Sâlik'in, Kuloğlu Sanî'nin ve Müştak Baba'nın mısra, ifade ve beyitlerini tazmin ederek manzumeler yazmıştır. Cevdet döneminin ünlü şairlerinden olan Keçeci-zâde İzzet Molla ile müşterek beyitler yazmıştır. Bu durum, şairin divan şiirinin temel kaynaklarından beslendiğini ve kendisinden önceki yüzyıllara hâkim olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. Cevdet kendine has bir üslupla edebî kişiliğinin oluşmasında etkili olan Fuzûlî'nin, Şeyhülislam Yahyâ'nın, Hoca Neşet'in, Enderunlu Fâzıl'ın, Sâlik'in, Kuloğlu Sanî'nin ve Müştak Baba'nın, Zatî'nin şiirlerine benzer şiirler yazmaya çalışmıştır. Diğer taraftan Cevdet'in kardeşi Mustafa Sâmil ve Mustafa Safvet'i etkilediği anlaşılmaktadır.

Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in şiirlerinde söz ve anlam sanatlarına örnek olabilecek nitelikte beyitler bulunmaktadır. Şiirlerini anlam, dil ve üslup açısından güzelleştirebilmek için edebî sanatlarla (teşbih, tezat, istiare, cinas, istifham, kinaye gibi) birlikte deyimlerden (bel virmek, boy göstermek, el etek çekmek gibi), atasözlerinden (kişinin aybını bir avuç toprak örter gibi), arkaik kelime ve imlalardan (gür, sencileyin, kangı gibi) yararlanmıştır. Söz edilen unsurlardan yararlanması şairin mahallileşme akımından etkilendiğini göstermektedir.

Cevdet'in şiirlerinde en fazla mürdef kafiye (%52,99) kullanılmıştır. Rediflerin 76'sı kelime(ler)den oluşmuştur. Şiirde ahengi sağlamada vezin, kafiye ve redifle birlikte yararlanılan tekrarlar; bir beyit/mısra tekrarı, söz tekrarı ya da ses tekrarı şeklindedir. Şairin vezin, kafiye ve redifle birlikte tekrarlardan yararlanması; şiirlerinde ses ve anlam bakımından oldukça etkili bir üslup kullanmasını sağlamıştır.

Tarafımızca tenkitli metni hazırlanan *Divançe*'de toplam 148 manzume bulunmaktadır. Nazım şekillerinin sayısına göre Cevdet'in *Divançe'*si gazel (% 47,97) ağırlıklıdır. *Divançe*'deki oran açısından gazelleri sırasıyla beyitler (%29,05), kıt'alar (%8,10), murabbalar (%3,37), muhammesler (%2,70), kasideler (%2,70), mısralar (%2,70), mesneviler (%1,35), tahmisler (%1,35), terkib-bend (%0,67) takip etmektedir. Şairin hemen hemen bütün nazım şekilleriyle şiir yazdığı görülmektedir. Ayrıca müstezad gazel, musammat kaside ve musammat kıt'a ile şiir yazması dikkat çekicidir. Bu durum; şairin şiirlerinde sözleri belirli bir ritme göre sıraladığını, dili etkili bir şekilde kullandığını göstermesi açısından önemlidir.

Cevdet, *Divançe*'sinde birbirinden çok farklı konuları işlese de en fazla aşk konusunu işlemiştir. Şairin aşk konusunu işlediği manzumelere baktığımızda çoğunlukla dünyevî ve beşerî bir aşkın terennüm edildiğini görmekteyiz. Cevdet aşk muhtevalı şiirlerinin bazı

beyitlerinde; sevgilisinin kavuşmaya meylinin olması, şikâyet ettiği rakibine acıması gibi divan şiiri açısından farklı denilebilecek ifadelere de yer vermiştir. Aşkı fahriye-ferdî ahval, şikâyet-tenkit konuları takip etmektedir.

Sonuç olarak Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in ön plana çıkan divan şairlerinden biri olmadığı, bilinen konuları bilinen tarzda tekrar eden şairlerden olduğu ve yer yer güzel söyleyişler yakalasa da genellikle edebî açıdan çok parlak şiirler yazamadığı tespit edilmiştir. Cevdet, yazdığı şiirler ile edebiyat dünyasına herhangi bir yenilik getirememiş klasik şairlerden biridir.

Tezimizle, Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in hayatı, edebî kişiliği ve eserleri mümkün olduğunca ayrıntılı şekilde yeniden yazılmış, şairin *Divançe'si* hakkında ilk defa bu kadar geniş ve ayrıntılı bir çalışma yapılmıştır. Ayrıca yine ilk defa Ahmed Cevdet'in *Divançe*'sinin tam metni bilim dünyasının istifadesine sunulmuştur.

KAYNAKLAR

Abdulkadiroğlu A. (1994). *Zînetü'l-Mecâlis*, Ankara: Türk Hava Kurumu Matbaası.

Abdulkadiroğlu A., Sarı M. (1998). *Nevâdirü'l-Âsâr fî Mütâla'ati'l-Eş'âr (Seçme Beyitler),* Ankara: Anıl Matbaası.

Abdulkadiroğlu A., Sarı M. (2009). Küllîyât-ı Recâî-zâde Ahmed Cevdet (Nevâdirü'l-Âsâr, Zînetü'l-Mecâlis, Divançe), *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39: 323-333.

Akalın H. (2012). *Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu*, 27. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akkuş M. (2007). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar,* Erzurum: Fenomen Yayınları.

Aksan D. (2002). *Anadilimizin Sözdenizinde*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Aksoy ÖA. (2015). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Aksoyak İH. (2007). Kefeli Hüseyin'in Raz-Name Adlı Eserinde Nüsha Ailesi Kurmada İzlenen Yöntem, *Turkish Studies Dergisi,* 2(3): 32-39.

Asoyak İH. (2017). *Müşterek Divan Şiirleri*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Akün ÖF. (1994). Divan Edebiyatı. TDVİA, 9, 389-427.

Akyüz, K, Beken, S., Yüksel S., Cunbur M. (1958). Fuzûlî Türkçe Divanı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Alparslan A. (2000). İmâd-i Hasenî. TDVİA, 22, 169-171.

Arslan M. (2012). Şeyh Gâlib ile Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Gazelleri Arasında Nazire İlişkisi, *Turkish Studies Dergisi,* 7/1: 251-282.

Arvas E. (2018). Hoca Neş'et Divanı'nda Mahallî Unsurlar, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Düzce: Düzce Üniversitesi.

Ateş A. (1941). Metin Tenkidi Hakkında, *Türkiyat Mecmuası Dergisi*, VII-VIII: 253-267.

Batislam HD. (2003). Divan Şiirinde Âşık, Sevgili, Rakip Üçlüsü ve Ölüm, *Folklor/Edebiyat Dergisi,* IX(XXXIV): 186-199.

Batislam HD. (2007). Tarih ve Kültür Kaynağı Olarak Hasb-i Hâller, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi,* 22: 29-42.

Batur H., Yıldız E. (2020). Recâîzâde Mustafa Sâmil Divançe'si, *Rumeli Dil ve Araştırma Dergisi*, 20: 448-492.

Birgören H. (2004). Dâniş Divanı, İnceleme-Metin, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Birgören H. (2005). Dâniş Divanı'nda Bir Manzûme: Gazel mi, Murabba mı?, *İlmî Araştırmalar Dergisi,* 19: 35-41.

Bursalı Mehmed Tâhir Bey (2016). *Osmanlı Müellifleri C.1*, Haz. Saraç MAY., Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınevi.

Cansever S. (2005). Eğribozlu Mehmed Emin Sırrî Hayatı, Eserleri, Dîvânının Edisyon Kritik Metin ve Değerlendirmesi, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Çipiloğlu AR. (2005). Şânîzâde Mehmed Atâullah ve Divanı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Coşkun V. (2010). Süleyman Fehîm. TDVİA, 38, 87-88.

Coşkun V. (2020). Hezârfen Bir Şair Şânîzâde Mehmed Atâullâh Divan'ı ve Bir Gazelin Şerhi, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 6(12): 155-191.

Çağlar B. (2011). Halil Bin Halil Efendizâde Sâlik Divanı (71-151. Varaklar Çeviri Metin) Cilt 1, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.

Çeltik H. (2007). Tenkitli Divan Neşirlerinde Nazım Şekilleri Problemi, *Turkish Studies Dergisi*, 2(3): 189-199.

Çiçekler M. (2008). Sa'dî-i Şîrâzî. TDVİA, 35, 405-407.

Demirel, Ş. (2004). Divan Şiirinde Redd-i Matla, *Bilig Dergisi*, 31: 161-177.

Dilçin, C. (1985). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Dilçin, C. (2010). *Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Divan-ı Fazıl Bey Enderunî, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı, Bel_Osm_0.00251/02.

Divan-ı Müştak Baba, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı, HCE_Osm_00837.

Durmuş I. (2006). II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebî Hâmîlik Geleneği, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi.

Durmuş I. (2007). Fahriyeler Işığında Osmanlı Şiirinde İdeal Şairin Portresi, *Bilig Dergisi*, 43: 107-116.

Hâfız Hüseyin Ayvansarayi (2017). Vefeyât-ı Ayvansarâyî, Haz Ekinci R. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55730,vefeyat-i-ayvansarayipdf.pdf?0. E.T.: 01.12.2021.

Erdoğan K. (2019). *Niyâzî-i Mısrî Divanı*, 3. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Erdoğan M. (2008). Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Ergun SN. (Tarihsiz). *Türk Şairleri*, Manisa İl Halk Kütüphanesi.
Ertem R. (1995). *Yahyâ Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Eyüboğlu, EK. (1973). *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler* C.1, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.

Eyüboğlu, EK. (1975). *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler C.2,* İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.

Fatîn Davud, Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr), Haz. Çifçi Ö, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0/.E.T.:21.12.2020.

Gümüş MY., Mum C. (2018). Klasik Türk Şiirinde Rint ve Şarap İlişkisi, *Birey ve Toplum Dergisi*, 18: 109-138.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Benderli_Ali_Pa%C5%9Fa. E.T.: 16.04.2021.

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TY/nekty03369.pdf. E.T.:30.09.2022.

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TY/nekty03058.pdf. E.T.:30.09.2022.

Horata O. (1999). Mevlana ve Divan Şâirleri, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16: 43-56.

Hüseyin Remzi (1887). *Lugat-ı Remzi*, İstanbul: Hüseyin Remzi Matbaası.
İbrahim Cûdî Efendi (2006). *Lügat-ı Cûdî*, Haz. Parlatır İ., Tufar N., Aksu B., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İhsanoğlu E. (1987). 19.YY. Başında Kültür Hayatı ve Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi, *Belleten Dergisi*, LI/200: 801-828.

İlaydın H. (1972). Metin Sağlamlığı Sorunu, *Türk Dili Dergisi,* 26(250): 286-291.

İpekten H. (2014). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergah Yayınları.

İspirli SA. (2000). Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Geleneği, Atatürk Üniversitesi *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14: 79-88.

İz F. (2015). *Eski Türk Edebiyatında Nazım I,* 14. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaplan H. (2014). Bâki'de Ses-Ahenk-Görüntü, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi,* 36: 207-225.

Karahan B. (2014). Hamzanâme: Metin-Dizin (14. Cilt), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Karaismailoğlu A. (1992). Bostân. TDVİA, 6, 307-308.

Kaya BA. (1999). Azmî-zâde Hâletî Dîvânı'nda Atasözleri ve Deyimler, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,*118: 149-168.

Kaya D. (2016). Türk Kültürü Dairesinde Köroğlu, *Alatoo Academic Studies Dergisi* 4: 89-96.

Kaya İG. (2006). Divan Şiirinde Tarih Düşürme Geleneği ve Yahya Bey'in Bir Kasidesi, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 30: 39-56.

Keskin MS, Sona İ. (2019). Türk Edebiyatında "Sırrî" Mahlaslı Şairler ve Derviş Selim Sırrî Dîvânı, *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 3(1):16-36.

Kurnaz C. (2000). Giritli Sırrı Paşa, Hayatı, Eserleri, Şiirleri, *İlmî Araştırmalar Dergisi,* 9: 133-160.

Kurnaz C., Çeltik H. (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi,* Ankara: Berikan Yayınları.

Kocaaslan H. Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva 1. Cilt S. 1-23, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

Kocakaplan İ. (2017). *Açıklamalı Edebî Sanatlar,* 2. Baskı, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Köksal F. (2017). *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, 2. Baskı, İstanbul, Kesit Yayınları.

Köksal F. (2018). *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazîre*, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kut G. (1999). Metin Tesbitinde Birinci Aşama: Vezin ve Anlam, *İlmî Araştırma Dergisi,* 8: 189-198.

Levend ÂS. (2015). Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, İstanbul: Dergâh Yayınlar.

Mecmua-i Eş'ar, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 04089.

Mehmed Salâhî (2019). *Kâmûs-ı Osmânî C.2*, Haz. Birinci A., İstanbul: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık.

Mermer, A., Alıcı, L., Eflatun M., Bayram Y., Koç Keskin N. (2009). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş,* Ankara: Akçağ Yayınları.

Mutlu M. (2021). 19. yüzyıl Dîvân Şiiri Poetikası (Enderunlu Vâsıf, Keçecizâde İzzet Molla, Müştâk Baba, Leylâ Hanım, Leskofçalı Gâlib, Osmân Nevres, Yenişehirli Avnî, Hersekli Ârif Hikmet), Sosyal Bilimler Enstiüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Oğraş R. (1991). Hoca Neş'et Divanı (İnceleme ve Tenkidli Metin), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Okçu N. (2001). İzzet Molla, Keçecizâde. TDVİA, 23, 561-563.

Okuyucu C. (2020). *Divan Edebiyatı Estetiği,* 7. Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları.

Onay AT. (2013). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Kurnaz C., Ankara: Berikan Yayınları.

Özavar S. (1993). Dâniş Mehmed Beg (Hayatı, Sanatı ve Divanı), Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Özcan A. (1997). Hâlet Efendi. TDVA. 15, 249-251.

Özçelik HK. (2014). Kaside ile Gazel Arasında Divan Şiirinde "Müzeyyel Gazel", SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Özgül MK. (2006). *Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış C.3*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özgül MK. (2022). *Divan Yolu'ndan Pera'ya Selametle Modern Türk Şiirine Doğru*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Pakalın MZ. (1972). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri C.3*, İstanbul*:* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Pala İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Recâî-zâde Ahmed Cevdet, Divan-ı Cevdet, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 807.

Recâî-zâde Ahmed Cevdet, Divan-ı Cevdet, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 2847.

Recâî-zâde Ahmed Cevdet, Divan, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserleri, Nr.84.

Recâî-zâde Ahmed Cevdet, Divan, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Eserleri Nr.85.

Sadıkoğlu SC. (2008). Sâib-i Tebrîzî. TDVİA, 35, 541-542.

Saraç MAY. (2018). *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye,* İstanbul: Gökkube Yayınları.

Savran Ö. (2007). Ahengi Sağlayan Unsurların Kullanımı Yönüyle Neşâtî'nin Şiirleri, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 17: 221-230.

Sefercioğlu MN. (2002). Divan Şiirinin Gerçek Hayatla Bağlantısı, *Yeni Türkiye Yayınları Dergisi*, 11: 664-681.

Sefercioğlu MN. (2017). *Divan Şiiri İncelemeleri ve Hocam Âmil Çelebioğlu İçin Yazıklarım*, İstanbul: Hiper Yaynları.

Selçuk B. (2013). http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/danis-mir-mehmed/ E.T.: 29.11.2021.

Soykut İH. (1968). *Açıklamalarıyla XII. Asırdan XX. Asra Kadar Türk Şiirinde Tasavvuf, Hikmet ve Felsefeyle Dolu Unutulmaz Mısra'lar*, İstanbul: Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık.

Süreyyâ M. (1996). *Sicill-i Osmânî C.2*, Haz. Akbayar N., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Şahin ES. (2004). Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Eski Türk Edebiyatı), Doktora Tezi, Ankara: Ankara Ünibversitesi.

Şemseddin Sami (2015). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Şemseddin Sami (1889). Kâmûsu'l-Â'lâm. https://tarihvemedeniyet.org/2010/01/kamusul-alam-semseddin-sami.htm/ E.T.: 22.12.2020.

Şentürk AA., Kartal A. (2016). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Şeyhülislam Ârif Hikmet, Tezkiretü'ş-Şu'arâ, Haz. Çınarcı MN, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64059,seyhulislam-arif-hikmet-bey-tezkiresipdf.pdf?0. E.T.:26.12.2020.

Torun E. (2018). 19.Yüzyıl Şairi Süleyman Fehim Efendi Divanı: İnceleme, Metin ve Dizin, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi: Boğaziçi Üniversitesi.

Ünlü O. (2012). Müzeyyel Gazellerde Fahriye, *Türkiyat Araştırma Dergisi,* 31: 33-53.

Ünver İ. (1988). XIX. Yüzyıl Divan Şiiri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 32(1-2): 131-140.

Ünver İ. (1992). Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevirisinde Karşılaşılan Yanlışlar, *Türk Dili Dergisi*, 483: 789-798.

Ünver İ. (1993). Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler, *Türkoloji Dergisi,* 11(1): 51-90.

Yağcıoğlı S. (2012). Klâsik Edebiyat Döneminde Kâfiye Bahsinin Mukayeseli Olarak Değerlendirilmesi, *Türkiyat Mecmuası Dergisi*, 22: 127-170.

Yazıcı T. (1997). Hâfız-ı Şîrâzi. TDVA, 15, 103-106.

Yakar Hİ. (2010). "XIX. Yüzyıl Mutasavvıf Şairlerinden Ayıntablı Sırrî ve Divanı", *Türkbilig Dergisi,* 19:144-160.

Yenidünya S. (2008). Mehmet Sait Hâlet Efendi Hayatı İdari ve Siyasi Faaliyetleri (1760-1822), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Yenidünya S. (2009). Halet Efendi'ye Dair Bir Risale, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 11(2): 17-39.

Yetiş K. (1992). Beşiktaş Cem'iyyet-i İlmiyesi. TDVİA. 5, 552-553.

Yörür A. (2021). Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in Ali Paşa'ya Sunduğu Bahâriyye'si, *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırma Dergisi*, 22: 608-615.

Yörür A. (2021). Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in Tarih Manzumeleri, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7(2): 507-522.

Yörür A. (2021). Recâî-zâde Ahmed Cevdet'in Ramazâniye'si, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7(4): 1644-1653.

Yurtbaşı M. (2013). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul: Doğan Ofset Yayıncılık.

EKLER (RECAÎZÂDE AHMED CEVDET DİVANÇESİ'NİN YAZMA NÜSHALARINDAN ÖRNEK FOTOĞRAFLAR)

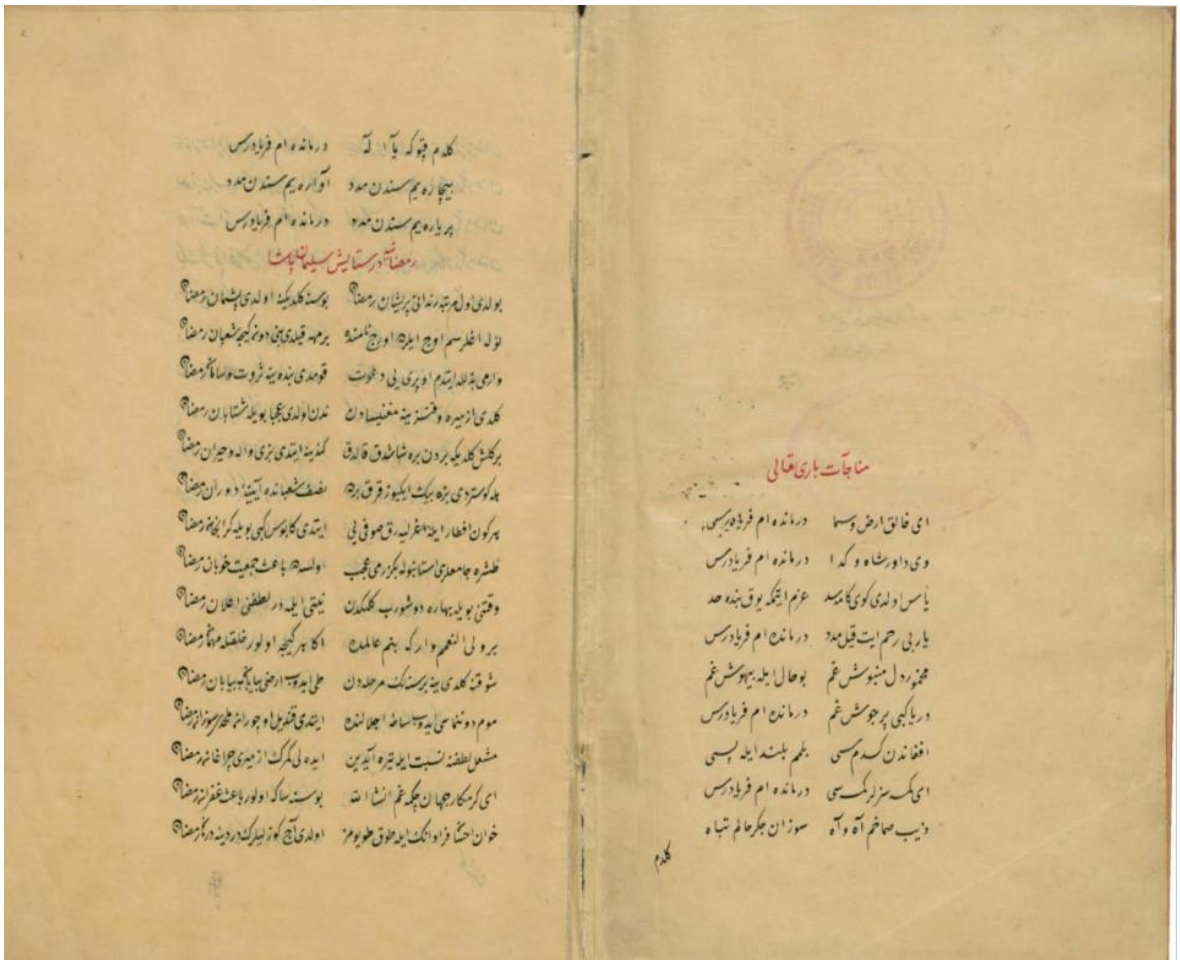

مناجات باری تعالی

ای خالق ارض و سما — درمانده ام فریاد رس
وی داور شاه و گدا — درمانده ام فریاد رس
یاس ولدی کوی گا یسد — عزم ایتمگ یوق بنده حد
یارب رحم ایت قیل مدد — درمانده ام فریاد رس
محمور دل منبوس غم — بو حال ایله بیهوس غم
دریا کبی پر جوش غم — درمانده ام فریاد رس
افغان دن کسم بسی — بلم بلسنه ایله بسی
ای ملک سنزلرمک سی — درمانده ام فریاد رس
ذیب صاحم آه و آه — سوزان جگر عالم تباه

کلدم

İÜ1 1b-2a

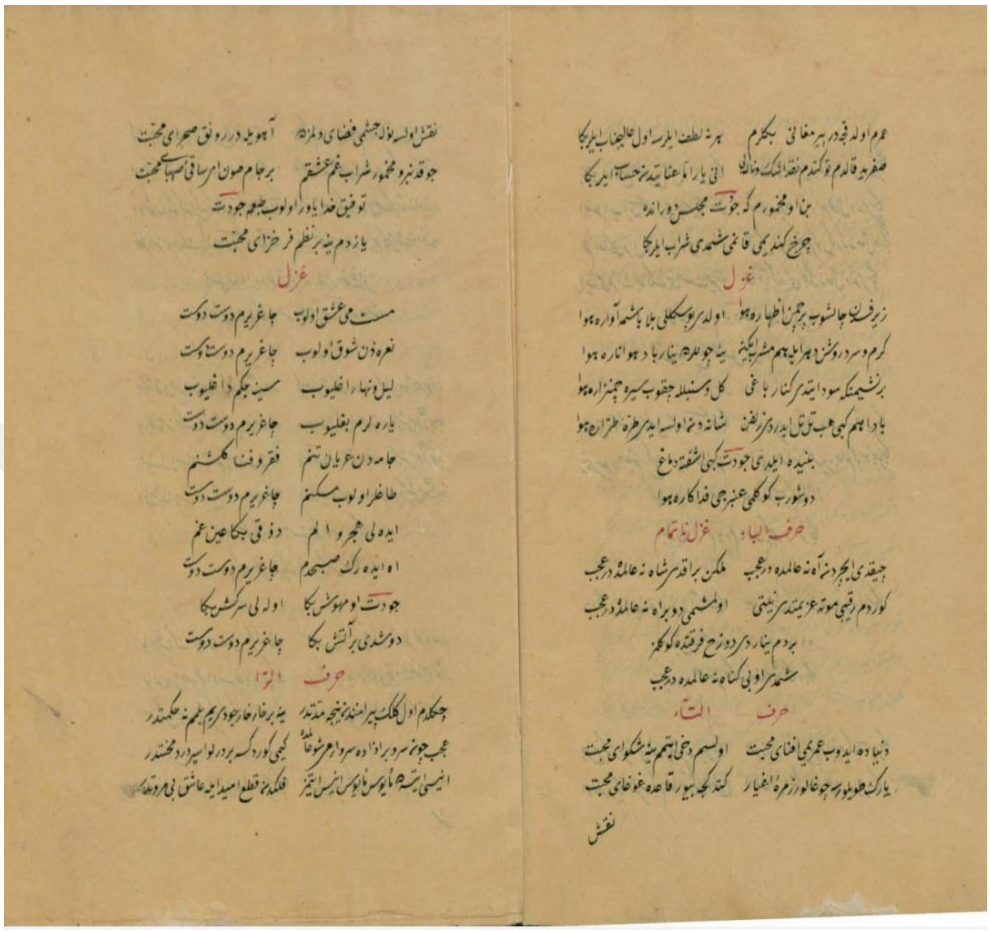

İÜ1 17b-18a

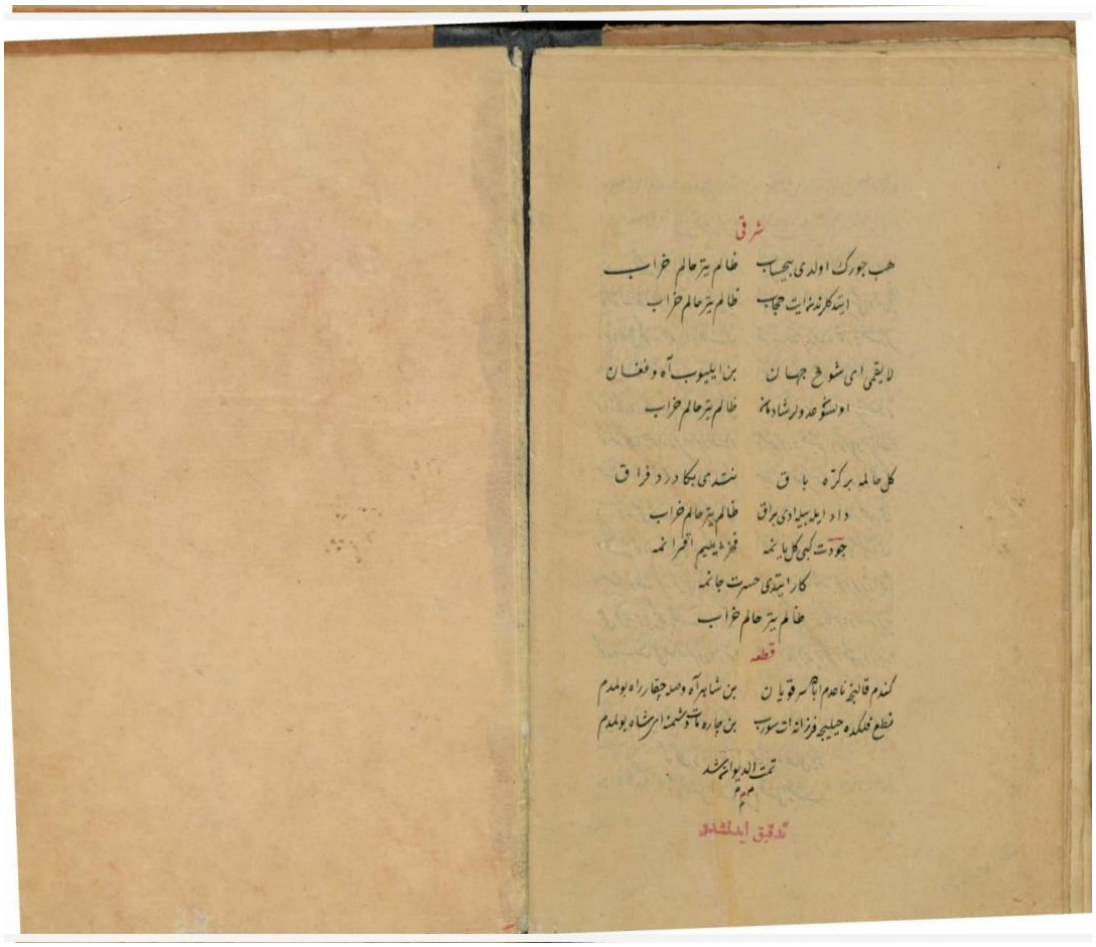

شرق

هب جورک اولدی بیحساب ظالم یتر عالم خراب
ایلدکلرندن حجاب ظالم یتر عالم خراب

لایقمی ای مشرق جهان بن ایلیوب آه و فغان
اولسکده دلرشاد و بن ظالم یتر عالم خراب

گل عالمه برگزده باق نشئه می بکا درد فراق
داد ایله بیدادی براق ظالم یتر عالم خراب
جودت کبی گل یانمه فهمایله الم انمه
کار ایتدی حسرت جانمه
ظالم یتر عالم خراب

قطعه

گنده قالیخ ناعدم ایاسز قویان بن شبابمی آه وصد حیف اراه بولمدم
قطع ایلدکده حیلیجه فرزانه ات سوزک بن چاره باشه دشمنه ارشاد بولمدم

تمت الله یوانیکشد
مریم

تدقیق ایدلشدر

İÜ1 33a

İÜ2 1b-2a

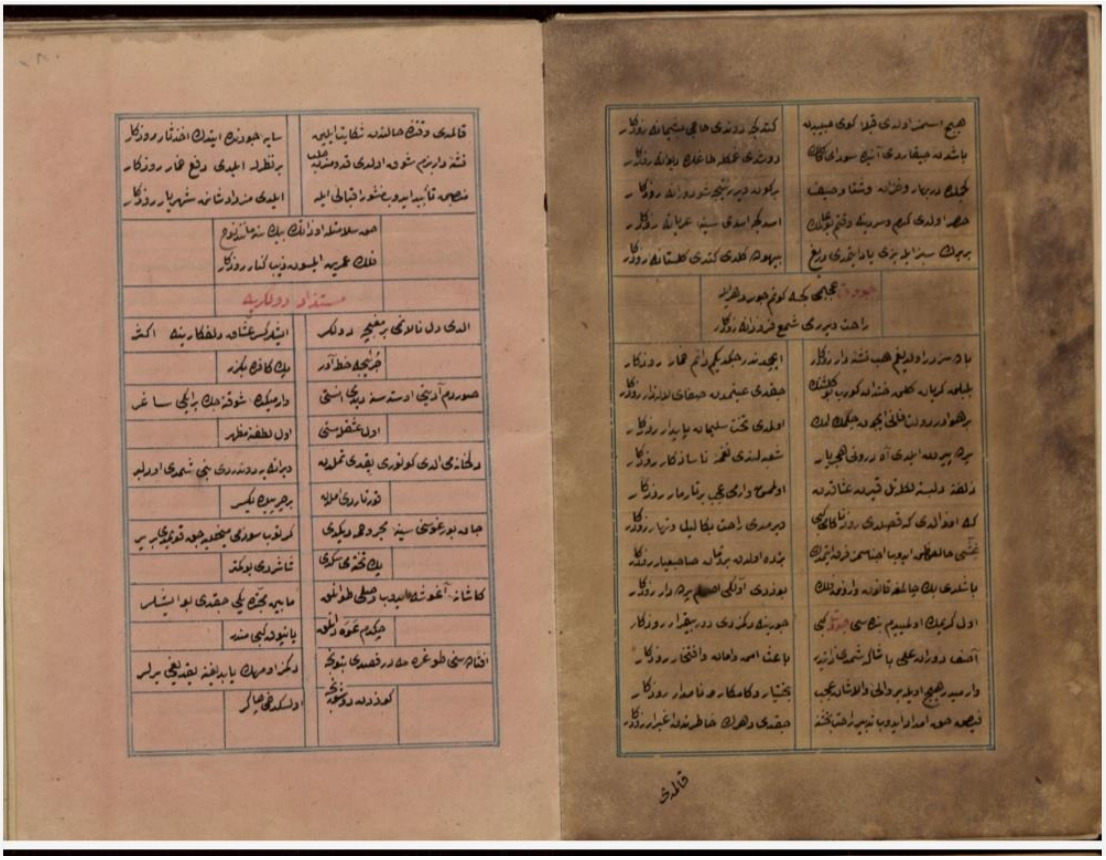

İÜ2 17b-18a

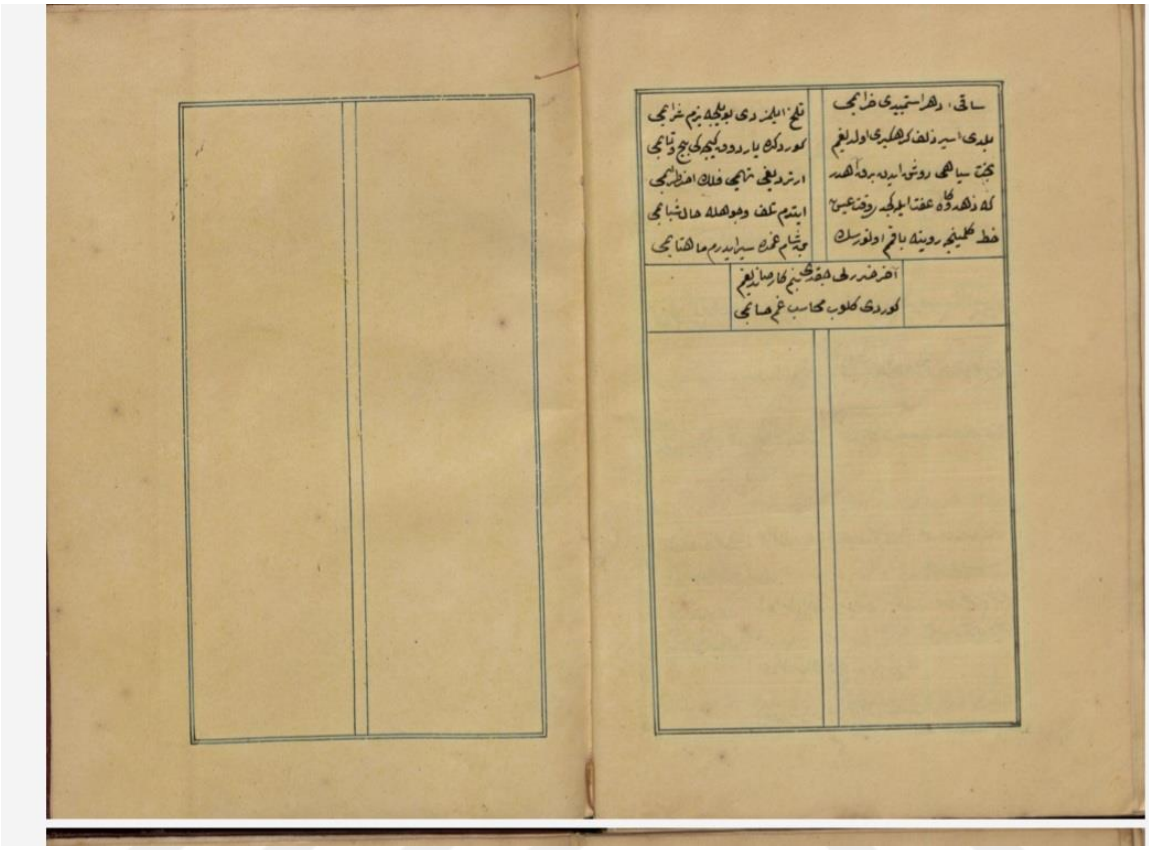

İÜ2 32a

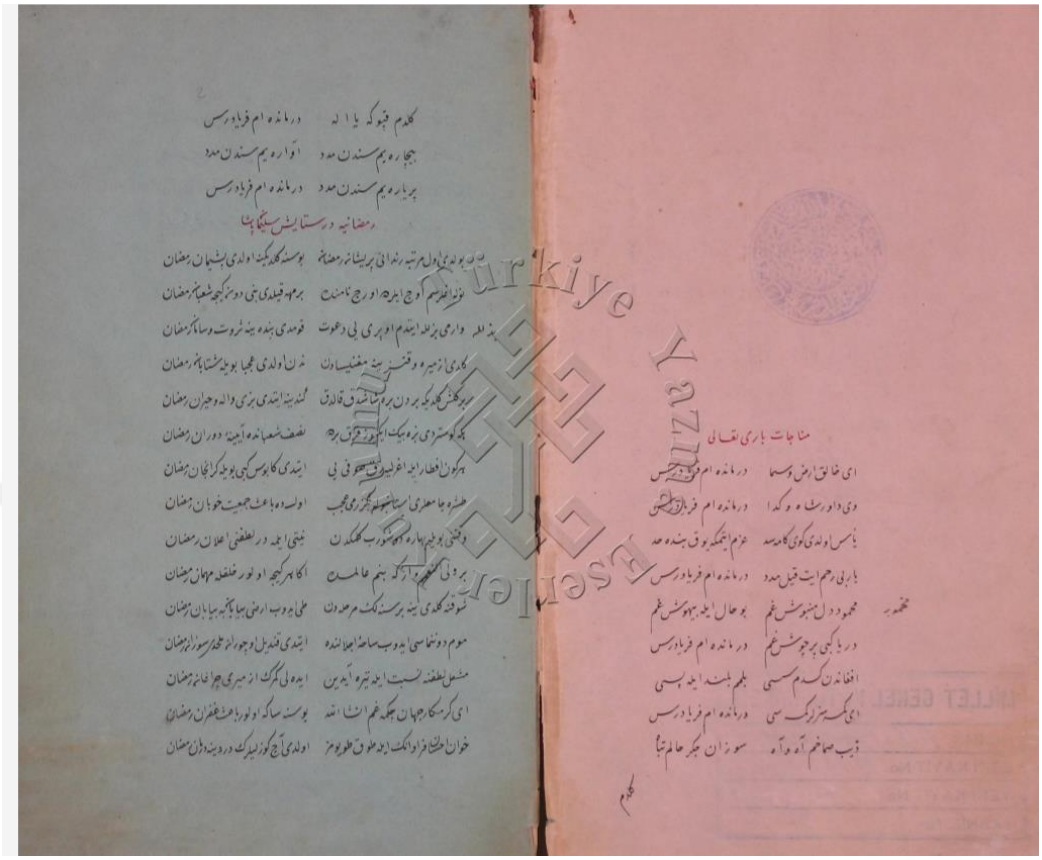

مناجات باری تعالی

ای خالق ارض وسما — درمانده ام فریادرس
وی داور شاه و گدا — درمانده ام فریادرس
یأس اولدی کوی کامیده — عزم ایتمکه یوق بنده حد
یارب رحم ایت قیل مدد — درمانده ام فریادرس
مخمسه محمود دل منبوس غم — بو حال ایله بهبوس غم
دریای پر جوش غم — درمانده ام فریادرس
افغان ندر کم سسی — بلمز بلسه ایشیده بسی
ای ملک عزرائیل سی — درمانده ام فریادرس
ذیب صحاغم آه و آه — سوزان جگر حالم تباه

رمضانیه در ستایش سیمای پادشاه

بو لیله یی اول مرتبه رشحه ای بریشانه رمضان — بوسنه گلدیکجه اولدی بشیمان رمضان
فرزانه غریم اوج ایده اورج نامنده — برمهه قیلدی بی دوستکجه شعشعه رمضان
بذ دله وارمی یزلد ایتدم اوبری بی دعوت — قومدی بنده یه ثروت وساکر رمضان
کلدی زمیره وقتسز بنه مغنیسان — ندن اولدی مجلا بویله نشتابکر رمضان
برگوشش گلدیکه بردن برم شاشه ق قادرق — گندیبنه ایتدی برزی دانه حیران رمضان
یکه کوستردی یزه بیک ایکیوز فرق بره — نصف شعمانده آیینه دوران رمضان
هرگون افطار ایدر اغلیوق صوفی نی — ایتدی کاپوسی بی بویله کرانجان رمضان
طلره جا معدی سیما بولدم کزدی عجب — اولسه دیاعث جمعیت خوبان رمضان
وقتی بولیم باره کوهکوروب گلدکدن — بقی ایده در لطفنی اعلان رمضان
برونی گلدیکه ازاکه بیم عالمدن — اکا هرکیجه او نور خلقه مهمان رمضان
شوقنه گلدی بنه برسنه لکث مرحبا دن — علی یوب ارضی سما یا تیه بیابان رمضان
موم دونماسی ایوب ساعه اجابانده — ایتدی قندیل وجود انوار تجلی سوزان رمضان
منشی لطفنه نسبت ایده تیره آیه بن — ایده لی گرک از میری چراغانه رمضان
ای کرم کار جهان جگ غم انشا الله — بوسنه ساکه او نورباعث غفران رمضان
خوان رحمتکه فراوانکث ایده ملوق طلوعه — اولدی آچ کوزلیدک درویشه دلان رمضان

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi

AE1 1b-2a

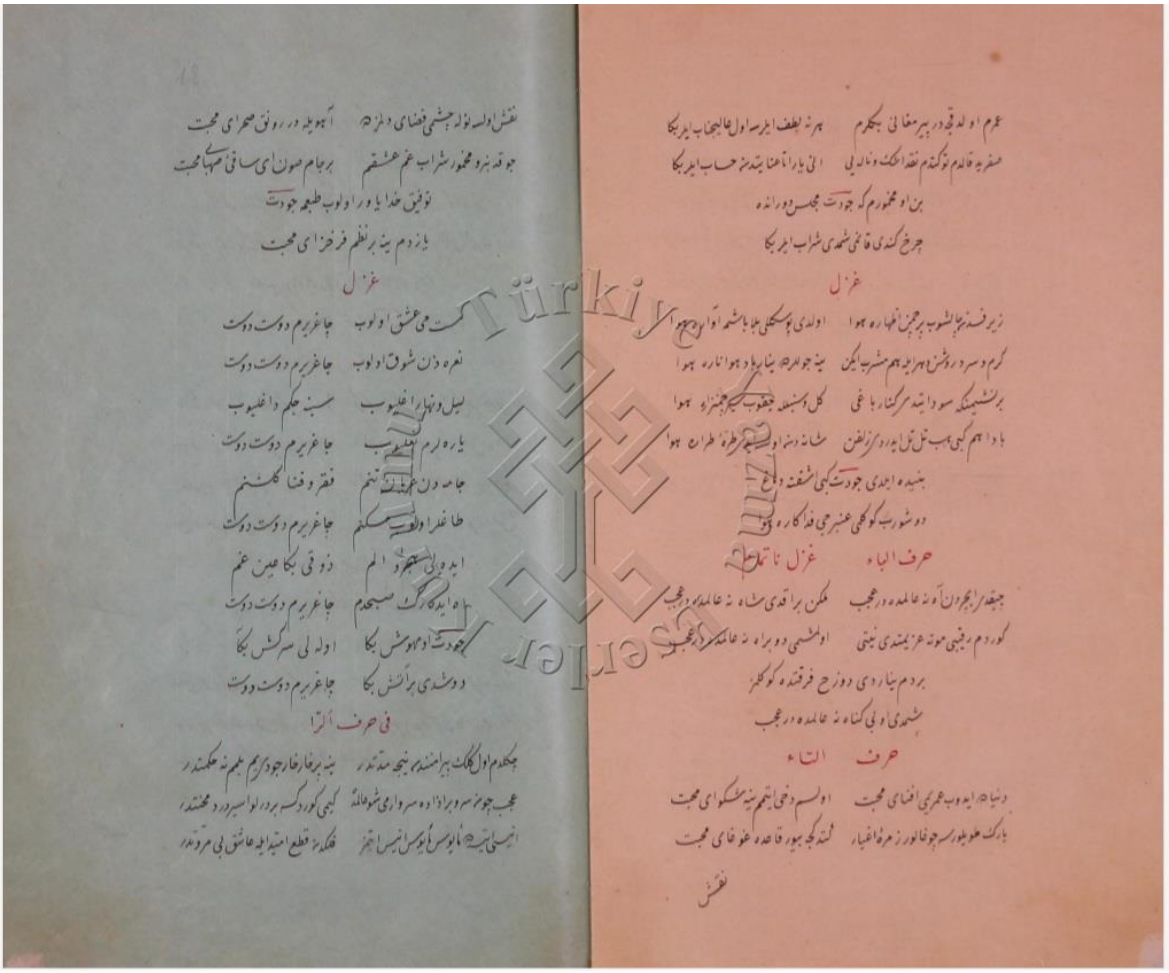

AE1 17b-18a

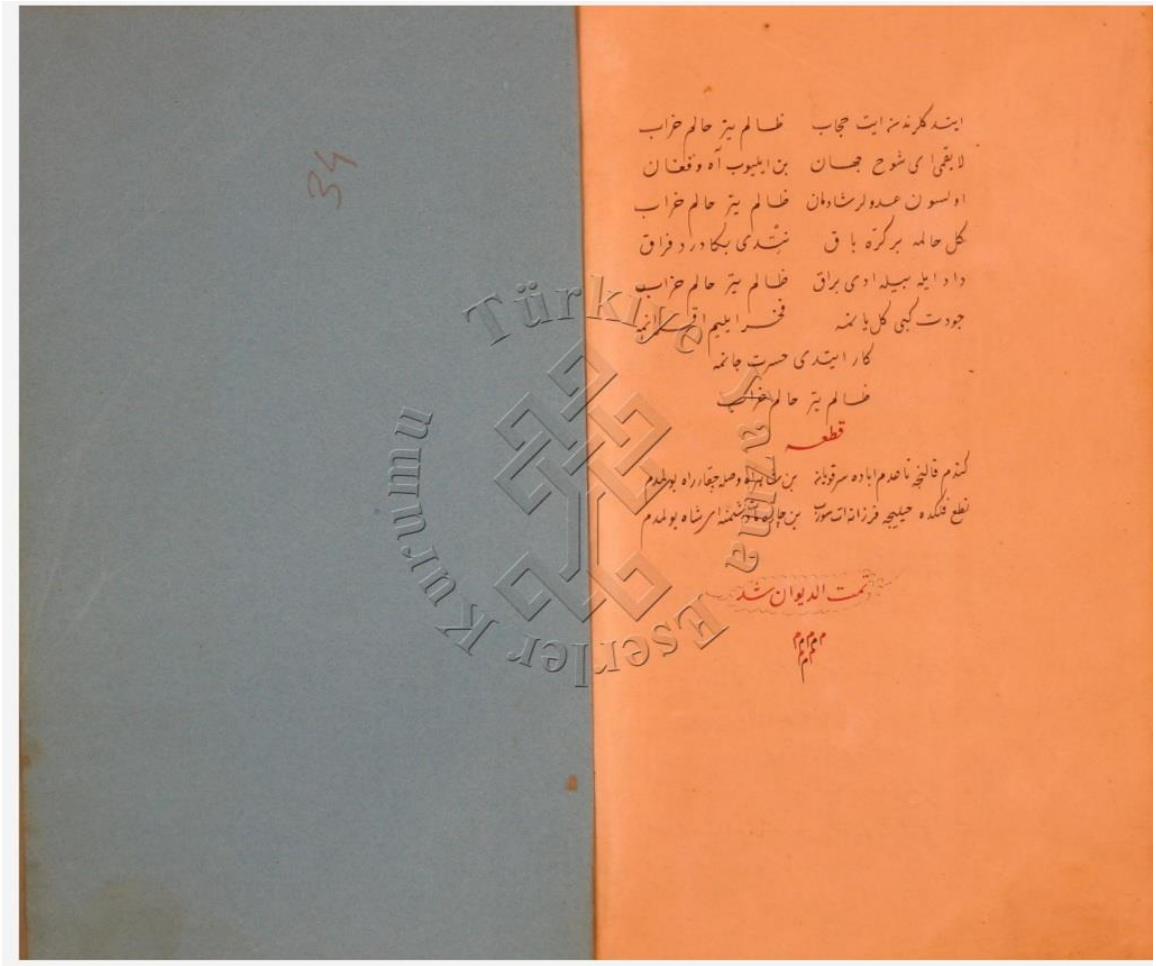

ابتدا کلمه سزایت حجاب ظالم بیتر حالم خراب
لایقی ای شوخ جهان بن ایلیوب آه و فغان
اولسون عدو لر شادمان ظالم بیتر حالم خراب
گل حالمه برگزه باق ابتدی بکا درد فراق
داد ایله بیله ادمی براق ظالم بیتر حالم خراب
جودت کبی گل یانمه فخر ابلیم اقرانمه
کار ابتدی حسرت جانمه
ظالم بیتر حالم خراب

قطعه

گنده م فالنجه ناحدم ایاده سر قویاز بن بیر ده وصل چکار راه بولمدم
نطع فلکده حیلیجه فرزانه ات سورم بن جاهلم که شمه ای رشاه بولمدم

تمت الدیوان شد

Türk Kültür Araştırma Merkezi

AE1 33b

MILLET GENEL KÜTÜPHANESİ
KISIM : A.E. Mahsum
ESKİ KAYIT No. 85
YENİ KAYIT No. 02469
TASNİF No.

AE2 1b-2a

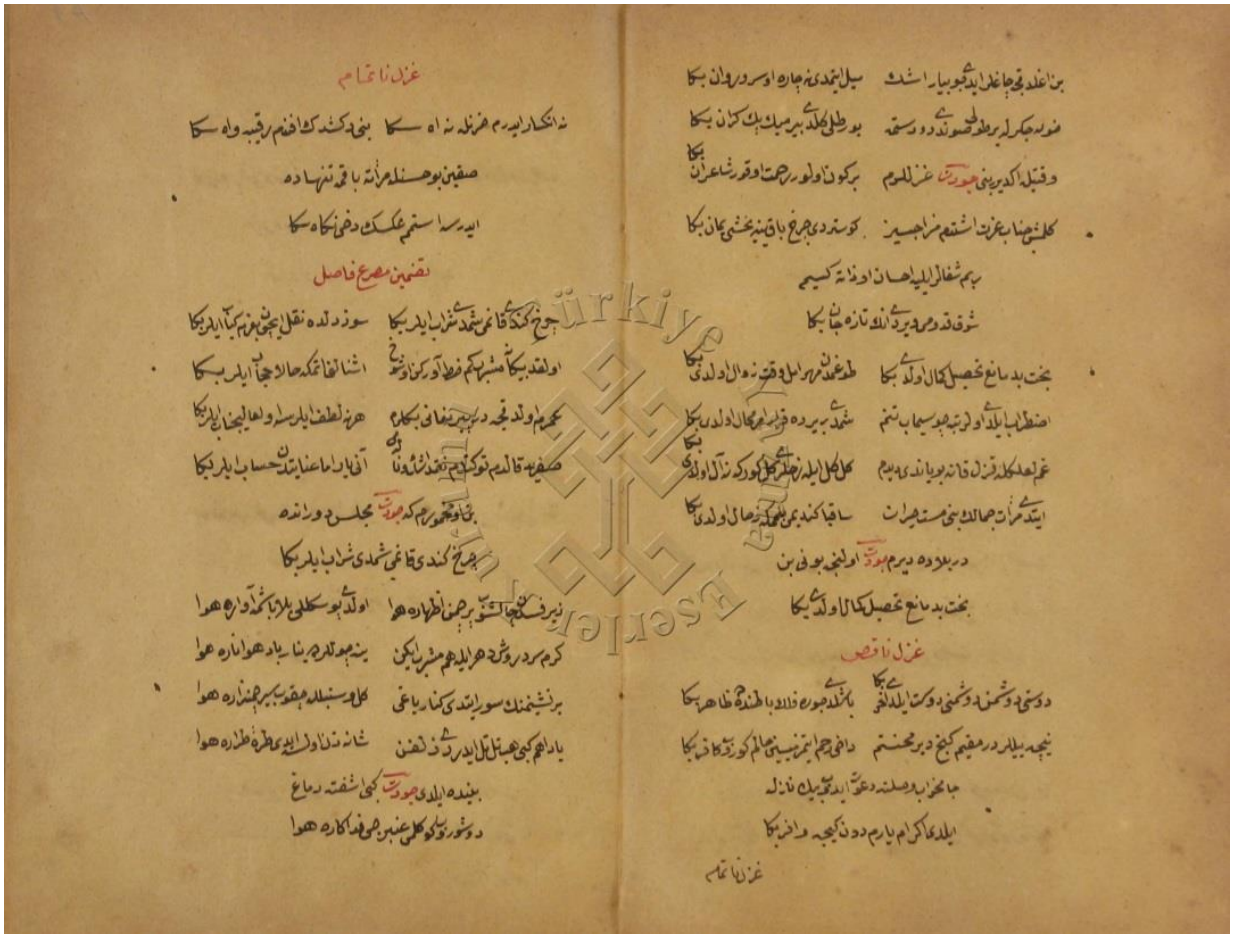

AE2 18b-19a

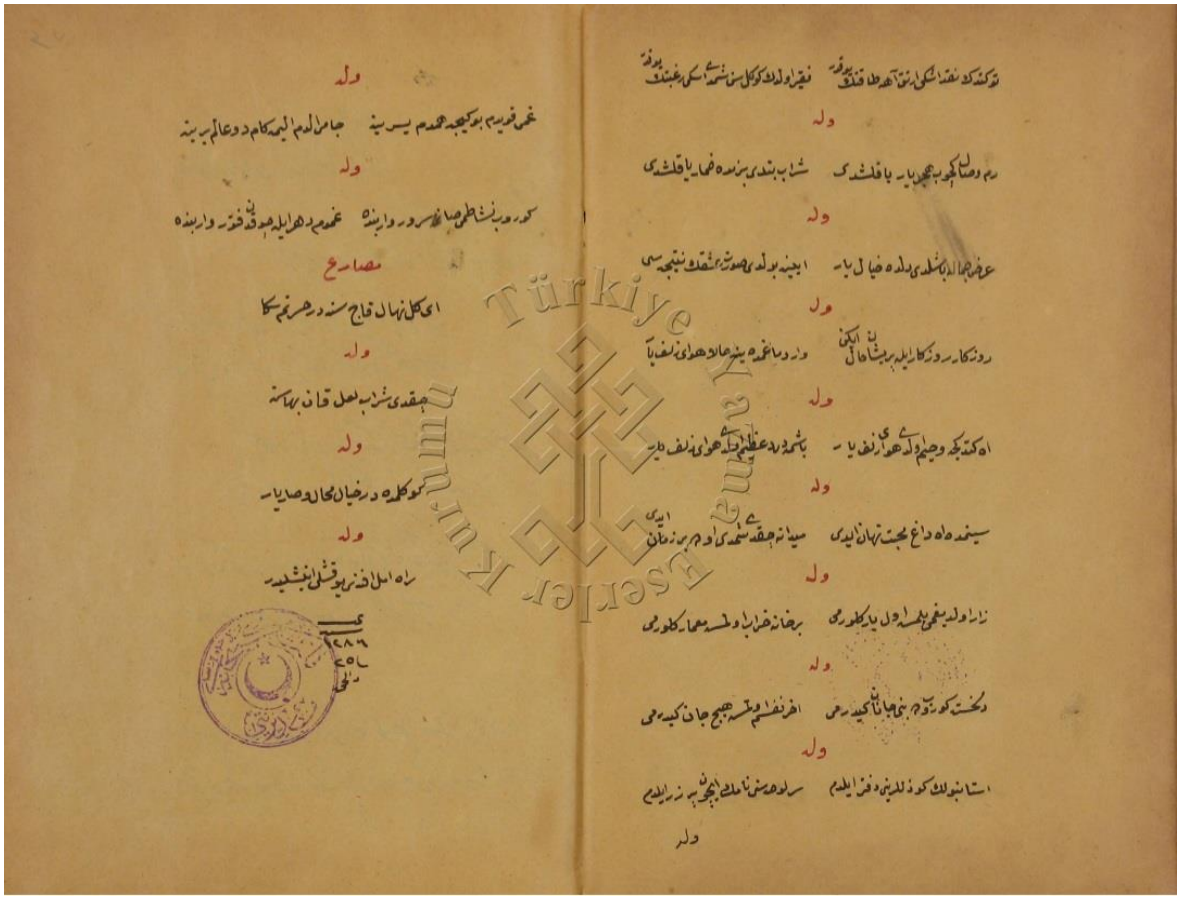

AE2 36b-37a

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

A

Abdulkerim Abdulkadiroğlu, 5, 9, 12
Ağa Hazretleri, 99, 196
Ahmed Bey, 41, 99, 103, 196
Ahmed Efendi, 42, 99, 100, 201
Ahmet Atilla Şentürk, 1
Ahmet Kartal, 1
Aksaray, 82, 124, 155, 160, 268
Ali Yörür, 6, 7
Âşık Hüseyn, 43, 44, 52, 105, 108, 121, 224
Avusturya Milli Kütüphanesi Yazma Eserler ve Nadir Eserler Dairesi Başkanlığı El Yazması ve Eski Baskı Koleksiyonu No. 2, 23, 168, 181
Aydın, 164, 188

B

Bâb-ı Âlî, 10, 297
Başbakı Borlulu Halil Ağa, 9
Benderli Ali Paşa, 6, 11, 29, 30, 43, 44, 70, 90, 94, 120, 121, 129, 141, 189, 190, 222, 223, 250, 265, 281, 309
Beşiktaş, 10, 107, 132, 159, 164, 196, 253, 304, 309
Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyyesi, 10
Borlu, i, 9
Bostan, 163, 190
Bulak, 22
Bursalı Mehmed Tahir, 8

C

Cemal Kurnaz, 25, 306

Ç

Çamlıbel, 225
Çavuşbaşı Hüsni Bey, 34, 91, 140, 207

D

Daniş Mîr Mehmed, 14, 15, 21, 22, 36, 64, 70, 94, 170, 241, 298
Dara, 30, 31, 282
Divan Edebiyatı, 1
Divan Şiiri Şekil Bilgisi, 25, 305
Divan Yolu'ndan Pera'ya Selametle, 4, 307

E

Encümen-i Şuara, 3
Enderunlu Fâzıl, 14, 19, 21, 22, 64, 97, 298
Enderunlu Vâsıf, 2, 4
Eski Türk Edebiyatı Tarihi, 1, 308
Eşref Paşa, 2, 3

F

Fatîn, 4, 8, 10, 12, 170, 303
Felatun, 46, 72, 119, 286
Fenerbahçe, 220
Ferhad, 14, 160, 268
Fuzûlî, 5, 14, 18, 21, 22, 33, 63, 217, 218, 298, 300

G

Galata ihtisab başkâtibi Sermed'in oğlu Rıza, 43, 108, 220
Galata ihtisab kâtibi Sermed, 42, 43, 44, 120, 121, 127, 220

H

Hafız, 190
Halep, 11, 102, 191, 193, 251, 269
Halet Efendi, 23, 44, 121, 309
Halil bin Halil Efendi-zâde Sâlik, 14, 19, 21, 22, 64, 143, 168, 170, 241, 242, 298
Halil Çeltik, 25
Hallac-ı Mansûr, 82, 118, 269
Hamza-nâme, 265
Hasan Kaplan, 68
Haşmet, 5
Hâtimetü'l-Eş'âr, 8, 10, 12, 170
Hersekli Arif Hikmet, 3
Hızırağa-zâde Sa'îd, 4
Hoca Neşet, 14, 18, 21, 22, 298

I

II. Mahmud, 111

İ

İbrahim Halet, 3
İhsan Bey, 43, 44, 120, 121, 222
İmad, 125
İmâd-i Haseni, 125, 127, 227
İsa, 68, 135, 190
İsfahan, 16, 158, 161, 215
İskender, 30, 31, 282
İsmail, 42, 65, 99, 100, 201
İstanbul, i, viii, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 19, 20, 21, 23, 70, 82, 113, 121, 135, 156, 166, 167, 168, 170, 171, 187, 223, 230, 290, 293, 297, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309
İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserler No. 84, viii, 23, 25, 26, 29, 32, 33, 41, 44, 168, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 185, 186, 189, 190, 191, 193, 194, 199, 200, 202, 204, 207, 209, 211, 212, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 316, 317, 318
İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserler No. 85, viii, 23, 25, 26, 29, 32, 33, 41, 44, 47, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 185, 186, 189, 193, 194, 199, 202, 204, 209, 212, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 319, 320, 321
İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserler No.84, viii
İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserler No.85, viii, 170
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty.9815, 23
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 00807, viii, 23, 25, 26, 29, 32, 33, 41, 44, 167, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 185, 186, 189, 193, 194, 199, 202, 203, 204, 209, 212, 214, 215, 216, 217, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 313, 314, 315
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 02847, viii, 23, 25, 26, 29, 32, 33, 41, 44, 166, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 185, 186, 189, 190, 191, 193, 194, 199, 200, 202, 204, 207, 209, 211, 212, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 310, 311, 312
İzmir, 11, 30, 57, 69, 164, 187, 188

K

Kâbe, 46, 89, 102, 143, 221, 286
Kâmûsu'l-A'lâmı, 8
Kazım Paşa, 3
Keçeci-zâde İzzet Molla, 4, 5, 20, 22, 44, 47, 70, 167, 168, 169, 171, 277, 298
Kırkkilisli Sırrı, 31, 284
Köroğlu, 225
Kuloğlu Sanî, 14, 21, 64, 22, 298
Külliyât-ı Recâî-zâde Ahmed Cevdet, 9
Küllîyât-ı Recâî-zâde Ahmed Cevdet (Nevâdirü'l-Âsâr, Zînetü'l-Mecâlis Divançe), 6

L

Leskofçalı Mustafa Gâlib, 3
Leyla, 79, 109, 236, 243, 245, 264, 271, 273, 274, 283
Lüleci, 41, 196

M

Mahmud Celâleddin Paşa,, 2
Manastarlı Hoca Salih Naili, 3
Manisa, i, 9, 11, 57, 69, 146, 187, 302
Mansur, 273
Mâverâünnehir, 268
Mecnun, 46, 56, 57, 72, 78, 79, 95, 109, 119, 163, 164, 203, 236, 243, 244, 245, 262, 264, 274, 283, 286
Mehmed Sa'îd Halet Efendi, 23, 43, 44, 114, 120, 121, 220, 309
Mehmed Süreyyâ, 8, 10
Mehmet Nail Tuman, 8, 9
Mehmet Sarı, 5, 12
Meryem, 68, 135, 163, 190
Metin Kayahan Özgül, 4
Mevlana, 62, 304
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 47, 289
Mısır, 16, 17, 58, 64, 66, 73, 115, 125, 158, 159, 161, 215, 216
Mîr Arif, 43, 44, 71, 120, 121, 221
Mîr Hasîb, 43, 44, 121, 125, 227
Mîr Sa'îd, 73, 99, 195
Miratçi Mustafa Refik, 3
Moda Burnu, 110, 220
Mustafa Safvet, 21, 22, 298
Müştak Baba, 4, 14, 20, 21, 22, 180, 290, 298, 302

N

Nakşibendi Şeyhi Osman Nureddin Şems, 3
Necâtî Bey, 144
Nedim, 5, 13
Nevâdirü'l-Âsâr fî Mütâla'ati'l-Eş'âr, i, iii, 5, 22, 297, 300
Niyâzî-i Mısrî, 14, 19, 22, 303
Nuh Peygamber, 93, 111, 156, 251, 288

O

Osmanlı Devleti, 1, 150
Osmanlı Müellifleri, 8, 10, 301

R

Râgıb Paşa, 5
Râşid Ağa, 200
Recâî- zâde Ahmed Cevdet, 4, i, ii, viii, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 63, 65, 68, 69, 70, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 106, 108, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 140, 141, 142, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 151,152,160, 162, 164, 166, 167, 168, 170, 178, 181, 182, 185, 186, 188, 193, 199, 202, 204, 209, 212, 214, 216, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 231, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 242, 244, 245, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 256, 257, 259, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 273, 274, 276, 277, 279, 281, 282, 283, 285, 290, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 307, 309
Recâî-zâde Abdülhamid, 9, 297
Recâî-zâde Celâl, 3

Recâî-zâde İbrahim Münîb, i, 9, 297
Recâî-zâde İbrahim Şefik, 10
Recâî-zâde Mustafa Sâmil, 9, 10, 11, 21, 22, 297, 298, 301
Refi-i Kâlâyî, 2
Reîsü'l-küttâb Mehmed Recâî Efendi, i, 9, 297
Rif'at Bey, 195
Rumeli Kazaskeri Mustafa İzzet, 3

S

Sâbit, 5
Sadabad, 268
Sadeddin Nuzhet Ergun, 8
Sa'dî-i Şîrâzî, 163, 190
Sâib-i Tebrîzî, 14, 90, 192, 284, 307
Sâlik, 302
Sebk-i Hindî, 3
Seyyid İbrahim Efendi, 43, 44, 110, 121, 162, 226
Sicill-i Osmânî, 8, 10
Süleyman Fehîm, 67, 121, 162, 224, 226, 302, 308
Süleyman Paşa, 29, 94, 119, 174
Süleyman Peygamber, 96, 97, 144, 163, 237, 249

Ş

Şâni Bey, 10, 41, 42, 98, 99, 198, 200, 201
Şemseddîn Samî, 8
Şeref Hanım, 2
Şehba, 139, 281
Şevket-i Buhârî, 31, 122, 240, 283
Şeyh Gâlib, 1, 14, 90, 192
Şeyh İbrahim, 99, 103, 196
Şeyh Nazîf, 4
Şeyhülislam Arif Hikmet, 8, 10, 11
Şeyhülislam Yahyâ, 5, 14, 17, 21, 22, 33, 63, 217, 298

T

Tezkiretü'ş-Şu'arâ, 8, 10, 11
Tire, 30, 188
Tire Aydın, 30
Tuhfe-i Naili, 8, 9, 10
Türâbî Baba, 4
Türk Şairleri, 8, 12

Ü

Üsküdarlı Hakkı, 3

V

Vakıf Bey, 274
Vesile Kadın, 43, 44, 51, 62, 121, 153, 227, 228

Y

Yecüc, 30, 31, 282
Yeniköy, 99, 196
Yenişehirli Avnî, 3
Yıldız Sarayı, 62, 158, 168, 270, 271

Z

Zatî, 14, 16, 21, 22, 298
Zînetü'l-Mecâlis, i, 5, 6, 8, 23, 297, 300
Ziver Efendi, 43, 44, 121, 223, 224
Ziya Paşa, 3